

115-5

7

Theological Seminary.

PRINCETON, N. J.

Part of the
ADDISON ALEXANDER LIBRARY,
which was presented by
MESSRS. R. L. AND A. CHART.

Case.

PK 669.

Shelf.

.L 34

Book.

ANTHOLOGIA SANSCRITICA

GLOSSARIO INSTRUCTA.

IN USUM SCHOLARUM

EDIDIT

CHRISTIANUS LASSEN,

PHIL. DR. PROFESSOR BONNENSIS P. F.

SOCIETATT. ASIATT. BENGAL. BRITANN. PARIS. ET REG. SCIENTT. NORVAG.

SOCIUS HONOR.

BONNAE AD RHENUM,

IMPENSIS H. B. KOENIG.

MDCCCXXXVIII.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

PRAEFATIO.

Haud semel mihi in scholis de lingua Sanscritica habitis accidit, ut, quum praecipuis grammatices capitibus iam explicatis et interpretatione locorum aliquot faciliorem illustratis iuvenes studiosos enarratione libri cuiusdam ab ipsis suscipienda acrius exercitare vellem, in eligendo tali libro Sanscritico dubius haererem. Etenim quum sine lexicī auxilio tirones proprio Marte interpretandi munus ne tentare quidem possint, et quod solum adhuc prodiit lexicon Indicae linguae maius atque ad varia scriptorum genera accommodatum, neque ab omnibus comparari possit, nec, si posset, usurpari, quippe quod Anglica tantum vocabulorum explicatione instructum sit, nil aliud relinquebatur, nisi ut ad eos libros confugeremus, quibus interpretandis sufficiat glossarium Sanscriticum Berolini editum. Qui

libri perutiliter quidem lectitantur, id tamen habent incommodi, quod omnes ad idem dicendi genus, epicum dico, pertineant, ita ut unam tantum linguae speciem exhibeant, atque primis difficultatibus superatis non magnopere ingenium discendum acuant.

Plurimum autem referre censeo, ut iuventus Indicarum litterarum studiosa in scholis ita instruat, ut posthac sine magistri auxilio variis librorum generibus cum fructu uti possit. Librorum autem ipsorum lectione quantum opus sit vel iis, qui Indicis litteris eo solummodo consilio operam navant, ut interiori sibi cognatarum linguarum, Graecae, Latinae, Germanicae, aliarum cognitionem comparant, exemplis facile possem demonstrare, si operae pretium esset docere, quod neminem talium rerum peritum infitias iturum esse confido, veram linguae alicuius cognitionem non formis grammaticis ediscendis et copia quadam verborum paranda contineri.

Difficultati, quam supra indicavi, mederi optime quidem posset editio lexicī Sanscritici copiosioris, quo continerentur vocabula omnium aut maioris certe partis librorum Sanscriticorum, qui typis iam sunt descripti.

Tale autem opus ut nostratium quisquam suscepturus sit aut mox aut tempore haud ita longinquo quum sperare vix liceret, rem minime supervacaneam acturus mihi videbar, si locorum quos legere possint aut linguae Indicae minus periti aut amplioribus subsidiis destituti, copiam quadam ex parte augerem.

Explicui, lectores benevoli, consilium, quod sequutus sum in hoc libro edendo, quem si Anthologiam inseripsi, id factum est ob inopiam tituli aecomodationis; nam Anthologiam Sanscriticam iustam, omnia dicendi genera complectentem idoneisque speciminibus illustrantem, cōdere nec volebam, nec, si voluissem, potuissem, a bibliothecarum Indicarum divitiis seclusus.

Triplex autem libri, quem edere parabam, ratio servanda erat. Primum praebere debebat specimina non unius tantum alicuius generis, deinde modico pretio prostare, denique glossario instructus esse. Quumque praeterea destinatus esset usui eorum, qui grammatices elementa iam tenent, ut vires suas propria exereitatione augerent, abesse oportebat tum interpretationem Latinam, tum explicationem locorum, qui sola grammatices cognitione et glossarii ope enodari possent; difficiliora contra aut

quae manum flagitarent emendatricem, silentio praetermitti non oportebat.

Explicata ita totius libri ratione, iam proponam quae de singulis dicenda habeam.

Primo loco posui fabulas *Milesias*, quibus nulum compositionis Sanscriticae genus simplicius est; imo iusto quodammodo est simplicius, quandoquidem sermo contagione loquelae vulgaris haud omnino immunis remansit. Sciendum est enim, talium fabularum libros, quippe qui cura hominum doctiorum parum digni iudicentur, prorsus fatis suis relinqui, aut qui fato crudeliores sunt, hominibus doctae linguae non solum imperitis, verum etiam vulgari qua ipsi utuntur, eam contaminantibus. Quo fit, ut foedissimis erroribus scateant exemplaria et mirum quantum discrepent. Quod quidem immerito accidit narratiunculis istis, quae, si excipiuntur quae pro nostris moribus iusto sunt lasciviores, multo magis delectant, quam calamistra recentiorum poetarum, qui praeter artificiosa quaedam vocabulorum miracula nil proferre possunt, dum fabulatores isti vulgares, ipsarum historiolarum illecebris freti, ornatum sermonis prorsus negligunt.

Plures exstant Sanscriticae fabularum Milesiarum collectiones, de quibus huius loci non est dispu-

tare, praesertim quum accurate factum id nuper sit a Viro doctissimo et clarissimo, Loiseleur Deslongchamps in duabus scriptionibus Francogallice scriptis, ad quas ablegare licet eos, qui plura de iis edoceri cupiunt. *) Notae quidem iam dudum fuere ex versionibus quum in linguas Indicas hodiernas, tum in externas factis; Sanscritice editae sunt nullae praeter prima capita duarum, quae publici iuris ego feci.

Prior collectio inscripta est Vêtâlapank'avinçatî et tribuitur poetae cuidam Çivadâsa e. **) Potest id quidem verum esse, certum est minime. Non enim ab uno homine inventae sunt istae narratiunculae et qui fertur Çivadâsas, si vere unquam exstitit, vix aliud egit, quam fabulas multo iam ante ipsius aevum in popularium suorum ore viventes collegit et certo quodam ordine disposuit. Iam si reputaveris, poetae istius nomen, quod significat cultorem dei Çivae, facile fingi potuisse ex eo, quod superstitionibus religionis Çivaicae superstructum sit argumentum fabularum praecipuum, multo proba-

---

*) Essai historique sur les contes orientaux. Paris 1838. p. 46. et Essai sur les fables Indiennes etc. Ibid. 1838.

**) Vid. Colebrookii dissert. on Sanscrit and Pracrit poetry, in Ass. Ress. X. p. 411. ed. 8.

bilius videbitur, effietum esse cum nomine ipsum poetam. Quantopere autem Civam veneratus sit quicumque editionem novissimam collectionis nostrae curaverit, arguit locus p. 36, l. 1. ubi indicium esse dicitur aetatis ferreae, quod canones doctrinae teneant sectatores Vis'n'uis.

Omnino, dicam enim, quod sentio, vanus esset, si quis indagare velit, a quo primum conditae fuerint fabularum talium collectiones, praesertim in tanta historiae Indicarum litterarum ineertitudine. Aecedit, ut, etiamsi innotuerit qui certo quodam tempore corpuseulum tale ediderit, ex ea cognitione minime consequatur, eius editionem ad nostram aetatem pervenisse; mutat enim pro arbitrio suo in talium librorum contextu librarius quisque quaecunque sibi non placeant. Quod ipsum libro nostro accidisse, satis evidenter significant vestigia editionis numeris adstrictae per librum dispersa, ut 27, 16. तत्स्तु etc.; 30, 11. अलक्ष्येण etc.

Tribus usus sum codicibus Londinensibus, qui tantum inter se discrepant, ut mihi e singulis eligenda essent, quae maxime facerent ad rem Sanscritice narrandam, quamvis vel ita loci remanerent nonnulli manifesta sermonis labe foedati: quorum qui contra grammaticam peccabant, ad eius regulas

revocavi; qui ineleganti tantum sermone offendeabant, eos intactos reliqui.

Alterius collectionis, quae sub nomine Tutinama e h. i. e. libri psittaci, etiam in linguam Germanicam migravit, licet non ex India ipsa, sed ex Perside et Anglia, unum tantum apographum Londini repperi. A quo congestae fuerint septuaginta huius corporis fabulae, quarum primam edidi, traditum non invenio; probabile est, etiam has desumptas fuisse ex antiquiore editione poetica, si comparantur disticha p. 38, 17. अस्यत्र etc.; p. 42, 2. व्याधेन etc., p. 43, 16. यदि ते etc.; adde quod p. 45, 11. legitur cuiusque numeros in notis restitui. Etiam huius libri locos nonnullos coniecturis emendatos exhibui.

Locus quem e Bharatea descripsi, legitur in edit. Calcutt. Vol. I. p. 203. Episodium de Kan'd'u, Germanice a Viro summo, Schlegelio, qua solet elegantia conversum*), Sanscritice primus edidi e tribus Brahmapurān'ae exemplaribus, duobus Londinensibus, uno Parisino, nullo foedissimis maculis immuni, ita ut etiam hunc locum edenti coniectandi munere multo saepius quam vellem defungendum mihi esset.

---

*) Biblioth. Ind. I. p. 258.

Neque ad postremum hunc locum neque ad fabulas Milesias adieci varietatem scripturae; sordes enim, quibus stabula Augiae purgavi, lectoribus proponere nolebam.

Sequitur caput primum tersi et elegantis poematii, Ritusanhâra nomine, quod Kâlidâsac adscribitur, idque recte, si quid video. Ineditum etiam hoc dicere licet, editio enim, quam curavit illustris Indicarum litterarum conditor, Jonesius, ex oculis hominum prorsus evanuit, neque ego unquam eius inspiciendi copiam naetus sum, sed descripsi quam edidi partem ex exemplari Parisino, in quo cetera desiderantur. Pauci tantummodo loci medelam criticam, ope numerorum inventu facilem, flagitabant.

De Dhûrtasamâgama comoedia plura iam in institutionibus linguae Praeriticae App. p. 28. disserui. Aetatem operis, quam ante hos duos annos ignorabam, nunc mihi repperisse videor; vix enim dubium est, quin rex Karn'ât'ae Narasinha, qui in prologo celebratur, idem sit atque is, qui Vig'ajanagarae intra annos post Chr. n. 1487—1508 regnavit; cuius rei testes sunt locupletes inscriptiones nuper editae atque a Wilstone, viro de litteris Indicis meritissimo, quem doctiorem dicamne, an

humaniorem, nescio, illustratae. *) Regulus autem Kaljān'ae, qui a quibusdam scriptoribus sed falso, uti apparet, memoratur Çrîrāngas, non diversus esse videtur a nostrae comoediae conditore, qui quum magistrum regis Narasinhae semet dicit, eo ipso vocabulo Rānga utitur p. 67, l. 2. Itaque prorsus recentioris aevi est opus; quae tamen res minime obstitit, quominus id publici iuris facerem, praesertim quum e comoediis Indicis omnino nulla dum in lucem emissa fuerit. Neque a consilio meo alienum erat, etiam Pracritici sermonis specimina quaedam addere. Descripsi, uti l.l. dixi, e codice Parisino unico satis bonae notae; loci Pracritici ad regulas grammatices revocandi erant, quod tacite facere licuit; saepius etiam interpretatione Sanscritica donandi, ut in annotatione indicavi. Quae praeterea aut mutavi aut mutanda censeo, ea eodem loco significavi.

Ultimo denique loco posui hymnos Vêdicos septem ante hos octo annos a Friderico Rosenio editos, quem praemature sibi ereptum lugent Musae Indicae. Ad antiquissimae enim Vêdicae dialecti studium, quantum in me est, incitare iuvenum

---

*) Ass. Ress. XX. I. p. 11.

animos molior atque haud scio, an nulla exstent Indicae linguae monumenta digniora, in quibus cura nostra critica versetur, tum propter luculenta, quae in iis continentur, priscoe vitae ac primaevae religionis vestigia, tum propter sermonis genus simplex illud atque arte omni destitutum, sed nativa quadam iucunditate perfusum, ideis primaevorum hominum totum refertum ac prodiga quasi formarum ubertate varios nascentis linguae nisus exhibens. Neque ullum est genus litteraturae Indicae, in quo pertractando opus sit maiori acumine vel severioribus artis criticae principiis.

Quae quum ita sint, e re videbatur locos quosdam Vêdicos licet breviores libro meo addere, quibus explicandis viam aliqua ex parte praemuni-rem iuvenibus iis, quos maiori hymnorum collectioni mox in lucem emittendae operam navaturos esse spero.

In glossario adornando id potissimum spectavi, ut iis satisfaceret, in quorum usum totum librum edidi; hos grammatices iam peritos esse volo, ut vulgatiores linguae formas enodare ipsi possint. Eorum caussa plerumque ad locos, quibus voces quaeque leguntur, provocavi eo consilio, ne tirones incerti haerent, utrum vocabulum quod quaerant,

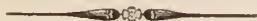
vere repperint, necne. Etyma vocum certa aut probabilia semper indicavi, omissis quae in lexicis Indicis et falsa et dubia magno numero feruntur. Summopere enim refert in Sanscriticis docendis tum propter naturam ipsius linguae, tum propter penuriam, qua laborant vel lexica maiora, ut tirones explicare et diiudicare discant etiam ea vocabula, quae a lexicographis omissa sunt, modo ea ad normas linguae certas derivata sint. In explicandis vocabulorum significationibus id difficultatis habet glossarium brevius, ut saepius addendae sint plures significationes intermediae, si eam, quae sola explicanda erat, rite ab origine sua derivare velis, aut, si brevitati studens omittere mavis gradus intermedios, iuxta ponendae sint saepius significationes, nullo iusto vinculo inter se coniunctae. Inter utrumque scopulum, nimium dico brevitatis studium et iusto prolixiores significationum notationes, a media quam tenere volui, via utinam ne nimis saepe aberrarim.

Ceterum, quum lexica, quae ab Indis confecta vel ex Indicis in nostras linguas tralata adhuc sunt, multum absint, ut vel usitatissima vocabula omnia enotata contineant, spero fore, ut praeter tirones etiam doctiores haud sine fructu quodam parvulum

hoc glossarium nonnunquam evolvant; quod si fecerint, facile, opinor, invenient, cur non pauca in vocabulis tum definiendis, tum derivandis innovarim.

Quod reliquum est, etiam atque etiam omnes rogo, qui hoc libello sint usuri, ut boni eum consulant.

Dabam Bonnae ad Rhenum mense Augusto
MDCCCXXXVIII.

Anthologia Sanscritica.

॥ अथ वेतालपञ्चविंशती ॥

प्रणम्य शिरसा देवं गणनाथं विनायकं ।

लोकानां च विनोदाय करिष्यामि कथामिमां ॥

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः ।

प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः ।

विघ्नैः सहस्रगुणितैरपि हन्यमानाः ।

प्रारब्धमुत्तमगुणा न परित्यजन्ति ॥

केचित् प्राञ्जलिमिहन्ति केचिद्वक्तुं वचो बुधाः ।

केचित् कथां रसस्फीतामतः सर्वे विधीयते ॥

अस्ति दक्षिणापथे जनपद उज्जयिनी नाम नगरी । तत्र

विक्रमादित्यो नाम राजा । कीदृशो राजा ।

कन्दर्प इव रूपाढ्यो हरिवज्जनवल्लभः ।

समुद्र इव मर्यादी समानः सर्वदा सतां ॥

प्रभूतवीर्यो यशस्वी शरच्चन्द्रांशुनिर्मलः ।

नानारत्नयुतो नित्यं नानाधर्मपरायणः ॥

एवमादिगुणैराढ्यो बभूव कुलनन्दनः ।

साधूनां पालनं सम्यग्दुष्टानां संग्रहस्तथा ॥

एवं गुणसमाविष्टो राजा सर्वावसरं राजसभायामुप-
विष्टोऽस्ति । अथ कस्मिंश्चिद्विवसे कुतोऽपि स्था-
नात् शान्तिशीलो नाम योगी दिगम्बरो राजसभायां

5 समायातः फलरुस्तः सन् । स सभां प्रविश्य राज्ञो
रुस्ते फलं दत्तवान् । राज्ञासनं दत्तं ताम्बूलं च ।

स तु क्षणमासने स्थित्वा ततो निजमार्गे गतः ।
अनयत्या राज्ञो रुस्ते फलं दत्वा प्रत्यहं दर्शनं
करोति । एकस्मिन् दिवसे राज्ञो रुस्तात् पतितं

10 फलं मर्कटेन विदारितं । तन्मध्याद्रत्नमेकं भूमौ
निपतितं । तस्य काल्या महान् उद्द्योतो जातः ।

तदा राजा साश्चर्यो बभूव । राज्ञोक्तं । भो दिगम्बर
महद्भवं केन कारणेनानीतं । तदा दिगम्बरेणोक्तं ।

वित्तपाणिर्न पश्येत राजानं भिषजं गुरुं ।

15 दैवज्ञं पुत्रकं मित्रं फलेन फलमादिशेत् ॥

महाराज ईदृशान्येव महारत्नानि बहूनि तव रुस्ते
समर्पितानि । तच्छ्रुत्वा भाण्डागारिकस्य प्रत्यदिशो
दत्तः । भो भाण्डागारिक अनेन दिगम्बरेण दत्तानि
यानि फलानि भाण्डागारे क्षिप्तानि तानि गण-

20 यित्वानय । भाण्डागारिकस्तानि गृहीत्वा समागतः ।

प्रत्येकमुद्घाट्य दृष्टानि सर्वाण्यपि रत्नैः पूर्णानि ।
ततो राज्ञा रत्नसमूहं दृष्ट्वा भणितं । भो दिगम्बर
सर्वाणि रत्नानि बहुमूल्यानि किमर्थमानीतानि ।
एकस्यापि रत्नस्य मौल्यं दातुमसमर्थोऽहं । त्वमतः परं
यदभिलससि तत् कथय । योगिनोक्तं । 5

अपि स्वल्पतरं कार्यं यदि स्यात् पृथिवीपते ।
सभामध्ये न वक्तव्यं प्रोवाचेदं वृद्धस्पतिः ॥
सिद्धमन्त्रौषधीं धर्मं गृह्णहिद्रं च मैथुनं ।
कुभुक्तं कुत्सितं कर्म मतिमान् न प्रकाशयेत् ॥
षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णः स्थिरो भवेत् । 10
द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गहति ॥
गिरिपृष्ठे समारुह्य प्रासादे वा रक्षो गतः ।
अरण्ये निर्जने देशे तत्र मन्त्रो विधीयते ॥
देव एकांते विज्ञापयामि । राज्ञा विज्ञनं कृतं । योगि-
नोक्तं । देव अस्यां कृत्स्नचतुर्दश्यां नदीतीरे महा- 15
श्मशानेऽधोरमन्त्रसाधनं करिष्यामि । साधिते सति
अष्टौ महासिद्धयो भविष्यन्ति ।

अणिमा महिमा चैव लघिमा गरिमा तथा ।
प्राप्तिः प्राकाम्यमीशत्वं वशित्वं चाष्ट सिद्धयः ॥
पुमांस्तु धीरः संपत्तौ भवत्युत्तरसाधकः । 20

यस्मादधीरो मन्त्रस्य सिद्धस्यापि विनाशकः ॥

धीरस्तु निस्तरेत् सर्वं धातृशक्तगुणान्वितः ।

अतोऽहं कर्तुमिहामि त्वामेवोत्तरसाधकं ॥

तदर्थं त्वं ममोत्तरसाधको भव । रात्रौ सख्यङ्गेन

5 भवतैकाकिना मत्समीपमागतव्यं । तत् प्रतिपन्नं

राज्ञा । तदनन्तरं सर्वोपस्करद्रव्याणि गृहीत्वा दिग-

म्बरश्चतुर्दश्यां महाश्मशानं गतः । राजापि रजन्यां

कृत्स्नवासांसि गृहीत्वा तत्रैव समायातः । सोऽपि

राजानं दृष्ट्वा हृष्टरोमा संजातः । योगिनोक्तं । भो

10 राजन् योजनार्द्धे महाश्मशानमस्ति । तत्र शिंशि-

पावृक्षशाखायां मृतकमवलम्बितमास्ते । तत्र गत्वा

मृतकं गृहीत्वा शीघ्रमागह । यदि वदसि तर्हि

तन्मृतकं पुनर्वृक्षे यास्यति । तद्वचनमाकर्ण्य अस-

मसाहसिको राजा शिंशिपावृक्षं प्रचलितः । राजा

15 श्मशानं प्राप्य निःशङ्कः स्थितः । तत्र धूमसंकुलं

पाषाणापस्करयुक्तं श्मशानं भाति भूतले ।

मस्तिष्कलितशुभ्रास्थि कपालचक्रसाकुलं ॥

मण्डितं मुखमण्डैश्च काकालकागमालितं ।

गृध्रविहंगमालाभिः कृतप्रलम्बविग्रहं ॥

20 चञ्चचिताग्नितडितं कालमेघ इवोच्छ्रितः ।

त्रिजगत्प्रलयशक्तः कृतौकार इवात्मकः ॥

दण्डकारण्यसदृशं मारीचचकितान्तरं ।

लङ्कादाह इवोत्पन्नो जीवप्रवृत्तिविघ्नकं ॥

समग्रभूतनिलयं भूतसंघप्रवर्षणं ।

संचरद्भीमपुरुषं द्वितीयमिव भारतं ॥

5

तत्र गत्वा राजा शिंशिपावृक्षमारुह्य कुरिकया पाशं

ह्रित्वा मृतकं स्कन्धे धृत्वोत्तीर्य मार्गे प्रचलितः ।

कीदृशं शवं

नीलजीमूतसंकाशमर्द्धकेशं भयावहं ।

वर्तुलान्नं च निर्मासं प्रेतमुखविभूषितं ॥

10

ततो राजा यावदुत्तीर्णस्तावच्छवं तत्रावलम्ब्यास्ते ।

ततो राजा पुनरपि मृतकपाशं ह्रित्वा स्कन्धे कृत्वा

यावन्मार्गे गहति तावच्छवसंस्थेन वेतालेनोक्तं ।

भो राजन्

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गहति धीमतां ।

15

व्यसनेन तु मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥

विनयेन विना का श्रीः का निशा शशिना विना ।

रहिता सत्कविवेन कीदृशी वाग्विदग्धता ॥

राजन् श्रूयतां । तावत् कथामेकां कथयामि ।

अस्ति वाराणसी नाम नगरी । तत्र प्रतापमुकुटो 20

नाम राजा । तस्य पुत्रो वज्रमुकुटो नाम । स च
मन्त्रिपुत्रेण बुद्धिसागरेणोद्यानवन आखेटकं गतः ।
तत्र सकलां मृगयां समनुभूय मध्याह्ने द्वौ सरोवरं
ददृशतुः ।

5 हंसकारण्डवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितं ।

पद्मकिञ्जल्ककल्लुरै रक्तोत्पलैः सितोत्पलैः ॥

ह्लादितं पद्मिनीपत्रैर्मत्स्यैः कूर्मैर्जलोद्भवैः ।

तटै रम्यैर्धनैर्वृक्षैः केतकीखण्डमण्डितं ॥

कदलीकुसुमामोदलुब्धषट्पदकूजितं ।

10 जलकुक्कुटकोयटिवीचिसारसशोभितं ॥

तत्र तुरंगादवतीर्य हस्तौ पादौ च प्रक्षाल्य तत्स-
मीपे शिवायतनं दृष्ट्वा तत्र गत्वा देवो नमस्कृतः ।

उक्तं च ।

अक्षौ वा हारे वा ब्रलवति रिपौ वा सुहृदि वा ।

15 मणौ वा लोष्टे वा कुसुमशयने वा दृपदि वा ।

तृणे वा स्त्रिणे वा मम समदृशो यान्तु दिवसाः ।

घाचित् पुण्ये ऽरण्ये शिव शिव शिवेति प्रलपतः ॥

ततो यावदेवं नमस्कृत्य स राजकुमार उपविशति

तावत् तस्मिंस्तडागे स्नानार्थं सखीभिः संवृत्ता

20 नायिका समायाता । तत्र स्नानं कृत्वा गौर्यादीनां

पूजां विधाय यावत् समन्ततो निरीक्ष्य गच्छति तावत्
 तया स राजकुमारो दृष्टः । परस्परं कटाक्षनिरीक्षणं
 संजातं । शोषणमोहनसंदीपनोच्चाटनोन्मादनैः
 पञ्चबाणैर्हृदये ताडितः सः । सापि च । तया
 संकेतस्थानानि कथितानि । मस्तकात् पद्मं गृहीत्वा 5
 कर्णे धृतं । कर्णादन्ते धृतं । दन्ताद्दृढे धृतं । हृदयात्
 पादयोर्धृतं । एवं विधाय सा निजभवनं गता । स
 च राजकुमारो विरहवेदनया पीडितस्तां स्मरन्
 जर्जरीभूतशरीरः संजातः । मन्त्रिपुत्रेणोक्तं । भो मित्र
 केन कारणेन त्वं मूर्छितोऽसि । तत्कारणं मे 10
 निवेदय । राजकुमारेणोक्तं । भो मित्र अस्मिंस्तडागे
 सखीभिः परिवृता काचिन्नायिका समायाता । यद्येषा
 मम भार्या भवति तदा जीवामि । नो चेन्मरिष्यामि ।
 इत्येव निश्चयः । मन्त्रिपुत्रेणोक्तं । श्रीमद्विः किं ज्ञातं ।
 राजपुत्रेणोक्तं । न किञ्चिज्ज्ञानामि । एतदाकर्ण्य 15
 मन्त्रिणोक्तं ।

उदीरितोऽर्थः पशुनापि बुध्यते ।

हृयाश्च नागाश्च वहन्ति नोदिताः ।

अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः ।

परेङ्गितज्ञानपरा हि बुद्धयः ॥

आकरैरिङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषणेन च ।

नेत्रवक्त्रविकारैश्च गृह्यतेऽन्तर्गतं मनः ॥

- अतो ब्रवीमि । तथा किमपि यत् कृतं तन्ममाग्रे
निवेदय । राजकुमारेणोक्तं । अहं कथयामि तस्या-
5 श्रेष्ठितं । मस्तकात् पद्मं गृहीत्वा कर्णे धृतं । कर्णा-
दन्ते धृतं । दन्ताद्गृदये धृतं । हृदयात् पादयोर्धृतं ।
एवं विधाय गता सा । मन्त्रिपुत्रेण बुद्धिसागरेणोक्तं ।
तथा पद्मं गृहीत्वा यत् कर्णे धृतं तत् तयेति कथितं ।
कर्णकुब्जे नगरे वसामि । दन्ते धृतं यत् तत् कथितं ।
10 दन्तघातस्य दुहिताहं । हृदये यत् तच्चापि कथितं ।
त्वमेव प्राणप्रियो मम हृदये वससि । पादयोर्यद्भृतं
तत् तयेति कथितं । मम पद्मावती नाम । इति
मन्त्रिपुत्रस्य वचनं श्रुत्वा राजकुमारेणोक्तं । यदाहं
तां प्राप्नोमि तदा जीवामि । नो चेन्मरिष्यामि ।
15 उत्तिष्ठ मित्र यत्र सा प्राणप्रिया वर्तते तत्र गत्वा
मया भोजनं कर्तव्यं । तस्माद्वनान्तरात् तौ तत्क्ष-
णात् तस्मिन् नगरे प्रातौ । तत्र वृद्धा दूती प्रति-
वसति । तद्गृह उत्तीर्णौ । राज्ञा सा पृष्टा । हे वृद्धे
त्वं सदा तस्मिन् नगरे वससि । तयोक्तं । सदाहं-
20 मस्मिन् नगरे वसामि । राजपुत्रेणोक्तं । दन्तघातस्य

दुहिता पद्मावती नाम तिष्ठति। तयोक्तं। तिष्ठति।
 तस्याः समीपे निरन्तरं यास्यामि। मन्त्रिपुत्रेणोक्तं।
 हे मातर्य त्वया तस्या अग्रे गन्तव्यं। तर्हि
 राजकुमारेण पुष्पग्रन्थनं कृतं। सा चापरकार्ये
 प्रेषिता। तत् कृत्यं विधाय पुनः समायाता। 5
 राजकुमारेणोक्तं। पुष्पमालां गृहीत्वा पद्मावतीस-
 मीपे गच्छ त्वं। गत्वा वाच्यं च। योऽसौ राजकुमा-
 रस्त्वया सरोवरे दृष्टः स समायातो दृश्यते। तया
 द्रुत्या तत्र गत्वा पद्मावत्या अग्रे सर्वे वृत्तान्तो
 निवेदितः। पद्मावत्यापि पुष्पग्रन्थनादेव तत् परि- 10
 ज्ञातं। पुनश्च मिथ्याकोपं विधाय श्रीखण्डेन हस्तौ
 विलिप्य तस्याः कपोलौ ताडितौ। कुपिता चेति
 कथितवती। यदि त्वमीदृशं वचनं ममाग्रे कथयसि
 तदा धातयामि। इदानीं गच्छ। सा निष्काशिता।
 अथागता सा दुर्मुखी यत्र राजकुमारोऽस्ति। तस्या 15
 मुखमवलोक्य राजकुमारो विषादमगमत्। तया
 च सर्वं कथितं। राजपुत्रेणोक्तं। मित्रं किमेतत्। मन्त्रि-
 पुत्रेणोक्तं। त्वया विषादो न कार्यः। कारणं विद्यते।
 चन्दनावलिप्ताभ्यां कराभ्यां यत् सा ताडिता तेन
 कथितं। दश दिवसाः प्रतीक्ष्या यावत् कृत्स्नपक्षः 20

समायाति । तदा दशाहे समतिक्रान्ते सा भूयः पि-
 प्रेषिता । तदा पद्मावत्या तिसृभिरङ्गुलीभिः कुङ्कु-
 मावलिताभिस्तस्याः कपोलौ ताडितौ । निष्काशिता
 च । तामायात्तीं विलोक्य राजकुमारो विषादं गतः ।
 5 उक्तं च । किं क्रियते । अद्य मे निश्चयेन मरणं
 भविष्यति । मन्त्रिपुत्रेणोक्तं । धीरो भव । कारणं
 विद्यते । देव सांप्रतं सा रजस्वला वर्तते ।

प्रथमेऽहनि चाण्डाली द्वितीये ब्रह्मघातिनी ।

तृतीये रजकी प्रोक्ता चतुर्थेऽहनि शुध्यते ॥

10 चतुर्भिर्दिद्वैतैरतिक्रान्तैर्भूयोऽपि सा प्रेषिता ।
 पद्मावती च तामागच्छतीमवलोक्य रज्जुभिर्वद्वाद्वैचन्द्रं
 दत्वा पश्चिमद्वारेण निष्काशितवती । आगता सा
 दुर्मुखी भूत्वा सर्वं वृत्तान्तं कथितवती । मन्त्रिपुत्रेण
 विचार्य कथितं । देव अर्द्धरात्रौ पश्चिमद्वारेण तस्याः
 15 समीपे गन्तव्यं । तच्छ्रुत्वा राजकुमारस्य तद्दिनं वर्ष-
 शताधिकमिव जगाम । ततश्च रात्रौ शृङ्गारं विधाय
 मित्रेण सह पश्चिमद्वारे गतः । ततश्च दृढरज्जुभि-
 राकृष्य चेष्टिकाभिर्भवनोपरि नीतः । मन्त्रिपुत्रो
 व्यावृत्य स्ववासं गतः । तस्य राजकुमारस्य पद्मा-
 20 वत्या दर्शनं संजातं । संभाषणं कुशलप्रश्नश्च संवभूव ।

ततः स्नानं भोजनं च कृत्वा वस्त्रादि भूषणं सुगन्धादि
लेपनं च ताम्बूलमेव च गृहीत्वा सुखं शय्यायामुप-
विष्टः। तथा सह चतुर्भिः प्रकारैः संभोगः कृतः।

आणकं सुरतं नाम दंपत्योः पार्श्वसंस्थयोः ।

जायन्ते विविडाश्लेषाः समीभूतशरीरयोः ॥

5

अधःस्था रमते नारी उपरिष्ठस्तु कामुकः ।

प्रसिद्धं तद्रतं ज्ञेयं ग्रामवालजनप्रियं ॥

उपरिष्ठा यदा नारी रमते कामुकं नरं ।

विपरीतं तद्रतं ज्ञेयं सर्वकामिजनप्रियं ॥

पशुवद्रमते नारीं यदा पृष्ठमितो नरः ।

10

पाशवं तद्रतं ज्ञेयं सर्वकामिजनप्रियं ॥

गाढालिङ्गनकामिनी कृतकुचप्रोद्धूतरोमोद्गमा ।

सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलच्छ्रीमन्नितम्बाम्बरा ।

मा मा मानद् माति मामलमिति क्षामाक्षरोष्णापिनी।

सुप्ता किंनु मृतानु किं मनसि मे लीना विलीनानु किं 15

एवं नानाप्रकारैः सुरतसंभोगं विधाय राजकुमार

उपविष्टः सन् तथा पृष्टः। भो देव ममाभिप्रायो भवता

मन्त्रिणा वा ज्ञातः। राजकुमारेणोक्तं। मया न

ज्ञातं किञ्चित्। मम मन्त्रिपुत्रेण सर्वं ज्ञातं। तयोक्तं।

तुष्टाहं तव मित्रस्य। प्रातश्चूर्णिकां करिष्यामि। 20

तत्प्रभाते राजकुमारेण मित्रसमीपे गत्वा सर्वो वृत्तान्तो
निवेदितः । उक्तं च ।

ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृहति ।

भुनक्ति भुञ्जापयति षड्विधं प्रीतिलक्षणं ॥

- 5 भो मित्र तव कृते मध्याह्ने भोजनार्थं समाग-
मिष्यति । तच्छ्रुत्वा मन्त्रिपुत्रेण भणितं । देव मम
योग्यविपलङ्गुका समागमिष्यति । यावदेतद्वर्तते
तावद्विपलङ्गुकां गृहीत्वा चेष्टिका समायाता ।
ताववलोक्य लङ्गुकामेकां श्रुनोऽग्रे निक्षिप्तवती ।
10 भक्षितमात्रेण मृतः श्वा । श्वानं मृतं दृष्ट्वा सराजकुमारः
कुपित उवाच । तथा सह संगमं न करिष्यामि ।
मम मित्रस्य घातकीयं । मित्रेणोक्तं । त्वया सह देव
कारणं । तथा प्रोक्तं । जननीं जन्मस्थानं लोकप्र-
वादवस्तूनि जीवं च पुरुषविशेषांश्च सीमन्तिन्य-
15 स्तृणामिव मन्यते । उक्तं च ।

यस्य वान्नानि भुञ्जीत गृहे वाप्युपितं तथा ।

कर्मणा मनसा वाचा दितं तस्य समाचरेत् ॥

क्षीरनीरसमं मित्रं प्रशंसन्ति विचक्षणाः ।

नीरं क्षीरयति तत्र वल्लौ तप्यति तत् पयः ॥

- 20 किं बद्धना मम भाषितेन कर्तव्यं । भो देव अग्न

निशीथसमये सुरतसौख्यमनुभूय परं तीक्ष्णनखाग्रै-
र्वामजङ्घायां त्रिशूलाघाताकृतिं विधाय तस्या वस्त्रा-
भरणानि गृहीत्वा मम समीप आगन्तव्यं त्वया ।
मन्त्रिपुत्रो महाश्मशाने गत्वा तपस्विविशेषं विधाय
स्थितः ॥

5

जटामुकुटधारी च चन्द्रार्द्धकृतशेखरः ।

बद्धपद्मासनो मौनी ईषन्मीलितलोचनः ॥

पुनस्तत्प्रभाते राजपुत्रेण तस्या वामजङ्घायां त्रिशू-
लाकृतिं विधाय सर्ववस्त्राभरणानि गृहीत्वा मन्त्रि-
पुत्रस्याग्रे समर्पितानि । ततस्तेन मन्त्रिपुत्रेण तस्या 10
अङ्गुलीयकं दत्वा राजकुमारः कोटिपालं प्रेषितः ।
तेन तत्र गत्वा कोटिपालस्याग्रे दर्शितं तै र्वैर्लक्षितं ।
राजदुहितुराभरणमिदं इति तेन कोटिपालेन धृतो
ऽसौ । भणितं च । भो शास्त्रपाणे कुतो लब्धमिद-
माभरणं । तेनोक्तं । मदीयगुरुणा दत्तं । तच्छ्रुत्वा 15
गुरुसंनिधौ नीतः । कोटिपालेन गुरुः पृष्ठः । भो
तापस कुतो लब्धमिदं राजकीयनामाङ्कितमाभरणं ।
भट्टारकेणोक्तं । अत्र कृत्तचतुर्दश्यां रक्तपुष्पैर्मण्डलं
पूजयित्वा योगिन्यः पुरुषमेकं विदार्य भागं कृत्वा
यावद्भक्षयन्ति तावन्मया दृष्टाः । त्रिशूलं गृहीत्वा 20

तासां समीपं गतोऽहं । ततो मदीयं क्रोधवचन-
 माकर्ण्य दशदिशि प्रधाविताः । तासां मध्य एका
 वामजङ्घायां त्रिशूलेन ताडिता । भयवशादस्त्राभर-
 णानि पतितानि । तद् मया गृहीतानि । तद्वच-
 5 नमाकर्ण्य कोटिपालेन राजाग्रे सर्वो वृत्तान्तो निवे-
 दितः । तत् सर्वं श्रुत्वा राजा चेष्टिकाग्रे भणितवान् ।
 त्वया पद्मावतीं विवस्त्रां कृत्वा वामजङ्घायां लक्षणम-
 वलोकितव्यं । राजादेशेन तत्र गत्वा पद्मावतीं
 विलोक्य लक्षणं दृष्ट्वा राजाग्रे भणितं । भो देव
 10 कोटिपालेन यद् भणितं तत् सत्यमेव । उक्तं च ।

अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरिताणि च ।

गृञ्जनं चापमानं च मतिमान् न प्रकाशयेत् ॥

राज्ञोक्तं । भो कोटिपाल पुनरपि गत्वा तं मुनीन्द्रं
 पृह् । कोऽस्या दण्डः क्रियते । कोटिपालेन गत्वा
 15 भट्टार्कः पृष्टः । भो भगवन् कोऽस्या दण्डः क्रियते ।
 भट्टार्केणोक्तं ।

अवध्या ब्राह्मणा गावः स्त्रियो वालाश्च ज्ञातयः ।

येषां चान्नानि भुञ्जीत ये च स्युः शरणं गताः ॥

मदुत्थपरधेऽपि स्त्रीणां विसर्जनं दण्डः । ततो
 20 भूमिनाथेनापरीक्षितेन पद्मावती निजनगरान्निष्का-

शिता। तदा ताभ्यां तां ह्यपृष्ठमारोप्य स्वनगरीं
गत्वा कुमारिण सह विवाहः कृतः। उक्तं च।

सुगुप्तस्यापि मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गहति।

कोकिलो विष्णुद्वयेण भजते राजकन्यकां ॥

अपरीक्षितं न कर्तव्यं कर्तव्यं सुपरीक्षितं। 5

पश्चाद्भवति संतापो ब्राह्मण्या नकुले यथा ॥

कृतान्तविहितं कर्म यद्वेत् पूर्वनिर्मितं।

न शक्यमन्यथा कर्तुं पण्डितैस्त्रिदशैरपि ॥

रामो हेममृगं न वेत्ति नङ्गुषो नो यान् युनक्ति द्विजान्।

विप्रादेव सवत्सधेनुदहणे जाता मतिश्चार्जुने। 10

यूते भ्रातृचतुष्टयस्वमहिषीं धर्मात्मजो दत्तवान्।

प्रायः सत्पुरुषो विनाशसमये बुद्ध्या परित्यज्यते ॥

एतत् कथानकं कथयित्वा वेतालेनोक्तं। राजन् कथय

कस्य पापं भवति। यदि ज्ञानन्नपि न कथयिष्यसि

तदा हृदये स्फुटित्वा मरिष्यसि। राज्ञा विक्रमसेनोक्तं। 15

अविचारेण नृपस्य पापं भवति। एवं श्रुत्वा गतो

वेतालः। गत्वा च तत्रैव शिंशिपावृक्षस्य शाखाया-

मवलम्बितः ॥

इति शिवदासविरचितायां वेतालपञ्चविंशतिकायां

कथायां प्रथमं कथानकं समाप्तं ॥ १ ॥

अथ राजा पुनरपि तत्रैव गत्वा मृतकं स्कन्धे
 धृत्वा यावन्मार्गे प्रचलितस्तावत् तेन कथानकं
 प्रारब्धं । वेतालेनोक्तं । भो राजन् श्रूयतां तावत्
 कथेयं । अस्ति धर्मस्थलं नाम नगरं । तत्र राजा
 5 गुणाधिपो नाम । तत्रैव च केशवो नाम ब्राह्मणो
 ऽस्ति । तस्य दुहिता मन्दारवती नाम वृषेणातीव
 विख्याता । सा च वरयोग्याभवत् । तस्या अर्थे
 चत्वारो वराः समायाताः । चत्वारोऽपि समानगुणा
 ब्राह्मणाः । केशवश्चित्तां प्रपन्नो बभूव । एका कन्या
 10 चत्वारो वराः । कस्मै देया कस्मै न देया । एतस्मि-
 न्नेव प्रस्तावे केशवस्य दुहिता कालसर्पेण दंशिता ।
 तदर्थे मन्त्रवादिनः समानीताः । तैर्मन्त्रवादिभिस्तां
 विलोक्य भणितं । कालदृष्टा न जीवति कन्येयं ।
 यतः । पञ्चमी नवमी पठौ चतुर्दश्यष्टमी तथा ।

15 तिथयो गर्हिता क्षेता दृष्टस्य मरणात्मकाः ॥
 भौमं शानैश्चरं चैव ग्रहणं ग्रहसंज्ञितं ।
 अशस्तं नागदृष्टस्य निर्दिष्टं शास्त्रकोविदैः ॥
 रोहिणीं च मृगशीर्षं विशाखां मूलकृत्तिकां
 आतुरस्याशुभान्याङ्कुरार्द्रनक्षत्रसप्तमे ॥

20 कण्ठललाटशिरसि वाह्वोर्जङ्घोरुयुग्मके ।

तथा पाणौ कृन्मध्ये च यो दष्टः स न जीवति ॥

जीर्णोद्याने श्मशाने च चैत्ये च धवलागृहे ।

एषु क्षेत्रेषु ये दष्टा यान्ति ते यमसादनं ॥

दाहः स्वेदश्च घमनं ह्रिका श्रूलाङ्गजृम्भकं ।

भ्रमणं प्राणनाशश्च कालदष्टस्य चेष्टितं ॥ 5

ग्रीवाभग्नः स्खलद्वाग्मी विपरीतोर्द्धमारुतः ।

म्रियते स न संदेहः किमन्यैर्वडुभाषितैः ॥

ततो मल्लिकवचनं श्रुत्वा तदनन्तरं ब्राह्मणः केशवो

नदीतीरे गत्वा तस्याः संस्कारं चकार । चत्वारो

ऽपि वराः श्मशाने समायाताः । तेषां मध्ये एक- 10

श्चितायां प्रविश्य मृतः । द्वितीयेन तस्या अस्थीनि

तद्गस्म च श्मशाने कुट्टीरकं कृत्वा रक्षितानि ।

तृतीयस्तपस्वी भूत्वा देशान्तरं गतः । सूर्यो निज-

भवनं गतः । यो देशान्तरं गत्वा तेन देशान्तरे

कस्यचिद्ब्राह्मणस्य गृहे गत्वा मध्याह्ने भोजनं प्रार्थितं । 15

गृहस्थेन ब्राह्मणेन भणितं । भो तपस्विंस्त्वयात्रैव

भोजनं कार्यं । तावद्ब्राह्मण्या भोजनं निष्पादितं ।

आसनं च दत्त्वोपवेशितः सः । तावत् तस्या बालकेन

गृहे रोदितुमारब्धं । गृहस्थया ब्राह्मण्या स बालो

ज्वलिताग्नौ प्रक्षितः । तद् दृष्ट्वा तेन भिन्नुणा 20

- चलितं । तेन ब्राह्मणेन स तु निवारितः । तेन
 भणितं । तद् दारुणकर्म दृष्ट्वा सहभोजनं न करोमि ।
 यस्य गृहे ईदृशं राक्षसं कर्म दृश्यते तस्य गृहे कथं
 भोजनं करणीयं । तत् श्रुत्वा तेन गृहस्थेन ब्राह्मणेन
 5 गृहमध्ये प्रविश्य पुस्तकमानीतं । तदुद्वाद्य मन्त्रमेकं
 जपित्वा बालको भस्मीभूतो जीवापितः । तपस्विना
 ब्राह्मणस्य कौतुकं दृष्ट्वा चिन्तितं च । यदि मम
 हस्ते पुस्तकीयं घटति तदाहं तां प्रियां जीवापया-
 मि । इति संचिन्त्य तत्रैव निभूतो भूत्वा स्थितः ।
 10 निशीथे गृहमध्ये प्रविश्य तत् पुस्तकमपहृत्य तत्रैव
 श्मशाने समायातः । यः श्मशाने तिष्ठति तेन पृष्ठः ।
 भो मित्र देशान्तरे गत्वा कश्चिद्विद्या समाज्ञाता ।
 तेनोक्तं । मृतसंजीविनी विद्या मया समाज्ञाता ।
 द्वितीयोक्तं । तर्हि इमां प्रियां जीवापय । तत्
 15 श्रुत्वा तेन पुस्तकमुद्वाद्य मन्त्रमेकं जपित्वा जलेन
 सिक्त्वा जीवापिता कन्या । यः सहैव मृतः सोऽपि
 जीवितः । यो गृहे गतस्तेन श्रुत्वायातमपि । तस्या
 अर्थे क्रोधान्धलोचनाश्चत्वारोऽपि प्रविवादं कुर्वन्ति ॥
 एतत् कथानकं कथयित्वा वेतालिनोक्तं । भो
 20 राजन् कथय कस्य भार्या भवति । राज्ञा विक्रमसेनेनोक्तं ।

श्रूयतां। येन जीवापिता कन्या स पिता जीवदायकः।
यः सदैव मृतः सोऽपि भ्राता सदैव यातः। येन
श्मशाने भस्मनाशं गृहीत्वा स्थितं सोऽपि नीच-
कर्मा दासस्तस्याः। भर्ता स भवति यो गृहे गतः॥
एवं श्रुत्वा गतो वेतालस्तत्रैव शिंशिपावृक्षशाखायां 5
अवलम्बितः॥

इति द्वितीयं कथानकं समाप्तं ॥ २ ॥

अथ राजा पुनरत्रैव गत्वा मृतकं स्कन्धे धृत्वा
यावन्मार्गे प्रचलितस्तावत् तेन कथानकं प्रारब्धं।
वेतालेनोक्तं। भो राजन् श्रूयतां। तावत् कथां 10
कथयामि॥

अस्ति भोगवती नाम नगरी। तत्र रूपसेनो
नाम राजा। तस्य धवलगृहे विदग्धचूडामणिर्नाम
कीरोऽस्ति। स च राजा पृष्ठः। भो शुक किं किं
जानासि। तर्हि कथय। ममानुत्तूपा भार्या कच्चि- 15
दस्ति। शुकनोक्तं। देव मगधदेशे मगधेश्वरो नाम
राजा। तस्य दुहिता सुरसुन्दरी नाम। सा तव
भार्या भविष्यति॥ मगधेश्वरस्य दुहिता निजभवने

स्थिता सती मदनमञ्जरीं नाम शारिकां पृच्छति स्म।
 शारिके कथय । ममानुवृपो भर्ता क्वास्ति । शारि-
 कयोक्तं । देवि भोगवती नाम नगरी । तत्र वृपसेनो
 नाम राजा । स तव भर्ता भविष्यति । तत् श्रुत्वा
 5 विरहपीडिता संज्ञाता सा ॥

ततः संधिविग्रहकेण सहानुसरै राज्ञो दर्शनं
 कारितं । तैर्विशिष्टैर्दुहिता याचिता लब्धा च ।
 तदा शुभे लग्ने वृपसेनेनागत्य परिणीता । मदनम-
 ञ्जरीं शारिकया सह निजराष्ट्रे समायाता । राज्ञा
 10 वृपसेनेन शारिका विदग्धचूडामणिशुकस्य पञ्जरे
 निक्षिप्ता । तां शारिकां स्ववृषां दृष्ट्वा शुकेन मदना-
 तुरेण भणितं । हे प्रिये चञ्चले यौवने संभोगः
 क्रियतां । संसारे सर्वज्ञत्नूनमितदेव सारं ।

श्रेयः पुष्पफलं काष्ठाद्दुग्धाच्छ्रेयो घृतं स्मृतं ।
 15 श्रेयस्तैलं च पिण्याकात् कामो धर्मार्थयोर्वरं ॥
 गतं तद्यौवनं भीरु जीवितं च निरर्थकं ।
 या न वेत्ति सदा पुंसां चतुराणां रतिक्रमं ॥
 विदितः पाशवो मार्गः सर्वेषां रतिकर्मणि ।
 विरलः कोऽपि यो वेत्ति रहस्यं कौसुमायुधं ॥
 20 यत्र स्वेदजलैरलम्बि लुलितं व्यालुप्यते मण्डलं ।

सहेदैर्भणितैश्च यत्र रणितं विश्रूयते नूपुरं ।
 यत्रायात्यचिरेण सर्वविषयाः कामान्तमेकाग्रतः ।
 सख्यस्तत् सुरतं भणामि सततं शेषान्यलोकस्थितिः
 शारिकयोक्तं । नाहं पुरुषस्य वाञ्छां करोमि ।
 शुक्रेनोक्तं । कस्मात् कारणात् । शारिकयोक्तं । पुरुषाः 5
 पापिष्ठाः स्त्रीघातका भवन्ति । शुक्रेनोक्तं । स्त्रियो
 ऽपि दुष्टचारिण्योऽनृतभाषिण्यः पुरुषवधं कुर्वन्ति ।
 अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमतिलोभता ।
 अशौचं निर्दयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥
 एतयोः परस्परविवादं श्रुत्वा राज्ञा भणितं । भो 10
 कथ्यतां विवादकारणं । शारिकयोक्तं । देव पुरुषाः
 पापिष्ठाः स्त्रीघातका भवन्ति । अतः कारणात्
 पुरुषस्य वाञ्छामहं न करोमि । देव अस्यार्थे
 कथानकमस्ति ॥

अस्ति एलपुरं नाम नगरं । तत्र महाधनो नाम 15
 श्रेष्ठी । तस्य पुत्रो धनक्षयो नाम । तेन च पुण्य-
 वर्धने नाम नगरे श्रेष्ठिदुहिता परिणीता । काल-
 पर्यायेण तस्य पिता पञ्चत्वं गतः । तेन धनक्षयेण
 सर्वं धनं भवनं च द्यूते हारितं । स च स्वशुरगृहे
 भार्यानिक्षेपणाय गतः । कतिपयदिवसैस्तत्र स्थित्वा 20

- साभरणां भार्यामुत्थाप्य निजनगरमार्गे प्रचलितः ।
 यावद्द्वे मार्गे गहति तावत् कथितं । हे प्रिये अत्र
 मद्भाभयं विद्यते । तथा निजाभरणान्युत्तार्य पुरुषे
 समर्पितानि । तेन च तस्या आभरणानि वस्त्रं च
 5 गृहीत्वा अन्धकूपे पातिता सा गतश्च सः । कैश्चित्
 पथिकैस्तं शब्दमाकर्ण्य कूपसमीपं गत्वा रुदन्तीं
 दृष्ट्वा कूपादकृष्य मार्गे मुक्ता । सा च मार्गे लग्ना
 सती मार्गे व्यावृत्य पितुर्गृहे समायाता । तैर्वा-
 न्धवादिभिः पृष्टा । कस्मात् त्वं व्याधृष्टा । तयोक्तं ।
 10 मम भर्ता मार्गे चौरैर्दृतः । ममाभरणानि च तैर्गृ-
 हीतानि । तत् प्रणष्टाहं भर्तुः शुद्धिं न जानामि
 व्यापादितो वा भविष्यति । तद्वचनमाकर्ण्य स्वशु-
 रकेण शोकं कृत्वा दुहिताश्वासिता । कतिपयदि-
 वसैरतिक्रान्तैः पुनरपि धनक्षयः स्वशुरगृहे समायातः ।
 15 यावद् द्वारे तिष्ठति तावन्निजभार्यया दृष्टः । तां
 दृष्ट्वापि स शङ्कितो बभूव । एषा मया कूपे पातिता
 कथमत्र दृश्यते । भयवशमापन्नो बभूव । भार्ययोक्तं ।
 स्मामिन् मा भयं कुरु । इति कथयित्वा गृहमध्ये
 नीतः । स्वशुरकुटुम्बं सर्वं सोत्साहं बभूव । वर्धापनं
 20 च कृतं । कतिपयदिवसैस्तत्र स्थित्वा प्रसुप्तां भार्यां

शयने व्यापाद्य तस्या आभरणानि गृहीत्वा स्वनगरे
गतः ॥ हे राजन्नेतत् प्रत्यक्षं मया दृष्टं । सर्वथा
पुरुषैर्नास्ति प्रयोजनं ॥ शुक्रेनोक्तं ।

वाजिवारणलोहानां काष्ठपाषाणवाससां ।

नारीपुरुषतोयानामन्तरं महदन्तरं ॥

5

इति श्रुत्वा राज्ञा विदग्धचूडामणिः पृष्टः । भो शुक
स्त्रीणां दोषान् कथय । शुक्रेनोक्तं । श्रूयतां महाराज ।

अस्ति काञ्चनपुरनामधेयं नगरं । तत्र सागर-
दत्तो नाम श्रेष्ठी । तस्य पुत्रः श्रीदत्तो नाम । तेन
च श्रीपुरनगरे श्रेष्ठिणः समुद्रदत्तस्य दुहिता परि- 10
णीता । तां विवाह्य स्वनगरे समायातः । कतिपय-
दिवसाभ्यन्तरे व्यावृत्य सा पितुर्गृहे प्रेषिता । स
च श्रीदत्तः क्रयाणकानि वसूनि गृहीत्वा बाणिज्ये
समुद्रपारं गतः । तत्र कानिचिद्वासराणि लग्नानि ।
सा च पितुर्गृहे वर्धमाना सती यौवनवती बभूव । 15
सापि भवने परिष्ठिता सती राजमार्गावलोकनं
करोति । एकस्मिन् दिवसे युवा पुरुष एको दृष्टः ।
परस्परं कटाक्षनिरीक्षणं संजातं । तया निजसख्या
अग्रे कथितं । पुरुषमेनं मम समीपमानय । इति
श्रुत्वा तया तस्य समीपे गत्वा भणितं । पुरुष हे 20

मन्मथावतारश्रेष्ठिसमुद्रदत्तस्य तनया तया सह
 एकांते मनोरथमभिलसति । प्रतिपन्नं तेन । रात्रौ
 तव गृहे आगमिष्यामि । उक्तं च ।

सुस्नातं पुरुषं दृष्ट्वा सुगन्धं मलवर्जितं ।

5 क्लियन्ते योनयः स्त्रीणामब्जपत्रमिवाम्भसा ॥

धृतकुम्भसमा नारी तप्ताङ्गारसमः पुमान् ।

संश्लेषाद्भवते कुम्भस्तद्वत् स्त्री पुंसा भाविता ॥

मालाकारीसखीगृहे द्वाभ्यां संघट्टनं कृतं । परस्परं
 प्रीतिरुत्पन्ना । अन्येद्युः परिणीतभर्ता भार्यामुत्थाप-

10 नाय स्वशुरगृहे समायातः । भर्तारमागतं दृष्ट्वा सा
 चित्तापन्ना बभूव । किं करोमि । कुं गह्णामि । को
 मां धर्तुं समर्थः । न बुभुक्षा न तृषा न निद्रा न
 शीतोष्णं रोचते । सर्वं सख्या अग्रे कथितं ॥

प्रविलसदनुरागाद् दूतिकां प्रेष्य पूर्वं ।

15 सरभसमभिधाय क्वापि संकेतभूमिं ।

न मिलति खलु यस्या वल्लभो दैवयोगात् ।

प्रवदति भरतस्तां नायिकां विप्रलब्धां ॥

यामातृको वैकालिकं शयनोपवासे प्रसुप्तः । सापि

मात्रा बलात्कारेण पत्युः समीपे प्रेषिता । सा तत्र

20 गत्वा पराञ्जुखी भूत्वा प्रसुप्ता । यथा यथा भर्ता तया

सह स्नेहवचनानि वदति तथा तथाधिकं दुःखं
भवति । एवं पराङ्मुखी भूया शयने स्थिता । अथ
भर्तारं निद्रावशं ज्ञात्वा शनैः शनैः शयनादुत्थाय
संकेतस्थानं निशीथसमये चलिता । यावच्च व्रजति
तावच्चौरेण दृष्टा चिन्तितं च । एषा साभरणा कुत्र 5
गहति । इति पृष्ठतो लग्नः ।

यतः । पतित्यक्ता तु या नारी मृहादन्यत्र गहति ।
विट्पु रमते नित्यं स्वैरिणीं तां विनिर्दिशेत्
या दूतिकागमनकालमपारयन्ती ।

सा दुःसहस्मरजलार्तिपिपासितेव । 10.

निर्यातवल्लभजनाधरपानलोभात् ।

सा कथ्यते मुनिवरैरभिसारिकेति ॥

सोऽपि तस्याः प्रियः संकेतस्थाने चौरेण भणित्वा
केनापि व्यापादितोऽस्ति । सापि विरहेण पीडिता
सती मृतकमालिङ्गनं करोति । मृतोऽयं इति न 15
वेत्ति । विलेपनताम्बूलादिकं दत्तं । पुनः पुनः
स्नेहान्मुखं चुम्बति । चौरोऽपि दूरस्थोऽपि सर्वं
वृत्तान्तं पश्यति । चिन्तितं च ॥

यां चिन्तयामि सततं मयि सा विरक्ता ।

साधन्यमिहति जनं स जनोऽन्यरक्तः ।

अस्मत्कृतेऽपि परिगृह्यति काचिदन्या ।

धिकं तां च तं च मदनं च इमां च मां च ॥

यावदेतद्वर्तते तावत् तत्रस्थितेन वटवृक्षाधिष्ठेन
पक्षिणा चिन्तितं । अहमस्य मृतकस्य शरीरे संक्रमणं
5 विधाय तया सह संभोगं करिष्यामि । संभोगं कृत्वा
तस्या नासिकां दत्तैश्छित्त्वा स पक्षी गतः । सा
रुधिरचर्चितसर्वाङ्गी सख्याः समीपे गत्वा सर्वं
वृत्तान्तं कथितवती । सख्योक्तं । यावदादित्योदयो
न भवति तावत् परिणीतभर्तुः समीपं गत्वा गुरुत-
10 रशब्देन रोदितव्यं । इति श्रुत्वा तदा तत्र गत्वा
गुरुतरशब्देन रोदितमारब्धं । तच्छब्दमाकर्ण्य कुटु-
म्बलोकः प्रधावितो यावत् पश्यति तावच्छिन्ननासिका
दृष्टा । तैरुक्तं । हे निर्लज्ज पापिष्ठ हे क्रूरकर्मन्
निरपराधतया त्वयास्माकं दुहितुर्नासिकाहेदः कथं
15 कृतः किमिति विदितः । यामातृकश्चिन्तापन्नो बभूव ।
तेनोक्तं ।

न विश्वसेत् कृलसर्पे खड्गहस्तस्य वैरिणः ।

आश्चर्यबलवित्तस्य त्रिचरित्रे न विश्वसेत् ॥

कवयः किं न पश्यन्ति किं न भक्षन्ति वायसाः ।

20 मद्यपाः किं न जल्पन्ति किं न कुर्वन्ति योषितः ॥

अथ्यपुतं माधवगर्जितं च स्त्रीणां च रित्रं भवितव्यतां च
 अवर्षणं संवर्षणं च दैवी न वै विज्ञानाति कुतो मनुष्यः
 तै राजकुले गत्वा यामातृकः समर्पितः । राजपुरुषै-
 र्न्यायः कृतः । वध्योऽयं पुरुषः । यावद्वध्यस्थाने
 नीयते तावच्चौरः समायाति । भणितं च । भो 5
 राजपुरुषा अवध्योऽयं पुरुष इति सर्वं प्राग्वृत्तान्तं
 तेषामग्रे कथितवान् । धर्माधिकारिपुरुषैर्यथाकार्यं
 विचार्य यामातृको मुक्तः ।

साधूनां पालनं सम्यग् दुष्टानां निग्रहस्तथा ।

एष राज्ञां परो धर्मः परत्रेह च शर्मणे ॥ 10

प्रजानां रक्षणं सम्यग् राज्ञो धर्मस्य कारणं ।

अरक्षन् नरकं याति तस्माद्भयाः सदा प्रजाः ॥

सापि गर्दभमारुह्य निजनगरान्निष्काशिता ॥

एतत् कथानकं कथयित्वा विदग्धचूडामणिशुके-

नोक्तं । देव ईदृशी नारी भवति ॥ 15

ततस्तौ तु परित्यज्य पक्षिभावमुभावपि ।

दिव्यरूपधरौ भूत्वा जग्मतुस्त्रिदशालयं ॥

एतत् कथानकं कथयित्वा वेतालेनोक्तं । राजन्

कथय कस्याधिकं पापं भविष्यति । राज्ञा विक्रमसेनेनोक्तं ।

निन्द्या योषित एवेह न पुमांसः कदाचन । 20

धर्माधर्मविचारेषु नियुक्तास्ते भवन्ति हि ॥

पापमधिकं स्त्रीषु वर्तते पुरुषस्तु विरलपातको
भवति ॥ एवं श्रुत्वा गतो वेतालः । तत्र च शिं-
शिपावृक्षशाखायां अवलम्बितः ॥

5 इति तृतीयं कथानकं समाप्तं ॥ ३ ॥

पुनस्तेन राज्ञा शिंशिपावृक्षान्मृतकं समानीय
स्कन्धे धृत्वा यावन्मूर्गे चलितं तावद्वेतालिनीकं ।
राजन् श्रूयतां तावत् । कथां कथयामि ॥

अस्ति वर्धमाना नाम नगरी । तत्र राज्ञा श्रूद्रकदेवः ।
10 स च स्थानभूमौ निविष्टः । राज्ञोक्तं । भो प्रतीह्वार
द्वारं शून्यमशून्यं वा । प्रतीह्वारेणोक्तं ।

प्रस्वेदमलसंक्षिप्ता निरालम्बा निराश्रयाः ।

द्वारि तिष्ठन्ति देवेश सेवका वृषणा इव ॥

अन्यस्मिन् दिवसे दक्षिणापथाद् वीरवरो नाम
15 राजपुत्रः सेवां कर्तुं समायातः । राज्ञा सह दर्शनं
ज्ञातं । स च राज्ञा पृष्ठः । भो राजपुत्र दिनं प्रति
तव किं दीयते । वीरवरेणोक्तं । देव प्रतिदिनं
सुवर्णं दीयते । राज्ञोक्तं । कियत्तो गजतुरगपदादयः ।
वीरवरेणोक्तं । देव भार्या सुतो दुहितारुं चत्वार

/ ३४

एव । पञ्चमः खड्गः । अन्यन्नास्ति । तच्छ्रुत्वा सुभट्टा
 अमात्याश्च सेव्याः समायाताः । राज्ञा चिन्तितं ।
 किमर्थमसौ बद्धतरं याचते । अथवा बद्ध दत्तं
 कदाचित् सफलं भवति । राज्ञा भाण्डागारिकमाहूय
 आदेशं दत्तवान् । तस्य वीरवरस्य ढङ्कसहस्रसुवर्णं 5
 प्रतिदिनं दातव्यं । वीरवरोऽपि देवत्राक्षणाभट्टना-
 गरप्रेष्यषड्दर्शनादीनां दानं दत्त्वा पञ्च द्रव्याणि
 गृहीत्वा गृहं समागच्छति । भोजनं विधाय राज्ञौ
 खड्गं गृहीत्वा राजद्वारे प्रहरकं ददाति । एवं नित्यं
 निशीथसमये यदा राजैवं वदति द्वारे कस्तिष्ठति तदा 10
 वीरवरः शब्दं ददाति ॥

उक्तं च । एहि गृह पतोत्तिष्ठ वद मौनं समाचर ।

एवमाशाग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥

आहारयति न स्वस्थो विनिद्रो न प्रबुध्यते ।

वक्ति न स्वेह्या किञ्चित् सेवकः किंतु जीवति ॥ 15

स्वाभिप्रायपरोक्षस्य परचित्तानुवर्तिनः ।

स्वयंविक्रीतदेहस्य सेवकस्य कुतः सुखं ॥

मौनान्मूकः प्रवचनपटुर्वातुलो जल्पको वा ।

ज्ञात्वा भीरुर्यदि न सहते प्रायशो नाभिज्ञातः ।

धृष्टः पार्थ्यं वसति विचरन् दूरगोऽपि प्रमत्तः । 20

सेवार्धर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः ॥

अन्यस्मिन् दिने निशीथि श्मशानभूमौ रुदत्या नार्याः
करुणविलापशब्दं शृणोति स्म राजा । तं श्रुत्वा
राज्ञोक्तं । द्वारे कस्तिष्ठति । वीरवरेणोक्तं । देव
5 वीरवरोऽहं । राज्ञोक्तं । वीरवर रुदत्या नार्याः
शब्दं शृणोपि । तेनोक्तं । शृणोमि । राज्ञोक्तं । अस्याः
समीपं गत्वा रोदनकारणं विज्ञाय शीघ्रमागह ।

उक्तं च । ज्ञानीयात् प्रेषणे भृत्यान् वान्धवान् व्यसनागमे
मित्रमापत्तिकाले च भार्यां च विभवक्षये ॥

10 ततो वीरवरः शब्दानुलग्नः श्मशानभूमिं गतः ।

अलक्षणेण स्वहृत्पेण तिमिरव्याप्तवर्त्मना ।

शूद्रकोऽपि महीपालस्तस्य चानुपदं ययौ ॥

तत्र प्रहृन्नो भूत्वा तत्पृष्ठतो राजापि गतवान् । तत्र
च दिव्याभरणभूषिता मुक्तकेशा रुदन्ती नारी दृष्टा ।

15 नृत्यते कूजते चैव धावते चलते तथा ।

रोदिति चाश्रुहीना च करुणमतिदुःखिता ॥

दुःखिन्यहं पापात्मेति धुनोत्यङ्गं मुहुर्मुहुः ।

आस्फोटयति गात्राणि चोत्पत्य पतते भुवि ॥

तां दृष्ट्वा वीरवरेणोक्तं । का त्वमत्र प्रलापं करोषि ।

20 तयोक्तं । अहं राजलक्ष्मीः । वीरवरेणोक्तं । यदि त्वं

राजलक्ष्मीस्तदा केन कारणेन रोदनमारब्धं। तयोक्तं।
 अस्ति कोऽप्यपायो येन देव्याः प्रकोपः कृतः। तेन
 तृतीयदिवसे राजायं पञ्चत्वं गमिष्यति। अहं चानाथा
 भविष्यामि। तेन दुःखेन रोदिमि। वीरवरेणोक्तं।
 अस्ति को न्वुपायो येन शतायुर्भवति। तयोक्तं। 5
 राजकीयभट्टारिकायाः पुरतो यदि त्वं निजपुत्रस्य
 मस्तकं स्वहस्तेन हित्वा बलिं ददासि तदा राजा
 शतायुर्भवति। एवं श्रुत्वा वीरवरो निजगृहं गतः।
 तत्र च तेन प्रसुतां भार्यामुत्थाप्य सर्वे वृत्तान्तः
 कथितः ॥ यतः। 10

ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः स पिता यस्तु पोषकः।
 तन्मित्रं यत्र विश्वासः सा भार्या यत्र निर्वृतिः ॥
 पुत्रो यशस्वर्थकरी च विद्या।
 अरोगिता मित्रसमागमश्च।

भार्या विनीता प्रियवादिनी च। 15

शोकस्य मूलोद्धरणानि पञ्च ॥

अविनीतः स्वजन एव नृपतिरदाता शठानि मित्राणि
 अविनयवती च भार्या मस्तकशूलानि चत्वारि ॥

सुहृदि निरन्तरचित्ते गुणवति भृत्ये प्रियासु नारीषु।

स्वामिनि सौहृदयुक्ते निवेद्य दुःखं सुखी भवति ॥ 20

न/ किं वङ्गुणात्र ।

अहं मृत्युवशं प्राप्तो राजार्थे नात्र संशयः ।

पितृमात्राश्रमे भद्रे गह् स धरवर्णिनि ॥

एतच्छ्रुत्वा भार्यया भणितं ।

5 मितं ददाति ह पिता मितं भ्राता मितं सुतः ।

अमितस्य तु दातारं भर्तारं का न पूजयेत् ॥

न च पुत्रेण मे कार्यं स्वजनैर्नापि वान्धवैः ।

न पित्रा नैव मात्रा च त्वं हि स्वामिन् गतिर्मम ॥

न त्यजामि तत्समीपमहं स्वामिन् पतिव्रता ।

10 भर्ता वै ह्याश्रयः स्त्रीणामेष धर्मः सनातनः ॥

न दानैः शुध्यते नारी नोपवासशतैरपि ।

अव्रतापि भवेच्छुद्धा भर्तृतद्गतमानसा ॥

अन्धकं कुब्जकं चैव कुठाङ्गं व्याधिपीडितं ।

आपद्रुतं च भर्तारं न त्यजेत् सा महासती ॥

15 एष धर्मा मयाख्यातो नारीणां चोत्तमा गतिः ।

या नारी कुरुते चान्यत् सा याति नरकं ध्रुवं ॥

एवं श्रुत्वा पुत्रेण भणितं । यदि मम वधेन राजा
शतायुर्भवति तर्हि तदा किमन्विष्यते ।

माता यदि विप्रं दद्यात् पित्रा विक्रीयते सुतः ।

20 राजा हरति सर्वस्वं शरणं कस्य जायते ॥

दुहित्रापि भणितं । अहमपि शिरो ददामि । अथ
चत्वारस्ते पर्यालोच्य भट्टारिकाया भवनं गताः ।
तत्र राज्ञा प्रह्वनेन भणितं ।

सा सा संपद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना ।

सहायास्तादृशा ज्ञेया यादृशा भवितव्यता ॥ 5

वीरवरेण भट्टारिकायाः पुरतो गत्वा पूजां विधाय
खड्गमाकृष्य भणितं । देवि भगवति मम पुत्रस्य
वधेन राज्ञा शतायुर्भवतु । इत्युदीर्य शिरश्छित्त्वा
पातितं भूमौ । भ्रातरं व्यापादितं दृष्ट्वा भगिन्या
निजदेहं त्यक्तं । मात्रापि आत्मा व्यापादितः । 10

वीरवरेण चिन्तितं । त्रयाणामपि मरणं संजातं ।
राजसेवां कृत्वा कस्य योग्यं सुवर्णसहस्रमेकं ग्रही-
ष्यामि । कुरिकामाकृष्य निजमस्तकं छित्त्वा भूतले
पातितं । सर्वेषां क्षयं दृष्ट्वा राज्ञा चिन्तितं । ममार्थं
ऽस्य कुटुम्बस्य क्षयः संजातः । तस्माद्वाङ्मयेन किं 15
प्रयोजनं । कुरिकामाकृष्य यावन्निजशिरश्छेदं करोति
तावद् देव्या भणितं । पुत्र तुष्टाहं तव साहस्येन ।
इदानीं वरं ब्रूहि । राज्ञोक्तं । देवि भगवति यदि
तुष्टासि तदैते चत्वारोऽक्षतशरीरा एव तादृशा
भवन्तु । देव्या भणितं । एवं भवतु । पातालादमृ- 20

तमानीय चत्वारोऽपि जीवापिताः । राजापि प्रसन्नः
 सन् स्वगृहं जगाम । तेऽपि वीरवरादयः स्वकीयं
 मन्दिरं गताः । ततः प्रभातसमये राजा सभायामु-
 पविष्टवान् । पुनरपि वीरवरः संयातः । राज्ञा वीरवरः
 5 पृष्ठः । भो वीरवर रात्रौ स्त्री रोदनं किमर्थं चकार ।
 वीरवरेणोक्तं ।

क्षमी दाता गुणग्राही स्वामी पुण्येन लभ्यते ।

नृपरक्षः शुचिर्दक्षः स्वामिन् भृत्योऽपि दुर्लभः ॥
 ततो राजापि वीरवरस्यार्द्धराज्यं दत्तं । उक्तं च ।

10 सकृज्जल्पन्ति राजानः सकृज्जल्पन्ति साधवः ।

सकृत् कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सकृत् सकृत् ॥

एतत् कथानकं कथयित्वा वेतालेनोक्तं । राजन् कथय ।

एतेषां मध्ये कः सत्त्वाधिकः । राज्ञा विक्रमसेनेनोक्तं ।

राज्ञा सत्त्वाधिकः । वेतालेनोक्तं । केन कारणेन ।

15 राज्ञोक्तं । स्वाम्यर्थे भृत्याः प्राणान् परित्यजन्ति । न

तु भृत्यार्थे स्वामी । येन राज्यं तृणवत् कृत्वात्मानं

दुल्लुमारब्धं अतः कारणाद् राज्ञा सत्त्वाधिकः । एवं

श्रुत्वा गतो वेतालः । गत्वा च पुनरपि शिंशिपावृक्षशा-

खायामवलम्बितः ॥

20 इति चतुर्थं कथानकं समाप्तं ॥ ४ ॥

अथ पुनस्तेन राज्ञा शिंशिपावृक्षान्मृतकमानीय
स्कन्धे धृत्वा यावन्मार्गे प्रचलितं तावद्धेतालेनोक्तं।
भो देव श्रूयतां तावत्। कथानकं कथयामि ॥

अस्त्युज्जयिनी नाम पुरी। तत्र राजा महाबली
नाम। तस्य संधिविग्रहविशेषज्ञो हरिदासो नाम 5
प्रधानमन्त्री। तस्य दुहिता महादेवी नाम। सा
चातीव रूपवती वरयोग्या वर्तते। पिता वरचिन्ता-
पन्नो बभूव। तयोक्तं। तात यस्य सम्यग्गुणो भवति
तस्याहं दातव्या। तस्मिन् प्रस्तावे राज्ञा दक्षिणा-
धिपतिपार्श्वे पिता प्रदितः। तत्र गत्वा दक्षिणा- 10
धिपतिना सह दर्शनं संजातं। राज्ञोक्तं। भो हरि-
दास पठ किञ्चित् कलिकालस्वप्नं हि। हरिदा-
सेनोक्तं। देव

कालः संप्रति वर्तते कलियुगे सत्या नरा दुर्लभा।
देशाश्च प्रलयं गताः शलभकैर्लौल्यं गताः पार्थिवाः। 15
नानाचौरगणा मुषन्ति पृथिवीं मार्गे जनः क्षीयते।
पुत्रस्यापि न विश्वसन्ति पितरः कष्टं युगं वर्तते॥
धर्मः प्रव्रजितः तपः प्रचलितं सत्यं च दूरे गतं।
पृथ्वी मन्दफला नृपाश्च कुठिला लौल्ये स्थिता

लोकाः स्त्रीषु रताः स्त्रियो हि चपलाः शास्त्रागमे
वैलवाः ।

- साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्रायः प्रविष्टः कलिः ॥
तत्रापि हरिदासोऽपि ब्राह्मणेनैकेनागत्य प्रार्थितः ।
5 निजदुहिता मम दीयतां । हरिदासेनोक्तं । यस्य
सम्यग्गुणा भवन्ति तस्याहं दास्यामि । ब्राह्मणेनोक्तं ।
तर्हि दर्शयामि । इति तेन हस्ताद् घटितो रथो
दर्शितः । एष रथश्चिन्तित आकाशे याति । हरि-
दासेनोक्तं । प्रभाते रथमादाय मम समीप आगन्तव्यं ।
10 ततः प्रभाते रथं गृहीत्वा समायातः । द्वावपि
रथावृषावुज्जयिन्यां समायातौ । तत्रापि ज्येष्ठभ्राता
ब्राह्मणेनैकेनागत्य प्रार्थितः । निजभगिनी मम
दीयतां । भ्रात्रा भणितं । यस्य सम्यग्गुणो भवति
तस्याहं दास्यामि । तेनोक्तं । अहं ज्ञानशास्त्रं
15 जानामि । भ्रात्रोक्तं । तर्हि दत्ता मया । अथ केनापि
ब्राह्मणेनागत्य माता प्रार्थिता । निजदुहिता मम
दीयतां । भ्रात्रोक्तं । यस्य सम्यग्गुणो भवति तस्याहं
दास्यामि । तेनोक्तं । अहं धनुर्विद्यां जानामि
शब्दवेधी । भ्रात्रोक्तं । तर्हि दत्ता मया । एवं त्रयो
20 वरा दुहितृदानं श्रुत्वा विवादं गताः । एका कन्या

त्रयो वराः। विवादं कुर्वन्ति। किमिदं भविष्यति॥
रात्रौ सा कन्या अतीव श्रुषिणी केनापि राजसेन
विन्ध्याद्रौ नीता। यतः।

अतिरूपकृता सीता अतिगर्वेण रावणः।

अतिदानवलिर्वद्ध अति सर्वत्र वर्जयेत्॥ 5

प्रभाते त्रयो वराः समायाताः। तेषां मध्ये ज्ञानी
पृष्ठः। भो ज्ञानिन् साधु विद्यते। तेन कठिनी-
मादाय गणितमुक्तं च। सा विन्ध्ये वर्तते राजसेन
नीता। द्वितीयेन शब्दवेधिनोक्तं। राजसं व्यापा-
द्याह्वमानयिष्यामि। तृतीयेनोक्तं। मदीये रथ 10
आरुह्य गह्वरं। स रथमारुह्य गतः। तत्र गत्वा
राजसं व्यापाद्य रथ आरोह्य आनीता सा कन्या।
तस्या अर्थे त्रयो वराः परस्परं विवादं कुर्वन्ति।
पित्रा चिन्तितं। सर्वे कृतोपकाराः कस्मै दीयते
कस्मै न दीयते॥ 15

एतत् कथानकं कथयित्वा वेतालेनोक्तं। राजन्
कथय। एतेषां मध्ये कस्य भार्या भवति। विक्र-
मसेनेनोक्तं। ज्ञानिभार्या भवति। वेतालेनोक्तं।
सर्वे समानगुणाः कथं तस्य भार्या भवति। राज्ञा
विक्रमसेनेनोक्तं।

उद्यमः सादृसं धैर्यं वलं बुद्धिः पराक्रमः ।
 पडेते यस्य तिष्ठन्ति तस्माद् देवोऽपि शङ्कितः ॥
 एवं श्रुत्वा गतो वेतालः । गत्वा च पुनरपि शिंशि-
 पावृक्षशाखायामवलम्बितः ॥

5 इति पञ्चमं कथानकं समाप्तं ॥ ५ ॥

अथ शुकसप्ततिनामा कथासंग्रहः ॥

प्रणम्य शारदां देवीं दिव्यविज्ञानशालिनीं ।
 पालिनीं सर्वभूतानामादिदेव्यै नमो नमः ॥
 अस्ति चन्द्रकुलं नाम नगरं । तत्र विक्रमसेनो
 10 नाम राजा । तस्य भार्या हरिदत्ता । तयोः सुतो
 मदननामा । तस्य यौवने सोमदत्तश्रेष्ठिसुता प्रभावती
 नाम पत्न्यासीत् । सा च अतीव विप्रयासक्तमनाः ।
 ततस्तत्प्रतिबोधाय श्रेष्ठिमित्रत्रिविक्रमब्राह्मणेना-
 नीतौ गन्धर्वपुत्रौ मालजातिजीवौ शुकशारिकौ
 15 पञ्जरस्थौ कृतौ ॥

शुकशारिकोत्पत्तिरेवं ॥

अस्त्यत्र मलयो नाम शिखरी चन्दनाश्रयः ।

तन्निकुञ्जे दिवो भ्रष्टः शुकोऽस्ति गुणसागरः ॥

शारिका च तथा भ्रष्टा हिमवच्छिखराश्रिता ।

प्रवीणा पूर्वशापेन वाग्विनोदपरायणा ॥

एतयोः शापं चेत्यं त्रिविक्रमो ब्राह्मण उवाच ।

पुराहं खेचरोऽभवं मेरोरुपरि सिद्धाश्रमनिवासी । 5

तत्र सिद्धाश्रमे कल्पद्रुमादि वनं । तत्र च मानसं

सरः । तच्च देवगणैः सेवितं । इत्यादि । तत्र पुष्पा-

पीडाख्यो गन्धर्वो रत्नुमाययौ । तद्वार्या शालिनी ।

ताभ्यां नाटककरणं । तत्र नाटके मूर्खनाः ११ ॥

स्वराः ७ ॥ तालाः ४१ ॥ रागाः ६ ॥ रागिण्यः ३० ॥ 10

भाषादिद्वयगीतानि च १०८ ॥ नृत्तकरणादौ हंसा

मदह्वरणास्थां तत्रायाताः । तत इन्द्रागमनं । तत्

तथा च दृष्ट्वा कोपादित इन्द्रस्तयोः स्वेहावृत्तिं न

सहते । तौ शुक्रशारिकाद्वयौ भयेन नष्टाविन्द्रशापेन

वियुक्तौ एको मलयेऽपरा हिमवति । राजपुत्रस्यो- 15

पकृतौ शापान्तो भविष्यतीति शापानुग्रहः । ममापि

मदुरोः शापः । भो ब्राह्मण त्रिविक्रम राजपुत्रोप-

कृतौ शापान्तः ॥ ततो ब्राह्मणेन त्रिविक्रमेण

मन्त्रध्यानवलेन शारिकायुतशुकानयनं कृतं । तयोः

पञ्जरे स्थितिः । मदनवासगृहे मोचनं ॥ 20

अथैकदा तेन शुकेन विषयासक्तिनियमाय मदनः
प्रोक्तः । श्लाघ्यस्त्वं यदेवं सुखमनुभवसि । यतः ।

फलं धर्मस्य विभवो विभवस्य फलं सुखं ।

सुखमूलं तु तन्वङ्ग्यो विना ताभिः कुतः सुखं ॥

5 इत्यादि परं तव कामत्वमेवास्ति न धर्मार्थौ । यतः ।

कुलमार्गपरः श्रेष्ठः पित्रोः शुश्रूषकः शुचिः ।

शास्त्रमार्गानुसारी च धर्मिष्ठो धर्ममाप्नुयात् ॥

न्यायवादी स्थिरारम्भः क्षिप्रकारी महोद्यमः ।

अदीनोऽकोपनश्चैव नरः श्रीभाजनं भवेत् ॥

10 कामं च त्वं स्वयं वेत्सि । परं कामसेवनं त्वभ्यासासक्त्या
न युक्तं । यतः पित्रोस्तु इत्यादिश्लोकवन्धमयालं-
कृतः सप्ततिसंवन्धोऽयमलेखि ॥

शुको मदनमुद्दिश्य जल्पति ॥

पित्रोस्तु दुःखिनोर्दुःखात् पतत्यश्रुचयो भुवि ।

15 तेन पापेन ते वत्स पतनं देवदर्शन ॥

शृणु तावत् कथयामि । अस्ति पञ्चपुरं नाम
नगरं । तत्र सत्यधर्मा ब्राह्मणः । तस्य भार्या धर्मशी-
लाभिधा । सुतो देवशर्मा । स च प्रातर्विद्योऽपि
मातृपितृतः प्रह्वन्नवृत्त्या विद्यार्थं सिद्धिस्थानं नाम

20 देशात्तरं गतः । तीर्थं च । तेन च तत्र कोपाद्

ब्रह्मतेजसा शिंशिपोपरिष्ठितां बलाकां भस्मीकृत्य
 नारायणद्विजगृहं भिक्षार्थं प्रविष्टं । स्वभर्तृशुश्रूषा-
 पर्यातत्पत्न्याचकोपाविष्टो निर्भर्त्सितः । सत्पद्मिहन्
 नाहं बलाकावत् कोपस्थानं । इति श्रुत्वा स प्रह-
 न्नज्ञानाद् भीतो विस्मितश्च । प्रेषितश्च तया धर्मव्याध- 5
 पार्श्वे वाराणसीं नगरीं ययौ । तत्र मार्गे रक्ताक्षं
 यमप्रभं मांसं विदधानं व्याधं दृष्ट्वा अदूरसीमन्ते
 स्थितः । व्याधेन स्वागतप्रश्नादि विहितं । निजपि-
 तरौ सभक्तिकं भोजयित्वा तस्य परमान्नादि भोजनं
 दत्तं । तदनन्तरं तेन ब्राह्मणेन व्याधः संपृष्टः । कथं 10
 सती ज्ञानवती । कथंचत्वं ज्ञानवान् । तेन व्याधेनोक्तं ।

द्विज्ञान्वयप्रणीतं यो नित्यं धर्मं निषेवते ।

उत्तमाधममध्येषु विचारिष्वपराश्रुखः ॥

स गृही स मुनिः साधुः पितृशुश्रूषकश्च सः ।

तेनाहं परिशुश्रूषां यावज्जीवं त्यजामि नो ॥ 15

अत एव मम ज्ञानमुत्पन्नमस्ति । त्वं च निजपितरौ
 परित्यज्य परिश्रमन् मादृशां न संभाषणार्हः । परं
 त्वतिथित्वाज्ञं जल्पितः । एवमुक्तः स ब्राह्मणो वि-
 नयपरं तं पप्रह । तेनोक्तं ।

न पूज्यान् पूजयन्ते ये न मान्यान् मानयन्ति च । 20

जीवन्ति निन्द्यमानास्ते मृताः स्वर्गं न याति च ॥

अतः । व्याधेन वोधितस्तेन ब्राह्मणः सक्रियो गृहे ।

अभवत् प्रीतिशोभायः परतः कीर्तिभाजनं ॥

तस्मात् स्वकुलोद्भवं धर्मं स्मर पित्रोश्च विनयपरो
5 भव । एवं श्रुकेन प्रतिवोधितः स मदनः पितरौ
नमस्कृत्य तदनुज्ञातः ।

तेन पुत्रेण वै किं यः पितृदुःखाय वर्तते ।

तस्माद्भक्तव्यं ते तात देशेनैव देशान्तरं ॥

कान्ति कथय कथं भविष्यसि त्वं । कथं त्वां विनाहं
10 भविष्यामि इति भार्यां चापृच्छ तुरंगमावृण्वान् ।
गतश्च देशान्तरं ॥

पश्चात् तत्पत्नी कतिचिद् दिनानि शोकयुक्ता
सती स्वैरिणीभिः सखीभिः प्रतिवोधिता पुरुषान्त-
राभिलासुकाभवत् । ततस्ताभिरेवमुक्तं ।

15 कतिपयदिनसंस्थं यौवनं सुनितम्बिनि ।

कामं कमलपत्राक्षि भुङ्क्ष्व भोगान् अहर्निशं ॥

स्वपतिमप्राप्यमाणा पुरुषान्तरं भजस्व । यतः ।

क्षणभङ्गि यौवनं । इत्यादि प्रतिबोध्य पुरुषान्तरं

गुणचन्द्रसंज्ञं रमणाय स्वागारं विहाय यावच्चलति

20 तावत् शारिकावद्वत् । ना गृहेत्यादिवचनैर्निर्भर्त्सिता ।

ततस्तया सा गलमोठनपूर्वं विनाशिता। ततः क्षणं
 स्थित्वा स्वेष्टदेवतां हृदि स्मृत्वा ताम्बूलादि प्रगृह्य
 यावच्चलति तावच्छुकः प्राह। सिद्धिरस्तु शिवाः
 सन्तु तव पन्थानः। क्व गन्तव्यं इत्यादिवाक्यैः पृष्टा।
 सा च शुकवचने शकुनमिव ज्ञात्वा हृष्टा शुकं प्राह। 5
 हे शुक राजजनान्तरास्वादं विज्ञातुं चलितास्मि।
 शुक उवाच। युक्तमिदं कर्तव्यमेव। परं यदि दुःखं
 पतति तन्निन्दितं कुलस्त्रीणां। विपरीते पाते सति
 बुद्धिरस्ति न वा। यदि नास्ति तदा पराभवपदं
 भविष्यति ॥ यतः। 10

कौतुकान्वेषिणो नित्यं दुर्जना व्यसनागमे।
 मासोपवासिनी यद्वद् वणिकपुत्रकचग्रहे ॥
 तच्छ्रुत्वा ससंभ्रमं सा जगाद। किम् इदं भाषितं शुक।
 इति पप्रह। सा तदा सार्द्धं पांशुलाभिः कृतादरा।
 स उवाच। 15

यदि ते कौतुकं सुश्रु परार्थं गह सुन्दरि।
 स्थिरीभूय त्वया पश्चात् श्राव्येयं महती कथा ॥
 एवं शुकोक्तं श्रुत्वा कौतुकाकुलचेतसा यावत् सा
 निजगृह आसीनास्ति तावच्छुकः कथामाह ॥
 चन्द्रवती पुरी। तत्र भीमो नाम महाराजः। तत्र 20

- च मोहनश्रेष्ठिसुतः सुधनो नाम । स तन्नगरवा-
 सिनो हरिदत्तस्य कलत्रं लक्ष्मीनाम्नीं रत्नं समीकृतो ।
 ततो मासोपवासिनीं पूर्णानाम्नीं प्रचुरैर्धनमानदानैरु-
 हरिदत्ते नगराद्वह्निर्गते सति दूतीत्वेन स प्रेषयामास
 5 हरिदत्तस्य गृहे । सापि चादृक्किमिर्लक्ष्मीं प्रसन्नां
 चक्रे । प्रसन्नयाथ तया तथेत्युक्तं । यत् त्वं याचसे
 तत् करोमि । पूर्णयोक्तं । तर्हि ममाभिमतं नरं
 भज । तयोक्तं । कुलवधूनां नैतद्युज्यते । परं तु तवाग्रे
 यत् प्रतिपन्नं तत् करोमि । उक्तं च ।
- 10 अद्यापि नोज्जाति हरः किल कालकूटं ।
 कूर्मो विभर्ति धरणीं खलु चात्मपृष्ठे ।
 अम्भोनिधिर्वहति दुःसह्वाडवाग्निं ।
 अङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥
- तच्छ्रुत्वा दृष्ट्वा पूर्णा । एवमेवैतत् । ततस्तां लक्ष्मीं
 15 प्रविधाय प्रदोषे स्वगृहं निनाय । ततो मोहन-
 श्रेष्ठिसुतः कथितवेलोपरि नागतः किञ्चित्कार्यवै-
 यग्रेण । ततो लक्ष्म्या सकामयोक्तं । अन्यं नरं शीघ्रं
 समानय । ततः पूर्णया अत्याकुलितमूढ्या तत्पतिरेव
 समानीतः । स्वभर्तारि समानीते सा किं करोतु ।
 20 किं गृहं यातु किं वान्यत् किञ्चित् करोतु । इति

विचारयतु भवती सपरिवारा। तयोक्तं। न जानीमः।
 तमेव कथय। शुक उवाच। यदि न जानासि ततो
 विपरीते पतिते कथं निर्वहसीति। तर्हि श्रूयतां।
 स आगहन्नेव स्वपतिरित्यभिज्ञातः। ततः कचग्राहं
 प्रगृह्य प्रोक्तः। हे शठ त्वं ममाग्र इति जल्पसि यत् 5
 त्वां विना ममान्या वल्लभा नास्ति। अधुना तु मया
 परीक्षितोऽसि मया ज्ञातश्चेति कोपं चक्रे। स च
 तां सुकोमलवचनैरनुनीय कष्टेन स्वगृहं निन्ये॥

इति कथां श्रुत्वा शुकेनोक्तां भयविस्मयकारिणीं
 पुञ्चलीवृन्दसमायुक्ता प्रसुप्ता सा प्रभावती ॥ 10
 इति शुकसप्ततिग्रन्थे शुकेन्द्रप्रोक्तं प्रथमं कथानकं॥

अथ श्रीमहाभारते जम्बुकनीतिः ॥

धृतराष्ट्र उवाच ॥

कथं शास्त्रेण दानेन भेदैर्दण्डेन वा पुनः।

अमित्रः शक्यते हन्तुं तन्मे ब्रूहि यथातथं ॥ १ ॥ 15

कणिक उवाच ॥

शृणु राजन् यथा वृत्तं वने निवसतः पुरा।

जम्बुकस्य महाराज नीतिशास्त्रार्थदर्शिनः ॥ २ ॥

अथ कश्चित् कृतप्रज्ञः शृगालः स्वार्थपण्डितः ।

सखिभिर्न्यवसत् सार्द्धं व्याघ्राखुवृकवभुभिः ॥ ३ ॥

तेऽपश्यन् विपिने तस्मिन् वलिनं मृगयूथपं ।

5 ग्रशक्ता ग्रहणे तस्य ततो मन्त्रममन्त्रयन् ॥ ४ ॥

जम्बुक उवाच ॥

असकृद्यतितो क्षेप कृतुं व्याघ्र वने त्वया ।

युवा वै जवसंपन्नो बुद्धिशाली न शक्यते ॥ ५ ॥

मूषिकोऽस्य शयानस्य चरणौ भक्षयत्वयं ।

10 ग्रथैनं भक्षितैः पादैर्व्याघ्रो गृह्णातु वै ततः ॥ ६ ॥

[ततो वै भक्षयिष्यामः सर्वे मुदितमानसाः ॥]

जम्बुकस्य तु तद्वाक्यं तथा चक्रुः समाहिताः ।

मूषिकभक्षितैः पादैर्मृगं व्याघ्रोऽवधीत् तदा ॥ ७ ॥

दृष्ट्वैवचेष्टमानं तु भूमौ मृगकलेवरं ।

15 स्नात्वागहत भद्रं वो रक्षासीत्याहु जम्बुकः ॥ ८ ॥

शृगालवचनात् तेऽपि गताः सर्वे नदीं ततः ।

स चित्तापरमो भूत्वा तस्थौ तत्रैव जम्बुकः ॥ ९ ॥

अथाजगाम पूर्वं तु स्नात्वा व्याघ्रो महाबलः ।

दर्श जम्बुकं चैव चित्ताकुलितमानसं ॥ १० ॥

किं शोचसि महाप्राज्ञ त्वं नो बुद्धिमतां वरः ।
अशित्वा पिशितान्यद्य विहरिष्यामहे वयं ॥ ११ ॥

जम्बुक उवाच ॥

शृणु मे त्वं महाबाहो यद्वाक्यं मूषिकोऽब्रवीत् ।
धिग्वलं मृगराजस्य मयाद्यायं मृगो हृतः ॥ १२ ॥ 5
मद्वाहुवलमाश्रित्य तृप्तिमद्य गमिष्यति ।
गर्जमानस्य तस्यैवमतो भक्ष्यं न रोचये ॥ १३ ॥

व्याघ्र उवाच ॥

ब्रवीति यदि स ह्येवं काले ह्यस्मिन् प्रबोधितः ।
स्ववाहुवलमाश्रित्य हनिष्येऽहं वनेचरान् ॥ १४ ॥ 10
खादिष्ये तत्र मांसानि श्लुक्ता प्रस्थितो वनं ॥ १५ ॥
एतस्मिन्नेव काले तु मूषिकोऽप्याज्ञगाम ह ।
तमागतमभिप्रेत्य शृगालोऽप्यब्रवीद्वचः ॥ १६ ॥

जम्बुक उवाच ॥

शृणु मूषिक भद्रं ते नकुलो यदिहाब्रवीत् । 15
मृगमांसं न खादियं गरमेतन्न रोचते ॥ १७ ॥
मूषिकं भक्षयिष्यामि तद्भवान् अनुमन्यतां ।
तच्छ्रुत्वा मूषिको वाक्यं संत्रस्तः प्रगतो विलं ॥ १८ ॥
ततः स्नात्वा स वै तत्र आज्ञगाम वृको नृप ।
तमागतमिदं वाक्यमब्रवीज्जम्बुकस्तदा ॥ १९ ॥ 20

मृगराजो हि संक्रुद्धो न ते साधु भविष्यति ।

सकलत्रस्त्रिद्यायाति कुरुष्व यदनन्तरं ॥ २० ॥

एवं संचोदितस्तेन जम्बुकेन तदा वृकः ।

ततोऽवलुम्पनं कृत्वा प्रयातः पिशिताशनः ॥ २१ ॥

5 एतस्मिन्नेव काले तु नकुलोऽप्याज्ञगाम ह ।

तमुवाच महाराज नकुलं जम्बुको वने ॥ २२ ॥

स्ववाङ्मवलमाश्रित्य निर्जितास्तेऽन्यतो गताः ।

मम दत्त्वा नियुद्धं त्वं भुङ्क्ष्व मांसं यथेप्सितं ॥ २३ ॥

नकुल उवाच ॥

10 मृगराजो वृकश्चैव बुद्धिमान् अपि मूषिकः ।

निर्जिता यत् त्वया वीरास्तस्माद्वीरतरो भवान् ॥ २४ ॥

न त्वयाप्युत्सहे योद्धुमित्युक्त्वा सोऽप्यपागमत् ॥ २५ ॥

कणिक उवाच ॥

एवं तेषु प्रयातेषु जम्बुको हृष्टमानसः ।

15 खादति स्म तदा मांसमेकः सन्मन्त्रनिश्चयात् ॥ २६ ॥

एवं समाचरन् नित्यं सुखमेधेत भूपतिः ॥ २७ ॥

भयेन भेद्येद्भीरुं शूरमञ्जलिकर्मणा ।

लुब्धमर्थप्रदानेन समं न्यूनं तथैवाज्ञसा ॥ २८ ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि जम्बुकनीतिः ॥

अथ ब्रह्मपुराणे काण्डूपाख्यानं ॥

व्यास उवाच ॥

तस्मिन् क्षेत्रे मुनिश्रेष्ठाः सर्वसत्त्वसुखावहे ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां फलदे पुरुषोत्तमे ॥ १ ॥
काण्डुर्नाम महातेजा ऋषिः परमधार्मिकः ।
सत्यवादी शुचिर्दान्तः सर्वभूतहिते रतः ॥ २ ॥
जितेन्द्रियो जितक्रोधो वेदवेदाङ्गपारगः ।
अवाप परमां सिद्धिमवाप्य पुरुषोत्तमं ॥ ३ ॥
अन्येऽपि तत्र संसिद्धा मुनयः संयतेन्द्रियाः ।
सर्वभूतहिता दान्ता जितक्रोधा विमत्सराः ॥ ४ ॥ 10

मुनय ऊचुः ॥

कः स काण्डुः कथं नाम जगाम परमां गतिं ।
श्रोतुमिहामहे तस्य चरितं ब्रूहि सत्तम ॥ ५ ॥

व्यास उवाच ॥

शृणुध्वं मुनिशार्दूलाः कथां तस्य मनोरमां ।
प्रवक्ष्यामि समासेन मुनेस्तस्य विचेष्टितं ॥ ६ ॥
प्रसिद्धे गौमतीतीरे विजने सुमनोदहरे ।
कन्दमूलफलैः पूर्णे समित्पुष्पकुशैः जलैः ॥ ७ ॥

- कारणडववकहंसैः कूर्मैर्महुभिरेव च ।
 एतैश्चान्यैस्तथाकीर्णैः समन्ताज्जलचारिभिः ॥ ८ ॥
 तत्राश्रमपदं कण्डोर्वभौ वै मुनिसत्तमाः ।
 नानाद्रुमलताकीर्णं नानामृगगणान्वितं ॥ ९ ॥
 5 तपस्तेपे मुनिस्तत्र सुमहत् परमाद्भुतं ।
 व्रतोपवासैर्नियमैः स्नानमौनसुसंयुतैः ॥ १० ॥
 ग्रीष्मे पञ्चतपा भूत्वा वर्षासु सलिलेशयः ।
 आर्द्रवासास्तु हेमन्ते तपस्तेपे सदा मुनिः ॥ ११ ॥
 दृष्ट्वा तु तपसो वीर्यं मुनेस्तस्य सुविस्मिताः ।
 10 बभूवुर्देवगन्धर्वाः सिद्धविद्याधरास्तथा ॥ १२ ॥
 भूमिं तथान्तरीक्षं च दिवं च मुनिसत्तमाः ।
 कण्डुः स तापयामास त्रिलोक्यं तपसो वशात् ॥ १३ ॥
 अहो तस्य परं धैर्यम् अहो तस्य परं तपः ।
 इत्यब्रुवंस्तदा देवा दृष्ट्वा तं तपसि स्थितं ॥ १४ ॥
 15 व्यग्रास्ते मल्लयामासुः शक्रेण सहितास्तदा ।
 भयात् तस्य समुद्विग्रास्तपोविघ्नमभीप्सवः ॥ १५ ॥
 ज्ञात्वा तेषामभिप्रायं शक्रस्त्रिभुवनेश्वरः ।
 प्रह्लोचाख्यां वरारोह्यां रूपयौवनगर्वितां ॥ १६ ॥
 सुमध्यमां सुदशनां पीनश्रीणिपयोधरां ।
 20 सर्वलक्षणसंपन्नां प्रोवाच बलसूदनः ॥ १७ ॥

शक्र उवाच ॥

प्रहोचे गह् शीघ्रं तं यत्रासौ तपते मुनिः ।

विधायं तस्य तपसः क्षोभयस्व च तं शुभे ॥ १८ ॥

प्रहोचोवाच ॥

तव वाक्यं सुरश्रेष्ठ करोमि सततं प्रभो । 5

किंतु भयं ममैवात्र जीवितस्य च संशयः ॥ १९ ॥

विभेमि तं मुनिश्रेष्ठं ब्रह्मचर्यव्रते स्थितं ।

दीप्ततेजम् अत्युग्रं ज्वलनार्कसमप्रभं ॥ २० ॥

ज्ञात्वा मां च मुनिः क्रोधाद्विधायं समुपागतां ।

कण्डुः परमतेजस्वी शापं दास्यति दुःसहं ॥ २१ ॥ 10

उर्वशी मेनका रम्भा घृताची सुरता तथा ।

विश्वाची सहजन्मा च पूर्वचित्तिस्तिलोत्तमा ॥ २२ ॥

अलम्बुषा मिश्रकेशी शशिलेखा च वामना ।

अन्याश्चाप्सरसः सन्ति ह्यपयौवनगर्विताः ॥ २३ ॥

सुमध्याश्चारुवदनाः पीनोन्नतपयोधराः । 15

कामप्रचारकुशलास्तास्तत्र संनियोजय ॥ २४ ॥

व्यास उवाच ॥

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा पुनराह शचीपतिः ।

शक्र उवाच ॥

तिष्ठन्तु नाम चान्यास्तास्त्वं तत्र कुशला शुभे ॥ २५ ॥ 20

कामं वसन्तं वायुं च सद्वायार्थं ददामि ते ।

तैः सार्द्धं गृह् सुश्रोणि यत्रास्ते स मद्दामुनिः ॥ २६ ॥

व्यास उवाच ॥

शक्रस्य वचनं श्रुत्वा तदा सा चारुलोचना ।

5 जगामाकाशमार्गेण तैः सार्द्धमाश्रमं मुनेः ॥ २७ ॥

सा गत्वा तत्र रुचिरं दर्श मुनिसत्तमाः ।

मुनिं तं दीप्ततपसमाश्रमस्थमकल्मषं ॥ २८ ॥

अपश्यत् सा वनं रम्यं तैः सार्द्धं नन्दनोपमं ।

पुण्यं पद्मवनोपेतं नानामृगगणकुलं ॥ २९ ॥

10 सर्वत्र फलभाराद्यान् सर्वत्र कुसुमोज्ज्वलान् ।

अपश्यत् पादपांश्चैव विहंगरुतच्छादितान् ॥ ३० ॥

आम्रान् आम्रातकान् भव्यान् नारिकेलान् सतिन्दुकान्

चूतान् विल्वांस्तथारम्यान् पूरकांश्च मनोहरान् ॥ ३१ ॥

शालांस्तालांस्तमालांश्च सप्तपर्णांश्च चम्पकान् ।

15 भल्लातकान् आमलकान् हरीतकीर्विभीतकान् ॥

एतान् अन्यांश्च वृक्षान् वै सापश्यत् पृथुलोचना ।

फलिनः पुष्पितान् रम्यान् गन्धावहान् सुकोमलान्

चकोरैः शतपत्रैश्च भृङ्गरजैस्तथा शुकैः ।

कोकिलैः कलरुवैश्च हारितैर्जीविजीवकैः ॥ ३४ ॥

20 श्रियपुत्रैश्चातकैश्च तथान्यैर्विविधैः खगैः ।

श्रोत्ररम्यं सुमधुरं कूजद्भिः परिवेष्टितान् ॥ ३५ ॥

सरांसि च मनोज्ञानि प्रसन्नसलिलानि च ।

कुमुदैः पुण्डरीकैश्च आचितानि समन्ततः ॥ ३६ ॥

एवं दृष्ट्वा वनं रम्यं तैः सार्द्धं परमाद्भुतं ।

इन्द्रेण प्रेषिता जेतुं तपस्तस्य महात्मनः ॥ ३७ ॥ 5

प्रोवाच कामं वायुं च वसन्तं च द्विजोत्तमाः ।

कुरुध्वं मम साहाय्यं सर्वे यूयं पृथक् पृथक् ॥ ३८ ॥

एवमुक्त्वा तदा सा तु तथेत्युक्त्वा सुरैस्ततः ।

प्रत्युवाचाद्य यास्यामि यत्रासौ संस्थितो मुनिः ॥ ३९ ॥

अथ तं देह्यन्तारं प्रयुक्तेन्द्रियवाजिनं । 10

चलच्छास्त्रं चलद्रश्मिं करिष्यामि कुसारथिं ॥ ४० ॥

ब्रह्मा जनार्दनो वापि यदिव नीललोहितः ।

तथाप्यथ करिष्यामि कामवाणकृत्तान्तरं ॥ ४१ ॥

इत्युक्त्वा प्रजगामाथ यत्रासौ तिष्ठते मुनिः ।

महातपःप्रभावेण प्रशान्तश्चापदाश्रमे ॥ ४२ ॥ 15

सा पुंस्कोकिलमाधुर्यं नदीतीरे व्यवस्थिता ।

स्तोत्रमन्त्रास्थिता तस्मिन्नगायत वराप्सराः ॥ ४३ ॥

तावद्वसन्तः सहसा वसन्तमकरोत् तदा ।

कोकिलात्तापमधुरं काकलीकमनोहरं ॥ ४४ ॥

ववौ गन्धवद्दृश्यैव मलयाद्रिनिकेतनः ।

उच्चावचानि पुष्पाणि पातयन् वै पुनः पुनः ॥ ४५ ॥

पुष्पवाणधरश्चैव गत्वा तस्य समीपतः ।

मुनेः संक्षोभयामास कामस्तदास्य मानसं ॥ ४६ ॥

ततो गीतधनिं श्रुत्वा मुनिर्विस्मयमागतः ।

5 जगाम यत्र सा सुभ्रूः कामवाणप्रपीडितः ॥ ४७ ॥

दृष्ट्वा तामदृसद्दृष्टो विस्मयोत्फुल्ललोचनः ।

श्रष्टोत्तरीयो विकलः पुलकाञ्चितविग्रहः ॥ ४८ ॥

मुनिरुवाच ॥

कासि कस्यासि सुश्रोणि सुभगे चारुहासिनि ।

10 मनो हरसि मे सुभ्रु ब्रूहि सत्यं सुमध्यमे ॥ ४९ ॥

प्रह्लोचोवाच ॥

तव कर्मकरा चाहं पुष्पार्थं च समागता ।

आदेशं देहि मे क्षिप्रं किं करोमि तवाज्ञया ॥ ५० ॥

व्यास उवाच ॥

15 श्रुत्वैवं वचनं तस्यास्त्यक्त्वा धैर्यं विमोहितः ।

आदाय हस्ते तां बालां प्रविवेश स्वमाश्रमं ॥ ५१ ॥

ततः कामश्च वायुश्च वसन्तश्च द्विजोत्तमाः ।

जग्मुर्यथागताः सर्वे कृतकृत्यास्त्रिविष्टपं ॥ ५२ ॥

शशंसुश्च हरिं गत्वा तस्यास्तथा विचेष्टितं ।

20 स्तुत्वा शक्रं ततो देवाः प्रीताः सुमनसोऽभवन् ॥ ५३ ॥

स च कण्डुस्तया सार्द्धं प्रविश्य निजमाश्रमं ।
 आत्मनः परमं रूपं चकार मन्मथाकृति ॥ ५४ ॥
 रूपयौवनसंपन्नमतीवसुमनोहरं ।
 दिव्यालंकारसंयुक्तं वासवाकृतिसंनिभं ॥ ५५ ॥
 दिव्यवस्त्रधरं कालं दिव्यस्रग्गन्धभूषितं । 5
 सर्वोपभोगसंपन्नं सहसा तपसो बलात् ॥ ५६ ॥
 दृष्ट्वा सा तस्य तद्रूपं परं विस्मयमागता ।
 अहोऽस्य तपसो वीर्यमित्युक्त्वा मुदिता बभौ ॥ ५७ ॥
 स्नानं संध्यां जपं होमं स्वाध्यायं देवतार्चनं ।
 व्रतोपवासनियमं ध्यानं च मुनिसत्तमाः ॥ ५८ ॥ 10
 त्यक्त्वा स रेमे मुदितस्तया सार्द्धमहर्निशं ।
 मन्मथाविष्टहृदयो न बुबुधे तपःक्षयं ॥ ५९ ॥
 संध्यां रात्रिं दिनं पक्षं मासमयनह्यायने ।
 न बुबोध गतं कालं विषयासक्तमानसः ॥ ६० ॥
 सा च तं कामविभवैर्विदग्धा रहसि द्विजाः । 15
 रमयामास सुश्रोणी प्रचारकुशला तदा ॥ ६१ ॥
 एवं कण्डुस्तया सार्द्धं वर्षाणामधिकं शतं ।
 अतिष्ठन्मुनिशार्दूलो ग्राम्यधर्मरतो मुनिः ॥ ६२ ॥
 सा तं प्राह ततो विप्रं गन्तुमिहाम्यहं दिवं ।
 प्रसीद सुमुखो ब्रह्मन् तमाज्ञां दातुमर्हसि ॥ ६३ ॥ 20

तयैवमुक्तः स मुनिस्तस्यामासक्तमानसः ।

दिनानि कतिचिद्भद्रे स्थीयतामित्यभाषत ॥ ६४ ॥

एवमुक्ता ततस्तेन साग्रं वर्षशतं पुनः ।

बुभुजे विषयांस्तन्वी तेन सार्द्धं महात्मना ॥ ६५ ॥

5 पुनर्गते वर्षशते साधिके सा शुभानना ।

यामीत्याहृदिवं ब्रह्मन् प्रणयात् स्मितशोभिनी ॥ ६६ ॥

उक्तस्तयैवं स मुनिरुपगृह्यायतेक्षणां ।

इहास्यतां क्षणं सुधु चिरकालं गमिष्यसि ॥ ६७ ॥

तथा प्रणीता सुश्रोणी सह तेनर्षिणा पुनः ।

10 शतद्वयं किञ्चिद्भूतं वर्षाणामन्वतिष्ठत ॥ ६८ ॥

गमनाय महाभागो देवराजनिवेशनं ।

प्रोक्तः प्रोक्तस्तथा तन्वा स्थीयतामित्यभाषत ॥ ६९ ॥

तथा सा चारुसर्वाङ्गी दक्षिण्येन च दक्षिणा ।

प्रोक्ता प्रोक्ता शापभयात् वेपत्ती न ब्रह्मै मुनिं ॥ ७० ॥

15 तथा च रमतस्तस्य परमर्षेरुहर्निशं ।

नवं नवमभूत् प्रेम मन्मथासक्तचेतसः ॥ ७१ ॥

एकदा तु त्वरायुक्तो निश्चक्रामोऽज्ञान्मुनिः ।

निष्क्रान्तमेव कुत्रेति गम्यते प्राह सा शुभा ॥ ७२ ॥

इत्युक्तः स तथा प्राह परिवृत्तमहः शुभे ।

20 संध्योपास्तिं करिष्यामि क्रियालोपोऽन्यथा भवेत् ॥

ततः प्रहस्य मुदिता सा तं प्राह महामुनिं ।

किमय सर्वधर्मज्ञ परिवृत्तमहस्तव ॥ ७४ ॥

मुनिरुवाच ॥

प्रातस्त्वमागता भद्रे नदीतीरमिदं शुभं ।

मया दृष्टासि सुश्रोणि प्रविष्टा च ममाश्रमं ॥ ७५ ॥ 5

इयं च वर्तते संध्या परिणाममहो गतं ।

अवहासः किमर्थोऽयं सद्भावः कथ्यतां मम ॥ ७६ ॥

प्रह्लोचोवाच ॥

प्रत्यूषस्यागता ब्रह्मन् सत्यमेतन्न ते मृषा ।

किंत्वय तस्य कालस्य गतान्यब्दशतानि वै ॥ ७७ ॥ 10

व्यास उवाच ॥

ततः स आयुषो विप्रस्तां पप्रहायतेक्षणां ।

कथ्यतां भीरु कः कालो गतो मे रमतस्त्वया ॥ ७८ ॥

प्रह्लोचोवाच ॥

सहोत्तराण्यतीतानि नव वर्षशतानि वै । 15

मासाश्च षट् तथैव च समतीतं दिनत्रयं ॥ ७९ ॥

मुनिरुवाच ॥

सत्यं भीरु वदस्येतत् परिहासोऽप्ययं तव ।

दिनमेकमहं मन्ये त्वया सार्द्धमिहोषितं ॥ ८० ॥

प्रह्लोचोवाच ॥

वदिष्याम्यनृतं ब्रह्मन् कथमत्र तवान्तिके ।

विशेषेण च भवता पृष्टा धर्मानुवर्तिना ॥ ८१ ॥

व्यास उवाच ॥

निशम्य तद्वचस्तस्याः स मुनिर्द्विजसत्तमाः ।

5 धिक् त्वामित्यथोवाच विनिन्द्यात्मानमात्मना ॥ ८२ ॥

मुनिर्वाच ॥

तपांसि मम नष्टानि व्रतानि मेऽखिलानि च ।

कृतो विवेकः केनापि योषिन्मोहाय निर्मिता ॥ ८३ ॥

ऊर्मिखटातिगं ब्रह्म ज्ञेयमात्मज्ञयेन मे ।

10 गतिरेषा कृता येन धिक् तं काममहाग्रहं ॥ ८४ ॥

व्यास उवाच ॥

विनिन्द्येत्यं स धर्मज्ञः स्वयमात्मानमात्मना ।

तामप्सरसमासीनामिदं वचनमब्रवीत् ॥ ८५ ॥

मुनिर्वाच ॥

15 गह्र पापे यथाकामं यत् कार्यं तत् त्वया कृतं ।

देवराजस्य मत्क्षोभं कुर्वत्याभावचेष्टितैः ॥ ८६ ॥

न त्वां करोम्यहं भस्म क्रोधतीव्रेण वह्निना ।

कामभोगासक्तमना उपितोऽहं त्वया सह ॥ ८७ ॥

अथवा तव दोषः कः किं वा कुर्यामहं तव ।

20 ममैव दोषो नितरां येनाहमजितेन्द्रियः ॥ ८८ ॥

यथाशक्ति कृतार्थिन्या कृतो मत्तपसो व्ययः ।

तया नियुक्तया देवैर्मम योगबलार्दितैः ॥ ८१ ॥

व्यास उवाच ॥

यावदित्यं स विप्रर्षिरब्रवीत् तां सुमध्यमां ।

तावत् स्यन्दत्स्वेदजला सा बभूवातिवेषयुः ॥ १० ॥ 5

प्रवेपमानां सततं स्विन्नगात्रलतां स तां ।

गह् गहेति स क्रोधाडुवाच मुनिसत्तमः ॥ ११ ॥

सा तु निर्भर्त्सिता तेन विनिष्क्रम्य तदाश्रमात् ।

आकाशगामिनी स्वेदं ममार्ज तरुपल्लवैः ॥ १२ ॥

वृक्षादृक्षं ययौ बाला तदग्रारुणपल्लवैः । 10

निर्ममार्ज च गात्राणि गलत्स्वेदजलानि च ॥ १३ ॥

ऋषिणा यस्तदा गर्भस्तस्या देहे समाहितः ।

निर्जगाम सरोमा स स्वेदद्वपात् तदङ्गतः ॥ १४ ॥

सोऽथाप्यायितो गोभिः शतधा ववृधे शनैः ।

मारिषा नाम कन्याभूद्वृक्षाणां चारुलोचना ॥ १५ ॥ 15

अथ कालेन महता प्रवृद्धा सा शुभानना ।

प्रचेतसानां सा भार्या दक्षस्य जननी द्विजाः ॥ १६ ॥

इति श्रीब्रह्मपुराणे गौतमीमाहात्म्ये स्वयंभृषि-

संवादे कण्डूपाख्यानं ॥

अथ

ऋतुसंहारे निदाघवर्णना ॥

प्रचण्डसूर्यः स्पृहणीयचन्द्रमाः ।

सदावगाह्यतवारिसंचयः ।

5 दिनात्तरम्योऽभ्युपशान्तमन्मथो ।

निदाघकालः समुपागतः प्रिये ॥ १ ॥

निशाः शशाङ्कतनीलराजयः ।

क्वचिद्विचित्रं जलयत्नमन्दिरं ।

मणिप्रकाराः सरसं च चन्दनं ।

10 शुचौ प्रिये यान्ति जनस्य सेव्यतां ॥ २ ॥

सुवासितं हर्म्यतलं मनोरमं ।

प्रियामुखोच्छ्वासविकम्पितं मधु ।

सुतन्त्रि गीतं मदनस्य दीपनं ।

शुचौ निशीथेऽनुभवन्ति कामिनः ॥ ३ ॥

15 नितम्बविम्बैः सुकुलमेखलैः ।

स्तनैः सहाराभरणैः सचन्दनैः ।

शिरोरुहैः स्नानकशायवासितैः ।

स्त्रियो निदाघं शमयन्ति कामिनां ॥ ४ ॥

नितात्तलान्नारसरागलोहितैरू ।

नितम्बिनीनां चरणैः सुनूपुरैः ।

पदे पदे हंसरुतानुकारिभिरू ।

जनस्य चित्तं क्रियते समन्मथं ॥ ५ ॥

पयोधराश्चन्दनपङ्कशीतलासू ।

5

तुषारगौरार्पितद्वारशेखराः ।

नितम्बदेशाश्च सहेममेखलाः ।

प्रकुर्वते कस्य मनो न सोत्सुकं ॥ ६ ॥

समुद्गतस्वेदचिताङ्गसन्धयो ।

विमुच्य वासांसि गुह्यणि सांप्रतं ।

10

स्तनेषु तन्वंशुकमुन्नतस्तना ।

निवेशयते प्रमदाः सयौवनाः ॥ ७ ॥

सचन्दनाम्बुव्यजनोद्भवानिलैः ।

सद्वारयष्टिस्तनमण्डलार्पणैः ।

सवल्लकीकाकलिगीतनिःस्वनैः ।

15

प्रबुध्यते सुप्त इवाद्य मन्मथः ॥ ८ ॥

सितेषु हर्म्येषु निशासु योषितां ।

सुखप्रसुप्तानि मुखानि चन्द्रमाः ।

विलोक्य निर्यत्नणमुत्सुकश्चिरं ।

निशाक्षये याति ह्रियेव पाण्डुतां ॥ ९ ॥

20

असह्यवातोद्धतरेणुमण्डला ।
 प्रचण्डसूर्यातपतापिता मही ।
 न शक्यते द्रष्टुमपि प्रवासिभिः ।
 प्रियावियोगानलदग्धमानसैः ॥ १० ॥

5 मृगाः प्रचण्डातपतापिता भृशं ।
 तृपा मरुत्या परिशुष्कतालवः ।
 वनान्तरे तोयमिति प्रधाविता ।
 निरीक्ष्य भिन्नाञ्जनसन्निभं नभः ॥ ११ ॥
 सविभ्रमैः सस्मितजिह्वावीक्षितैरू ।

10 विलासवत्यो मनसि प्रसङ्गिनां ।
 अनङ्गसंदीपनमाशु कुर्वते ।
 यथा प्रदोषाः शशिचारुभूषणाः ॥ १२ ॥
 र्वेर्मयूखैरभितापितो भृशं ।
 विदह्यमानः पथि तप्तपांशुभिः ।

15 अवाक्फणो जिह्वागतिः श्वसन् मुहुः ।
 फणी मयूरस्य तले निषीदति ॥ १३ ॥
 तृपा मरुत्या हृतविक्रमोद्यमः ।
 श्वसन् मुहुर्दूरविदारिताननः ।
 न हृत्यद्वरेऽपि गजान् मृगाधिपो ।

20 विलोलजिह्वश्चलिताग्रकेशरः ॥ १४ ॥

विशुष्ककण्ठोद्धतशीकराम्भसो ।
 गभस्तिभिर्भानुमतो ऽभितापिताः ।
 प्रवृद्धतृष्णोपहृता जलार्थिनो ।
 न दन्तिनः केशरिणो ऽपि बिभ्यति ॥ १५ ॥
 हुताग्निकल्पैः सवितुर्मरीचिभिः । 5
 कलापिनः क्लान्तशरीरचेतसः ।
 न भोगिनं घ्नन्ति समीपवर्तिनं ।
 कलापचक्रेषु निवेशिताननं ॥ १६ ॥
 सभद्रमुस्तं परिपाण्डुकर्दमं ।
 सरः खनन्नायतपोत्रमण्डलैः । 10
 प्रदीप्तभासा रविणाभितापितो ।
 वराहयूथो विशतीव भूतलं ॥ १७ ॥
 विवस्वता तीक्ष्णतरांशुमालिना ।
 सपङ्क्ततोयात् सरसो ऽभितापितः ।
 उत्प्लुत्य भेकस्तृषितस्य भोगिनः । 15
 फणातपत्रस्य तले निषीदति ॥ १८ ॥
 समुद्धृताशेषमृणालजालकं ।
 विखिन्नमीनं द्रुतभीतसारसं ।
 परस्परोत्पीडनसंहृतैर्गजैः ।
 कृतं सरः सार्द्रविमर्दकर्दमं ॥ १९ ॥ 20

रविप्रभोद्विन्नशिरोमणिप्रभो ।

विलोलजिह्वाक्षयपीतमारुतः ।

विपाग्निसूर्यातपतापितः फणी ।

न हन्ति मण्डूककुलं तृपाकुलः ॥ २० ॥

5 सफेनलालावृतरक्तसंपुटं ।

विनिर्गतालोहितजिह्वमुन्मुखं ।

तृपाकुलं निःसृतमद्रिगह्वराद् ।

गविषमाणं महिषीकुलं जलं ॥ २१ ॥

पटुतरवनदाहोत्सुष्टशस्पप्ररोहाः ।

10 परुषपवनवेगोत्क्षिप्तसंश्रुष्कपर्णाः ।

दिनकरपरितापात् क्षीणतोयाः समताद् ।

विदधति भयमुच्चैर्वीक्ष्यमाणा वनान्ताः ॥ २२ ॥

श्वसिति विह्वगवृन्दः शीर्णपर्णदुमस्थः ।

कपिकुलमुपयाति क्लान्तमद्रेर्निकुञ्जं ।

15 भ्रमति गवयग्रूथः सर्वतस्तोयमिहन् ।

शरभकुलमजिह्वं प्रोद्धरेदम्बु कूपात् ॥ २३ ॥

विकचनवकुसुम्भस्वहसिन्दूरभासा ।

प्रवणपवनवेगोद्धृतवेगेन तूर्णं ।

तरुविठपलताग्रालिङ्गनव्याकुलेन ।

20 दिशि दिशि परिदग्धा भूमयः पावकेन ॥ २४ ॥

धनति पवनविद्धः पर्वतानां दरीषु ।
 स्फुटति पटुनिनादः शुष्कवंशस्थलीषु ।
 प्रसरति तृणमध्ये लब्धवृद्धिः क्षणेन ।
 क्षपयति मृगयूयं प्रान्तलग्नो द्वाग्निः ॥ २५ ॥

वहुतर इव ज्ञातः शाल्मलीनां वनेषु । 5
 स्फुटति कनकगौरः कोटरेषु द्रुमाणां ।
 परिणतदलशाखाडुत्पतत्याशु वृक्षाद् ।
 भ्रमति पवनधूतः सर्वशोऽग्निर्वनान्ते ॥ २६ ॥
 गजगवयमृगेन्द्रा वल्लिसंततदेहाः ।

सुहृद् इव समेता द्वन्द्वभावं विहाय । 10
 हुतवहपरिषेदादाशु निर्गत्य कक्षाद् ।
 विपुलपुलिनदेशां निम्नगाम् आश्रयन्ते ॥ २७ ॥

कमलवनचिताम्बुः पाठलामोदरस्यः ।
 सुखसलिलनिषेकः सेव्यचन्द्रांशुजालः ।
 व्रजतु तव निदाघः कामिनीभिः समेतो । 15
 निशि सुललितगीतैर्हर्म्यपृष्ठे सुखेन ॥ २८ ॥

इति श्रीकालिदासकृतावृतुसंहरि निदाघवर्णना
 समाप्ता ॥ १ ॥

॥ अथ धूर्तसमागमः ॥

॥ प्रस्तावना ॥

हृषाद्भोजजन्मप्रभृतिदिविषदां संसदि प्रीतिमत्या ।
स्वश्र्वामौलौ पुररेर्दुहितृपरिणये साक्षतं चुम्ब्यमाने ।
5 तद्वक्त्रं मौलिवक्त्रे मिलितमिति भृशं वीक्ष्य चन्द्रः सहासः ।
दृष्ट्वा तद्वक्त्रमाशु स्मितश्रुभगमुखः पातु वः पञ्चवक्त्राः ॥

अपि च ॥

वक्त्राम्भोरुद्विविस्मिताः स्तवकितावक्षोरुद्विस्फारिताः
श्रोणीसीमनि गुम्फिताश्चरणयोरदणोः पुनर्विस्तृताः
10 पार्वत्याः प्रतिगात्रचित्रगतयस्तन्वन्तु भद्राणि वः ।
विद्वस्यात्तिकपुष्पसायकशरैरीशस्य दृग्भक्तयः ॥

नान्वन्ते सूत्रधारः ॥

यद्य

नानायोधनिरुद्धनिर्जितसुरत्राणत्रसदाहिनी- ।
15 नृत्यद्वीमकवन्धमेलकदलद्वूमिश्रमद्वूधरः ।
अस्ति श्रीनरसिंहदेवनृपतिः कर्णाढचूडामणिरू- ।
दृष्यत्पार्थिवसार्थमौलिमुकुटन्यस्ताडिघ्रपङ्केरुहः ॥

तस्योद्युक्तभुजप्रतापदहनज्वालानिरस्तापदो ।
 राङ्गः सर्वगुणानुवादपदवीविद्योतनाचार्यकः ।
 यो धीरिश्चरवंशमौलिमुकुटो दातावदाताशयस्- ।
 तस्य श्रीकविशेखरस्य कविता मच्चित्तमालम्बते ॥
 तदनेन सकलसंगीतविशेषविद्योतनाभिनवभरतेन 5
 पुरमथनपदारविन्दद्वन्द्ववन्दारुकरपल्लवेन निखिल-
 भाषोपभाषाशुभंभावुकसरस्वतीकण्ठाभरणेन अनव-
 रतसोमरसास्वादकशायकण्ठकन्दलीनरीनृत्यमान-
 मीमांसामहोत्सवेन रामेश्वरस्य पौत्रेण तत्रभवतः
 पवित्रकीर्तिर्धीरिश्चरस्यात्मजेन महाशासनश्रेणिशि- 10
 खरध्रामत्पल्लीजन्मभूमिना कविशेखराचार्यज्योतिरी-
 श्वरेण निजकुतूहलविरचितं धूर्तसमागमनाम प्रह-
 सनमभिनेतुमादिष्टोऽस्मि । तस्य चादिष्टमवश्यमिष्टं
 मालतीमालेव मया शिरोधरणीयं ॥ तथा हि
 कर्पूररन्ति सुधाद्रवन्ति कमलादासन्ति हंसन्ति च । 15
 प्रालेयन्ति हिमालयन्ति करकासारन्ति द्यारन्ति च ।
 त्रैलोक्याङ्गनरङ्गलङ्गिमगतिप्रागल्भ्यसंभाविताः ।
 शीतांशोः किरणह्य इव जयत्येतर्हि तत्कीर्तयः ॥
 अपि च ।
 के नार्चिता दिविषदः कति न द्विजेशाः ।

संतर्पिता न कवयः कति पूजिता वा ।
 के चार्थिनः प्रतिदिनं न कृताः कृतार्थास् ।
 त्वागप्रसादपटुना कविशेखरेण ॥
 तत् प्रेयसीमाद्भूय संगीतकमवतरामि ॥

5

नेपथ्याभिमुखमवलोक्य

आर्ये इतस्तावत् ।

प्रविश्य नटी ॥

अञ्ज एसम्हि । आणवेडु अञ्जो । को णिओओ
 पसाईकरीअटुत्ति ॥ *)

10

॥ सूत्रधारः ॥

आर्ये अपि न जानासि

यश्चत्वारि शतानि बन्धघटनालंकारभाञ्जि द्रुतं ।

श्लोकानां विदधाति कौतुकवशादेकाहमात्रे कविः ।

ख्यातः क्षमातलमण्डलेष्वपि चतुःपटेः कलायानिधिः ॥

15 संगीतागमसागरो विजयते श्रीज्योतिरीशः कृती ॥

तद्विरचितं धूर्तसमागमनाम प्रहसनमभिनेतुमारब्ध-
 मिति गीयतां नाद्योचितं किञ्चित् ॥

॥ नटी ॥ सविनयं

*) आर्य एपासि । आज्ञपयत्वार्थः । को नियोगः प्रसादोक्तिवतां इति ।

आणवेडु अज्जो को एत्थ पवन्थे पद्दाणो रसो जं
उद्दिस्सिअ गाइस्सं ॥ *)

॥ सूत्रधारः ॥

ननु प्रोत्फुल्लमालतीमकरन्दसान्द्रामोदमत्तमधुकरक-
ङ्कारमुखरो वसन्तः संततोऽज्जम्भितानङ्गशृङ्गार एव । 5
तथा हि

विकसितनवमल्लीकुञ्जगुञ्जद्विरेफः ।

कुसुमितसहकारश्रेणिनिर्यत्परागः ।

प्रमुदितपिककण्ठप्रोच्छलन्मङ्गलश्रीरू- ।

अपहरति मुनेरप्येष चेतो वसन्तः ॥ 10

॥ नटी ॥

मलत्राणिलचालिअचूअवणो ।

कलकण्ठसराहिदकामिअणो ।

मअरन्दविमत्तसिलीमुदअो ।

सुरहीकिदसव्वदिसामुदअो । 15

एसो वसन्तमासो मुणिअणसत्यस्स राअरहिदस्स ।

उम्मूलिअ गरुधीरं करेइ वम्मद्वसं हिअअं ॥ **)

इति । गीयते नेपथ्ये

*) आनपयत्वार्यः कोऽस्मिन् प्रबन्धे प्रधानरसो यमुद्दिश्य गास्यामि ।

**) मलयानिलचालितचूतवनः । कलकण्ठस्वरादृतकामित्रनः । मकरन्द-
विमलशिलीमुखकः । सुरभीकृतसर्वदिशामुखकः । एष वसन्तमासो

दण्डकमण्डलुमण्डितहस्तः ।

सुललिततिलकविभूषितमस्तः ।

अयमुपसर्पति जङ्गमलोभशू- ।

चलकाशायपटार्पितशोभः ॥

5 अञ्ज को एसो परिकखलत्तणिद्धोअकसाअवसणो
दण्डकुण्डिआहत्थो धुत्तो विअ इदो तदो विलो-
एत्तो दीसदि ॥ *)

॥ सूत्रधारः ॥

आर्ये । यः श्रूयते जनमुखात् तुरगक्रियावान् ।

10 आचारधर्मरहितो गणिकाविलासी ।

दीर्घोर्द्ध्वपुण्ड्रककमण्डलुदण्डलक्ष्यः ।

पुलाति विश्वनगरः किल दम्भमुग्रं ॥

तदेतस्य दर्शनं दूरत एवाहरणीयं ॥

इति निष्क्रान्तौ

15

॥ इति प्रस्तावना ॥

गुनिजनसार्यस्य रागरहितस्य । उन्मूल्य गुरुर्धैर्यं करोति मन्मथवशं
हृदयं ॥

*) आर्य क एण परिकखलन्निर्धेतकशायवसनो दण्डकुण्डिकाहस्तो धूर्त इव
इतस्ततो विलोकयन् दृश्यते ॥

ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः स्नातकेनानुगम्यमानो विष्णुनगरः ॥

॥ विश्वनगरः ॥ सनिर्वेदः ।

हृदयकमलमध्ये निर्गुणो निष्प्रपञ्चस् ।

त्रिभुवनपतिरेको ध्यायते योगिभिर्यः ।

तमहमज्ञरमाद्यं ज्ञानमात्रिकवेद्यं ।

5

मधुमथनमुदारं संततं चिन्तयामि ॥

॥ स्नातकः ॥

समन्तादवलोक्य स्वगतं

*) अहो रमणीयदा वसन्तस्स । जदो

उन्मीलितं पसूणं रसरसकुसला हृष्यदा वम्महन्धा । 10

कन्तारङ्गाणुरक्ता मधुरसभविश्रं साणुराश्रं पिवन्ति ।

उग्गायन्ति स्फुरन्ता तिङ्गश्रणज्जणो कामराश्रस्स किन्ति ।

संवित्तिं हारश्रन्ता पिश्रश्रणविरहे कोइला कामिणीणं

अविश्र । **)

जे कप्पूरं हरन्ता कमलवणसिरिं लोलश्रन्ता सदाव । 15

सादाश्रो कम्पश्रन्ता णिङ्गश्रणसुहृश्र चन्दणाणं वणाणं ।

*) अहो रमणीयता वसन्तस्य । यतः । उन्मीलितपसूनं रतिरसकुशलाः षट्पदा

मन्मथान्धाः । कान्तारङ्गानुरक्ता मधुरसभवितं सानुरागं पिवन्ति ।

उद्गायन्ति स्फुरन्तस्त्रिभुवनजयिनः कामरागस्य कीर्त्ति । संवित्तिं

हारयन्तः प्रियजनविरहे कोकिलाः कामिनीनां ॥

**) अपि च । ये कर्पूरं हरन्तः कमलवनश्रियं लोडयन्तः राभावं । प्राखाः

कम्पयन्तो निधुवनसुखदाश्चन्दनानां वनानां । ते कन्दर्पस्य मित्राणि

ते कन्दप्पस्स मित्ता रत्तणुरमणीकेलिदप्पं कुणत्ता ।
 तेह्लोअं मोहअत्ता मलअसिद्धरिणीसीअत्ता वान्तिवाअ
 ता कथं एसो अइहसहो वसन्तसमअो मए एकक-
 सरिरेण सहिदव्वो ॥

5

इति वैमनस्यं नाटयति

॥ विश्वनगरः ॥

स्नातकं निर्वर्ष्य

अये दुराचार कथमय चित्ताभारनतकन्धरोऽन्यादश
 इव दृश्यसे । तथा हि

10 निःश्वासे पीवरत्वं वपुषि सुतनुता शून्यता दृष्टिपाते ।
 वक्त्रेन्दौ धूपरत्वं गतिषु विधुरता चेतसि स्नानता च ।
 चेष्टा नैवेद्यते ते यदधिकविकलं त्रपमासादितस्त्वं ।
 तन्मन्ये पञ्चवाणस्तिरयति भवतो धीरतां पूर्वदूपां ॥

॥ स्नातकः ॥

15

सलज्जमधोमुखः स्थित्वा

*) भग्नं अदिलज्जाकरं कथु एदं । ता ण जुत्तं तुम्ह
 पुरदो पआसिडुं ॥

रतितनुरमणीकेलिदप्यं कुणान्तत् । त्रैलोक्यं मोहयन्तो मलयशिखरिणाः
 शीतला वान्ति वाताः ॥ तत् कथं एष अतिदुःसहो वरान्तसमयो
 मया एकशरीरेण सोढव्यः ।

*) भागवन्नतिलज्जाकरं सलु एतत् । तन्न गुह्यं गुह्याकं पुरतः प्रकाशयितुं ।

॥ विश्वनगरः ॥

न दोषः स्वतृपाख्याने । तत् कथ्यतां ॥

॥ स्नातकः ॥ सप्रणयं

*) भग्नं अज्ज मए महापद्दे एअरपोक्खरिणीपरिसरे उवहसिदसुरणाअरीद्ववसंपत्ती अणङ्गसेणा 5
णाम वारविलासिणी विलोद्द । तदो पडुदि सव्वगदं तं ज्जेव पेक्खामि ॥

॥ विश्वनगरः ॥

सहस्ततालमुच्चैर्विहस्य

वत्स अद्य मयापि तत्रैव सुरतप्रिया नाम मासोप- 10
वासिनी दृष्टा । तामनुसंधानोऽहमपि मर्मभेदिना
कामवाणेन संदलित एव । तथा हि
आकाशे लिखितेव दिक्षु खचितेवाकीर्णरूपेव च ।
दृक्पद्मप्रतिबिम्बितेव मनसि श्लिष्टेव बद्धेव च ।
सा मच्चित्तसरोरुद्धे मधुकरीवात्यन्तभावोत्तरा । 15
कान्ताकान्तविलासवासवसतिः क्वास्तीति न ज्ञायते ॥

उद्धमवलोक्य

वत्स मध्याह्नमावृणो भगवान् सहस्रांशुः । तथा हि

*) भगवन्नय मया महाप्रभाते नगरपुष्करिणीपरिसरे उपहसितसुरनागरी-
द्वपसंपन्निरनङ्गसेना नाम वारविलासिनी विलोकिता । ततः प्रभृति
सर्वगतं तामेव प्रेक्षे ॥

दिक्क्रं मृगतृप्तया कवलितं व्योमापि भास्वत्कर-।

हायाभिश्चुरितं तुषानलकणप्रायाश्च भूरेणवः ।

पान्याः पल्वलसंकुलद्रुमलताकुञ्जोदरे शेरते ।

मञ्जत्कुञ्जपानलोहितजलाः क्षुभ्यन्ति तोयाशयाः ॥

5 तद्विद्धाकरणार्थमत्रैव कमपि गृहमेधिनमनुसराव ॥

इति परिक्रामतः

॥ स्नातकः ॥

अग्रतो ऽ वलोक्च

*) भो भगवं पेकख पेकख विहिदभग्रवत्तजणमुण्डस-
10 रिह्वदुग्रमहिशीखम्भसोदुत्तचउस्सालं इदोतदो-
संचरत्तवाल्लगोवच्छसोहिदं पीणुत्तुङ्गत्थणालसपरि-
कखलत्तमन्दसंचाररमणिज्जावासपरिसरसंचरत्तवे-
लिआसमूहं कस्स विमहाधणस्स वासभग्रणं विलो-
ईग्रदि । **) भो भो णाग्र कस्स इदं वासभग्रणं ॥

15

इति पठति । नेपथ्ये

लक्ष्मीविवर्तरसविधितसर्वभोगः ।

शश्वत्प्रकीर्णधनचिन्तितवीतनिद्रः ।

*) भो भगवन् प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व । विहितभगवज्जनमुण्डसदृशत्रुदुत्तरमहिषो-
स्तम्भशोभमानचतुःशालं इतस्ततःसंचरद्वाल्लगोवत्संगोभितं पीनोत्तुङ्ग-
स्तनालसपरिखलन्मन्दसंचाररमणीयावासपरिसरसंचरत्तचेष्टिकासमूहं
कस्यापि महाधनस्य वासभवनं विलोक्यते ॥

**) भो भो नागराः कस्येदं वासभवनं ।

अग्राह्यनामकतया भुवि यः प्रसिद्धस् ।

तस्यैतदाश्रमपदं पुरतो विभाति ॥

॥ स्नातकः ॥

अग्रतो गत्वा पुनः

भो भो णाग्र कस्स इदं वासभक्षणं ॥

5

इति पठति । पुनर्नेपथ्ये लक्ष्मीत्यादि

॥ विश्वनगरः ॥

आः क एष नामग्रहणे भवतो निर्वन्धः । अथवा

यद्वा तद्वास्तु श्रूयतां । मृताङ्गारठकुरस्याश्रमोऽयं ।

वत्स अलं विलम्बेन । वासाभ्यन्तरं प्रविशाव ॥ 10

इत्यावासप्रवेशं नाटयित्वा एकान्ते स्थितौ । ततः प्रविशति कश्मलवेशो मृताङ्गारः

॥ मृताङ्गारः ॥

व्ययशीलः कुवेरोऽपि कामं याति दरिद्रतां ।

अपि प्राणाः प्रदातव्या नार्थिभ्यो धनिकैर्धनं ॥

॥ स्नातकः ॥ उपसृत्य

15

*) भो महावम्हण भगवन्तो विस्सणअरचरणा तुम्हाणं

गेहे भिक्षुं भुज्जिडुं इहन्ति ॥

॥ मृताङ्गारः ॥ स्वगतं

अहो दुर्दैवमस्माकं यदेतान् सकलनगरीयायलोकान्

*) भो महाब्राह्मण भगवन्तो विश्वनगरचरणा तुष्माकं गेहे भिक्षां भोक्तु-
मिहन्ति ॥

विद्याय मध्येव पतितो धूमकेतुः । तत् कः प्रतीकारो
ऽद्य भविष्यति ॥

इति विचिन्त्य तावत् प्रकाशं सविनयं

स्थाने यस्य चरन्ति भैद्व्यमनघाः स्नेहेन युष्मादृशः ।

5 स स्यादच्युतमूर्तिसेवनवशाद्द्वयः पवित्रालयः ।

किंत्वस्मत्प्रतिवेशिविप्रवनिता भ्रातृप्रसक्ताङ्गना ।

द्वृती सप्रसवेति सूतकमतः स्थानान्तरं गम्यतां ॥

॥ विश्वनगरः ॥ स्वगतं

अहो दुरात्मनोऽस्य व्याजव्यवहारः । भवतु वा ।

10 तत् प्रबोधयामि ।

प्रकाशं

आयुष्मन् पतीनामस्माकं कुतः सूतकदोषः । तथा
च स्मृतिः

न वायुः स्पर्शदोषेण नाग्निर्दहनकर्मणा ।

15 नापो मूत्रपुरीषाभ्यां नान्नदोषेण मस्करी ॥

॥ मृताङ्गारः ॥ सविनयं

भगवन् यद्यप्येवं तथापि न संभवति । पश्य

अनावृद्धा कृषिर्नष्टा राष्ट्रभङ्गादृणादिकं ।

वाणिज्यमल्पलाभेन प्रातराशस्य का कथा ॥

धिङ् मौर्ख्यं जलधिसुतायाः श्रियः ।

नो जानाति कुलीनमुत्तमगुणं सत्त्वान्वितं धार्मिकं ।

नाचारप्रवणं न कार्यकुशलं न प्रज्ञयालंकृतं ।

नीचं क्रूरमपेतसत्त्वहृदयं यस्मादियं सेवते ।

तत् त्वं सानुगुणः पयोधिसुतया लब्ध्वा प्रमाणीकृतः ॥ 5

*) अरे णट्टपरलोत्रा दुट्टवम्हणा इदिसे दूसह-
मज्जाएहे पठमं तुमं महाधणं भेक्खिअ कुदो अणदो
गडुअ अम्हेहिं भिक्खा पत्थिद्व्वा ।

॥ मृताङ्गारः ॥

भगवन्नस्मदावाप्तोत्तरे सुरतप्रिया नाम मासोपवा- 10

सिनी प्रतिवसति । तत्र गम्यतां ॥

इत्यभिधाय सत्वरं परिक्रान्तः

॥ विश्वनगरः ॥

यद्येवं ततः समीहितमेव नः संपन्नं । तदेहि तत्रैव
गह्वाव ॥

15

इति परिक्रामतः ॥ स्नातकः ॥ पुरोऽवलोक्य गन्धमाध्याय

**) भगवं पेक्ख पेक्ख एकाङ्गिआमुत्थमेत्थिआ-

*) अरे नट्टपरलोक दुट्टब्राह्मण इदृशे दुःसहमध्याङ्गे प्रथमं त्वां महाधनं
भित्तिवा कुतोऽन्यतो गत्वा अस्माभिर्भिक्षा प्रार्थयितव्या ॥

**) भगवन् प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व एकाङ्गिकामुत्तमात्रिकासंयुक्तमहाकन्दकुष्ठपरिमलो-
द्गारोऽग्रिमभवनादेनां सेवते । तदेतदेव सुरतप्रियाया वासभवनं ॥

संनुत्तमहृदन्दकुट्टपरिमलुगारोअग्गिमभवणादोणं
सेवदि । ता एदं ज्जेव सुरतप्पिआए वासभवणं ॥

॥ विश्वनगरः ॥

विदग्धैव किल मासोपवासिनीति किंवदन्ती ।

5 तदागहोपसर्पाव ॥

इत्येकान्ते स्थितौ । ततः प्रविशति सुरतप्रिया

॥ सुरतप्रिया ॥

*) धम्मो ण इट्ठो बहुदुक्खचेट्ठो ।

मोक्खेण सोक्खं मम अत्थि सच्चं ।

10 अत्थो समत्थो सअलं विधाटुं ।

अणङ्गसव्वस्सकलाणिहाणं ॥

॥ स्नातकः ॥ उपसृत्य

**) अज्जे विस्सणअरो तुम्हाणं अदिधी उअत्थिदो ॥

॥ सुरतप्रिया ॥ परिक्रम्यावलोक्य च

15 ***) ता उअसप्पामि । उपसृत्य । भगवं पणमामि ॥

॥ विश्वनगरः ॥ सप्रमोदं

मदभिलसितभाजनं भूयाः ॥

*) धर्मो न इष्टो बहुदुःखचेष्टो मोक्षेण सोख्यं ममास्ति सत्यं । अर्थः
तमर्थः सकलं विधातुं अणङ्गसर्वस्वकलानिधानं ॥

**) अर्थे विश्वनगरो गुष्माकमतिशिरूपस्थितः ॥

***) तदुपसर्पामि । भगवन् प्रणमामि ।

॥ सुरतप्रिया ॥

*) भग्नवं तुम्हाणं पसादेण ॥

॥ विश्वनगरः ॥

एवमचिरादस्तु ॥

॥ सुरतप्रिया ॥

5

**) आणवेडु भग्नवं जं मए कादव्वं दाअव्वं च ॥

॥ विश्वनगरः ॥

शुभे किमदेयमस्माकं भवत्या। सांप्रतं भिन्नैव तावत् ॥

॥ सुरतप्रिया ॥

***) भग्नवं कीदिसी भिक्खा कीदिसीए वेलाए केत्ति- 10
आइं ते अणाइं ॥

॥ विश्वनगरः ॥ सहर्षः

श्रूयतां ।

मांसं माषपटोलतक्रवडिकावास्तूकशाकं वटः ।

संजीवन्यय मत्स्यमुद्गविदलप्रायः प्रकारोत्करः । 15

स्वादिष्ठं च पयो घृतं दधि नवं रम्भाफलं शर्करा ।

संक्षेपादिति साध्यतां सुवदने भिक्षा मदीया हुतं ॥

*) भगवन् युष्माकं प्रसादेन ।

**) आन्नपयतु भगवान् यद् मया कर्तव्यं दातव्यं च ।

***) भगवन् कीदृशी भिक्षा कीदृश्यां वेलायां कियन्ति ते अन्नानि ।

॥ सुरतप्रिया ॥ विहस्य स्वगतं

*) हूं एसो महप्पा अप्पविसज्जणजोग्गो ज्जेव देव-
वरस्स पसाएण संपण्णो ।

प्रकाशमञ्जलिं बद्ध्वा

5 **) एदं सरीरं विरहेण जुत्तं ।

पाणा तद्वा धम्मफलैकसारा ।

सर्वं तुद्वाअत्तं उदारकित्ति ।

का वाहिरे वत्थुणि अत्थि अत्था ॥

***) ता अन्तरघरं पविसिअ वीसमीअदु भअवं । अहं

10 उण भिक्खापआरं करोमि ।

॥ स्नातकः ॥ सोपहासं

†) भअवं पेक्ख पेक्ख ।

संस्कृतमाश्रित्य

पक्वाः कुल्ललराजयः कटकटाक्षामौ कपोलावुभावू ।

15 एतस्याः स्तनमण्डलं निपतितं शुष्का नितम्बस्यस्ती ।

दृक्पातस्मितभाषितैः शिव शिव प्रस्तौति नेत्रोत्सवं ।

*) हूं एष महात्मा आत्मविसर्जनयोग्य एव देववरस्य प्रसादेन संपन्नः ।

**) इदं शरीरं विरहेण युक्तं । पाणास्तथा धर्मफलैकसाराः । सर्वं त्वद्वा-
यत्तमुदारकीर्ति । का वाह्यवस्तुनि अस्ति आस्था ॥

***) तस्मादन्तरगृहं प्रविश्य विश्राम्यतां भगवान् । अहं पुनर्भिक्षाप्रकारं करोमि ॥

†) भगवन् प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व ॥

किं ब्रूमः कर्वावम वेति किमियं दुष्टा जर्त्तापसी ॥

॥ विश्वनगरः ॥

धिङ् मूर्ख किमसाधुजनोचितं प्रलपसि ॥

सुरतप्रियां प्रति ।

श्रुमे गम्यतां पाकशालां प्रति । वयमप्यागच्छ 5
एवास्महे ॥

॥ सुरतप्रिया ॥

*) जं भग्नवं आणवेदि ॥

इति निष्क्रान्ता ॥

॥ स्नातकः ॥

10

**) भग्नवं ज्ञाव भिक्षा सिज्जादि ताव एत्थ ज्ञेव
भग्नवं ठिठ्ठु । अहं उण अणङ्गसेणिआए पउत्ति
ज्ञाणिअ लद्धं आगमामि ॥

॥ विश्वनगरः ॥

वत्स दैर् गम्यतां ॥

15

इत्युभौ परिक्रामतः

॥ स्नातकः ॥

***) भग्नवं मूलणासत्रणाविदस्स गेहसंणिहाणे

*) यद्भगवानाज्ञपयति ।

**) भगवन् यावद्विज्ञा सिध्यति तावदत्रैव भगवान् तिष्ठतु । अहं पुनरन-
ङ्गसेनिकायाः प्रवृत्तिं ज्ञात्वा लघु आगमामि ॥

***) भगवन् मूलनाशकनापितस्य गेहसंनिधाने अनङ्गसेनाया वासभवनं । इति

अणङ्गसेणाए वासभवं त्ति मए सुदं । ता तस्स
ज्जेव अणुसारेण अणोसम्ह ॥

अग्रतोऽवलोक्य

भग्रवं पेक्ख पेक्ख । एसा अणङ्गसेणा सुरविला-
5 सिणी विअ विलोईअदि ॥

॥ विश्वनगरः ॥

तदागहाग्रतः । एनामुपसर्पाव ॥

इत्येकान्ते स्थितौ । ततः प्रविशति अन्नङ्गसेना

॥ स्नातकः ॥ सहस्रोपसृत्य

10 *) भग्रवं पेक्ख पेक्ख अणङ्गसेणाए लावणलहिं ।
णीलम्भोरुहपत्तकत्तणअणा संपुष्पचन्द्राणणा ।
उत्तुङ्गत्थणभारभङ्गुरतणू वेइव्व मज्जे किंसा ।
वाला मत्तगइन्दमन्दगमणा सुन्देरसोहामई ।
णूणं पच्चसरस्स मोहणलत्था सिङ्गारसंजीवणी ॥

15

॥ विश्वनगरः ॥ स्वगतं

मया श्रुतं । तस्मात् तस्यैवानुसारेणान्वेषामहै ॥ भगवन् प्रेक्षस्व प्रेक्षत्वा
एषानङ्गसेना सुरविलासिनीव विलोक्यते ॥

*) भगवन् प्रेक्षस्व प्रेक्षत्वा नङ्गसेनाया लावण्यलक्ष्मीं । नीलाम्भोरुहपत्रका-
न्तनयना संपूर्णचन्द्रानना । उत्तुङ्गस्तनभारभङ्गुरतनुर्वेदिरिव मध्ये
कृशा । वाला मत्तगजेन्द्रगन्दगमना सौन्दर्यशोभाययी । नूनं पञ्चशरस्य
मोहनलता शृङ्गारसंजीवनी ॥

यन्नेत्राञ्जनभङ्गिलङ्गिमयस्मेराननाम्भोरुहा ।
 यत् साकूतकलाविलासवसतिर्यत् कालरोमोद्गमा ।
 मद्भावेद्भितसंगतिं तनुलतामालोक्य गोपायति ।
 प्रायस्तत् कथयत्यनङ्गरचनामङ्गे कृशाङ्गी स्थितां ॥

प्रकाशं

5

सम्यगुपलक्षितं । तथा हि
 यत् तीर्थाम्बु मुखाम्बुजासवरसो नेत्रे नवेन्दीवरे ।
 दत्तश्रेणिनखास्तताक्षतचयो दूर्वा च रोमावली ।
 उत्तुङ्गं च कुचद्वयं फलयुगं पत्रं कराम्भोरुहं ।
 तन्मन्ये मदनार्चनाद्वितमतिः स्वाङ्गोपहारैरियं ॥ 10

अनङ्गसेनां लक्ष्मीकृत्य

यत् पूर्वं रचितं तपः प्रतिदिनं या तीर्थयात्रा कृता ।
 यद्दूष्मा पुरुषोत्तमार्चनविधौ चेतः कृतार्थकृतं ।
 तस्यैतत् परमप्रमोदजनकं प्राप्तं फलं कर्मणस्- ।
 तत् किं शास्त्रकथारसेन किमहो स्वर्गेण मोक्षेण वा ॥ 15

इति कायावस्थां नाटयति

॥ स्नातकः ॥ सहर्षवैराग्यं स्वगतं

*) एसो लम्पडो उन्दुरुविग्रहे सप्पो विग्र पश्टो ।

*) एष लम्पट उन्दुरुविग्रहे सर्प इव प्रविष्टः । भवतु । युक्तिप्रधानैर्वच-
 नैर्निवारयिष्यामि ॥ भगवन् त्वमुपेक्षितसंसारसौख्यो मोक्षैकपरायणः
 कथं एतादृशे मृगतृष्णासदृशे मदनरगे पतित्वा आत्मानं व्यापादयामि ।
 निवर्त्यतां अस्माद् दुष्टगणिकाप्रसङ्गादिति ॥

भोडु । जुत्तिपद्दणोद्धिं वअणोद्धिं णिवारस्सं ॥

प्रकाशं

भगवं तुमं उपेक्खिदसंसारसोक्खो मोक्खेक्कपरा-
अणो कथं एअरिसे मअतिएद्दासरिसे मअणरसे
5 पलिअ अप्पाअणं वावादेसि । णिअत्तीअडु इमादो
डुट्ठगणिआपसंगादो त्ति ॥

॥ विश्वनगरः ॥ सावत्तं

वत्स नैवं पश्यसि

यावदृष्टिर्मृगाक्षीणां न नरीनर्ति भङ्गुरा ।

10 तावज्ज्ञानवतां चित्ते विवेकः कुरुते पदं ॥

॥ अनङ्गसेना ॥ विद्वस्य

*) भगवं धणाधीणो कलु अअं जणो । एत्थ अरणरुद्धिअं
कडुअ अप्पाअणं विडम्बेसि ॥

॥ विश्वनगरः ॥

15 संन्यासिनामस्माकं कुतो ऽर्थसंपत्तिः । तदस्मच्छरी-
रेण यथासुखं विनियोगः क्रियतां ।

सानुरागं

वाले मृणालदलकोमलवाङ्मुदण्डे ।

*) भगवन् धनाधीनः कलु अयं जनः । अत्र अरण्यरुद्धितं कृत्वात्मानं वि-
डम्बयति ॥

चण्डि प्रचण्डवदने मयि देहि दृष्टिं ।

एष तदीयवदनाम्बुजकृष्टचेता ।

दीनो यतिः सपदि मज्जति कामसिन्धौ ॥

॥ स्नातकः ॥

भो भगवंतं तुमं उपेक्षिष्यदसंसारसोकखो

5

इत्यादि पठति

॥ अनङ्गसेना ॥ संस्कृतमाश्रित्य

भगवन्नलमत्रात्यन्तानुसंधानेन ।

वागर्थं परिगृह्य मोक्षपदवीं ध्यायति निर्मत्सराः ।

शान्तप्रौढकुलीनहीनविषये सर्वत्र साधारणाः । 10

रागद्वेषममवकर्षितधियो वेश्याः सुरा भिन्नवो ।

वस्तुं नन्वपि नित्यमित्यदृक् किं कामार्णवे मज्जसि ॥

॥ विश्वनगरः ॥

प्रिये गृहाणास्मच्छरीरं ॥

इत्यञ्जले धारयति

15

॥ स्नातकः ॥ सहस्रोपश्रित्य

*) अरे णट्परलोम्ना दुष्टपरिव्वाग्ना एसा पठमं
अम्हपरिगृहेण तुह पुत्तवहू होदि । ता मुञ्च
एणं ।

*) अरे नट्परलोक दुष्टपरिव्राजक एषा प्रथमस्मत्परिग्रहेण तत्र पुत्रव-
ध्भवति । तस्माद् मुञ्चैनां ॥

॥ विश्वनगरः ॥

धिङ् मूर्ख एषास्मद्वधूस्त्वदुरूपनी मातृतुल्या च ।
तत् किमेनामनुबध्नासि ॥

॥ स्नातकः ॥ सक्रोधं

5 *) अरे रे लम्पटा एवं एवं भणन्तस्स दण्डप्पहरिण
पक्कमालूरफलं विअ मुण्डं दे थत्थरं करस्सं ॥

इत्यन्योन्यं कलहं कुरुतः

॥ अनङ्गसेना ॥ स्वगतं

**) कथं धुत्तदुत्थपत्तिदम्हि । भोडु एवं ताव ॥

10

प्रकाशं

भो महाभागधेअ तुम्हाणं एअरिसे महाविवादे
असज्जाइमिस्सो पमाणीकरीअडु ॥

॥ विश्वनगरः ॥

प्रिये भवतु ॥

15

॥ स्नातकः ॥

***) पिह दसठङ्का मए दादव्वा । ता तं गेण्हिय
मह मणोहरं संपादेहि ॥

*) अरे रे लम्पट एवं एवं भणन्तो दण्डप्रहरिण पक्कमालूरफलमिव मुण्डं
तव स्वपुत्रः करिष्यामि ॥

**) कथं धूर्तहस्तपत्तितामि । भवतु एवं तावत् । भो महाभागधेयो
गुप्ताकमेतादृशे महाविवादे असज्जातिमित्रः प्रमाणीक्रियतां ॥

***) प्रिये दशठङ्का मया दातव्याः । तस्मात् तद् गृहीत्वा मम मनोहरं
संपादय ॥

इति ग्रन्थिं दर्शयति

॥ विश्वनगरः ॥

अलं ग्रन्थिदर्शनेन । आगहृतं । तत्रैव गह्वरः ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

इति प्रथमाहःसंधिः ॥

5

ततः प्रविशति असज्जातिमिश्रो विदूषकश्च

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

सप्रमोदनं

त्रैलोक्यभोजनं श्रेष्ठं ततोऽपि सुरतोत्सवः ।

भोजनं वास्तु वा नास्तु जीवनं सुरतं विना ॥ 10

वत्स बन्धुवञ्चक आगहाधीघ ॥

॥ विदूषकः ॥

*) जं मिस्तो आणवेदि ॥

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

यद्रामावक्तृपानं यदलसनयनालोकनं केलिरङ्गे । 15

यः स्यादप्यङ्गसंगः कुचकलससमुत्पीडने वाङ्मभिः ।

*) यद् मिश्र आक्षेपयति ।

एतत् संसारसारं कुरु निजहृदये निर्विकल्पैककल्पं ।
किं ते कार्यं विवादक्वथितऋजुमतिग्रन्थकन्धाभरेण ॥

॥ विदूषकः ॥

*) भो मिस्स पराङ्गणासंभोगादो पि परमन्दिरे संधिं
5 कडुअ जं अत्थो अबहरीअदि तं ज्जेव तिडुअणसारं ।
पेक्ख पेक्ख

किं वाणिज्जेण कज्जं णिअधणविलअं तं कखु काऊण
दुक्खं ।

किंवा कज्जं किसीए पसुवसुणिअमाआसणिक्कज्जदाए ।
10 किं विज्जाए फलं वा मरणसमसमुप्पणचिन्ताउत्ताए ।
एकं तेहोअसारं परधणहरणं जूअकीलासुहं च ॥
ता एत्थ धुत्तउरणअरे जादिसो तुमं गुत्त तादिसो
अहं सिस्सो संवुत्तो ॥

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

15 अहो अस्मिन् नगरे निरुपधिजीवनतास्मद्विधयो-

*) भो मिश्र पराङ्गनासंभोगादपि परमन्दिरे संधिं कृत्वा यदर्थोऽपद्वियते
तदेव त्रिभुवनसारं । प्रेक्षत्व प्रेक्षत्व । किं वाणिज्येन कार्यं निज-
धनविलयं तं खलु कृत्वा दुःखं । किं वा कार्यं कृष्या पशुवसुनि-
यमायासनिष्कार्यतया । किं विवायाः फलं वा मरणश्रमसमुत्पन्न-
चिन्ताकुलायाः । एकं त्रैलोक्यसारं परधनहरणं मृतक्रीडासुखं च ॥
तदत्र धूर्तपुरनगरे यादृशस्तुं गुरुस्तादृशोऽहं शिष्यः संवृत्रः ॥

त्रियाणां । दिनाष्टतयादारभ्य न कश्चिन्व्यायवादी न
कपटश्राद्धप्रतिलम्भो न च गणिकालापः ॥

॥ नेपथ्ये ॥

विज्ञाप्यतां मिश्रस्य स्थाने न्यायकरणार्थं वादिनौ
द्वारि वर्तते ॥

5

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

वत्स बन्धुवञ्चक प्रवेशय वादिनौ ।

विद्रूषको निष्क्रम्य विष्णुनगरस्नातकाङ्गसेनाभिः सह पुनः प्रविशति ।

॥ असज्जातिमिश्रः ॥ विष्णुनगरस्नातकौ निरीक्ष्य स्वगतं
कथमनर्थान्तरमापतितं ॥

10

प्रकाशं

भगवन्नागलुका वयं । तन्नात्र भिक्षावसरः ।

॥ विद्रूषकः ॥

*) भो मिस्स एदे ज्जेव वादिणो । एदाणं विवादं
विचारिडु मिस्सो ॥

15

॥ असज्जातिमिश्रः ॥ सहर्षं समीरवं च

आसनमुपनीयतां भगवते स्नातकाय च ॥

विद्रूषकस्तथा कृत्वा सर्वान् उपवेशयति

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

कोऽर्थी कः प्रत्यर्थी ॥

20

*) भो मिश्र एतावेव वादिनौ । एतयोर्विवादं विचार्यतु मिश्रः ॥

॥ स्नातकः ॥

*) भासाह् अहं अत्यी णिअरकरणे भगवं ॥

॥ असज्जातिमित्रः ॥

न्यायवादिनः प्रथमतो निकरः पश्चाद्वापोत्तरे ॥

5 ॥ विश्वनगरः ॥

अयमस्मत्संन्यासदण्डो निकरः ॥

॥ स्नातकः ॥

**) इदं मे इन्द्रासणकोल्लिअं णिअरकरणे पविणीअडु ॥

॥ असज्जातिमित्रः ॥ सगौरवं गृहीत्वा सप्रमोदमावाय

10 किञ्चिद्विनियुज्यते निद्राकरं दोषविनाशहेतु ।

क्षुधाकरं बुद्धिविकाशकं च ।

इन्द्राशनं कामवत्तानुकूलं ।

लब्धं मया दैववशादिदानीं ॥

॥ विश्वनगरः ॥

15 स्वाधीनयौवना सुभ्रूः सा मान्या सर्वकामिनां ।

अस्माभिरियमाक्रान्ता मदीया तेन वल्लभा ॥

॥ असज्जातिमित्रः ॥ भाषां भूमौ लिखित्वा स्नातकं प्रति

स्नातकं सत्वरमुत्तरं कुरु ॥

*) भाषायामहमर्थो निकरकरणे भगवान् ।

**) इदं मे इन्द्राशनकौलिकं निकरकरणे प्रविनीयतां ।

॥ स्नातकः ॥

*) एसा पुवं मए दिट्ठा दाऊण दसटङ्कआ ।
आणीदा अ मदिं दाइं मदीआ तेन वल्लहा ॥

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

उत्तरमभिलिख ॥

5

॥ विदूषकः ॥

**) भो मिस्स पेकखं पेकख अणङ्गसेणाए लावणालहिं ।
मअलञ्छणविम्बफुरत्तमुही ।
एअणुप्पलचञ्चलकेलिणिही ।
यणभारणाआ अइमज्जकिसा ।
पठमोदिअचन्दकलासरिसा ॥

10

॥ असज्जातिमिश्रः ॥ अनङ्गसेनामालोक्य

अहो निर्माणवैदग्धी विधातुः । तथा हि
नीलोद्यसललितखञ्जनमञ्जुनेत्रा ।
संपूर्णशार्दकलानिधिकान्तवक्त्रा ।
वाला जगत्त्रितयमोहनदिव्यमूर्तिरू- ।

15

*) एणा पूर्वं मया दृष्टा दत्त्वा दशटङ्कान् । आनीता च मतिं दयितां
मदीया तेन वल्लभा ॥

**) भो मिश्र प्रेक्षस्व प्रेक्षस्वानङ्गसेनाया लावण्यलक्ष्मीं ।
मृगलाञ्छनाविम्बस्फुरन्मुखी । नयनोत्पलचञ्चलकेलिनिधिः ।
स्तनभारनतातिमथ्रुकृशा । प्रथमोदितचन्द्रकलासदृशा ॥

मन्ये विभाति जगति स्मरधीरकीर्तिः ॥

भोवादिनौ एषा विवादाध्यासितानङ्गसेना जयपराजयं
यावत् मध्यस्थस्थाने स्थाप्यतां । एवंविधे च माध्यस्थे
वयमेव नृपतिव्यवस्थिता मध्यस्थाः ।

5 अनङ्गसेनामानीय स्वसंनिधावुपवेश्य तदीयकरं हृदये निधाय सप्रमोदं

विकचकमलकोपश्रीरियं काम्यभूतिरू- ।

हिमकरकरजाताच्चन्द्रकान्ताद्दि शीतः ।

मृगमदधनसारासंगसौरभ्यभव्यो ।

दूरति मदनतापं कोमलः पाणिरस्याः ॥

10

क्षणं विचार्य उच्चैर्विहस्य

भोवादिनौ एतद्राज्यक्षेत्रेभुजङ्गयोरिवयुवयोर्विवादः ॥

तथा हि

नैषा तदीया भवतोऽपि नेयं ।

मत्संनिधिष्ठा सुभगा मदीया ।

15 स्वप्नेऽपि पूर्वं मयि ज्ञातकेलिसू- ।

ततोऽपि हेतोः खलु वल्लभा मे ॥

॥ विदूषकः ॥ अनङ्गसेनामालोक्य जनान्तिकं

*) भो सुन्दरि एतो मिस्सो वुद्धो भग्नवं णिद्धणो

*) भो सुन्दरि एष मिश्रो वृद्धो भगवान् निर्धनः स्नातक इकारचनः ।

सिणादग्नौ इहारात्रणो । ता एदणं समागमं परिहृ-
रिअ अम्हसमागमेण तुह जौवणं सफलं भोडु ॥

इत्यात्मानं दर्शयति

॥ अनङ्गसेना ॥ सस्मितं

*) एदं धुत्तसमागमपहसणं संवृत्तं ॥

5

॥ विश्वनगरः ॥ सवैराग्यं

वत्स दुराचार न हि जलौकसामङ्गे जलौका लग-
ति । मूलनाकस्यायं विचारः । तदेहि सुरतप्रियाया
एव भवनं गहाव ॥

इति निष्क्रान्तौ । ततः प्रविशति अपटीक्षेपेण मूलनाशकः

10

॥ मूलनाशकः ॥

**) अले अले अणङ्गशेणिए ज्ञाणिदे तुम्ह चलिदं जं
वालं वालं कअमअणमन्दिलकखौलवेदणं पत्थन्ते
वडुवालं दग्गे तए पअशेदे । ता शंपदं पअह ।
अअथा लाअदोहाइं दाव दाइशं ॥

15

तस्मादेतेषां समागमं परिहृत्य अस्मत्समागमेन तव यौवनं सफलं
भवतु ॥

*) एतत् धूर्तसमागमप्रहसनं संवृत्तं ॥

**) अरे अरे अनङ्गसेनिके ज्ञातं तव चरितं यद्वा वारं वारं कृतमदनमन्दि-
रक्षौरवेतनं प्रार्थयन् बहुवारमहं त्वया प्रकाशितः ॥ तस्मात् सांप्रतं
प्रयङ् । अन्यथा राजद्विधानि तव दास्यामि ॥

॥ अनङ्गसेना ॥

*) मूलनासत्र संपदं ज्जेव असज्जाइमिस्सादो तुह
दाइस्सं । ता सुत्थो होहि ॥

॥ विद्रूपकः ॥

5 **) को एसो डुट्ठदंसणो डुट्ठचरिदो डुट्ठवअणो ॥

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

एष किं भगवद्गोचरः । पश्य
हित्रीठनासो गलगण्डनम्रो ।
वामाक्षिकाणो गलितैकहस्तः ।

10 शिलीपदव्यापृतदक्षिणाङ्घ्रिः ।

स मूलनाशः किल नापितोऽसौ ॥

मूलनाशकः सहस्रोपसृत्य सर्वेषां सप्रमाणमादर्शं दर्शयति

॥ असज्जातिमिश्रः ॥

मूलनाशक क्रियतामस्माकं नखलोम्नां परिष्कारः ॥

15 ॥ मूलनाशकः ॥

***) पठमं वेदनं पअह ॥

*) मूलनाशक सांप्रतमेव असज्जातिमिश्रात् तव दास्यामि । तस्मात् सुम्यो
भव ॥

**) क एष दुष्टदर्शनो दुष्टचरितो दुष्टवचनः ॥

***) प्रथमं वेदनं प्रयद् ।

॥ असञ्ज्ञातिमिश्रः ॥

मूलनाशक किमर्थं ॥

॥ मूलनाशकः ॥

*) भो जदि तुमं पलिकखलत्ते पठमं ज्ञेव मलिशशि
ता वेदनं किण पइहिदव्वं ॥

5

॥ असञ्ज्ञातिमिश्रः ॥

अलं परिहासेन । गृह्यतामिदं पारितोषिकं ॥

इति कौलिकादाकृष्य गञ्जाकिनीं ददाति । मूलनाशकः सगौरवं गृहीत्वा
सप्रमोदं आधाय किञ्चिद्विनियुज्य च मिश्रस्य कर्चरपायोर्बन्धनं कृत्वा
व्यापारं नाटयति

10

॥ असञ्ज्ञातिमिश्रः ॥ सवेदनं

दलति हृदयमेतन्मोहमभ्येति चेतः ।

स्फुटति सकलदेहे कीकसग्रन्थिसंधिः ।

विर्म विर्म शिल्पान्मूलनाश त्वमस्मात् ।

शिव शिव शिव सद्यो जीवनं कुर्वतीव ॥

15

इति मोहमुपागतः

॥ मूलनाशकः ॥ चालयित्वा

**) कथं मलिदे अशज्ञाइमिशेललू ललू अवकमिशं ॥

इति निष्क्रान्तः

*) भो यदि त्वं परित्वलनं प्रथमं मरिष्यसि तदा वेदनं केन प्रयन्तव्यं ॥

**) कथं मृतो असञ्ज्ञातिमिश्रः । लघु लघु अपक्रमिष्यामि ।

॥ विद्रूपकः ॥ मिश्रस्य कर्चरणवोर्बन्धनमपनीय

*) भोग्राणवेदुमिस्सोअवरंहुतुहपिअंणिवाहस्सं॥

॥ असङ्गातिमिश्रः ॥ संज्ञां लब्ध्वा

राट्रं समस्तं कपटेन भुक्तं ।

5 धूर्तक्रियाभिर्दयितेयमाप्ता ।

भवान् विनीतो मिलितश्च शिष्यः ।

नातः परं नः प्रियमस्ति लोके ॥

तथापीदमस्तु ।

काले संततवर्षिणो जलमुचः शस्यैः समृद्धा धरा ।

10 भूपात्ता निजधर्मपालनपरा विप्रास्त्रयीनिर्भराः ।

स्वादुक्षीरनतोधसः प्रतिदिनं गावो निरस्तापदः ।

सत्तः शान्तिपरा भवन्तु कृतिनः सौजन्यभाजो जनाः ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥

इति श्रीकविशेखराचार्यज्योतिरीश्वरविरचितं धूर्तस-

15 मागमं नाम प्रहसनं समाप्तं ॥

*) भोग्राणपणतु मिश्रः । अपरं खलु तव प्रियं निर्वाहयिष्यामि ॥

HYMNI E RIGVĒDA.

BHARADVÂG'AE HYMNUS IN AURORAM.

उडु श्रिय उपसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशन्तः।
कृणोति विश्वा सुपथा सुगान्यभूड वस्वी दक्षिणा
मघोनी ॥

भद्रा ददन्त उर्विया विभास्युत् ते शोचिर्भानवो
द्यामपतन् । 5

आविर्वक्षः कृणुषे शुम्भमानोषो देवि रोचमाना
महोभिः ॥

वहन्ति सीमरुणासो रुशन्तो गावः सुभगामुर्विया
प्रथानां ।

अपेजते शूर अस्तेव शत्रून् बाधते तमो अजिरो न 10
बोल्हः ॥

सुगोत ते सुपथा पर्वतेष्ववाते अपस् तरसि स्वभानो।
सा न आवह पृथुयामनृध्वे रयिं दिवो डुहितरि-
पयध्वै ॥

सावहयोक्षभिर्वातोपो वरं वहसि जोषमनु ।
 तं दिवो दुहितर्या ह देवी पूर्वहूतौ महना
 दर्शताभूः ॥

उत् ते वयश्चिद्वसतेरसन् नरश्च ये पितुभाजो व्युष्टौ ।
 5 अमा सते वहसि भूरि वाममुपो देवि दशुपे मर्त्याय ॥

ÂTRÉYAE HYMNUS IN AGNIM.

त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईलते ।
 मन्ये त्वा ज्ञातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुपक् ॥
 अग्निर्होता दस्वतः क्षयस्य वृक्तवर्हिपः ।
 सं यज्ञासश्चरन्ति यं सं वाज्ञासः श्रवस्ववः ॥
 10 उत स्म यं शिशुं यथा नवं जनिटारणी ।
 धर्तारं मानुषीणां विशामग्निं स्वधरं ॥
 उत स्म दुर्गभीयसे पुत्रो न हार्याणां ।
 पुत्र यो दग्धासि वनाग्ने पशुर्न यवसे ॥
 अथ स्म यस्यार्चयः सम्यक् संयन्ति धूमिनः ।
 15 यद् ईमह त्रितो दिव्युप ध्मातेव धमति शिशीते
 ध्मातरी यथा ॥
 तवाहमग्न ऊतिभिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः ।

द्वेषोयुतो न दुरिता तुर्यां मर्त्यानां ॥
 तं नो अग्रे अभी नरो रयिं सहस्व आभर ।
 स क्षेपयत् स पोषयद्भुवद्वाजस्य सातय उतैधि पृत्सु
 नो वृधे ॥

VIÇVÂMITRAE HYMNUS IN SOLEM.

इयं ते पूषन्नघृणे सुष्टुतिर्देव नव्यसी । 5
 अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते ॥
 तां जुषस्व गिरं मम वाजयन्तीमवा धियं ।
 वधूयुरिव योषणां ॥
 यो विश्वाभिविपश्यति भुवना सं च पश्यति ।
 स नः पूषा विता भुवत् ॥ 10

तत् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।
 धियो यो नः प्रचोदयात् ॥
 देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरन्ध्या ।
 भगस्य रातिमीमहे ॥
 देवं नराः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृत्तिभिः । 15
 नमस्यन्ति धियेपिताः ॥

VASISTHAE HYMNUS IN AGNIM.

उपसद्याय मीलद्भुषे आस्ये जुहुता हविः ।

यो नो नेदिष्ठमाष्यं ॥

यः पञ्चचर्षणीर्भिनिषसाद् दमे दमे ।

कविर्गृहपतिर्गुवा ॥

5 स नो वेदो अमात्यमग्री रक्षतु विश्वतः ।

उतास्मान् पातंहसः ॥

नवं नु स्तोममग्नये दिवः श्येनाय जीजनं ।

वस्वः कुविद्वनाति नः ॥

स्यार्हा यस्य श्रियो दृशे रयि वीरवतो यथा ।

10 अग्ने यज्ञस्य शोचतः ॥

सेमं वेतु वषट्कृतिमग्निर्नुपत नो गिरः ।

यज्ञिष्ठो हव्यवाहनः ॥

नि त्वा नद्व्य विशपते युमन्तं देव धीमहि ।

सुवीरमग्न आहुत ॥

15 क्षप उन्नश्च दीदिहि स्वग्रयस्त्वया वयं ।

सुवीरस्त्वमस्मयुः ॥

उप त्वा सातये नरो विप्रासो यन्ति धीतिभिः ।

उपाक्षरा सहस्रिणी ॥

अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः ।
 शुचिः पावक ईड्यः ॥

VASIST'HAE HYMNUS IN AGNIM.

एना वो अग्निं नमसोर्जा नपातमाहुवे ।
 प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्वधरं विश्वस्य दूतममृतं ॥
 स योजते अरूपा विश्वभोजसाः स दुद्रवत् स्वाहुतः । 5
 सुब्रह्मा यज्ञः सुशर्मा वसूनां देवं राधो जनानां ॥
 उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वानस्य मीलुहुषः ।
 उद्धूमासो अरूपासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः ॥
 तं त्वा दूतं कृणमहे यशस्तमं देवाना वीतये वह् ।
 विश्वा सूनो सहसो मर्तभोजना रास्व तद्यत् 10
 त्वेमहे ॥

त्वमग्ने गृहपतिस्त्वं होता नो अधरे ।
 त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यक्षि वेपि च वार्ये ॥
 कृधि रत्नं यज्ञमानाय सुक्रतो त्वं हि रत्नधा असि ।
 आ न ऋते शिशीहि विश्वमृत्विजं सुशंसो यश्च दक्ष ते ॥ 15

VASISTHAE HYMNUS IN DEUM PLUVIUM.

पर्जन्याय प्रगायत दिवस्पुत्राय मीलङ्कये ।
 स नो यवसमिहत् ॥
 यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यर्वतां ।
 पर्जन्यः पुरुषीणां ॥
 5 तस्मा इदाम्ये हविर्जुहोता मधुमत्तमं ।
 इतां नः संयतं करत् ॥

A D A G N I M.

समिधा ज्ञातवेदसे देवाय देवहूतिभिः ।
 हविर्भिः शुक्रशोचिषे नमस्विनो वयं दशेमाग्रये ॥
 वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दशेम सुष्टुती यज्ञत्रा ।
 10 वयं घृतेनाध्वरस्य होतर्वयं देव हविषा भद्रशोचे ॥
 आ नो देवेभिरुप देवहूतिमग्ने याहि वषट्कृतिं
 जुषाणः ।
 तुभ्यं देवाय दशत स्याम यूयं पात स्वस्तिभिः
 सदा नः ॥

CONSPECTUS METRORUM.

I. *Clócus epicus, Anustub^s* proprio nomine dietus. Distichon est, cuius versus uterque sibi par caesura in duo dividitur hemistichia dissimilia; primum totius clóei hemistichium par est tertio, secundum quarto. Quodque hemistichium octonas continet syllabas, quarum quaternae priores magnam admittunt pedis variationem, quaternae posteriores in hemm. 1mo et 3tio plerumque hanc formam praebent: $\cup \text{---} \text{---} \text{---}$, rarius hancce: $\text{---} \cup \cup \text{---}$, longe rarius alias; in hemm. 2do et 4to quaternae syllabae posteriores semper hunc sequuntur numerum: $\cup \text{---} \cup \text{---}$. Schema itaque vulgatissimum hoc est:

$\dots | \cup \text{---} \text{---} \text{---} | \dots | \cup \text{---} \cup \text{---} |$
 $\dots | \cup \text{---} \text{---} \text{---} | \dots | \cup \text{---} \cup \text{---} ||$

Aecuratio expositio ab hoc loco aliena est. Pertinet clóeus epicus ad antiquissima versuum genera, qui ad severiores leges nondum revocati fuerant.

II. *Monoschematica* metra sunt ea, quorum singulis versibus iidem pedes eodem ordine sine ulla variatione revertuntur. Disticha etiam haec sunt, in binos versus divisa; singuli versus binis constant hemistichiis, quae plerumque inter se paria sunt; quod quum fiat (et fit semper in metris huius libelli monoschema-

ticis) oritur tetrastichon e quatuor partibus prorsus paribus conflatum. Sufficit itaque formas hemistichiorum exhibere.

a) *Metrum*, cui nomen *Indravag'ra*; schema hoc:

⌒—⌒— —⌒⌒— ⌒—⌒ |

Cf. p. 27, 1-2; p. 31, 13-16; p. 78, 8-11; p. 80, 5-8; p. 90, 10-13; p. 92, 13-16; p. 94, 8-11; p. 96, 4-7.

b) *Vançast'a*, cuius hemistichium: ⌒—⌒— —⌒⌒—
⌒—⌒⌒ |

Cf. p. 7₂ 17-20; tum Rit. San. distt. 1-21.

c) *Tót'aka*, cuius schema: ⌒⌒— ⌒⌒— ⌒⌒— ⌒⌒— |

Cf. p. 91, 8-11.

d) *Vasantatilaka*, huius schematis: — — ⌒ — ⌒⌒⌒—
⌒⌒— ⌒— — |

Cf. p. 1, 3-6; p. 25, 9-11; 19-20 et p. 26, 1-2; p. 44, 10-13; p. 67, 20 et p. 68, 1-3; p. 70, 9-12; p. 74, 16-17 et p. 75, 1-2; p. 84, 18 et p. 85, 1-3; p. 91, 14-18 et p. 92, 1.

e) *Málini'*, cuius hemistichium: ⌒⌒⌒⌒⌒— — ||
— ⌒ — — ⌒ — — |

P. 24, 14-17; p. 64, Rit. San. distt. 22 seqq.; p. 69, 7-10; p. 71, 3-6; p. 92, 6-9; p. 95, 12-15.

f) *Çik'arin'í*: ⌒ — — — — || ⌒⌒⌒⌒⌒ — — ⌒⌒⌒ — |
Per signum || indicavi hypotmesin cuiusque versus.
cf. p. 6, 14-17.

g) *Mandakránta*: — — — — || ⌒⌒⌒⌒⌒ — || — ⌒ — — ⌒ — — |
Cf. p. 29, 18-20 et p. 30, 1.

h) *Çárdúlavikríd'ita*: — — — ⌒⌒ — ⌒⌒⌒⌒ — || — — —
— — — — |

Cf. p. 11, 12-15; p. 15, 9-12; p. 20, 20 et p. 21, 1-3; p. 35, 14-17; 19-20 et p. 36, 1-2; p. 66, 8-11; 14-17; p. 67, 1-4; 15-18; p. 68, 12-15; p. 73, 13-16; p. 74, 1-4; p. 76, 4-7; p. 77, 2-5; p. 79, 14-17; p. 80, 14-17 et p. 81, 1; p. 82, 11-14; p. 83, 1-4; 7-10; 12-15; p. 85, 9-12; p. 96, 9-12.

i) *Sragdāra*: — — — — ◡ — — || ◡◡◡◡◡ — || — ◡ —
— ◡ — — |

Cf. p. 66, 3-6; p. 71, 10-13; 15-16 et p. 72, 1-2; 10-13; p. 87, 15-16 et p. 88, 1-2; 7-11.

III. *Metra polyschematica*. Versus sunt, quorum pedes non numero, sed pondere syllabarum scanduntur. Cuique pedi pondus esse solet quaternarum morarum sive syllabarum brevium; id genus pedum omnes praebent polyschematici versus per hunc libellum. Praevalent tales versus in carminibus Prâcriticis, quamvis nonnulla huiusmodi metra etiam in Sanscriticam linguam adscita sunt, sicuti altera ex parte metra monoschematica aevo seriori ad versus Prâcriticos accommodantur; originitus monoschematici versus recitationi (पाठ्य), polyschematici canticis proprii fuisse videntur. Pedes quaternarum morarum hunc in modum variari possunt: ◡◡◡◡, —◡◡, ◡◡—, — —, ◡—◡. Quae pedum variationes pro metrorum diversitate aut ad certas quasdam versus cuiusvis sedes restringuntur aut ubique locum habere possunt. Etiam numerus pedum in singulis versibus magnopere variatur et praeter disticha quaternario versuum numero constantia, quae praevalet in pœsi Sanscritica strophæ forma, alia in-

veniuntur, ex diverso versuum numero conflata; quo fit, ut maxima oriatur tum versuum, tum distichorum varietas.

Hisce praemissis exhibebo ea huius generis metra, quae in nostro libello exstant:

a) Vulgatissimum metrum est Ârjâ, cuius tamen duo tantum exempla leguntur p. 31, 17-20. ad hanc mensuram redigenda:

~~~~~ | ~~~~ | ~~~~ || ~~~~~ | ~~~ | ~~~~ | ~~~ | ~ |
~~~~~ | ~~~~ | ~~~ || ~~~~~ | ~~~ | ~ | ~~~~ | ~ ||

Sunt disticha hemistt. quaternum; hemm. 1. et 3. tribus consistunt pedibus, hemm. 2 et 4. quinis catalecticis; hem. 2. in sede tertia amphibrachyn praebere solet, admittit etiam proceleusmaticum, non alios pedes; hem. 4. pes tertius una syllaba efficitur. Ceteri pedes haud paucas patiuntur variationes, quas h. l. enumerare non attinet.

b) Distichon p. 70, 1-4. huius mensurae:

~~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~ || ~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~ | ~~~ |
~~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~ || ~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~ ||

Continet itaque hemistichium quodvis quatuor pedes catalecticos, in quibus praevalet forma dactylica.

c) P. 69, 12-17. Stropha est versuum octo, quorum quatuor priores quaternis anapaestis consistunt, quatuor posteriores ad Arjac mensuram quadrant. Schema hoc est:

~~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~ || ~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~~ |
~~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~ || ~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~~ |
~~~ | ~~~~ | ~~~ || ~~~~~ | ~~~~ | ~~~~ | ~~~ |
~~~ | ~~~~~ | ~~~ || ~~~~~ | ~~~~~ | ~ | ~~~~ | ~ ||

Quum alia absint exempla, de variationibus huius metri nil definire possum.

IV. Res metrica Vedarum satis adhuc est obscura; libri indigenarum doctorum metrici nondum editi sunt, et pauca tantum de Vedico versuum genere disputavit Colebrookius. Specimina si quaeris, quorum opo ipse doctrinam informare possis, praeter ea quae in hoc libello repetenda curavi, nulla in promptu sunt; omnia itaque quae equidem sciam, ex paucis hisce exemplis hausi, paucioribus eis, quam quibus opus fuisset ad certam doctrinam stabiliendam. Accedit alia et nova quaedam difficultas. Facile enim accidere potuit, ut scriptura antiquissimorum horum carminum ad leges senioris grammaticae vulgatas saepius revocata fuerit, quo facto non perturbari non potuit ratio eorum metrica; scripturam itaque si sequeris vulgatam, facile de numeris falso poteris iudicare; et si emendare vis scripturam, opus est ipsa illa quae quaeritur cognitione versuum.

Gravissimi tamen est momenti in hisce carminibus numerorum doctrina ad antiquissimae linguae formas tum tutandas, tum restituendas.

Quae quum ita sint et alienum esset a ratione huius loci, longas (longis enim utendum fuisset) instituere disquisitiones de re indaginis altioris, constitui, ea tantum h. l. promere, quae et satis certa videbantur et brevi poterant disputatione absolvi, sperans fore, ut quae mox proditura est editio Rigvêdae maior, certiora nos edoceat de aliis iisque permultis metrici argumenti quaestionibus, de quibus parum adhuc constat.

Versuum genus Vedieum numero syllabarum mensuratur et id commune habet cum gloco epico, quod pes versus cuiusque ultimus tantum ad certam formam

restrictus est. Numerus syllabarum pro diversitate versuum summopere variatur, dum in epica poesi antiqua duo tantum regnant versuum genera, nimirum octosyllaba et hendecasyllaba, si in quatuor partes dividitur distichon.

Differt etiam a ratione carminis epici in metris Rîgvêdae hoc, quod in distichi formam saepius non coalescunt singuli versus, sed decurrere videtur carmen per versus singulos; tum hoc, quod strophae species ea, quae p. 99, p. 100, p. 102. exstat, non in quatuor hemistichia syllabarum numero paria distribui potest, sed excipit per totum carmen versus octosyllabus alium syllabarum senum denum, ita ut, si quaterni versus in stropham coguntur, pars prima par sit tertiae, secunda quartae; at haud scio, annon melius sit dicere, alternantibus versibus longioribus et brevioribus constare quodque carmen, ad stropharum formam non revocandum. Schema horum versuum hoc est:

$$\begin{array}{ccccccc} \dots & | & \dots & || & \dots & | & \cup - \cup - \cup - | \\ \dots & | & \cup - \cup - & | & & & \end{array}$$

In scandendis hisce versibus observandum est, ad versum iustum efficiendum saepius dissolvendam esse iuncturam consonantium, quarum posterior semivocalis य् vel व् est, ita ut vocalis cognata legatur pro semivocali. Sic pro आयं effer आपिञ्चं , pro पात्वंहसः autem पातु चंहसः , ex quibus exemplis patefit, tum in eodem vocabulo, tum inter duo diversa obtinere hanc licentiam. Quae praeterea in textu trium istorum hymnorum propter rationes metricas emendanda sunt, in annotatione indicabo.

NOTAE CRITICAE.

P. 1, l. l. 3-6. Versus desumpti e Mudrâ Râks'. p. 48, ed. Calc. ubi hem. c. -- पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमानाः । d. --- गुणास्तुमिवोद्धहन्ति. Mutari debuit a nostro ob diversitatem contextus त्वमिव. Exstat etiam B'artrih. II. 73.

Ib. l. 7. Coniicio: केचिदुक्तं वचो बुधैः ।

P. 2, l. 3. कुतोऽपि i. e. कस्मादपि. Adverbia saepius pro casibus pronominum certis ponuntur; cf. quae dixi in comment. ad Hitop. II. p. 19.

Ib. l. 4. -सभायां. Locativus ponitur cum verbis eundi, ut h. l. si dicitur, adventatum iam esse ad locum, quo tenditur. Venit itaque anachoreta quotidie ad aulam regiam, in ea non ambulavit. At observandum est, in recentioribus libris, potissimum in hisce narratiunculis, saepius falso poni locativum cum verbis eundi pro accusativo, quum sensus sit iter in locum, non adventus in loco. cf. p. 4, l. 13. p. 10, l. 17. p. 18, l. 17. p. 32, l. 3. p. 37, l. 3. p. 44, l. 5. etc.

P. 3, l. 6. Coniunge: यदि-अपि, i. e. etiamsi.

» » » 10. cf. Hitop. III. p. 88, l. 19.

» » » 12-13. Mutuatus est noster e Manu VII, 147. ubi melius legitur पृष्ठं-प्रसादं. cf. supr. not. ad p. 2, l. 4.

P. 3, l. 17. Octo hac perfectiones magicæ, quæ fines sunt devotionis, originem debent scholæ Patang'alis. cf. dissertat. Colebrookii in Transactt. Soc. As. Brittan. I. 36.

P. 4, l. 2. Coniicio प्राप्ति.

» » » 4. Nulla est in lingua Sanscrita forma verbi activa, qua significatur, rem esse necessario futuram, utendum itaque est formis partic. fut. pass. in य, तव्य et शनीय; quæ quum passivi sint significatus, subiectum enunciationis activæ ponitur casu instrumentali, ut h. l. adveniendum est a te, pro tu advenire debes. Sic dicitur भवितव्यं मया, existendum est a me, i. e. esse debco.

Ib. 12. Apodosis post enunciationem conditionalem h. l. incipit a particula तर्हि pro usitationibus तदा, ततस्, तत्. Vid. ad Gît. Gôv. p. 109.

Ib. l. 17. Coniicio मुषडैश्च.

P. 5, l. 2. Silva Dandaka infestata fuit a Gigantibus, quorum unus erat Mârîk'as. Comparatio igitur hæc esse debebat: infestatum fuit coemeterium istud a Larvis daemonibusque nocturnis, sicuti Dandaka a Gigantibus, Mârîk'a, aliis. At aut corrupta est scriptura, aut male rem suam dixit poeta, nam verbis मारीचच° significatur, ipsum Mârîk'am fuisse in coemeterio. Scio, मारीच etiam elephantum significare, sed quum elephantis in coemeterio locus sit nullus, in gemina vocis मारीच significatione ludere nequit poeta. Ceterum ad Râmâjanam alluditur hac comparatione, acque ac versu seq. memorato urbis Lankæ incendio, quod in Râmâjana describitur; versus duo seqq. spectant B'a-

rateam, in quo carmine immania Bîmae facinora canuntur.

P. 5, l. l. 15. 16. Ex Hitop. prooem. dist. 48.

» 6, » 10. व्रीचि corruptela est, etenim quum Sâ-rasa avis sit aquatica, nil attinet addere, cam vivere in undis.

Ib. l. l. 14-18. Ex Bārtrihar. p. 74. ed. Bohl. qui de varia scriptura quaedam disputavit.

Ib. l. 19. Magis placeret संवृत्ता.

P. 7, l. 3. Propter quinquenarium sensuum numerum, quorum quisque affectui amoris obnoxius est, quinque attribuuntur Cupidini Indico sagittae, quarum quae h. l. leguntur sunt nomina. Pro उन्मादन in scholl. ad Gît. G. VIII. 1. ponitur क्षोभण.

Ib. l. l. 17-20. Legitur distichon Hitôp. II. 46. ubi देक्षिता: pro नोदिता: et फला pro परा.

P. 8, l. l. 1. 2. De hisce versibus cf. comment. ad Hitôp. p. 93.

P. 10, l. 1. Facile fuisset emendatu भूयोऽपि प्रेषिता, cf. infr. l. 10. At retinere malui scripturam manuscriptam, tanquam exemplum errorum, in quos incidunt interdum librarii grammatices haud satis periti. Nam प्रिप्रेषित h. l. venditatur pro partic. pass. verbi cuiusdam reduplicati; sed neque intensivum, nec desiderativum esse potest प्रिप्रेष a rad. प्रेष, quae praeterea omnino non existit.

P. 11, l. 5. Emendandum videtur निविडा; nam विविडा vox est nihili.

Ib. l. l. 12-15. Distichon legitur Amarû Çât. 36. hac variatione. hem. a. वागनी pro कामिनी et प्रोद्धित pro

प्रोद्भूत. Totum hem. a. in hac scriptura unum est compositum, ita in scholl. ad Am. enarratum: माहालिङ्गनेन वामनीकृतौ खर्वीकृतौ यौ कुचौ ततः प्रोद्भूत उद्भूतो रोमाञ्चो यस्याः सा । तथा कुचयोर्वामनीकृतत्वेन अतिशयालिङ्गनत्वमुक्तं ॥

P. 12, l. 4. भुञ्जापयति, ut जीवापयति, वर्धापयति (22, 19) et alia eiusmodi, ad vulgarem loquelam pertinent, ideoque in dialectis Prâcriticis usitatur haec caussativi forma, a grammaticis Sanscriticis non agnita. cf. Gramm. Prâcrit. p. 360. ubi explicui huius formationis rationem. भुञ्जाप° a forma temporum specialium, non ab ipsa radice derivatum est.

P. 14, l. l. 11-12. Legitur dist. Hitôp. I. 122. ubi वञ्चनं pro गृह्ण°.

P. 15, l. l. 5-6. Fabula, ad quam alluditur, legitur Hitôp. IV, fab. XIII. at praeluditur ei aliis versibus.

Ib. l. l. 11-14. Rapta est Sita, dum maritus Râmas Gigantem Mârîk'am, dorcadis specie indutum, insequutus est; narratio est Râm. lib. III. Rex Nahuś'as, superbia elatus, a Brahmanis semet portandum curavit; qui quum lentius incederent, eorum unum verberavit, meritamque luit poenam. M. B. I. p. 114. Ad eam alludit fabulam etiam Manus VII. 41. Quae spectatur historia de Arg'una, legitur M. B. Lib. I. Vol. I. p. 281. cuius libro II. narratur, quemadmodum Yud'is'îras, princeps Panduidarum, omnia et sua et quae fratrum essent, ludendo amiserit. Abl. विप्रात् pendet a हर्षणे; mox nota dvandvam inter nomen चतुष्टय et pronomen possessivum स्व.

P. 17, l. 14. गत्वा codicis est scriptura, quam emendare debuissim in गतस्.

P. 22, l. 12. Deest sententia disiunctiva ante

व्यापादितो; certiora ignoro, utrum salvus sit maritus, an perierit.»

P. 23, l. l. 4-5. cf. Hitôp. II. dist. 38.

» 24, » 4-5. cf. Hitôp. I. dist. 110. et ad linn. 6-7. cf. ibid. I. dist. 112.

Ibid. l. 9. Accus. भार्याम् pendet a nomine उत्थापनाय, quod more infinitivi h. l. positum est. Sed licentia est, quae in scriptore tam recenti vix tolerari potest.

Ibid. l. l. 14-17. Distichon hoc tribuitur in scholl. ad Gît. Gôv. VII. 2. Bāratac, conditori artis scenicae.

P. 25, l. l. 7-12. Etiam haec disticha Bāratae ascribuntur; definire potius dicenda sunt classes puel-
larum amore captarum, a Bārata constitutas.

Ibid. l. 15. अलिङ्गनं करोति regit accus. मृतकं, ac si esset verbum अलिङ्गति, prorsus ut Latine dici potest, id operam dedi. Apud nostrum constructio est, quae in Sanscriticam linguam irrepsit ex idiomate Persarum hodiernorum, qui verba talia composita pro simplicibus utuntur, ex. gr. quum dicant اقرار کردن, confessionem facere pro confiteri.

Ibid. l. l. 19-20. et p. 26, l. l. 1-2. leguntur Bār-
trih. p. 37. ed. Bohl. Hiatus p. 26, l. 4. च इमां licen-
tiae poeticae exemplum est rarissimum. Conspirant
tamen in ea scriptura libri.

P. 26, l. l. 17-18. वि + श्वस् et cum genit. et cum
loc. in eodem hocce dist. coniungitur, prorsus ut विश्वास
Hitôp. I. dist. 17.

P. 28, l. 9. Narratiuncula haec exstat iam Hitôp.
III, fab. VIII. p. 98. ed. Bonn.

18/ P. 28, l. 19. Patet e p. 29, l. 5. h. l. omissum esse vocabulum सद्ध.

P. 29, l. l. 12-13. cf. Hitôp. II, dist. 22.

» » l. l. 18. seqq. Legitur dist. Hitôp. II, 26. e B'artrih. II. 48.

P. 30, l. 15. Pro चलते usitatus चलति dicitur et debetur medium versui, uti mox l. 18. etiam पतते, et p. 43, 14. तिष्ठते.

P. 31, l. l. 13-16. Leguntur Hitôp. prooem. dist. 18. versus admodum similes, ex quibus nostri variati esse videntur.

P. 32. l. l. 6. 7. e Râm. II, XXXIX, 30. ed. Schl.

» » l. 14. Supplendum est या; alia exempla omisi pronom. relativi vide Hitop. I. dist. 54. d. 62.

P. 33, l. 4. Observa, सा eodem sensu positum esse, quo mox तादृशाः.

P. 34, l. l. 7-8. Legitur dist. haud sine varietate Hitôp. III. 138.

P. 37, l. 4. हृत, quod praedicatur etiam de Râvana, minus accurate dictum est, siquidem is non हृत, raptus, sed हत, interfectus est. Zeugma est. Hiatus बद्ध-अति in caesura saepius recurrit. Melius scriberetur अतिदाने vel अतिदानात्.

P. 40, l. 11. Mallem legere बन्धमयालंकारः vel बन्धालंकृतः.

Ibid. l. l. 14. 15. Quod ad sensum attinet, congruit dist. Hitôp. IV. 74.

P. 41, l. 6. Locat. पाश्वे pendet a प्रेषितः et pro accus. positus est, prorsus ut locat. cum verbis eundi, de quibus cf. not. ad p. 2. l. 4. Redde: ab illa versus venatorem missus, Vârânasin profectus est.

P. 42, l. 17. अप्राप्यमाणा, quod partic. praes. pass. est aut rad. आप्, praep. प्र, aut caussat. radic. इ, praep. प्र, huc non quadrat, quia passivum contextui refragatur. Legendum est अप्रापुवाना.

P. 43, l. 11. Coniicio दुर्गता.

» 44, l.l. 10-13. e K'âura Pank'âç. d. 50. q. l. cf.

» 45, » 9. 10. Disiecta membra sunt distichi epici, hunc in modum restituendi: इति शुक्कयां श्रुत्वा भय-
विस्मयकारिणीं। पुंश्चलीवृन्दसंयुक्ता प्रसुप्ता सा प्रभावती ॥

P. 46, l. 11. Abundat versus, quem uncis inclusi, desiderantur contra distichorr. 15. 25. 27. versus priores.

P. 49, l. 4. Puruśôttama locus est in Orissa celeberrimus, cultui G'agannâtae sive Viś'n'uis dedicatus, hodie Jagarnâth dictus. cf. Stirling in Ass. Ress. tom. XV. et Bournouf in Journ. Asiat. tom. X. p. 243.

P. 50, l. 16. अमोप्सु, licet adiect. a verbo desider. ईप्स् formatum, regit accus. विद्मः; valet hoc in universum de hisce adiectt. desiderativis. cf. Comment. in Hitôp. II. p. 111.

P. 53, l.l. 10. 11. De figura cf. quae dicta sunt ad Hit. II. p. 61.

Ib. l. 12. Subaudi स्यात्.

P. 56, l.l. 11. 12. Dativus गमनाय pendet a प्रोक्तः, accus. निवेशनं a गमनाय.

P. 57, l. 6. अहो scriptura est codicis; quam eo consilio non mutavi, ut patefieret, saepenumero confundi ab ipsis scribis indigenis regulas euphonicas; nam quum अहो thema sit, nil mutandum est ante गतं.

P. 58, l. 5. Dcest in libris syllaba et rescribi potest aut धिम् धिक् त्वा° aut धिक् त्वामस्त्वित्य°.

Ib. l. 9. Initium huius versus mendo laborat, certam emendationem in promptu non habeo.

P. 59, l. 13. अङ्गतः i. c. अङ्गात्.

» » » 16. Decem Prak'êtasae coniunctim progenitores sunt Daks'ae iuxta fabulam, quae h. l. respicitur. Aliter res narratur Mahâb'. I. v. 2574. Vol. I. p. 94. दक्षस्त्वत्तायताङ्गुडाद् दक्षिणाङ्गावान् ऋषिः। ब्रह्मणः पृथिवीपालश्रान्तात्मा सुमहातपाः ॥

P. 60, l. 7. नीलरा° i. c. umbrac, caligo.

NOTAE IN D'ÛRTASAMÂGAMAM.

P. 66, l. l. 3—6. Socrus Çivac, nomine Mêna, uxor fuit Himavantis montis et filia Mêruis, montium summi; eius filiac Ganga et Uma, uxor Çivac. Ram. I, 36, 14. मौलौ-चुम्ब्यमाने locativus est consequentiae, संसदि loc. loci, परिणये loc. circumstantiae. तदङ्गं ad Mênâam referendum est, मौलिवक्त्रे ad Çivam, in cuius fronte immanis est oculus, qui a poeta iocose cum ore comparatur. Ad सहासः subaudi अभूत्. Deus Lunus supercreminct capiti Çivac. तदङ्गं lin. 6. ad चन्द्रः referendum est; arridet Çivas, vultum K'andrae ridentis intuitus. Sensus est: Çivas, sacrior ecterum deus, tueatur vos, auditores, animo tam propitio, quali fuit, quum nuptias celebraret suas.

Ibid. l. l. 8—11. प्रतिमात्र° i. c. aspectus, quorum

motus variabantur (चित्रगतः), prout singula Pârvatidos membra contemplando perlustrabant.

P. 66, l. 13. seqq. Ut intelligantur quae sequuntur, notandum est, coniunctioni यद् l. 13. respondere particulam तद् p. 67, l. 5. Coniunctio यद् exponit prodosin et facile intelliges nexum enunciationis, si omissis ceteris coniunges: यद् अथ तस्य श्री० कविता मच्चित्रमालम्बते-तद्-आदिष्टोऽस्मि। (p. 67, l. 12.) si quidem in mentem mihi venit poesis huius poetae, ideo praeceptum mihi est etc. Prodosis autem, quae continetur verbis inde a यद्य usque ad आलम्बते, ipsa bipartita est et more linguae Sauseriticae praemissam habet enunciationem relativam, a sententia pronomine demonstrativo indicata exceptam. Ut eius structuram explicem, primo loco observabo, distichon नाना-पङ्केरुहः quo describitur rex Narasinha, parentheseos loco habendum esse et non bene cohaerere eum reliqua sententia. Causa est quod, si per relativum यः coniunctum fuisset hoc distichon enim seq. a तस्य ineipiente, bis in eadem sententia repetita fuisset eadem structura et iusto maior fuisset in iunctura membrorum absentia perspicuitatis. Omitte itaque distichon नाना eett. et cogita genitivum nominis नरसिंहं positum fuisse loco pronominis तस्य (p. 67, l. 1.). Tum omnia bene procedunt. Construendum est: यद्-नरसिंहस्य राज्ञः (l. 2.) यो (l. 3.) -तस्य श्रीकविशेखरस्य कविता मच्चित्रमालम्बते-तद् etc. Siquidem Narasinhae minister *qui* est, *eius* poetae Çêkarae poesis mihi venit in mentem, ideo etc., uti supra iam expositum est.

Ib. l. l. 14-17. Pro निरुद्ध hem. 1. coniectio नियुद्ध, ut valeat compositum usque ad निर्जित, debellatus procliis

multorum pugnatorum. Si retinetur निरुद्ध, dvandva est huius participii cum seq. निर्जित, i. e. debellatus et ob-sessus multis pugnatoribus. सुरत्राण, cuius epitheton totum est quod antecedit compositum, aut significat tuta divo-rum domicilia, propugnacula deorum, aut propugnato-res divorum; praestare videtur prius. वाहिनी antea cum seqq. coniunxi, propter insolentiam compositi in talem vocem exeuntis; at praefero nunc seiungere वाहिनी a seqq. ut finiatur primum epitheton regis hoc voca-bulo: rex, cuius exercitus terrefaciunt etc.

Ib. l. 15. भूमिभ्रमदूधर, ad litteram mons terram con-cutiens, elephantum designare debet. Elephantorum duo sunt epitheta नृत्यत् et भीम-दलदू, elephanti qui insi-liunt et (insiliendo) dirimunt. Totum autem hemisti-chium secundum efficit regis praedicatum: rex, cuius ele-phanti cett. Tertium lin. 17. facile est explicatu.

P. 67, l. 1. cod. उद्यत्सु pro उद्युक्त. Cod. L. optime उद्दृष्ट. cf. Hit. II p. 88.

» » l. 3. दात, scissus, et अवदात, purificatus, cum द्वित्, scissus, et अवद्वित्, divisus, comparari possunt; haec de dubitatione (संशय) diremta et diiudicata usurpantur, illa de आश्रय h. l. similiter posita esse debent. आश्रय proprie receptaculum est rerum liquidarum, tum intima pars rei et res quae in intima parte inest, quo fit, ut et animum designet et consilia animi intima. Propter cetera quae de Çêkara praedicantur, totum composi-tum ita intelligo, ut sit is homo, qui intimas rerum rationes dissecat quasi, i. e. discernit, et purificat i. e. in lucem ponit. — Pro मुकुटो Cod. L. तिलको.

Ibid. l. 5. instrumentales qui sequuntur pendent

a त्योतिरीश्वरेण , l. 11. quod ipsum regitur a विरचितं
l. 12.

P. 67, l. 6. वन्दार participii more regit h. l. accusat.; nam si dissolvitur compositum, poni debet द्वन्द्वं.

Ib. l. 7. शुभंभावुक h. l. idem valere debet atque शोभ्यमान i. e. passivi caussativi sensum habet भावुक in compositione. Ac minime militat hic usus contra definitionem proponi solitam, iuxta quam भावुक intransitivo significato adhibetur et fieri valet; exemplum mutuor a Wilson e s. v. आढ्यंभावुकः i. e. qui dives fit. Paullo latius patere tamen videtur definitio Pâninis, qui asserit III. 2. 134. 154. भावुक dici de तच्छील, तद्धर्म, et तत्साधुकारि. Accusativum regere भावुक quovis sensu docent exempla. Praedicatur itaque de poeta Çêkâra, eius monile, quod a Suada oblatum tenet, adornari omnibus dialectorum generibus; quae laus si mira videtur, tenendum est, carpi per hancce fabulam magniloqua anteriorum poetarum vocabula, praesertim B'avab'ûtis, qui semet ipsum, uti exposui in App. ad Gramm. Prâcr., श्रोकण्ठ, fauces Eloquentiae, appellari gloriatus est. Cod. L. सुभग.

Ib. l. 7. Succum assae foetidae potare ex antiquissimis religionis Indicae praeceptis fuit; composito अनवर्त-कण्ठ describitur itaque homo religionis antiquae observator. Comparatur porro studium, quod in philosophia Mîmânsica posuit Çêkâras, cum die festo, inter cuius quae sunt oblectamenta, etiam saltatio est. कन्दली et dorcadis est genus, et vexillum; significat praeterea speciem arboris. Hac tamen vocis potestates huc non faciunt, quia praecedenti कण्ठ, guttur, neque vexilla

neque arbores, nec dorcades attribui possunt. Sequens नरैर्नृतं, tripudians, suadet, कन्दली h. l. positum esse pro कन्दला, sonus lenis, murmur. Murmurant enim homines preces ferentes (नृप्), et submissas preces proferre decet hominem pium, qualis est religiosus assae foetidae potator. Redit itaque sensus totius compositi ad hoc, quod in solennitate studii philosophici saltari dicitur non ad stridentes saltationis vulgaris sonos, sed ad suavem precantium hominum murmurationem et sensus est, esse Çêk'aram et hominem pium et philosophiae studiosum atque habita fuisse ab eo haece studia loco dierum festorum. Cod. L. -तस्वस्य.

P. 67, l. 10. महाशासन titulus fuisse videtur familiae, ad quam pertinuit Çêk'aras. Hereditario iure saepe numero tenebantur in India dignitates imperii, quae nota est res de eis partibus, in quibus situm fuit regnum Narasinhae. महाशा fortasse fuit minister, qui edicta regia (शासन) curavit. Quae sequuntur verba quum suspecta mihi essent, varie tentaveram; pro भ्रामत् videram legendum esse श्रीमत्; haeseram in शिबर्. Rogavi itaque EWALDIUM meum, Londini nunc agentem, ut codicem Loudinensem conferret; misitque vir amiceissimus meisque laudibus maior, totum locum e eodice Londinensi descriptum. Addidit benignitas WILSONIS, quo digniori et doctiori concredi non potuisset provincia bibliothecae aedium Indicarum administrandae, cetera quae in hae pagina leguntur ex eodem codice descripta suisque emendationibus ornata. Quas iam protuli varias scripturas, siglo cod. L. notatas, inde mihi redundarunt. Ad nostrum locum quod attinet, hunc in modum se

habet in cod. L. -- अेषिषेख ओमत्वन्निदम् -. Coniicit Wilso
 शेखरेषा. Tum erit epitheton poetæ, non vici, in quo
 natus erat; quod multo magis placet. शिखरेषा an शेखरेषा
 legendum sit, addubito; utrumque enim sensum præ-
 bet satis ad locum aecommodatum. Ad vicum si refer-
 tur epitheton, haud patet, quo sensu is aut corolla
 aut cacumen dici possit familiae istius. Praefero पल्ली,
 quod vocabulum in nominibus urbium Indiae meridio-
 nalis saepius recurrit. Mox cod. L. -- ओज्योतिरिषेन नि-
 जकुलकुतूहल° etc.

P. 67, l. 14. शिरोधरणीयं. De hac locutione cf. not. ad
 Gît. Gôv. I, 2. p. 70. Explica शिरसा धर°.

Ib. l. l. 15-16. De verbis talibus denominativis
 videsis quæ dixi ad Hitôp. II. p. 22. et glossar. Alia
 exempla exquisitiora leguntur Gît. Gôv. IV. 10.

Ib. l. 17. लङ्गिमगति nil aliud esse potest quam in-
 cessus, quo itur ad, qui attingit (लङ्गति).

P. 68, l. 3. Cod. नार्थिनः।

» » l. 14. Observa numerum cardinalem posi-
 tum esse pro ordinali.

Ib. l. 15. Cod. नगरो pro सागरो।

P. 68, l. 16. Partic. pass. आरब्धं cum infinitivo
 constructum tribuit ei potestatem infinitivi passivi; nam
 sensus est incepit fabula edi. Aliud exemplum vid. in
 comment. ad Hitop. p. 75. Sed locum habere nequit
 haec tralatio, nisi patitur sensus infinitivi et partic. Sic
 Vikram. p. 62, 6. Lenz. नर्तितुमारब्धः।

P. 69, l. 12. Cod. चलिन्न i. e. चलित contra me-
 trum. — l. 13. in interpret. Sanscr. cod. कामिनाः।

Ib. l. 17. Cod. गुरु. cf. Gramm. Praer. p. 122.

Mox cod. मम्मह; cf. ibid. p. 198. De affixo क in मुखक p. 288. p. 475. Mox mallet: इति गायते (vel गीत्वा)। नेपथ्ये।

P. 70, l. 6. Cod. विलिखन्तो।

» » l. 11. Cod. पुण्डु; voluit पुण्डु; sed vel sic desideratur syllaba.

P. 71, l. 12. Cod. स्फुरन्ता et in interpret. स्फुरन्ति et mox कामरात्रस्य.

P. 72, l. 1. मित्रा; cf. Gramm. Pr. p. 307.

» » l. 2. Cod. शीघ्रलाएन्ति, at in interpret. शीतला वान्ति; unde restitui. Cogitavit scriba de denominat. शीतलायन्ति.

Ib. l. 1. 3-4. in interpret. Sanser. desunt.

Ib. l. 8. Cod. चिन्ताभरणमत्क°. Coniecturam aliam non probandam tentavi in App. Gr. Pr. p. 29.

Ib. l. 12. Cod. चेबा et l. 13. तन्मे.

Ib. l. 1. 16. 17. Cod. in interpr. Sanser. युष्मत् et प्रकाशितुं।

P. 73, l. 4. Cod. अमङ्गए, transposito म. — महा omis- sum est in interp. Sanser. — Tum cod. परोक्खणी, re- stitui ex interpret. iuxta gramm. Prâer. p. 132.

P. 74, l. 1. Cod. गृह्णत्°, l. 4. पान pro दान, et l. 5. अनुसराम

» » l. 10. Cod. महिसीखण्डसोअन्त°. Restitui ex Sans- eritieiis iuxta gramm. Pr. p. 285. et §. 50. विहिद् l. 9. nescio an bene se habeat; quum vocabulum significet dispositus, adornatus, fortasse etiam *comtus* valere po- test. Certum est comparari capitula columnarum cum ornatu quodam capillorum.

Ib. l. 12. De चेलिआ cf. gr. Prâer. p. 205.

P. 75, l. 1. Nimirum peceat nomen Mritângârae contra legem a Manu II. 31. 32. traditam: मृत्कृत्यं ब्राह्मणाय

स्यात् क्षत्रियस्य बलान्वितं । वैश्यस्य धनसंयुक्तं शूद्रस्य तु बुगुप्सितं ॥ शर्मव-
द्ब्राह्मणस्य स्याद्वाचो रक्षात्मन्वितं । वैश्यस्य पुष्टिसंयुक्तं शूद्रस्य प्रैष्यसंयुक्तं ॥

P. 75, l. 17. Cod. इहदि. Deest huius loci interpret. Sanser. in cod. Utitur de magistro discipulus plurali maiestatis et cur pedes ponat pro toto homine, ex superioribus constare debet.

P. 76, l. 7. Cod. सप्रसारति.

» » l. 19. प्रातराश्व्य° i. c. ut taceam ientaculum; ut silentio praeteream rem minoris momenti. Similis significatus vocabulum कल्यवर्त eodem sensu ponitur. Sic Mrīk'k'ak. p. 119, 2. infr. इत्यीकल्लवन्नस्स कार्णेण उह्वंमपि संसए विणिक्खित्तं, utrumque (famam tuam et temet ipsum) periclitatus es ob causam feminae, rei haud magis aestimandae quam ientaculi; p. 287, l. 10. अत्यकल्लवन्नकार्णादो, ob divitias, rem despicabilem. Et alia eiusmodi.

P. 77, l. 2. Cod. न, contra metrum, et कुलीम, omisso न.

Ib. l. 7. Cod. महाजणं; verum praebuit interpr. Sanser. Pro भेक्खिअ cod. भेट्टिअ, quae vox nihili est; in interpr. Sanser. संभाव्य. De ए pro इ cf. gr. Pr. p. 129. p. 146.

P. 77, l. 17. — 78, 2. In hoc loco, qui Sanscritice conversus in margine non legitur, nil mutavi, nisi quod हन्द seripsi pro हन्तु; de ह pro क cf. gr. Pr. §. 36. De eett. cf. glossar.

P. 78, l. 1. एं non reddidi per ननु, quia haec particula initio vel prope initium sententiae collocari solet. एनां rettuli ad Surataprijam, sed fateor suspectam mihi esse scripturam; malletm एो, nos.

Ib. l. 9. मोक्षेण etiam in interpr. Sanser. legitur;

accepit itaque interpres pro instrumentali. At patet, ex mente poetae sciungendum esse मोक्षे ण, i. e. मोक्षे न. Ex quatuor rebus appetundis duae धर्म et मोक्ष reiciuntur, tertia, अर्थ, appetitur, quia quartam, काम, suppledat.

P. 78, l. l. 20. 21. desunt in cod.

P. 79, l. 14. Cod. वटिका.

» » l. 15. Cod. संज्ञीवद्दीमन्वय. Quid sibi velit द्वीम, nescio; conicio ortam esse corruptelam loci e glosse-mate primum superinscripto, posthac in textum illato.

Ib. l. l. 18-20. desunt in cod.

P. 80, l. 7. Incertus sum, utrum कित्ति, an कित्ते in cod. legatur. cf. gr. Pr. §. 94, 8.

Ibid. l. 14. क्षाम, emaceratus, venditur pro part. pass. rad. क्षै. Utut derivatio sese habeat, de significato dubitatio nulla est; genae emaceratae dicuntur et in कटकटा latere videtur caussa vel locus maciei. कट s. कटि s. कटो significare potest cavitatem temporum, sed de elephantis tantum usurpatur; transtulisse tamen hoc vocabulum in homines posset poeta et facile pro कटो scribi posse कटा apparet. Credendumne itaque est कटा sive potius कटो esse partem genarum? कट adiectivum multus valet. At valde incerta est haec explicatio, et multo magis placet alia, iuxta quam कटकटा nonien sit onomatopoeiticum, pulsationem, fricationem, frendorem designans. Quae coniectura summopere confirmatur loco Ramcidos, ubi verbum denominativum कटकटाप्यति legitur, formatum a कटकटा more caussativi radice in आ. Locus est II, XXXV, 1. ed. Schl. ततो निर्भूय सहसा शिरो निः श्रूय चासकृत्। पाणिं पाणौ त्रिनिष्पिष्य दन्तान् कटकटाप्य च ॥

P. 80, l. 20. Deest in eod.

P. 81, l. 1. ब्रूम cod. ita ut imperativi sint; at flagitat metrum ब्रूम; ex licentia poetica omissus est spiritus finalis in कर्वाम et praesenti positum est utrumque verbum.

Ib. l. 3. in eod. tribuitur discipulo, omisso nomine Viçvanagarac.

Ib. l. 6. De आत् hoc sensu addito cf. comm. in Hitôp. p. 86.

Ib. l. 8. seqq. interpret. Sanser. deest usque ad p. 82, l. 11.

Ib. l. 12. De लिह्नु cf. gr. Pr. p. 197.

Ib. l. 15. Legendum puto सहैव गम्यतां। nam discipulus solus Anangasênâam invisere cupit.

P. 82, l. 10. Cod. लङ्गी; sed talia menda enotare operac non est pretium.

Ib. l. 13. सोहा om. cod. restitui ex Sanscriticis. De सुन्देर cf. gr. Pr. p. 125.

P. 83, l. l. 1-4. hem. 3. eod. संगतो। et hem. 4. कथमत्य०. Patet, tres esse prodoses per यत् indicatas, ab apodosi hem. 4. प्रायस्तत् exceptas. In prima prodosi verba नेत्र--लङ्गिमय adverbialiter accipienda sunt, si dissolvitur compositum: quia nymphaea vultus arridet ad modum coniunctionis i. e. tali modo, ut coniungantur inter se intervalla, quibus dividitur collyrium oculis illatum. Solum hoc est exemplum mihi notum adiectivi in मय a nomine in इमन्. Tertia prodosis continetur verbis यत्-गोपायति. Emendo गोपीयति, verb. denom. a गोपी. Notum est ex Hitôpadêça aliisque libris, pudicitiae hand admodum addictas fuisse pastorias puellas per Indiam;

गोपीयति est lascivit, illecebrat. अलोक्य ad Anangasênânam refer; »dum intuetur corpus suum.« मदावेक्षित° epitheton est vocis तनुलतां ita explicandum: corpus, cum quo consociatio indicata est per meam conditionem, i. e. consociationem me desiderare indicat conditio mea. Putat nimirum Viçyanagaras, Anangasênânam, quae in eo signa amoris deprehenderat, simili affectu agitari. अङ्गे hem. 4. ad Anangasênânam refer. Nexus orationis hic est: quia Anangasênâ arridet et illecebras facit, conspectis in me signis amoris, ideo significat animum sibi esse ad amorem promptum.

P. 83, l. l. 7-10. lin. 8. Cod. नवान्त°. — l. 10. सङ्कोप°. Comparantur hoc disticho singula puellae membra cum rebus, quae in adoratione dei Amoris usurpantur, aqua e fonte sacro, flores nymphacae, herbae, fructus, folia, quae omnia deo obferuntur, denique rosarium, quo utuntur Indi in precando. Dicit ideo Viçyanagaras, velle Anangasênânam Madanam sive Amorem adorare oblatione non istarum rerum, sed suorum membrorum. Plana sunt omnia praeter तताक्षतचयो, quo vocabulo rosarium dici conicio. Appellari id solet अक्षमाला, corolla granorum Elaeocarpi, e quibus conficiuntur rosaria. चय, multitudo est, अक्षत granum est, idem valet अक्ष, et तत extensum significat, ita ut multitudo granorum extensa sive per filum disposita ex hac coniectura dicta sit pro rosario. Id tantummodo restat sciendum, cuius coloris sint grana ista.

P. 83, l. 11. Cod. लक्ष्मीकृत्य, l. 12. त्रपः pro तपः et l. 17. omittit स्वगतं।

lb. l. l. 19-21. usque ad पतित्वा desunt in cod. In

interpr. Sauscr. inserendum est तस्मान् ante निवृत्तौ, pro quo in eod. legitur निवृत्तो भव.

P. 84, l. 3. मोक्केक्कमेप्पा^o cod. et mox मञ्जतप्पा. cf. gr. Pr. §. 77, 2.

Ibid. l. 5. insere ता ante निञ्जत्तो .

P. 85, l. 12. वस्तुं नन्वपि verba sunt h. l. sensu cassa. In priori distichii dimidio dictum est, homines vere pios in via salutis contemplanda totos esse occupatos, abiecto omni rerum externarum studio; contrarium de deis (intellige inferiores), meretricibus, monachis asseritur. वस्तु etiam de rebus externis, in quibus versantur sensuum affectus, usurpatur atque in hoc vocabulo corruptelam non latere apparet; depravata sunt verba नन्वपि. Reficiendus est fortasse hunc in modum locus: वस्तून्वपि; attrahuntur ab amore, odio et studio sui versus res externas. Notum est, अनु eum accusat. poni.

Ibid. l. 17. Cod. अन्म. Deest loci huius interpr. Sanscr. De एणं cf. gr. Pr. App. p. 69.

P. 86, l. 6. मलूर in margine explicatur per श्रीफलं. Cod. त्यात्यरं, in marg. खण्डप्रः, ceteris Sanscritice non reditiis. Formam vocis Sanscriticam ignoro.

P. 86, l. 9. पल्लिद् alias Prâcritice audit पडिद्. cf. gr. Pr. §. 38. et §. 39, 2.

Ib. l. l. 20-23. desunt in cod.

P. 87, l. 9. ततोऽपि i. e. तस्मादपि, sc. श्रेष्ठं। Nam saepius hoc modo construitur superlativus, ut iugatur cum ablativo ob sensum comparativi, qui simul in eo inest. Optimum etiam melius est rebus ceteris.

Ib. l. 10. नास्तु ad seqq. pertinet et antecedens sententia continetur verbis भोजनं वास्तु वा, in quibus abun-

dat वा alterutrum. Ut breviter expediam, lege भोक्तुं वा.

P. 87, l. 15. Cod. मद्राम° et l. 16. तस्माद् pro वःस्याद्.

P. 88, l. 1. निर्विकल्प genus est contemplationis, समाधि, de quo docte disseritur in Sancara Friderici Windischmanni p. 24. Sensus est: animo tuo fove istud assiduitate atque intentione contemplationis talis.

Ib. l. 2. Observa vocalem ऋ a poeta metricè habitam fuisse pro रि i. e. pro consonante per इ effereendam. Vocalis ऋ Sanscritica evanuit iam in linguis Prâcriticis. cf. gr. Pr. p. 114.

Ib. l. 4. Melius scribitur त्रि; cf. gr. Pr. p. 188.

Ib. l. 7. Pro तं in interpr. Sanser. melius fortasse scribitur तत् sc. बाणिज्यं, cuius epitheton धनविलयं esse potest. Si तं ponitur, धनविलयं substantivum est.

Ib. l. 10. सम pro स्मय licentia est poetica minime inaudita; cf. gr. Pr. p. 283. at non magnopere placet significatio vocis et aliis melius quid inveniendum relinquo.

Ib. l. 11. Cod. दूय pro वृय et in marg. दूत; absurde. cf. gr. Pr. p. 282. De कीला vid. ibid. p. 205.

P. 89, l. 17. Deest च in cod.

» » l. 21. deest in cod.

P. 90, l. 1. Deest interpret. Sanser. et huius loci et sequentium usque ad p. 91, l. 8.

Ib. l. 8. Cod. पणिवीन्द्र, in marg. नीयतां, unde restitui.

Ib. l. 10. Cannabi, varie praeparata, utuntur Indi, et alii Orientales pro aphrodisiaco et omnino pro incitamento magnae virtutis. cf. Kaempfer. Amoen. exot. p. 645. p. 652.

P. 91, l. 2. Cod. अमर्दो दार्द, quibus verbis ascriptum est in marg. अमर्ति दयितां. Voei अमर्ति hac attribuuntur a Wilsonē significationes: ignorantia, luna, tempus, fraudator. Quarum nulla huc quadrat; sed saepius iam nugantem invenimus glossatorem nostrum. अ pro च notum est. Gr. Pr. p. 192. In दार्द haerco; nam contractionis talis exemplum aliunde non indagavi. Veram emendationem eruere non contigit.

Ib. l. 15. Cod. अभिलिखेति; delevi इति, opinatus, discipulum scribere iussisse Asag'g'âtimiṣram; sed falso; nam scribit ipse; vid. p. 90, l. 17. Vera scriptura est अभिलिखति et verba non sunt rabulae, sed nota poetae scenica.

P. 92, l. 2. वादिनोर Cod.

» » l. 6. Cod. विका pro विकच, et in fine काम्यूर, omissis syllabis भूति.

Ib. l. 7. pro कर्त्तातान् cod. कर्मान् contra metrum et sine sensu. Tum -कान्तातिग्रीतं; sed absurde hoc referretur ad तपं, nec multum lueramur, si adverbialiter accipimus; nam tum non habet ablativus कर्त्तातान्, quo referatur.

P. 92, l. 11. Alluditur ad fabulam, quam ignoro.

» » l. 18. seqq. Desideratur in eod. interpr. Sanser.

P. 93, l. 1. Cod. क्षणादे; sed Mâgadica non est loquela et क्षिणाण praecipit grammaticus Gr. Pr. p. 267.

Ib. l. 12. De ण् terminatione nom. sing. neutr. Mâgad^c. cf. Gr. Pr. §. 156. §. 164, 14. Formas Mâgadicas ubique posui; incerta fluctuat scriptura manuscripta.

Ib. l. 13. पत्यन्ते falso in margine explicatur per

प्रार्थयतः । Cetera Prâcritica, tribus quatuorve vocabulis singulis exceptis, Sanscritice non convertuntur.

Ib. l. 15. राजदोहाइं; de forma cf. Gr. Pr. p. 129. Ad sensum quod attinet, sciendum est, ex lege India a debitore, qui debitum negat, solvendam esse regi mulctam duplicem. Manu VIII. 139. ऋणे देये प्रतिज्ञाते पञ्चकं शतमर्हति । अपह्नवे तद्विद्वगुषां तन्मनोरनुशासनं ॥

P. 95, l. 4. पलिकख^o in margine explicatur per परिष्क्रियमाण.

Ib. l. 5. क्णिण. Nova haec est instr. Prâcr. forma, decurtata e क्णिण. cf. Gr. Pr. §. 106, 3. पद्धि^o ita explicata; e praes. प्रयद्धति formatur partic. necessitatis प्रयद्धिद्व्य Prâcritice; syllaba य deinde in इ contracta est. cf. Gr. Pr. indic. III. s. v. Samprasâranâ.

Ib. l. 15. Cod. कृद्यतीव.

P. 96, l. 2. Cod. हुह pro हु तुह, superinscripto भुत. Absurde.

NOTAE IN HYMNOS VÊDICOS.

P. 97, l. 1. उद् i. c. उद् उ । Iam dudum observavi, in dialecto Vedarum seiungi praeter consuetudinem linguae classicae praepositiones a verbo, ad quod pertinent, aliis vocibus interpositis. cf. comment. in Hitôp. p. 69. Exempla frequentissima sunt in hymnis nostris. उद् h. l. pertinet ad अस्त्युर्. Sic mox उद्-अपत्तन्. Etiam cum casibus nominum multo saepius construuntur prae-

positiones in lingua antiqua, quam apud seriores. Interdum bis ponitur eadem praepositio, primum ante verbum, secundo loco in nova sententia non repetito verbo; cuius structurae exemplum infra legitur p. 98. l. 9. सं यज्ञासश्चरन्ति यं, सं वाज्ञासः, ad सं alterum supplendum est चरन्ति. Aptè comparat *Rosenius* usum Homericum, ex. c. Od. V, 265. 267. Cum usu Vêdico consentit etiam lingua Zendica, quae et seiungit praepositiones a verbis, et cum nominibus eas construit. De particula उ plura congessi ad Hitôp. p. 6. Nostro loco per *iam* reddi potest. Et उ particula et praepositiones separatae haud semel leguntur in fragmento, quod *Rosenius* in notis exhibet: उद् उ ष्य देवः सविता ययाम हिर-
ण्ययोममतिं यामग्निश्चेत् । नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि यो रत्ना पुत्रवसुर्द-
धाति ॥ उद् उ तिष्ठ सवितः शुध्यस्य हिरण्यपाणे प्रभृतावृतस्य । व्युर्वी
(R. व्युर्वी) पृथ्वीममतिं सृजान आ नृभ्यो मर्तभोजनं सुवानः ॥ Latine convertit *Rosenius*: Sursum ille divinus Sol agit auream formam, quam tollit (potius induit); nunc venerabilis invocandus est ab hominibus, qui divitias locuples disperit. Exsurge, Sol; audi hanc matutinam precem, aurimane, magnam, grandem formam exhibens, hominibus humana dona tribuens. « Iunge उद्-ययाम, वि-द्धाति, उद्-तिष्ठ, वि-सृजानः, आ-सुवानः. ष्य pro स्य; nam encliticum est apud vetustos hoc pronomen et स् suum mutat in ष्, si praecedens vocabulum in aliam vocalem, quam अ s. आ, desinit. — न in hymnis Rigvêdae sexcenties ponitur sensu comparativo. *Rosen.* reddit: aquarum non (verae undae, sed *quasi*) undae lucentes.

P. 97, l. 2. R. कृ ad normam class. Vtae inflexa saepissime recurrit in hymnis, ut Zendice *kērēnaoiti*.

Neutra in vetusta dialecto abireere possunt term. nom. voc. et aec. plur. नि, hinc विश्वा pro विश्वानि etc. cf. Ind. Biblioth. III. p. 74.

P. 97, l. 4. दृष्टे scholiastae est pro दृश्यते eumque sequutus est Rosenius. Est potius 2. sing. perf. red. med. sive pass. adiuncta terminatione ते sine interrealatione vocalis दृ. उर्विया recurrit infra l. 9. ubi per aeus. explicuisse videtur scholiastes; falso haud dubie. Invenio ap. Pāninem VII, 1, 39. dici उर्विया pro उर्या; mihi उर्विया esse videtur pro उर्विस्त्रा, hoc pro उर्या, prorsus uti in versibus interdum efferendum est मर्तिस्त्र pro मर्त्य. उर्या instr. fem. est et adverbialiter positum opinor, *late fulges*. Nam neseio, cur विभासि a Rosenio per fulgens reddatur, quasi esset fem. विभासी, quum multo simplicius sit, verbum intelligere 2. sing. pracs. act. Haud minus placet infr. l. 9. explicare per late celebratam. — अपप्तन् pro अपपतन्, forma aor. redupl. cuius exempla multa in hymnis nostris leguntur. cf. infr. p. 98, l. 4. अप्तन् pro अपतन्.

Ibid. l. 8. सो aec. fem. est pronominiis, cuius nom. fem. usitatus est सा; apparet in antiqua lingua aliam praeterea formam fuisse सी. — अरुणासम् nom. plur. masc. forma in Vêdis frequens. cf. Pān. VII, 1, 50. — गवः per *radii* reddidit Rosen ex interpretamento scholiastae अरुणयो गवः, qui oblitus est, pluralem in आसम् masculini esse et laudari infr. 98, 1. *boves*, tanquam iumenta Aurorae. — प्रयानां. Edoetus sum a Rosenio, saepius poni in Rīgveda partie. med. in आन sensu passivo.

Ib. l. 10. अत्रिरे serius अचिरे. Ros. Quod si verum est, अचिरे, brevi tempore, proprie valuit sine longaevi-

tate, et त्रिस्त्रु- forma est inusitata pro त्रिस्त्रु, *senium*. — Ausus sum scribere वोल्हाः, causam indagando impar, ob quam abesse possit Visarga. वोल्हा est pro वोहा ex regula, quam hisce verbis docebit Rosenius: per totum Rigvêdam, tam in carminibus, quam in libris soluta oratione scriptis, mutam lingualem ङ, si vocalis eam praecedat et vel in eodem vel in proximo verbo vocalis eam sequatur, semper in ल mutata[m] videmus. Ut autem ङ mutatur in ल, ita ढ in ल्ह; dicitur enim दृल्ह pro दृढ etc. वोह participium est a r. वह्, veluti infin. वोहुं pro वाहुं. Vid. annot. meam in Sankhya Kar. dist. 5. p. 25. et fcm. वोहा exercitum significat, ut eiusdem originis vox वहिनी. — अस्ता, iaculator. Addit Rosen: »Amant hanc introducere imaginem. Ita in hymno in Indram. VII, 8, 22. अस्तेव सुप्रतरं लायमस्यन् भूषन्निव प्रभर् स्तोममस्यै। i. e. iaculatoris instar, qui acutam sagittam emittit, ornans quasi effer hymnum illi (Indrac). Et in hymno in Agnim, IV, 5, 4. स इहू अस्तेव प्रतिधादसिष्यन् शिशीत तेजोऽयसो न धारं। »Ille iaculatoris instar induit (radios), iaculaturus exacuit splendorem (suum), ferream quasi sagittam.«

P. 97, l. 12. अवाते. Rosen: in saltibus et in imperviis (locis). Scholiastes itaque अवाते pro locat. sing. subst. gen. neutrius habuit et a वा, *ire*, derivavit. Mox अवाता explicatur per invicta et ad Auroram refertur; idem h. l. statuere malo.

Ib. l. 13. सा i. e. सा त्वं, ut infr. p. 98. l. 7. स = स त्वं. — ऋष्वे i. e. दर्शनीये. Schol. Rad. ऋप्. — इष्यथै i. c. एषणीयैः Schol. Hinc Rosen: exoptatas opes. Longe aliud tamen suadet testimonium Pâninis, qui hanc formam infinitivo tribuit. cf. Ind. Bibl. III. 102. Radix इष् in Vedis saepe

ponitur sensu edendi et in schedis Colebrookii nomen रूप, instr. रूपा, *cibus*, enotatum invenio. Sensus est: affler nobis opes ad fruendum, ut eis fruamur. Eodem modo infra p. 99. l. 3. Agnim cibos rogant.

P. 98, l. 1. आवह्य, fac ut invehas. — जोषमनु iuxta desideria nostra. cf. जुषाणः p. 102, l. 12. gratum habens, et Zendicum zaos'a, voluntas, huzaos'a, bene favens. Burnouf Yaçn. I. p. 581. et Vendid. S. p. 126, ed. Burn.: it'ra frak'arēnti paçvaçk'a --- hvām anu us'tim zao-s'ēmk'a, i. e. ibi proveniunt pecudes -- iuxta (cuiusvis) voluntatem et desiderium.

Ib. l. 2. ह, cuius antiquior forma व in Rigvêdae hymnis interdum legitur, pronomini subiungitur, prorsus ut γε Graecorum. — दर्शता, schol. दर्शनीया. Optime alio loco comparabit Rosenius potestatem affixi Graeci ετ-ος in Homericο ἀριδείξετος. Addo etiam hanc notam Roscnii: Coeli filiam saepe Auroram appellant: ita V. 1. 6. एषा स्या नो दुहिता दिवोवा त्तितीरुच्छन्ती मनुषीरज्ञीः। या भानुना ह्यता रम्यास्वज्ञायि तिरस् तमश्चिदकून्॥ i. e. Illa haec filia coeligena nos, genus humanum illucescens, suscitatur, quae luce rosea per noctes conspicitur, spernens tenebras atque stellas. Nimirum quum haec scripsit, तिरस् per तिरस्कुर्वन्ती eum schol. explicuit Rosenius; postea veriore rationem assequutus est. तिरस् praepositio est, accus. regens, sensu *trans*, *per*, et derivanda a तृ, traicere, ut supra त्रिस् a तृ. Sic in exemplis ad h. l. laudatis: तिरः पुत्र चिद्रू अश्विना रज्ञांसि-एह यातं, i. e. per tenebras multas huc venite, Aşvini (एह = आ-इह); et: य ईक्ष्यन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्षावं महद्भिर्ग्न आगहि, i. e. veni Agnis cum Marutis, qui trans mare undosum nubes

propellunt. Rosenii ipsius haec est explicatio. Ut Latinum trans, ita cognatum est Zendicum *taró*, ut in loco Yaç. Not. LXVI. et ap. Burn. Journ. d. Sav. 1837. 276.

P. 98, l. 4. -ते pendet a व्युष्टौ. -चित्, ut iam पुत्र चिद्, in hymnis suffigitur nominibus et vim eis addit indefinitam; redde: vel aves evolant, per magnas quidem tenebras. Proprie nom. est sing. neutr. thematis pronominalis चि, cuius nom. mas. चिस् audit. चि autem alia forma esse videtur thematis च, ut interrog. क aliam formam habet कि, unde nom. masc. Vêdicus किस् et neutrum vulgatum किं; nescio, an in Vêdis legatur neutrum कित्, dum कस् nom. masc. est vulgatus, कत् contra obsoletum est neutrum. k'is nom. masc. exstat in Zendicis *naék'is*, non ullus, et *mák'is*, ne quis; neutrum Zendicum legitur Vend. p. 42. ed. Burn. ubi recta verborum separatio haec est: *ká ahmái açis ěrēnávi. k'it ahmái g'açat áyaptēm* i. e. quae ei benedictio debetur (cf. ऋण); quid ei venit acceptum. cf. praeterea, quae disputavi ad Hitôp. p. 108.

Ibid. पितुभात्रो, cibo fruentes; पितु, cibis. Schol. — व्युष्टि haud dubie idem est ac व्युष्ट, diluculum.

Ib. l. 5. अमा सते, prope versanti. Ablegat Rosenius ad Manum IV, 94. ubi exponitur efficacia precum Aurorae oblatarum. — दाशुषे dativus est a themate दाश्वस्.

Ib. l. 7. वक्षि a वृद् iuxta class. 2dam pro usitato वक्षि. — De अनुषक् variae sunt scholiastarum indigenarum opiniones. Explicatur aut per आ समन्तात्, undeeunque, aut per निरन्तरतया अनुषक्तं यथा। Posterior interpretatio magis consentit cum origine et cum sensu vocis अनुषङ्गि, i. e.

inhaerens, adhaerens, necessario consequens, proportionalis. Videte itaque, utrumne valeat *pro rata parte*.

P. 98, l. 9. अवस्यवः a अवस्यु adiect. formatum ex antiquo nomine अवस्, *gloria*, per affixum वु.

Ib. l. 10. उत particula h. l. et saepius in Vêdis continuativa est et transitiva, ut *utâ* in veteri lingua Persarum. cf. Die altpers. Keilschrift p. 97. Eodem sensu mox legitur अथ, quod affixo tantum consonanti ab अत differre videtur, et acque atque उत excipitur a स्म.

Ibid. त्रनिष्ट 3. sing. aor. med. a schol. enarratur per अत्रनिषतां; nimirum अरणी ci dualis est. At nullo modo poterit त्रनिष्ट ad dualem trahi et miror explicationem istam, quum अरणी sem. etiam in seriori lingua exstet. Augmentum अ saepe in Vedis omittitur.

Ib. l. 11. अध्वर aliis locis enarratur per incolumnis ab अ priv. et ध्व, incurvari.

Ib. l. 12. दुर्गुं दुस् in lingua recentiori verbis non praefigitur; मृगीवसे forma est passivi a lingua recentiori aliena. अन् antiqua est radiceis अद् forma, eam qua Rosenius apte comparat Persicum گرفتن et Germanicum *greifen*; Gothicum est *greipa*, part. *gripans*. Adde Graecum γριπένς, γριπένω, γρίφος, Zendicum gērēw, part. gērēpta et nisi fallor Latinum *rapere*.

Ib. l. 13. दग्धासि videtis sensu esse praesentis positum. Comparatio haec est: vastat Agnis silvas earumque frondes, veluti pecus pascua depascitur. At verbum quod ad ignem quadrat, दह्, de pecude dici nequit, nec dixit antiquus poeta, quum casum mutaverit et यवगे, non यवसं posuerit. Videtur itaque aliud ver-

bum cogitatione esse suppleendum, locativum regens, ut वर्तते, veluti in pascuis versatur pecus.

P. 98, l. 15. यद् i. e. यद्. Schol. cf. nott. ad G. G. p. 108. — ईम् ace. est masc. them. इ, a quo derivatum neutrum इद् i. e. इद्, adiuncta particula अम्, vulgatum est. Longam vocalem, quae in masculino offendit, tuentur codices etiam aliis in locis; quod docuit me Rosenius ea de re rogatus. अह् eodem modo pronomini suffigitur, quo ह; alia exempla non cognosco. Convertit Rosenius: »quum semetipsum adflat sub divo ignis, veluti faber, excandescit tanquam coram fabro.« ध्यातरी loc. est pro ध्यातरि, producta vocali finali ob metrum, nisi fallor. cf. mox अभी pro अभि, infra अवा pro अव et alia eiusmodi. Eadem res in lingua Zendica observari potest, licet versibus non condita sint quae Zo-roastro attribuuntur verba. De rad. श्रो cf. ad p. 101, l. 15.

P. 99, l. 1. द्वेषोयुतो acc. plur. est them. -युत्. Compositum est vocabulum e द्वेष् n. inimicitia, odium, et rad. यु, iungere. द्वेष्, ut अवस् et permulta alia vocabula dialecti veteris. — तुर्यं i. e. त्रेयं. Ablegat Rosenius ad Pânin. VII. I. 103. Ad sensum haud dubie recte. Ad formam quod attinet, dubito, utrum dicam तुर्यं esse 1. sing. pot. rad. तृ inflexae ad normam class. II. an ponam formam esse antiquam 1mae sing. act. precat. यां pro यात्. Nam quum tertia persona sit यात्, 2da यास्, prima in यां nil haberet quo offenderet. Precativus ab origine est potentialis aoristi. Insolitum est hoc, quod vocalis ऋ extra vicinitatem consonantis labialis in उर् transcat, et quod non उर् facta sit. Simplicissima esset ratio, si pateretur contextus, तुर्यं derivare a त्वर् cl. II. pot.

P. 99, l. 2. Iunge अभी-आभर. — सहस्व vocat. est them. सहस्वत्, i. e. सहस् aff. वत्. Nomina hoc affixo praedita voc. sing. masc. Vêdice formant in वस्. cf. Pân. VIII, 3. 1. सहस्व itaque est pro सहस्वः।

Ib. l. 3. ज्ञेययत्, पोषयत्, भुवत् a scholiastis dicuntur esse *Lét'*, de qua forma vide quae olim dixi in biblioth. Indic. III. p. 83. Tria tamen quae h. l. leguntur exempla, vix eo nomine dicenda sunt. Saepenumero per vetusta haec carmina tempora praeterita minoris gradus, imperfectum et aoristus, usurpantur sensu precandi et optandi, omisso augmento अ. ज्ञेययत् itaque et पोषयत् nil sunt nisi imperfecta; भुवत् aor. est pro भवत्, ut भिये pro भ्ये, भुवे pro भवे. Forma Zendica *bvat'* saepius legitur, ut Vend. S. 124. Reddit versum Rosenius: »is propulsato (hostes), is (nos) nutrito, estoque ad cibi impetrationem (adiutor). Itaque sis in procliis nobis auxilio.«

Ib. l. 5. Hacreo in अवृणे, quod Rosenius reddit per *radians*, dum Wilso s. v. ponit, वृणि radium significare. अ privativum si praefigitur, sensus oritur contextui contrarius, alio tamen sensu, quam privativo, अ vocibus praefigi non solet. Difficultatem solvere nequeo. नव्यसी fem. a नव्यस्; quae forma adiectivi insolita est. Suspicio nव्यस् comparativum esse adiectivi नव, posito affixo यस् pro ईयस्; aut per licentiam contractum est नवीयसी. Audacioris foret, rescribere नवीयसी et वृणे pro अवृणे, quia tum caesura divideretur सुहुतिर् in सु। हुतिर्.

Ib. l. 6. तुभं शस्यते contra metrum est, quod postulat व-व- | Restituitur legendo तुभि शस्यते et sic a vetusto

vate dictum fuisse suspicor. Scio equidem, hanc formam prorsus inauditam esse in lingua recentiori, at vel propter hanc causam oblitterata esse potest genuina poetae manus. Nemo non videt, तुमि esse Latinum *tibi*. अम्, sicuti, ह, घ, अह, affigitur formis pronominum variis, ita tamen, ut pars vocis ipsius habeatur, non additamentum encliticum, ut ista. स्म vel aretius eum thematis pronominum coalescit, siquidem ei subiunguntur terminationes, ut in अस्मै, ceteris. Olim minus arete cohaesisse अम् eum easibus pronominum, apparebit e loco p. 100, l. 16. ubi efferendum est तुअं pro त्वं. Si removetur suffixum hoc अं, oriuntur verae et antiquae pronominum formae, uti इद् pro इदं, यू pro यू-यू-अं, वे pro वयं etc.; वे nomin. plur. masc. pronominalis est a themate व.

P. 99, l. 7. अवा i. e. अव. ef. supra ad p. 98, l. 15. De जुष् apponere liceat notam Rosenii: जुषते apud Yaskam (Nigh. II. 6.) inter verba desiderandi occurrit. Saepe usurpatur de Diis, mortalium preece vel sacrificia benigne exeipientibus. Ita in hymno in Agnim III. 8. 15. जुषस्व नः समिधं ज्ञातवेद आ च देवान् हविर्य वक्षि। i. e. »Libens exeipe nostrum sacrificium, dives, Deosque hodie ad oblationem adduc.« — वात्रयन्तीं i. e. वात्रं अन्नमिच्छन्तीं. schol.

Ib. l. 8. वधूयु, feminae appetens; desiderativum nomen, a वधू per suffixum यु deductum. Vid. Pânin. VII. 2. 170. ROSEN. अस्म्यु, nostri amans, infra p. 100, l. 16. त्वायु, tui amans, eodem affixo utuntur.

Ib. l. 10. वितृ, tutor sine guna a radice वि, eeterum mihi ignota. वे inter radices legitur et eundem

tutelae sensum in Vêdis praebet. Ad त्रि pertinent वेतु p. 100, l. 11. et वेषि p. 101, 13.

P. 99, l. 11. Ob metrum effer वरेषिञ्च. — धीमहि a धी meditari, unde धी, meditatio, mens; quae in catalogis legitur radix धै, forma est in lingua recentiori sola usitata.

Ib. l. 12. प्रचोदयात्. Alia forma est temporis *Lét'*, ad quam hoc nomen restrictum vellem; est enim potius modus peculiaris, posthac in Sanserita lingua obsoletus, qui, uti olim iam explicui Ind. Biblioth. III. p. 83, respondet formatione sua coniunctivo Graecorum. Huius modi duo nota nunc sunt tempora, praesens et imperfectum, alia fortasse posthac indagabuntur. Discrimen inter indicativum et coniunctivum positum est in vocali terminationibus personalibus praemissa, quae in coniunctivo etiam extra primas personas ऋ est. Per hymnos nostros haec leguntur exempla: 3. s. imp. प्रचोदयात्, qui duceret, i. e. ut ille *duceret*; वनाति 3. sing. praes. utinam is opes nobis administret; multa alia in opere Rosenii maiori in lucem prodibunt.

Ib. l. 13. Effer metri caussa पुरन्धिन्ना. — Docet nos Rosenius ad h. l. वात cibum significare et verbum inde derivatum वातयति sensu desiderativo poni, ut in hoc versu: तं त्वा वातये वातयन् वातयामः शतक्रतो । »Eum te, cibo abundantem, cibi caussa imploramus Çatakratus.« — पुरंधी a scholiasta enarratur per स्तुत्या प्रज्ञया. Est, ut Rosenius alio loco docebit, a rad. पृ, implere et substantivo धी, sapientia, et significat adiectivum, quidquid sapientiae plenum, nomen si est, et hymnum et mulierem cordatam. — भगव्य भगनीयस्य schol.

P. 99, l. 15. नरा scholiastae est कर्मणां नेतारः. Addit Rosenius locum huncce: स्तुवे नरा दिवो अस्य प्रसन्ताश्विना हुवे ऋमाणो अर्के: । i. e. ad (audiendam) laudationem ductores coeli huiusce clementes Aëvinos voco, celebrans carminibus. « प्रसन्ता male suspicor editum pro प्रसन्ता i. e. प्रसन्नो. स्तुवे dat. esse videtur a स्तुप्; formationem vocis explicare nequeo; mira etiam est quae ap. Wilsonem s. v. legitur, forma Vêdica स्तुवेप्य, *laudabilitas*.

P. 100, l. 1. Effert आसिर् ob metrum. बुहुता pro -त; cf. supra ad p. 98, l. 15. मोदुवे iuxta regulam supra positam est pro मोदुवे, cuius thema est मोद्वस्, nom. मोद्वान्. Praeterea a Rosenio didici, dici मोद्वस् pro effusore, pluvioso, largitore. Radix est मिह्, cuius antiquior forma मिव् progenuit vocem मेघ, nubes. — आस्ये contra Rosenium per os reddendum opinor. Agnis enim, utpote qui flamma sua sacrificia consumat, saepius dicitur os Deorum.

Ib. l. 2. आप्यं scandendum आपिञ्च.

Ib. l. 3. पञ्चर्षणि: । चर्षणि ordo hominum est et per मनुष्य a scholiastis explicatur. Sic etiam a Wilsonem s. v. Videtur ab origine *cultores* agrorum significasse: nam कृष्टयः, quod in Vedis etiam de hominibus collective dicitur, per कृष्टि e कृप्, *arare*, descendit. Si in memoriam revocatis, palatales litteras Sanscriticas ortas esse e gutturalibus (cf. Ind. Bibl. III. p. 35.), vix dubitabitis, चर्षणि ortum esse e कर्षणि atque ad eandem radicem pertinere. Quinque classes hominum esse videntur (dissensisse enim iam veteres grammaticos animadvertit Rosenius) quatuor ordines Indorum noti una cum Nisâdis; nam etiam hi fixis utebantur

sedibus. दमे दमे i. e. uniuscuiusque domi. Hunc repetiti nominis usum, ut in lingua vulgari, ita in Vedis quoque saepe animadvertas; ex. gr. I, 1, 2. उप त्वाम्ने दिवे दिवे दोषा वस्तर्धिया वयं । नमो भरन्त एमसि ॥ Te, Agnis, quotidie sero maneque mente venerabundi adorimur. ROSEN. Emendata interpretatio ipsius est Rosenii.

P. 100, l. 5. Effer अमातिश्रं et mox पातु अंहसः ।

» » l. 7. दिवः श्येन, coeli accipiter, dicitur Agnis, credo, quia fumus ignis ecleriter in coelum eseendit. Accipitris imagine uti solent, ubi aliquid velox depingunt. Ita in hymno in Aṇvinos, V, 8, 2: आ नः स्तोमनुप द्रवत् तूयं श्येनेभिराशुभिः । यातमश्वेभिर्ध्विना ॥ Ad nostrum sacrificium properate ecleriter accipitribus velocibus, venite equis, Aṇvini. « ROSEN. Hacreo in vocibus उपद्रवत् तूयं. द्रवत् in Vedis legitur sensu adverbii, cito. Et उप ad यातं trahi potest. तूयं nisi fallor est nom. dual. pronominis 2dae pers. in quo quum अ additum sit, ut in plur. यूयं et adseiticia sit semivocalis य्, assequimur antiquum dualem तू et pluralem यू. — जीजनं, canere velim, canam, aor. redupl. est sine augmento अ, rad. गन् canere, cuius forma vulgata est गै. Rem ita intellige, ut गै forma sit orsa e गा; radices autem, quae antiquitus in आ desicere, saepius exitum in अन् mutaverunt. Sic खा et खन्, सा et सन्, ज्ञा (ज्ञात pro ज्ञात, gnatus) et जन् (pro जन्), et multae aliae. Mirum tamen est, quod non जीजनं sit.

Ib. l. 8. वस्वः videtur esse pro वसूः i. e. वसु femin. etiam esse et accus. in अन् habere. Similis licentiae exempla in Vedis saepius recurrunt. — कुविद् per multas enarrasse videtur scholiasta; de qua explicatione

summopere dubito, an vera sit. Mihi cum कोविद् cognata videtur vox et nominat. sing.

P. 100, l. 9. स्याद् ignotum mihi vocabulum, quod per *gratus* reddidit Rosenius. — रवि h. l. nom. sing. neutr. esse debet, ace. mase. s. fem. रविं legitur p. 99, 2. Notum est रै eiusdem potestatis.

Ib. l. 11. सेमं pro स इमं nota est nunc res. — वृषत 3. sing. aor. med. pro optativo.

Ibid. l. 13. Effler ob metrum नक्षिः, venerabilis interpretatus est Rosenius. नक्ष्य e नक्ष् quae radix in Vedis legitur sensu adipiscendi, nanciscendi, cum quo verbo cognata est. — E nota Rosenii ad h. l. haec mutuor: in lingua antiqua, ut विशः in universum homines, ita विप्रपति generatim regem, dominum designare videtur. Ita in hymno in Agnim III. 8. 18. विशां कविं विप्रपतिं मानुषीणां शुचिं पावकं धृतपुष्टमग्निं। Agricolarum (hominum) vatem, regem hominum, purum, lustrantem, butyro nutritum, Agnim. «

Ib. l. 15. Lege ob versum सुग्रन्थस् et mox तुभं. — क्षप्स् et उक्षस् accusativi sing. sunt adverbialiter positi. उक्षस्, dies, cognatum est adverbio वस्तर् in nota ad lin. 4. supr. — दीदिहि propter consonantem radicalem a rad. दीधी, *lucere*, derivari nequit, et quaerenda est alia; दिव् lucendi vim habere, apparet e nomine दिव्, quod et diem et coelum designat, at obstat forma. द्यु, unde द्यु, *dies*, *coelum*, *Agnis*, contractio est eiusdem radieis दिव्, at ne ex ea quidem derivare formam दीदिहि possumus. Attamen quum Pânines adiectivum दीदिवस्, more part. perfect. formatum, ad दिव् referat, videtur दीदिहि eidem radici vindicandum esse et ita quidem, ut post

insolitam reduplicationem per ई longum, abiecta fuerit littera radice finalis व्.

P. 100, l. 18. Ad उप subaudi एति e वन्ति anteced. Recurrunt versus 17. et 18. ex alio Hymno in not. Ros. ad p. 101, l. 7. ibique उप चरा legitur, male.

P. 101, l. 1. Metrum postulat अमर्तिमः, quod eo tantum differt a forma veteris dialecti Persicae, quod ad explendum hiatum व् non insertum sit; nam vox, quam ego legere volui in inscriptionibus Persepolitanis martiha, praeclare nuper restituit BEERIUS, *martija* legens. — Mox itidem ईडिमः.

Ib. l. 3. एना est pro एन, producta vocali finali; cf. supr. ad p. 98, l. 15. एन instrumentalis thematis अ obsoletus in lingua recentiori; instr. fem. अया in litteris Rosenii enotatum invenio. — नपात् filius, de quo vocabulo praeclara est BURNOUFII disputatio Yaç. I. 241. seqq. उर्ता genit. est thematis उर्त्, quod a radice sua non differt. — हे ad 2dam normam saepius in Vedis inflectitur. Idem epitheton recurrit l. 10. variatis verbis.

Ib. l. 4. दृतं. Hae est nota Rosenii: Hoc nuncii munere saepe fungi videmus Agnim. Ita I. 1. 27. ये यज्ञत्र य ईड्यास्ते ते पिबन्तु विद्वया। मधोरग्ने वषट्कृतिं ॥ आकीं सूर्यस्य रोचनादू विश्वान् देवान् उपयुधः। विप्रो होतेह वक्षति ॥ »Qui colendi, qui celebrandi (sunt), ii omnes bibuunto linguâ mellis oblationem, Agnis. Prope ad solis ortum omnes deos maue vigiles vates arecessitor (i. e. Agnis) huc adducito. *) Et mox ibidem युच्च वारुणी रथे हरिते देव रोहितः।

---

*) Rectius adducet; est enim वक्षति futurum Vedicum

ताभिर्देवान् दहावह ॥ Iunge equos (equas) currui splendido, ascendensque cum iis deos huc advehc.॥

P. 101, l. 5. अरुषा, quia equae Agni tribuuntur; scripsi -भोजसाः pro भोजसा, acc. fem. plur. भोजस adiect. est a भोजस्, ut in Vedis यज्ञस a यज्ञस्, aliaque permulta formari, a Pânine edocemur. — दुद्भवत् aor. redupl. pro optativo.

Ibid. l. 6. देवं adiectivum est h. l.

Ibid. l. 7. Duo alia repetitae praepositionis exempla e notis Rosenii ad h. l. appono: प्र वं गिरः शस्य-
नाना अवन्तु प्र स्तोमासो गोयमानासो अर्कैः । »Prosequantur vos carmina recitata, pro (sequantur) hymni, enunciati cantibus.॥
अभि वं देव्यदितिर्गृणाति सवं देवस्य सवितुर्गृणाणा । अभि सम्राज्ञो वरुणो
गृणन्त्वभि मित्रासो अर्यमा सन्नोषा ॥ »Quam dea Aditis adorat pro-
lem divini Solis libens, quam adorant regni consortes,
Varunas (aliique), quam (adorant) Mitrac, Arjama, ceteri, eadem religione coniuncti.॥ (सन्नोषा:?).

Ib. l. 8. Num सं pro simulac positum sit?

Ib. l. 10. रै (राति) in Vedis significat dare.

Ib. l. 13. वक्षि e यज्ञ् ad cl. II. ad quam etiam कृ in Vêdis trahi, ostendit mox कृधि. De hac terminatione haec observata sunt ad h. l. a Rosenio: कृधि pro vulgari कुरु. vid. Pânin. VI. 4. 102. Occurrit praeterea etiam कृणुहि. Imperativi in धि vel धी exeuntes satis frequenter occurrunt; e. g. Lib. I. 2. 19. इमं मे वरुणा शुधी हवं, »hanc meam, Varunas, audi precem.॥ et V. 3. 8. न इन्द्र वार्यस्य पूरिधि, »nos, Indras, locupleta divitiis.॥ Un-

---

sine वृ. Mox scandendum est हि अरुषौ, quod quum femininum sit, per equas melius redditur.

de firmatur Boppii coniectura, यि fuisse originarium imperativi exitum, qui paullatim in हि extenuatus sit. Monere tamen debeo, hanc imperativi speciem in nulla adhuc radice obviam mihi factam esse, quae iuxta vulgaris linguae regulas terminationem हि assumeret. Sunt et alia quaedam exempla, in quibus vetus sermo य exhibet, quod serius in ह् abiisse videmus. Olim dictum fuisse यित pro हित, docemur a Pânine VII. 4. 45. et सय pro सह plus semel in ipsis Rîgvêdae carminibus me legere memini.

P. 101, l. 14. रन्धा pro रन्धाः nom. sing. Radices in आ, si ultimam partem compositi constituunt, solent in Vêdis vocalem suam longam retinere; unde apparet, recentiore esse correptionem vocalis, quae in सुवद, similibusque vocibus cernitur.

Ib. l. 15. अिप्रोहि, diligentem fac, proprie exacue, supra 98, 15. med. अिप्रोते intrans. est, exandescit, proprie acuitur; in exemplo ad p. 97, l. 10. legitur tamen अिप्रोत sensu transitivo, si bene se habet ista scriptura. Utut hoc sit, certum esse credo, radicem प्री, quae in lexicis अि scribitur et ad 5tam cl. refertur, in locis Vêdicis productam praebere vocalem et ad 3tiam cl. pertinere.

P. 102, l. 3. Desideratur syllaba ante vel post वो et in altera versus parte legendum est कृपोति अर्वातं. Suspicor आ ante वो inserendum esse et simile quid postulat contextus. Deus enim Pluvius vix dici potest creare semina herbarum et foetus animalium, potest eos ad crescentiam impellere, eos conformare, ita ut crescant; आकृ est conformare et hoc negotium, non creatio.

tribnitur Pluvio in versu a Rosenio excitato, ubi appellatur: सवत्सं कृषवन् गर्भमोषधीनां, i. e. *ἐμβρυα* herbarum prole donans.

P. 102, l. 4. Restituitur metrum legendo पुर्वीमत्रां, quemadmodum nunc invenio, saepius legendos esse in Vêdis genitt. plur.

Ib. l. 5. Lege आसिर्। तुहोता gunam praebet contra grammaticam vulgatam; de vocali finali producta cf. not. ad p. 98, 15. तस्मात् pro तस्मात् i. e. तस्मै. — De इद् observat Rosenius: Hanc voculam इद् dixerim stirpem pronominis इदं. Solet ea variis variorum pronominum casibus subiungi, sine ulla sensus mutatione. En tibi aliquot exempla: स इद् देवेषु गच्छति, is cum diis venit; तमिद् सखित्व ईमहे, cum in societatem desideramus; इहेन्द्राग्नी उपह्वये तयोरित् स्तोममुद्गमसि, huc Indram Agnimque voco, eorum laudi intenti sumus; अस्मा इत् काव्यं वच उक्थमिन्द्राय प्रंस्यं, illi Indrae laudatorius hymnus cantusque celebrandi sunt; तमिद् दोषा तमुपसि अर्चयन्ति नरः, cum noctu, cum mane adorant homines.

Ib. l. 6. कर्त्तु aor. pro optativo.

Ib. l. 9. सुद्धुती licentia pro सुद्धुत्या. — यत्र h. l. per vocativum *venerande* reddit Rosenius, supra not. p. 101, l. 4. nominativus esse debet pluralis. Videtur itaque forma esse indeclinabilis sive forma, adverbiali affixō त्र formata; comparari potest locutio satis nota विश्वासभूमि, locus fidei, pro fide dignus, et multa similia.

Ibid. l. 10. Animadvertit Rosen: Repetitum pronomen वयं ipsius verbi anaphoram vivide supplet. Conf. Lib. VII. 8. 19. युवं ह भुव्यं युवमग्निना वज्रं युवं जितारमुज्जनामुपा-
रुधुः। »Vos Bug'jam, vos, Aeyini, Vaçam, vos Cig'âram

(et hanc etiam) precem visitastis.« Būg'ju, Vaça et Ġig'âra nomina sunt virorum, quos Açvini e periculis servarunt.

P. 102, l. 12. Quomodo explicandum sit दाशत, nescio. Si दाशत् स्याम legere liceret, forma esset temporis compositi e partic. praes. et potentiali verbi substantivi, et comparari posset usus adiectivi verbalis in तृ ad futurum compositum formandum.

Ibid. वृयं etc. Addit Rosenius: haec verba, quibus tanquam epiphonemate omnium deorum gratia implorari videtur, multis in diversos Deos hymnis in fine subiiciuntur. Ita in hymnum in Agnim. V. 2. 15. त्वं वरुणा उत मित्रो अग्ने त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सूषणानानि सन्तु वृयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ »Agnis, tu es Varunas, tu es Mitras; te colunt precibus Vasis'tae filii; a te opes cibusque (illis) fiant. Vos servate cum felicitate semper nos.« Et in hymno in Indram V. 3. 8. इषं पिबन् मयवदन्नः सुवीरं वृयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ »Cibum da sacrificantibus (nobis) cum liberis bonis. Vos servate cum felicitate semper nos.« — त्वे est pro seriori ते.

GLOSSARIUM.

अ

अ primum linguae Sanscriticae elementum et usitatissimum. Est praeterea अ, 1) alpha privativum, quod nominibus substantivis et adiectivis nec non nominalibus verbi formis, i. e. participiis, gerundiis et infinitivo praefigitur; ex c. 25. 42. 46. etc.; si incipit vox sequens a vocali, dicitur अन्. 2) Thema pronom. demonstr. rem proximam indicantis, a quo descendunt formae अस्मै, एन, अया (144.), aliae.

अंश m. humerus.

अंगु m. radius. (अङ्ग pervadere).

अङ्गुक, n. amiculum, velum. (Ab अङ्गु + क, ut videtur, a genere texturac radiato).

अहन् n. peccatum, erimen. 100. (अह् idem atque अघ्, angere; scribitur etiam अहुन्).

अकल्मष mfn. innocuus. 52. (alpha pr. क°).

अक्रोषन् mfn. non irascibilis. 40. (alpha pr. को°).

अक्षु f. nox (Wils.) *m. stella. 134. Vox Védica. Gramm. derivant ab अञ्.

अक्ष 1) m. genus seminis. 2) in comp. pro अक्षि. 10. 41. fem. ई. 42.

अक्षत 1) mfn. incolumis, integer. 2) n. granum. 83. 126. q. cf. (alpha pr. et क्षत).

अक्षमाला f. rosarium. (अक्ष et मा°). 126.

अक्षर् 1) mfn. indelebilis, a mutatione alienus, sempiternus. 2) n. littera, sive potius sonus individuus, elementum. 3) f. vox. 100. (alpha pr. क्षर् perire).

अक्षि n. oculus. 94. Casus quidam ab अक्षन्. (अक्ष्, notare, unde desid. ईक्ष्).

अखिल mfn. integer, totus, omnis. -लेन omnino (alpha pr. खिल, vacuum).

अङ् r. 1. अङ्गति se movere. — 2) r. 1. अङ्गति inclinari, incurvari.

अगम्य mfn. 1) inmeabilis, 2) non intelligibilis. 30. (alpha pr. गम्य).

अगोचर mfn. ignotus, non perceptus. 94. (alpha pr. गो°).

अग्नि m. 1) ignis. 2) Deus Agnis. 98. 99. 100. 101. etc. (अङ्, aff. अग्नि, pro अग्नि).

अग्र mfn. 1) in anteriori parte positus, extremus. 59. 62.

2) excedens. 56. 3) n. cacumen, acumen, acies. 13. 64.

-ग्रे, coram, ante. praepos. c. gen. 8. 9. 12. etc.

-ग्रतस् adv. et praep. c. gen. coram, versus id quod e regione est, prorsum. 74. 75. 82.

अग्राह्य mfn. quod non sumendum est. 75. (alpha pr. ग्रह्).

अग्रिम mfn. in parte antica positus. 77. (अग्र, aff. इम, idem ac म in मध्यम).

अघ. n. crimen, peccatum. cf. अंहन्.

अवृष्टि mfn. radians. 99. vox incerta 138.

अघोर mfn. non crudelis. 3. (alpha pr. घोर°).

अङ्ग m. gremium, pectus. 83.

अङ्ग, n. 1) membrum. 2) totum corpus. 30. 59. 3) pars, quasi membrum, Vêdarum, cf. वेदाङ्ग. In comp. fem. ई 26. 57. 83. — अङ्गीकरोति, partem sui ipsius facit, spondet 44. (अङ्, se movere).

अङ्गन. 1) n. cors, anla. (अङ्, circumire?). — 2) f. -ना, mulier. 76. 88. (ab अङ्ग, quasi magis membrosa).

अङ्गार m. n. carbo. (cf. अग्नि).

अङ्गुलि, s. -ली f. digitus. (अङ्ग, aff. उल idem atque उर).

अङ्गुलीयक n. annulus. (a praec. aff. ईय + क).

अङ्गुष्ठ m. pollex. 116. (अङ्ग, aff. inusitato).

अङ्गिष्ठ m. pes. (cf. अङ्ग = अङ्गु, scribitur etiam अङ्गि).

अचिर mfn. non longus, brevis. -रेण, sc. कालेन, brevi tempore. -रात् id. (cf. अतिरिक्).

अच्युत mfn. non lapsus, aeternus. — m. nomen Viś'n'uis. (alph. priv. + च्यु). — अच्युतमूर्ति m. 76. cuius forma non perit, itidem Viś'n'us est.

अजर mfn. non senescens, aeternus. (alph. pr. + जरा).

अजित mfn. invictus, indomitus, infractus, de sensibus. (alph. pr. + जि).

अतिरिक् adv. brevi tempore. 97. (De orig. cf. 133).

अतिरिक् mfn. non obliquus, directus, directa via utens. 64. (alph. priv. + रि°).

अञ्ज r. 1. अञ्जति, colere, modo peculiari tenere, insignire, venerari. अञ्जित, insignitus. 54. Cum praep. अत्र, उत्, प्र, परा, प्रति, सम् et aliis quibusdam vocc. format adiect. directionem et rationem motuum notantia.

अञ्ज m. अञ्जति. (a praec.) 112.

अञ्जल m. limbus. (a rad. अञ्ज, aff. अञ्ज?).

अञ्ज r. 7. अञ्जति. 1) propellere, agere. 2) oblinere, ungere. — c. वि, evolvere, creare.

अञ्जन. n. unctio, collyrium. 83. (a praec.)

अञ्जलि m. 1) libatio, quae fit manibus cavis, tum actio manuum concavandarum, ad libationem faciendam. 2) in universum supplicatio, quae fit iunctis manibus concavatis. Hinc -लिकर्मन् n. 48. supplicatio, humiliatio. (अञ्ज, aff. inusit. अलि).

अपिमन् m. subtilitas, facultas semetipsum ad libitum diminuendi. 3. (seq. et aff. इमन्).

अणु mfn. (fem. -ण्वी), parvus.

अतस् 1) adv. loci, inde. 2) tempor. deinde. 3) caus. ex ea re. 41. ideo 48. 47. 76. etc. ex ea ratione, iuxta eam normam. 1. — pro abl. pronom. 21. 34. 96. — अतःपरं, hinc quod sequitur, deinde. 3. (Them. pron. अ).

अति praep. trans, supra, super. Nomin. praefixa vim auget notionis, ut in Latinis adiect. *per*, ut 30. 37. 44. 72. 91. (ubi non ad मध्य tantum pertinet, sed ad totum compos.). — 59. in adi. mutat nomen. — nominaliter positum 37. — मा + अति, ne nimis. 11. (them. pron. अ, aff. ति, ut इति?).

अतिक्रान्त mfn. praeteritus. 10. 22. (कम्).

अतिग mfn. excedens, excellens, edurans. 58. (ग).

अतिथि m. hospes. (alpha priv. तिथि, in cuius gratiam dies festi observari desinunt).

-वित्त्वं n. hospitium. (Antec.)

अतिरेक mfn. modum excedens. — m. actio modum excedendi. (रिच्). 11.

अतिलोभ mfn. nimis avidus (लोभ), unde

अतिलोभता f. nimia aviditas. 21.

अतिशय mfn. excedens. Ab origine substantivum est et additur voci alii, ut अन्तर, aliud, मात्र, solum. Adiectivi more praefigitur 112. (शी).

अतीत mfn. praeteritus. (इ). 57.

अतीव, supra aequalitatem (अति + इव), valde; praefigitur adiect. 16. 35. 38. etiam seq. सु 55.

अत्यन्त mfn. finem excedens, infinitus, permagnus. 73. 85. (अन्त).

अत्र. 1) adv. loc. hic, illic. 2) hac in re. (अ them. pron.).

अथ part. contin. dein; solet initio sentent. poni 33. 59. etc; post primam vocem 44, 6; 59, 14; media sent.

53; in enumeratione 79. (अ them. pron. aff. य, cf. था, थं).
अयवा, 1) sive potius. 2) quidni, immo potius, part. re-
stringendi. 29. 58. 75. (Antec. et वा).

अद् r. 2. अन्ति. edere.

अदस् pronom. demonstr. mf. असो, n. अदस्. 9. 29. 51. 53.
etc. Indicare solet remotiora, praesentia cum vi qua-
dam significat. (cf. अ).

अदात् mfn. non donans, illiberalis. 31. (Alph. priv. दा°).

अदिति f. nom. propr. Uxor Kaçjapae, mater deorum.

145. (Alpha priv. et दिति, idem quod युति, splendor;
Nox primaeva mater lucis et deorum).

अदीन mfn. non miser, nobilis, liberalis. (Alph. priv. दी°).

अदूर mfn. non remotus, proximus. 41. -रे loc. adv.
prope. 62.

अद्भुत mfn. mirificus. — n. miraculum. (Depravatum vi-
detur ex अतिभूत, quod supra naturam est).

अद्य adv. hodie, in praesentiis. 139. अद्यापि, etiamnunc. 44.

(अ them. pron. et य, ut videtur pro यवि, loc. a यो, dies).

अद्भि m. mons.

अथ, deinde, part. contin. 98, 136. (orsum videtur ab अथ).

अथम mfn. infimus. (अथ, aff. म superlat. cf. seq.).

अथर् mfn. inferior. — m. labium inferius, labium, os. 25.

(अथ, aff. र, quod comparativos format e particull.).

अथर्म m. iniustum, nefas. (Alpha priv. ध°).

अथस् adv. infra. (अथ).

अधि praep. super.

अधिक mfn. excedens, magnus. 25. etc. excellens. 34.

praefigitur adiecc. sensu augendi 72. maior 10. 27. 28.

-कं शतं, centum et quod excedit. 55. 56. (अधि, aff. क).

अधिकार m. officium, potestas, provincia rei gerundae (कृ). Hinc

अधिकारिन् mfn. praepositus, possidens. — m. praefectus. 27.

अधिप m. dominus, rex, 16. (प).

अधिपति m. dominus, imperator, rex summus. 35. (पति).

अधिष्ठ mfn. qui ascendit, insitus 26. (रुह).

अधीन mfn. discens, obediens, dependens. 84. (इ, c. अधि, part. med. irreg.).

अधीर् mfn. inconstans. (Alph. pr. धी°).

अधुना nunc. (Instrum. a voce quadam अधु? cf. अन et अन्).

अधोमुख mfn. vultum demittens, ore demisso. (अधन् + मुख).

अध्याय m. studium, lectio. (इ)

अध्वर m. sacrificium. 101. A quibusdam pro adi. habetur sensu incolumis 136. q. cf.

अन् r. 2. अनिति, flare.

अन them. pronom. defect. eiusdem sensus atque इदं.

अनय mfn. innocuus. 76. (Alph. priv. अय).

अनङ्ग mfn. incorporeus. — m. 1) Amoris deus, Cupido. 2) voluptas. 69. 78. etc. (Alph. priv. अङ्ग, quia in ipsa mente versari dicitur amor et non, ut ceteri divi, in externa rerum natura. Fabula ad nomen explicandum ficta legitur Râm. I, XXV.).

अनङ्गसेना f. nom. propr. Ἐρωτοστράτος. (praeced. et सेना).

अनन्तर mfn. quod sine intervallo est, quod nulla re interiecta sequitur, quod instat. 48. — इ adv. deinde, mox. तदनन्तरं, idem. 41. etc. (Alph. pr. et अन्तर).

अनर्थ mfn. inutilis, infructuosus. (Alph. priv. अर्थ).

अनल m. ignis. (अन्, aff. अल).

अनाय mfn. domino destitutus, orbus. (Alph. priv. नाय).

अनावृष्टि f. absentia pluviarum. (Alph. priv. आवृ°).

अनिल m. ventus, spiritus. (अन्, aff. इल).

अन् praep. post, secundum, iuxta; postponitur interdum

et regit aut dativum aut accus. 98. 127. 134. (cf. नामन् Vikr. 70, 2. ed. Lenz.; iuxta me, i. e. meam conditionem).

अनुकार m. imitatio. (कृ). Hinc

अनुकारिन् mfn. imitans.

अनुकूल, mfn. congruus, idoneus, favens, proprie secundo flumine vectus. (अनु et कूल, ripa). 90.

अनुगुण mfn. qualitate similis, aequalis. 77. (गुण).

अनुग्रह m. (acceptio), favor, benevolentia. (ग्रह).

अनुज्ञात mfn. qui veniam eundi accepit, dimissus. 42. (अनु et ज्ञा).

अनुपदं adv. ita ut in tergo alienius haereas. cum gen. 30. (अनु et पद, passus).

अनुरक्त mfn. deditus, favens, amans. (रञ्ज).

अनुराग m. amor, favor. (रञ्ज). 24. 71. etc.

अनुवृत्त mfn. 1) similis. 2) decens, conveniens, aptus. 19. (अनु et वृत्).

अनुलग्न mfn. adhaerens, inhians, insequutus. 30. (लङ्ग).

अनुवर्तिन् mfn. obsequens, obediens. 29. 58. (अनुवर्त m. ab अनु et वर्त्, inusitatum est).

अनुवाद m. congruentia cum eis, quae dicta vel praecepta sunt; 2) repetitio et acceptio dictorum, actio morem gerundi. 67. (वद्).

अनुदुम् f. (-दुप्) nomen metri epiciei vulgatissimi. 103. (अनु + स्तुम्, firmum esse; pansis quasi firmatum).

अनुसंधान n. investigatio. (अनु + सं et धा).

अनुसर m. pedisequus. 20. (सृ).

अनुसार m. insequutio 82. (सृ). Hinc

अनुसारिन् mfn. sequens, observans praecepti. 40.

अनृत mfn. non verus, falsus. — n. falsitas, mendacium. (Alpha priv. et ऋत). 58. 21.

अन्त m. 1) finis 39. 60. 66. 2) pars ultima, ut कान्त,
Anglice: *outskirt* of a forest. 3) finis summus, ut वेदान्त,
summi fines doctrinae Vêdicae, et कामान्त, 21. — अन्तं गच्छति,
finem assequitur, consilia aliorum perspicit. 3. 15.

अन्तक m. finem faciens, deus mortis, 5. Jamas iuxta Wilson.
isto loco potius Civas est, mundi destructor. (Antec.).

अन्तरू praeppos. inter, intus; genit. regit, si cum nomine
construitur. (aff. तरू. cf. प्रातरू, वस्तरू).

अन्तर n. 1) pars interior 58. etiam hominis, cor, mens.
53. Et praefigitur et subiungitur hoc sensu. 80. 2)
intervallum. 3) discrimen, diversitas. Hoc sensu ad-
ditur et dicitur diversitas rei pro re diversa, valet
itaque *aliud*. 17. 40. 42. 43. 62. 76. 89. Et 42, 7.
semel positum subaudiendum est ad देशेन, ut sit distri-
butio, unus alter. (A praecc.).

अन्तरोक्ष n. aer. (अन्तरू et ईक्ष्, videre, quod pellucidum est).

अन्तर्गत mfn. quod interiit, occultus, interior. 8. (अन्तरू et गन्).

अन्ति praeppos. obsoleta, *ante*. Hinc, aff. क

अन्तिक mfn. e regione positus, 66. — n. vicinia; hinc
-के, praepp. cum genit. 58. et -कं adv. In fabb. scenicae.
praemisso जन, de eis quae ita in scena proferuntur,
ut ab auditoribus quidem, sed non ab omnibus per-
sonis in scena audiri possint. 92.

अन्ध mfn. 1) coecus, proprie et figurative. 18. 71. 2) oc-
cultus. 22. (rad. 1. cl. अन्ध s. अन्ध non invenitur).

अन्धक mfn. coecus. 32. (praecc. et aff. क).

अन्न n. cibus, edulium, praesertim oryza. (part. pass. ab अद्).

अन्य mfn. (n. -न्यत्). alius. Indefinite ponitur 28. 30.

(Anglice: the other day). — अन्योन्य mutuo, invicem, alter
alterum, ἀλλήλων, etc. prius अन्य non inflectitur. 86.

- तस् adv. aliunde, aliorum. 77. 48. (Antec. aff. तस्).
- अन्यत्र 1) alibi. 2) praeter, extra c. abl. 25. (Id. aff. त्र).
- ता, alio modo, alias, aliter, alioquin. 56. 93. — 'c.
कृ, mutare. 15. Hitôp. 2. (Id. aff. क).
- अन्यादृश mfn. (fcm. -शी). alium aspectum praebens, mutatus (अन्या pro -यद् et दृश). 72.
- अन्येषुस् adv. alio quodam die. 24. (अन्ये loc. est irreg. et युस् contractum videtur e दिवसे, die, omisso ए).
- अन्वय m. successio parentum et natorum, familia, gens. 41. (इ).
- अन्वित mfn. sequentem habens, praeditus (इ). 4. 50. 77.
- अन्वेपिन् mfn. quaerens, inhians. (Ab अन्वेप m. voce inusitata ab अनु + इप्).
- अप् f. singul. non usitatur, nom. pl. आपन्, aqua 76. 97.
- अप praepos. de, indicat decessionem e loco.
- अपटो, f. tapetum, aulacum, praesertim siparia, quorum ope varia in scena exhibebantur locorum similitudines. (Orig. incert.).
- अपटोक्षेप m. repentinus introitus in scenam, quod fit siparia amovendo. (Antec. et क्षेप a क्षिप्, iacere).
- अपमान n. parvi aestimatio. (मन्, opinari).
- अपर mfn. 1) remotior, inferior. 2) alius 9. 96. एक-अपर, unus-alter 39. (अप aff. र, cf. अथर).
- अपराङ्मुख mfn. f. ई ore non averso, taedio et aversatione non affectus. 41. (Alph. priv. et परा°).
- अपराध m. alienatio favoris, offensio, culpa. (राध).
- अपरीक्षित mfn. inconsideratus, de hominibus et actionibus. 14. 15. (परी°).
- अपन् forma praepos. अप, usurpata in composito

अपस्कर m. faeces, sterens (कृ). 4.

अपह्नव m. denegatio. (हृ).

अपाय m. 1) abitio. 2) derelictio rectae viae, transgressio. 31. (इ).

अपि partic. 1) etiam. Interdum continuendae tantum orationi inservit: सोऽपि, is quidem, 25, 13. 29, 6. 46, 16. (*Auch gingen sie dann*); 48, 5 etc. et locum copulae supplet. 2) part. augmentativa, *vel*; एकत्वापि, vel minus. 3, 4. 27, 16. etc. 3) interrog. addita sensum reddit indefinitum, किमपि, quidquid sit, quodcumque. 4) अपि c. न auget negationem. 15, 8; 62, 3. ne quidem; in repetita negatione posteriori न additur: न-नापि 32, 7. — 5) अपि च, atque etiam, particula in serie distt. inter se iungendorum usitata. 66. 67. — 6) यद्यपि, etiamsi. q. cf.; etiam separate 3, 6. (Differt 15, 14.). — 7) init. quaestionis, affirmationem implicantis. 68. — 8) Olim praepos. fuit, ἐπὶ.

अपेत mfn. a quo abiit, quem dereliquit 77. (इ).

अप्सरस् f. Apsaras, nomen puellarum coelestium, quarum numerus infinitus in coelo Indrae agit. (अप् et स्रस् a सृ, ire; antiquitus enim Naiades et Nymphae fuisse videntur).

अब्रध्व mfn. non occidendus, innocuus, 14. 27. (Alpha priv. et ब्रध्).

अब्ज m. nymphaea, lotus. (अप् et ज c. जन् q. cf.).

अब्द m. nubes, (अप् et द pro दा) tempus pluviarum, annus. (cf. वर्ष). 57.

अभाव m. contrarium existentiae, fluxa mundi conditio, res caduca, res inhonesta. 58. (Alpha priv. et भाव).

अभि praep. ad, ἐπὶ. Adiectt. praefixa vim addit. In Vêdis etiam अभि. 99.

अभिज्ञात mfn. genere nobilis.

अभिधा f. exhibitio, denominatio. (अभि et धा).

अभिनव mfu. novus, recens. 67. (अभि q. cf. ct नव).

अभिप्राय m. intentio, voluntas, consilium. 29. 50. (अभि et प्राय a प्री).

अभिमत mfn. magni aestimatus, gratus. 44. (मन्).

अभिमुख mfn. e regione positus. — खं adv. adversus, praepositionis more cum genit. 68. (मुख).

अभिलक्षित mfn. desideratus. (लस्) 78. ubi potius neutrum est et substant.

अभिलासुक mfu. desiderans. 42. (Etyim. idem, aff. उरु).

अभिसारिक mfn. adveniens, visitans; hinc fem. -का secutuleia, mulier quae amasium visitat. 25. (अभिसार, a सृ, aff. इक).

अभीप्सु mfu. desiderans, cum accus. 50. (अभि et ईप्सु, adieet. desider. ab आप्).

अभ्यन्तर n. 1) pars interior. 75. 2) intervallum, spatium temporis. 33. (अभि et अन्तर).

अभ्यास m. applicatio, assiduitas, consuetudo. 40. (अभि et अस्; non आस्, nam respondet अभ्यस्त).

अम् affix. pronominu. 139.

अमति m. luna, tempus, fraudator. 129. — fem. ignorantia, forma 131. (Prioris significatus originem neseio; posterioris est अ priv. et मति; mente caret et ignorantia et forma rerum eaduea).

अमर्त्य mfu. immortalis. (अ priv. et मृ, aff. व, inserto त). 101.

अमा adv. una cum, simul, prope. 98.

अमात्य mfn. qui prope est, in promptu, paratus. 100. — m. minister, qui a consiliis est. 29. (अमा, aff. त्य).

अमित mfn. immensus, infinitus. (अ priv. et मा). 32.

अमित्र m. hostis. (अ priv. et मित्र). 45.

अमृत mfn. immortalis. 101. — n. Ambrosia. 33. (अ priv. et मृ).

अम्बर n. vestimentum. 11. (Num ab अनु, omisso उ, et वृ a वृ, operire?).

अम्बु n. aqua. (अम्बु se movere, aff. उ?).

अम्बुज n. nymphæa, lotus. (præced. et ज a जन् q. cf.).

अम्भत् n. aqua. (r. अम. 1. अम्भति significat sonum edere).

अम्भोज n. nymphæa, lotus. 66. (Præced. et ज a जन्).

अम्भोजतन्मन् m. Brahman, e nymphæa natus. (Præc. et तन्मन्). 66.

अम्भोनिधि m. mare, Oceanus. (अम्भत् et निधि). 44.

अम्भोरुह n. nymphæa, lotus. 66. (Id. et रुह).

--रुह n. idem. (Id. et रुह, aff. अ). 82. 83.

अयन n. annusdimidius, proprie solis iter versus septentrionem vel meridiem. 55. (इ).

अयन् is, nom. sing. masc. pronom. demonstr. इदं.

अयत् n. ferrum. 133.

अये interi. castigantis, elen. 72.

अरुणी f. lignum, cuius tritu ignis elicitur. 98. 136. (cogn. seq.).

अरण्य n. silva. (Orig. incert.).

अरण्यरुदित n. lacrimatio in silva, i. e. querela irrita. (Antec. et रुदित).

अरति m. rex. 101. Vox Vêdica. (Orig. incert. aff. अति, ut in अमति?).

अरविन्द n. nymphæa, lotus. 67. (Derivant ab अर, celer et विन्दु obtinere).

अरि m. hostis.

अरुण mfn. ruber, rufus. 59. 97. (Orig. inc.).

अरूप mfn. splendidus. — m. equus. — f. -षा et -णी equa. 101. bis. 144. 145. (Vox Védica, a colore derivata, pracc. cognata).

अरे interi. obiurgantis, exclamantis. (Voc. sing. est ab अरि).
अरोगिन् mfn. liber a morbis, sanus. (Ab अरोगे, sanitas, ab अ pr. et रोगे, morbus). Hinc

अरोगिता f. sanitas. 31.

अर्क m. 1) hymnus; carmen. 141. 145. 2) sol. 51. (Ab ऋच्, laudare, lucere).

अर्च r. 10. अर्चयति, colere, venerari. 67. 147. (Ab ऋच्. r. 1.).
अर्चन n. et -ना f. veneratio, cultus. (अर्च्).

अर्चि f. iuxta Wils. at m. est 98. flamma. (ab ऋच् aff. इ eum Guna; forma vulgatio est अर्चिस् m.).

अर्जुन m. nom. propr. Arg'unae, celebratissimi inter quinque Pand'uis filios.

अर्णव mfn. undosus, aquosus. 134. — m. oceanus, mare. (per Gunam utriusque syllabae ab ऋणु, quod vocabulum significare debuit aquam, ut अर्णस्, n.; ऋणु a ऋ, ire, aff. नु, ab origine fluidum designasse apparet).

अर्थ r. 10. अर्थयति, petere. — e. प्र, petere, desiderare, rogare. 17. 36. 77. 93. (A seq.).

अर्थ m. 1) res. 2) opes, divitiae. 43. 84. 88. 3) opes nam sistunt rerum appetundarum, quae aut tres sunt, si haec vita tantum respicitur, sive काम, dulce, धर्म, honestum, अर्थ, utile, aut quatuor, si additur respectus vitae futurae, et मोक्ष, beatitudo. Est itaque utile, commodum. 20. 40. 49. 78. 4) res agenda, negotium, ut in कृतार्थ, q. cf. 85. 5) res verbis vel signis significata, significatio, sensus. 7. 46. — Aceus. instr. dat. loc. praepositionis munus agunt et valent, ergo, causâ,

gratiâ, attinet ad (21.) cum genit. qui saepe numero in composito latet, ut तदर्थ, ob hanc causam, किमर्थ, quam ob causam, et 4. 33. 34. 37. 54. 74. etc. (किमर्थ mfn. quam causam habens, legitur 57, 7.). — कोऽर्थो मे तेन, quid rei mihi est cum isto, cui usui est.

अर्थिन् mfn. qui negotii causa petit, qui auxilio eget, indigens, desiderans, pauper. 29. 63. 68. 75. — m. vox forensis, qui iure persequitur in iudicio, quod sibi debetur, qui actionem quaerit, accusator. 89. (Praec.)

अर्द्ध r. 1. laedere, vexare. Partic. अर्द्धित sive अर्द्ध. Solet c. praepos. आ coniungi अर्द्धित mfn. vexatus, cruciatus. 39. 59.

अर्द्ध mfn. dimidius. 5. 22. 34. — n. pars dimidia. (Est ab अर्ध्, crescere, augeri; at translatio sensus non liquet).

अर्द्धचन्द्र m. 1) luna dimidia. 2) figura lunae dimidiatae unguibus in cute facta. 10. (Antec. et चन्द्र).

अर्द्धरात्रि f. nox media. 10. (Forma legitima est -त्र m. ab अर्द्ध et रात्रि).

अर्पण n. directio ad, applicatio, instructio, ornatus. 61. (Ab अर्प् caus. rad. ऋ, ire).

अर्पित mfn. suppeditatus, ornatus. (Ut antec.)

अर्चगन् m. solis nomen. 145. (Vox linguae vetustae ab अर्च, venerandus, aff. मन्, quod alias ita non usurpatur).

अर्चत् m. 102. equus, licet fem. postulet locus. Proprie est partic. praes. act. ab अर्च्, 1. cl. occidere iuxta gramm. at a(u)rv Zendice est currere, aurvat, equus;

अर्चन् m. (nom. -वा) equus, अर्चति f. equa apud Wils. leguntur.

अर्ह् rad. 1. अर्हति 1) convenire, decere. 2) dignum esse. 3) debere, ut mulctam. 130. 4) auxiliare c. infinit. in rogando et optando. 55.

अर्ह mfn. dignus. 41. (Ab antec.).

अलं adv. satis. 11. cum instr. 75. 85. 87. 95. — e. कृ, valet satisfacere, ornare. 40. 77.

अलक्ष्य mfn. invisibilis. 30. (Alpha priv. et लक्ष्).

अलंकार m. 1) ornamentum. 55. 2) figura orationis ornatæ. 68. (Vid. अलं).

अलम्बुषा f. nomen Apsarasis. (Orig. ine.).

अलस mfn. ignavus, languidus, apud erott. de oculis, etiam de mammis. 74. 87. (अ priv. et लस्, strenuum, gnavum esse).

अल्प mfn. parvus, exiguus. 3. 76. (Or. incert.).

अव् r. 1. अवति servare, tueri, amare. 99. — c. प्र prosequi. 145.

अव praep. de; motum deorsum notat.

अवगाह m. immersio, lavatio. 60. (गाह्, perturbare).

अवज्ञा f. contemptus. 84. (ज्ञा).

अवतार m. deseensio, praesertim dei in terram, *ἐπιφά-
νεια*. 24. (तृ).

अवदात mfn. purificatus. 67. cf. not. p. 118. (दो).

अवरत mfn. cessans. 67. (रम्).

अवर्षण n. defectus pluviarum. 27. (वर्षण).

अवलिप्त mfn. unctus. (लिप्).

अवलुम्पन n. irruptionem ex repente facere et aufugere, instar lupi, Man. VII. 106. inde fuga. 48. (लुप्, finire, videtur tamen लुप् ab origine etiam esse irrumpere).

अवलोकन n. observatio, contemplatio. 23. (लोक).

अवश्य mfn. quod voluntate nostra regi nequit, quod necessario fit. — अयं adv. necessario. 67. (अ priv. et वश्य).

अवसर m. 1) actus descendendi in locum. 2) locus rei gerundae aptus, opportunitas, tempus. 2. 89. (सृ).

अवस्था f. conditio, status. 83. (स्था).

अवहास m. derisio. 57. (हस्).

अवाह् mfn. (nom. -वाह्, -वाची, -वाक्, in comp. -वाक्) deorsum conversus. 62. (अव et अह्).

अवात mfn. invictus (sive impervius). 97. 98. (अ priv. वा r. 2. 1) ire se movere. 2. laedere).

अविचार m. inconsiderantia. 15. (अ priv. विचार).

अविनीत mfn. immodestus, indecorus. (अ priv. et विनीत).

अव्रत mfn. votorum oblitus. 32. (अ priv. व्रत).

अग्र r. 9. अग्रनाति, comedere, frui. 47.

अग्रक्त mfn. incapax, ineptus. (Alph. pr. et अक्).

अग्रान mfn. comedens, devorans; in compos. 48. (अग्र).

अग्रस्त mfn. non laudatus, male oninosus. 16. (अ pr. et अंस्).

अग्रुम mfn. improbus, inhonestus, infaustus. 16. (अ pr. et अंम).

अग्रेष mfn. residuo carens, totus, universus. 63. (अ priv. et अग्रेष).

अशौच n. impuritas. 21. (अ priv. et शौच).

अश्रु n. lacrima. (pro दश्रु, vidente Boppio, a दंश् aff. रु).

अश्व m. equus.

अश्विन् mfn. qui equos habet. — m. dual. 'gemini solis filii, decorum medici, equis invehit soliti; mater est Aequinî, prima inter mansiones lunae, capite equino picta, in capite Arictis stellas occupans. Grammaticam si respicis, filii hi matri aetate sunt aequales.

अष्टतय n. congregatio octonaria. 89. (Seq. et aff. तय).

अष्टन् (nom. अष्ट et अष्टौ) octo. (Forma dualis indicat, octo Sanscritice significari per bis quatuor, forsitan ab utraque manu porrecta, pollice abscondito; participii formam rad. in -ञ् praebet).

अष्टम mfn. fem. -मी. octavus. f. -मी sc. रात्रि, octavus dies a Kalendis et ab idibus. 16. (Id. aff. म).

अस् r. 2. अस्ति, esse, verb. substantiv. — Auxiliare est in temporr. composs. c partic. formatis, licet solet omitti. Partic. सत् partic. praeter. pass. additum pro contextus varietate variarum continet vim particularum. 11, 17. 43, 8. postquam, etenim, si; Hitôp. 15, 21. विनाशे नियते सति, etiamsi interitus certus sit; etc. — 2. sing. imp. act. रुधि 99.

अस् r. 4. अह्यति, iacere, proicere. 133.

— c. अभि, semet applicare, exercere.

— c. नि, deponere, imponere. 66. abiicere studia rerum mundanarum; hoc sensu etiam c. सं + नि.

— c. निस्, eiicere, expellere. 67. 96.

— c. सं in unum conicere, contrahere.

असकृत् adv. haud semel, (अ priv. et सकृत्), saepius.

असङ्गातिमित्र m. nom. propr. Δυσγενής. (Antec. ज्ञाति et मित्र).

असत् mfn. nonens, μὴ ὄντως ὄν, malus. (Alph. priv. et सत् partic. r. अस्. 2.).

असम mfn. incomparabilis. 4. (अ priv. et सम, aequalis).

असमर्थ mfn. non idoneus, impotens. 3. (Alph. pr. et सम°).

असह्य mfn. intolerabilis. (Alph. priv. et सह).

असाधु mfn. malus, ignobilis. 81. (Alph. priv. et साधु).

अस्तु m. iaculator. 97. (अस् r. 4.).

अस्थि n. os, ossis; casus quidam ab अस्थन् descendunt. (Or. incert.).

अस्मत् thema cass. plur. pronom. 1mae pers. quod etiam in composs. usurpatur; pluralis dignitatis est saepius: 26. 76. 77. 85. 86. 90. 94.

अस्मद्विध mfn. nobis similis. (antec. et विधा, species) 88.

अस्मयु mfn. nostri amans. 100. 139. (अस्मत्, abiecto त् et aff. यु).

अह् rad. defect. cuius perfect. tantum personas quasdam habet, loqui. 51. 3. pl. अहुम् sine subiect. significato, dicunt homines, dicitur. 16.

— c. प्र id. 55.

अह् r. 1. अहते, ire. (potius torquere, angere. cf. अय et अह्).

अह partie. enclit. pronominu. in Vêdis addita. 98, 15. 137.

अहम् nom. sing. pronom. 1mae pers. ego. (Pro अह्; cf. 139. haud differt a rad. अह्, loqui; ego locutor est).

अहर n. dies. Nom. et acc. अहर; idem thema retinetur in easibb. a consonant. incipientibus, sed ante sonorr. contra regulam in अहो abit; ceteri casus ab अहन् descendunt. In fine compositi अह् pro अहन et अह, in init. compos. अह्, quod ante रात्रि fit अहो. Masculinum nullibi legitur atque male editum est *m* pro *n* apud Wilsonem. (Orig. incert.) 56, 19. 57, 6. 87, 4. 73, 18. 2, 8. Unicum est exemplum mihi notum, in quo अह initio compos. legitur 68, 13. Add. Manu I. 65. 66. 67. 68. 70. 72. 73. 74. etc.

अहर्निशं adv. per totum nyctemcrum, quotidie, semper. (अहर et निशा). 42. 55.

अहर् interi. ridentis. 85.

अहि m. anguis, serpens. (अह् = अघ् q. cf. aff. इ).

अहो interi. admirantis et obiurgantis.

आ

आ praepos. 1) ad, usque ad; construitur nonnunquam cum ablat. vel eum accus. nominis et significat terminum *usque ad* et *inde a*, re memorata aut exclusa aut inclusa. 2) adiect. praefixa notat diminutionem quan-

dam, ut आपाषडु, i. e. haud prorsus albus, tamen proxime ad albitudinem accedens. Aliud exempl. 64, 6. 3) In loco Vêdico 142. videtur more Latini *ad* cum accus. esse posita, venite ad sacrificium; nam nullum est exemplum, posse in compos. cum verbis aliam praepositionem huic praemitti; itaque आ-उप-यातं in unum eoalescere nequit. — 4) in eompos. nonnullis आस्. cf. not. ad Hitôp. p. 35.

आः interi. assentientis vel mirantis. 75.

आकार m. 1) forma, figura. 2) Species rei, qua eius indoles indicatur. 3. (कृ).

आकाश mn. aether, aër. Elementum est apud Indos quintum; ordine primum, subtilissimum et summum, de quo Megasthenes ap. Strabonem XV, 59: πρὸς δὲ τοῖς τέτταρσι στοιχείοις πέμπτη τις ἐστὶ φύσις, ἐξ ἧς ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ ἄστρα. (काश, splendere).

आकीं adv. prope, 144. praepositionis more c. abl. prope a; voeula Vêdica eeteroquin ignota.

आकीर्ण mfn. impletus, refertus, erebratus. 6. 50. 73. (कृ).

आकुल mfn. confusus, perturbatus; tam repletus, ut sit confusio. 4. 43. 52. 64. 88. (कुल् colligere).

आकुलित mfn. perturbatus. 44. 46. (कुल्).

आकूत n. intentio, indicatio. (कू, sonare, indicare).

आकृति f. conformatio, figura, forma. 13. 55. (कृ).

आवु m. mus.

आखेटक n. venatio. 6. (Ab आखेट; quod derivatur a खिट् r. 1. terrere).

आख्या f. denominatio, nomen. (ख्या).

आख्यान n. narratio, poema epicum. (ख्या).

आगत mfn. qui advenit, qui attigit. (गम् q. cf.).

आगन्तुक mfn. adventicius, aliunde veniens, non indigena, ignotus. 89. (Ab आगन्तु Hitôp. 18, 2. a गम्, aff. तु).

आगम m. 1) adventus. 30. 43. 2) attactus, actus attingendi, ut scientiam. 36. 68. (गम्).

आगमन n. adventus. 25. 39. (गम्).

आगार n. domus, receptaculum. 42. (Scribitur etiam अगार et miram praebent gramm. originationem. Si comparatur उकार, vomitus, et निगार, devoratio, apparet esse ab आ et गृ, quod per *deglutire* explicatur, atque dictam fuisse domum a receptaculo; est praeterea आगार proprie intima pars domus, et adytum, in quo antiquitus ignis domus tutor nutriebatur, अन्यगार dicitur, etiam देवतागार, domus deorum, Râm. II, IV, 29. quae sita erat in intimo reginae gynaececo).

आघात m. plaga, vulnus. (घात nomen est a हन् eodem modo formatum, quo caussativum घातयति, a quo tamen ipsum vix descendit).

आचार m. 1) iter in via calcata, ratio eundi. 2) ratio vivendi, mores. 3) boni mores vetusta consuetudine sanciti, observantia iuris antiqui, honestas, probitas. 70. 77. Manu I. 107. seqq. II. 6. 12. 18. (चर्).

आचार्य m. magister, praeceptor. (चर्, qui frequentandus est ad doctrinam ediscendam).

-यक m. idem. 67.

आचित mfn. coopertus. (चि). 53.

आज्ञा f. iussus, permissio. (ज्ञ).

आढ्य mfn. dives, abundans, c. instr. 1. 42. 52. 75. (Pro आर्ध a ऋध्, crescere, assimilato र्ध in ङ more Prâkritico).

आणक mfn. exiguus. 11. (अणु, aff. अक per Vriddim).

आतप m. lux solis, calor. (तप्).

आतपत्र n. umbraculum, quo defenditur lux solis. (Antec. et त्र affix. instrumenti). Tralate 63.

आतुर mfn. aegrotus, vexatus. 16. 20. (Derivant ab आ et तुर pro त्वर accelerare).

आत्मक mfn. in fine compos. indicat, suâ naturâ pertinere qualitatem, quae initio compositi ponitur, ad id, cui attribuitur adiectivum in आत्मक desinens. (आत्मन्).

आत्मज m. filius. (आत्मन् et जन).

आत्मन् m. 1) anima, animus, mens. 2) Fungitur vice pronominis reflexivi et ad tres personas refertur; quae sit persona, pendet a subiecto. 34, 16. 58, 4. 12. est semetipsum; 84, 5. est temet ipsum; etc. 3) Hoc sensu etiam nominativo ponitur et pendet tum sensus ab instrum. enunciationis passivae, ut 33, 10. 4) Genitivus eodem modo munus habet pronominis possessivi trium personarum et reflectitur ad subiectum. 44. 55. Insigne addo exemplum, ubi genitivus hic ad dualem refertur: Râm. II, LXIV, 28. तं पुत्रमात्मनः स्पृष्ट्वा - निपेततुः। Ambo cecidere, postquam filium suum tetigerant. — 5) in fine compos. idem significat, atque आत्मक, q. cf. 30, 17.

आदर m. reverentia, veneratio, attentio. 43. (दृ r. 6.).

आदर्ज m. speculum. 94. (दृग्).

आदि m. 1) initium. 48. 38. 2) in fin. compos. indicat, rem prius memoratam primum tenere locum in serie, cuius cetera membra subaudiunda sunt. 6. 11. 22. 29. 34. 41. huc pertinet इत्यादि, si initium tantum vel pars quaedam sententiae laudatur; proprie id, cuius initium ita audit. 39. etc. (आ et दा, ut आधि a धा, in se suscipere, incipere).

आदिक mfn. 1) initialis. 2) eodem sensu ponitur, atque anteed. No. 2). 25. 76. (Antec.)

आदित्य m. sol. (Ant ab आदि et त्व, aff. quo adicee. formantur e praeposs. et adverb. localibus, ita ut sit initium anni faciens vel a cuius constellatione anni initium factum sit; pro mensium enim numero sol duodena nomina accipit et in duodenos *Âditjas* discernitur; primus Âditjas धातृ est, quo nomine Brahmâ, primigenius deorum, dicitur; Mahâbâr. I. v. 2524. hunc deum solarem ab initio Âditjam dictum fuisse suspicor, nomine ad ceteros posthac extenso; aut vera est Indorum derivatio ab अदिति, quae est eunctorum deorum mater; est आदित्य etiam deus in universum).

आदिष्ट mfn. indicatus, iussus. — n. iussus. 67. (दिष्ट्).

आदेश m. iussus. 14. 29. (दिष्ट्).

आद्य mfn. primaevus. 71. (आदि).

आनन n. os, vultus. (अन्, praep. आ).

आनयन n. adductio. (नी).

आनुषक् adv. 98. Vid. 135. (आ-अनु-सक्त).

आप् r. 5. आप्नोति, आपृते. 1) Attingere locum, pervenire ad. 2) adipisci, obtinere. 40. 96.

— c. अत्र attingere. 49.

— c. प्र pervenire ad, obtinere. 48.

— c. वि pervadere, occupare, implere.

— c. सं finem attingere, perficere. 65.

आपत्ति f. calamitas, infortunium. 30. (पद् cf. seq.).

आपद् f. calamitas. 32. 67. 96. (पद्).

आपन्न mfn. 1) adgressus, naetus. 2) illapsus, delapsus.

22. 24. 35. potissimum in calamitatem quandam; hinc

sine definitione calamitatis आपन्न, infelix, infortunatus, ut Vikram. ed. Lenz. 6, 16. (पद्).

आपीड m. corolla, diadema. 39. (पीड्).

आप्य mfn. quod obtineri potest; *affinis* redditur 100. et neutrum substantive positum est; videtur potius esse auxilium accessibile. (आप्).

आभरूण n. ornamentum. (भृ).

आमलक m. species Myroballi. 52. (Or. ineert.).

आमोद m. suaveolentia. 6. 65. 69. (मुद्).

आम्र m. Mangifera Indica. (Orig. ine.).

आम्रातक m. Spondias Mangifera. (Ab ant. ob similitudinem; ultima pars vocabuli obscura est).

आयत mfn. longus. (यम्).

आयतन n. altare, aut tectum, in quo altare. 6. (यत्, tendere, niti; videtur dictum ab inclinatione corporis in deis salutandis).

आयत्त mfn. submissus, subiectus. (यत्) 80. e. genit.

आयास m. labor, aerumna. 80. (यस्).

आयुध m. arma, ut telum, alia. (युध्).

आयुस् n. 1) actas. 2) spatium vitae praedefinitum. (Orig. ine.; gramm. ab इ, ire).

आयुष mfn. longaevus. 57. (Ab antec.).

आयुष्मत् mfn. longaevus. Vox est, quae usurpatur in allocutione et implicat preces pro longaeuitate eius, qui appellatur. 76. (Id.).

आरम्भ m. inceptum, conatus. 40. (रम्).

आरूढ mfn. qui ascendit. 36. (रूढ्).

आरोह m. 1) ascensus. 2) statura corporis, in primis latus mulierum. 50. (रूह्).

आर्त्ति f. vexatio, tormentum. 25. (आ et अर्द्).

आर्दित mfn. vexatus. (आ et अर्द्).

आर्द्र mfn. humidus, madidus. 50. — fem. sexta mansio
lunaris. 16. (Orig. incert.).

आर्य mfn. venerabilis; vox in allocutione usurpata. 68.
— fem. -र्या sc. गीति, metri genus. 106. (Ab ऋ, ire et
frequentandus forsitan primum valuit).

आलम्ब m. 1) inclinatio, actus superimpendendi. 2) id in
quod inclinatur, fulcrum. 28. (लम्).

आलय m. habitatio, domicilium. 27. 76. (लो).

आलाप m. allocutio, exhortatio. 53. 89. (German. Vor-
sprache). (लप्).

आलिङ्गन n. amplexus. 11. 25. 64. (लिङ्).

आलोकन n. intuitus, aspectus. 87. (लोक).

आलोहित mfn. rubicundus. 64. (आ diminut. et लो°).

आवह mfn. advehens, secum portans. 5. 49. 52. (वह).

आवास m. habitatio. 77. (वस्).

आविष्ट mfn. intratus, visitatus, possessus, praesertim af-
fectu quodam captus. 41. 55. (विष्ट).

आविस् adv. palam; e. कृ manifestare. 97. (Orig. incert.).

आवृत mfn. coopertus. 64. (वृ).

आवृष्टि f. pluvia. 76. (वृष्टि).

आश्रम m. cibus. 76. (अश्).

आश्रय m. receptaculum. 2) animus, intentio. 67. 118. 74.
(श्री).

आशा f. spes. 29. (Ab आ et शास्, bona verba proferre,
precari, abiecto स्; spes enim est precantis).

आशु mfn. celer. 142. — n. adv. 62. 65. 66.

आश्चर्य mfn. mirus, mirificus. — n. miraculum. 2. 6. (आश्
forma praepos. आ adverb. et चर्, ad quod concurritur
mirandi causa).

आश्रम m. 1) locus requiescendi. 2) refugium, ut domus parentum. 32. 3) praecipue eremus anachoretarum. (अम्).

-नपद n. idem (ant. adiecto पद).

आश्रय m. 1) aditio tutelae caussâ. 2) locus, quo refugitur, refugium, domicilium. 28. 32. 38. (अि).

आश्रित mfn. qui locum petit, praesertim tutelae caussa. 39. (अि).

आश्लेष m. amplexus. 11. (श्लिष् potius श्लिष्, Goth. *hlinkan*, flectere).

आस् r. 2. आस्ते 1) sedere, remanere in loco, morari, habitare. 4. 5. 43. 52. 56. — 2) actionem continuare, continuo facere, quo sensu additur आस् participio praes. act. verbi alius, ut 81. — part. praes. med. est आसीन.

— c. अधि insidere, habitare, tenere, occupare, unde 92. de re litigio obnoxia, litigio implicata.

— c. उप 1) assidere. 2) ministrare, colere, venerari.

आसक्त mfn. addictus, deditus. 38. 55. e. loc. 56. (सक्त).

आसक्ति f. addictio. 40. (Id.).

आसङ्ग m. 1) adhaesio. 2) proximitas, contactio, coniunctio. 92. (Id.).

आसन n. sedes, sedile. (आस्).

आसत्र n. sucus qui e plantis exprimitur, et fere semper id genus, quod e saccharo praeparatur. (*Rum*). 83. (सृ, generare, quod in Vêdis dicitur de praeparatione tum *somae*, tum sacrificii cuiusvis).

आस्था f. 1) status, conditio. 39. 2) commoratio in loco et tralate mentis in re, respectus qui habetur rei. 80. (स्था).

आस्य n. 1) os. 2) vultus, facies. 100. 102. (Derivatio haud liquet).

आस्वाद m. 1) gustatus. 67. 2) gustus rei proprius. 43. (स्वद्).

आह्वय n. aetus in se suscipiendi, recipiendi, quod 39. figuratim de impetu incbrianti dicitur. (ह्व).

आहित mfn. intentus. 83. (हित a धा q. cf.).

आहूय m. appellatio, invitatio. 64. (ह्वे).

इ

इ thema pronominis demonstrativi, proxima indicantis.

Declinatio defectiva est et suppletur thematis अ, अन, इम. इ cum eis quae inde flunnt voculae, ea quae ante oculos sunt, demonstrat, et in oratione proxime antecedentia.

इ r. 2. इति ire. 11.

— c. अति abire, praeterire, de tempore. 57.

— c. सम् et अति id. 57.

— c. अधि med. legere, libris sacris legendis operam navare. 87.

— c. अनु sequi. cf. अन्वित.

— c. अप abire. 77. cf. अपाय.

— c. अभि adire, accedere. 95.

— c. आ adire. 29. 77. ponitur etiam eodem sensu, quo simplex.

— c. सम् et आ convenire, congregari. 65.

— c. उत् emergere, oriri. cf. उदय.

— c. उप subire, adire. 100. cf. उपेत et उपाय.

— c. परि circumire, gyro agi; hinc

— c. वि et परि perverti. cf. विपरीत. 11. 43.

— c. प्र abire, mori; cf. प्रेत.

— c. अभि et प्र obviam fieri. 47.

— c. नि inire, convenire; cf. न्याय.

— c. निस् erumpere, provenire. 69.

— c. वि abire. cf. वीत 74. et व्यय.

— c. सम् convenire. 98. cf. समय.

इग् p. 1. इङ्गति, se movere, se gestire, indicare gestu.

83. part.

इङ्गित mfn. unde n. gestus. 7. 8.

इद्वा f. desiderium. 29. 92. (इष्).

इद्वाचन m. homo, qui omnia iuxta desideria sua agit, libidinosus. 92. (Antee. et रचन).

इत् particula, quae in Vêdis pronominibus additur. 147. proprie est neutrum them. इ. 137. 133. 102.

इत्तम् adv. loci, hinc, huc. 68. इत्तस्तम्, huc illuc. 70. 74. (इ pron. et aff. तम्).

इति (ab इ et aff. ति; cf. कति, तति etc.). Proprie significasse videtur tantum, hactenus et usurpatur ad indicanda aut dieta aut cogitata, directo sermone proposita; etiam ad facta refertur, quae narratione explicata sunt; interdum additur verbum *dicendi* vel *cogitandi*, interdum इति ipsum talis verbi munere defungitur. इति sequi debet sententiam a se significatam, poetae mediae nonnunquam interponunt orationi. Ad seqq. si trahitur इति, id contra usum est lingnae solitum et vim etymii. De cogitt. 18, 9. 25, 6. 45, 9. 62, 7. 66, 5. 76, 7. de dietis: 42, 10. 44, 6. (तथा se. अस्तु, ita sit, formula est assentiendi) 53, 14. 56, 12. De faett. 25, 15. Ad seqq. pertinet इति 8, 12. 45, 5.

इत्यादि id cuius initium sic audit, adverbialiter solet poni et addi sentiis, quarum verba tantum prima laudantur. 39. 40. 42. etc. (Cf. आदि).

इत्तं hunc in modum. 48. 59. Etiam haec partie. ad seqq. trahitur 39, 3. (इत् et aff. थं, ut कथं, posito इत् pro themate ipso इ).

इदं nom. et aee. neutr. sing. pronom. demonstrativi,

eius thema est इ. Nom. masc. est अयं, fem. इयं; ectorum casuum themata vide sub इ et in gramm. इदं in compos. munere thematis fuugitur, licet proprie sit uom. sing. neutrius, addito अं. Cf. 137.

इदा adv. temporis obsoletum, hoc tempore. (इ et aff. दा).
Hine aff. न.

इदान mfn. fem. ई, ad hoc tempus pertinens, praesens.
Usurpatur tantum aec. sing. fem. इदानीं, nunc, in praesentiis.

इध् r. 7. इन्ने, urere. 101.

इन्दीवर n. nymphea, lotus. 83.

इन्दु m. luna. (इन्दू. cf. seq.) 72. (In Vêdis etiam humor).

इन्द्र m. Indras, princeps deorum minorum gentium; deus est aetheris, et quae in aethere agunt, nubium, pluviarum, tonitruum, fulminum; praesidet plagae mundi orientali, quae principalis est, quippe in qua exurgat sol et renaseatur dies. — 2) princeps, rex, dominus in universum, atque etiam in republica bestiarum. 39. 53. 65. 14. 45. 82. 145. (इन्द्रिय seq. demonstrat, इन्द्र ab origine significasse aerem, qui quum sensus varie afficiat, ab eo dicti sunt sensus ipsi. Rad. इन्दू 1. इन्दति a grammaticis redditur per *regere*; si comparatur इन्दु, humor, luna, apparet, eam potius significasse, humidum esse ad instar aeris; aff. र notum est).

इन्द्रवज्र m.n. nomen metri. 104. (fulmen, वज्र, Indrae dicitur).

इन्द्राशन m. eannabis. (अशन, cibus; Indrae eibus; cf. not. ad 90, 10.).

इन्द्रिय n. sensus, tum quibus percipitur (बद्धोन्द्रिय, oculi, etc.) tum quibus agitur (कर्मेन्द्रिय, manus, pedes etc.). (इन्द्र q. cf. et aff. इय).

इम thema pronom. demonstr. defect., quo suppletur ईदं.
इला f. 102. per cibum redditur. Rad. इल् vel इइ. cf.
p. 133. ceteroquin ignota.

इव part. comparisonis 1) sicut. subiungi solet voci, cum
qua fit comparatio; 24. 28. 43. 65. 99. 133. 2) additur
aliis vocibus nimis figurate positus: quasi. 25, 10; 61,
16. 20; 63, 12; 73, 13; 95, 15. De discrimine in-
ter इव et यथा cf. B'at'tikāv. X, 30. 31. (A them. इ et
aff. व, quod decurtatum videtur e वत्. q. cf.).

इप् r. 6. इहति, -ते, mittere. 102. vulgo emittere vota, de-
siderare. 4. 25. 49. 64. 75.

— c. अनु quaerere. 32.

— r. 1. एषते c. अनु. 82. id. cf. Rām. I, 3, 2. अन्वेषते.

इप् r. 4. इष्यति mittere. 133. part. इषित, impulsus, excitatus. 99.

— caus. एषयति c. प्र mittere. 10. c. not. (प्रेषयति, ut प्रेरति
e प्र et एतति. Sed forsitan इषयति. cf. mox seq. Alii ad
इप् r. 4. ire referunt hoc caus.).

इप् f. cibus. 133. 148. (इप्, desiderare?)

इप् r. 10. इषयति, cibo frui. 97. c. not. (Ab इप् cibis).

इष्ट mfn. desideratus, placens, gratus. 67. 78. (इप्).

इह adv. loc. 1) heic, ibi; interdum huc. 48, 2. 134. 144.

2) pro loc. अस्मिन्, in hac re. 27, 20. 3) Saepius op-
ponitur इह, heic, in hoc mundo, परत्र, istic, in vita
futura. 27. (Antiquitus इध, ab इ pronom. et ध, ut
supra अध).

ई

ई r. 2. एति, ईते, desiderare. 99. 101. 147.

ईन् r. 1. ईक्षते, intueri. (ab अक्, notare, ut ईप् ab आप्. Cf. अन्ति).

— c. अव observare, cernere. 2) respicere. 72.

इन् c. उत्तु intueri, suspicere.

— c. उप intueri.

— c. निस् circumspicere, perlustrare. 7. 62. 89.

— c. परि circumspicere, perspicere, considerare. 45.
14. 15.

— c. प्र prospicere, inspicere. 73. 77. etc.

— c. प्रति (entgegensehen) expectare. 9.

— c. वि dispicere, intueri. 62. 64. 66.

इक्ष्ण n. oculus. 56. (Antec.).

इक्ष् r. 1. ईक्षति, se movere. — 10. causs. propellere. 134.

इन् r. 1. एजते, ire (potius pellere, agitare).

— c. अप repellere. 97.

इड् r. 2. ईड्ते, laudare. 98. 101. 144.

ईदृश mfn. (f. -शी) talis. 9. 18. 27. 77. (इत् neutr. thematicis इ et दृश्).

ईप् desid. r. आप्. c. अभि, desiderare, velle obtinere.
48. 50.

ईम् aee. mase. pronom. इ. 98. 137.

ईर r. 1. et 10. ईरति, -रयति mittere, pellere.

— c. उत् verba emittere, significare, dicere. 7. 33.

ईश्व r. 2. ईद्वे dominari; hinc

ईश्व m. 1) princeps, dominus. 28. 67. 2) nomen Çivae. 66.

ईश्व n. principatus, dominium. 3. ubi intelligitur vis magica, qua initiatus homo omnia animalia atque inanimata regere potest. (Antec.).

ईश्वर m. dominus, princeps. 19. 50. (Derivatur a rad. ईश् aff. वर).

ईषत् adv. parum. (Fortasse partic. praes. aet. rad. ईष् 6. ईषति spicas legere.). 13.

ईड् r. 6. ईड्ते desiderare. — e. सम् id. 44.

उ

उ partic. 1) etiam, vel. 2) aut. 3) iam. 97. 131.

उक्त mfn. dictus, interpellatus. 41. 56. etc. (वच्).

उक्ति f. dictio. 44. (वच्).

उक्थ n. carmen recitatum. 147. (Vox Vêdica; a वच् aff. थ).

उत्तन् m. bos. 98. (Rad. उत्त् humectare non quadrat; est a वह् = उह्, aff. सन्, ut अत्तन् ab अक्).

उग्र mfn. acer, vehemens. 51. 70. (cf. ओग्रस्).

उचित mfn. decorus, conveniens, idoneus. 68. 80. (Videtur partic. a वच्, inserto इ; dictus, lege sancitus, permissus, deecens).

उच्च mfn. altus. instr. plur. adv. alte, clare. (Pro उच्च ab उन् et अच् q. cf.) 64. 73. 92.

उच्चाटन n. eradicatio, fascinatio. (चट् causs.) 7. nomen est sagittae amoris, quo sensu masc. esse debet.

उच्चावच mfn. altus et humilis, varius, multiformis. 54. (उच्च et अवच, quod similiter formatum est, sed separatim non invenitur).

उच्छ्रित mfn. elevatus, crectus, evectus. 4. (छ्रि).

उच्छ्वास m. 1) spiratio, spiritus. 2) suspirium. 60. (श्वस्).

उद् r. 6. उद्गति illuminare. 134. (Hoc sensu in Vêdis tantum legi videtur. cf. infra उग्र, dies, et उपस् et इद्गति ex इष्; rad. potius est उष् = वस्).

उज्जय m. victoria (जि).

उज्जयिन् mfn. victoriosus. (antec.). Hinc

उज्जयिनी f. nomen urbis in Mâlava, olim metropolis Vikramâditjæ, veteribus Ozene.

उज्ज्वल mfn. resplendens. 52. (ज्वल्).

उडक् r. 6. उडक्ति deserere, relinquere. 44. (Radix non vera est, sed corruptela Prākritica radicis हा, praepos. उत् et abiecta vocali आ finali; forma intermedia fuit उड् pro उडा; इ Prākritice ड् fit, si sequitur व; in उडक् caussa non apparet).

उड् m. arboretum, qualibus utebantur anachoretæ. 56. (Derivatur ab उट m. folium et ड्).

उत् praepos. sursum. 97. 98. etc. Nominibus praepos. saepius elliptice ponitur et supplet part. porrectionem, elevationem, eruptionem notans. cf. not. ad Hītōp. p. 88. et उद्दण्ड, उन्मुख infr.

उत् part. 1) disinet. aut. 2) continuativa, tum, dein, itaque. 98. 99. 100. 136.

उडक् m. genus dulciorum. 79. (कृ).

उत्तम mfn. summus, optimus. 32. 41. 54. 77. (उत्, aff. तम).

उत्तर mfn. superior, excedens. 57. 73. -रे adv. ultra. 77. n. responsio. 90. 91. (उत् et aff. compar. तर).

उत्तरसाधक mfn. perficiens id quod superest, quod desideratur, auxiliator. 3. 4. (Antec. et सा°).

उत्तरीय n. amiculum. 54. ubi tamen potius significat quod propositum est ultra obtinere. (Id. aff. रीय).

उत्तुङ्ग mfn. altus, elevatus, turgidus. 74. 83. (उत् et तुङ्ग altus; malo तुङ्ग intelligere sensu apicis, ut उत्तुङ्ग sit, cuius apex est elevatus).

उत्थापन n. 1) erectio, actus elevandi e loco inferiori; 2) actus removendi. 24. (स्या causs.).

उत्पत्ति f. origo, generatio. (पद्) 38.

उत्पन्न mfn. generatus, natus, orsus. 5. 24. 41. (पद्).

उत्पल n. nymphæa caerulea. (पल्).

उत्पीडन n. compressio, frictio. 63. (पीड्).

उत्फुल्ल mfn. expansus, de floribus oseitantibus et de oculis erectis. 54. (उत् et फुल्ल, quod dicitur partic. praet. pass. radicis फुल्ल्, florescere).

उत्सव m. festivitas, solemnitas. 67. 87. At 80. neutrum legitur et sensus non liquet; estne leg. उत्सवः effusio? (Primaria significatio est praeparatio *sômae*, tum festi cuiusvis. cf. सू).

उत्साह m. contentio, studium, perseverantia. (सह्).

उत्सुक mfn. vehementer desiderans, moerore affectus. 61. (Videtur सुक्, unde derivari debet सुक, alia esse scriptura radicis शुच्, unde शोक, moeror).

उदय m. ortus (solis). 26. (इ).

उदर n. venter, pars rei interior. 74. (Derivant ab उत् et ऋ, ire).

उदार mfn. nobilis. 71. 80. (Contrarium est Zendicum *paitiâra*, unde پیژیم, adversus tendens, malus; est itaque ab ऋ et proprie altiora petens).

उदित mfn. orsus, exsurgens, ut sol s. luna. 91. (इ).

उद्गत mfn. egressus, prorumpens. 63. (गम्).

उद्गम m. eruptio, erectio. 11. 83. (गम्).

उद्गार m. vomitus, exhalatio. 77. (गृ).

उद्दण्ड mfn. porrecto seipione. 118. (दण्ड).

उद्गत mfn. excitatus. 62. (हन्).

उद्गरण n. evulsio, eradicatio. 31. (हृ).

उद्भव m. ortus, origo. 6. 42. 61. (भृ).

उद्यम m. nisus, contentio, opera. 38. 40. 62. (यम्).

उद्यान n. locus ambulationis, hortus. 6. 17. (या).

उद्युक्त mfn. intentus, molitus. 67. (युक्).

उद्द्योत m. 1) resplendentia. 2) exultatio. 2. (युत्).

उन्दुर m. mus rattus. 3. (Or. ine.).

उन्नत mfn. elevatus, erectus. (नम्). 51. 61.

उन्मादन n. actus inebriandi. — m. nomen est sagittae Cupidinis. 7. (मद् causs.).

उन्मुख mfn. vultum sursum convertens. 64. (उत् et मुख).

उप praepos. ad, sub; — in compos. c. कृ नonnunquam उपस्. Nominibus praefixa notat rem additiciam, inferiore. Cf. उपाख्यान etc.

उपकार m. auxilium, assistentia, favor. 37. (कृ).

उपकृति f. assistentia, officium. 39. (कृ).

उपधि m. fraus, circumventio. 88. (धा).

उपभाषा f. dialectus provincialis inferior. 67. (उप et भाषा).

उपभोग m. fructus, delectatio, voluptas. 55. (भुज्).

उपमा f. analogia, similitudo. In fin. compos. saepius in adicet, abit, similis. 55. (मा).

उपरि praepos. separabilis c. genit. et verbis praefixa; super de loco. 41. cum gen. 39. compos. c. nom. antec. 10. itidem de tempore ultra. 44.

उपरिष्ठ mfn. iusuper positus. (स्थ a स्था).

उपवास m. 1) actus s. locus insidendi. 24. 2) ieiunium. 30. 32. 55. (वस्).

उपवासिन् mfn. ieiunans. 43. 73. (Antec.).

उपविष्ट mfn. ingressus, ut sedem, qui consedit. 2. 11. (विष्).

उपसद्य mfn. venerabilis, scholl. potius propinquus. 100. (सद्).

उपस्कर m. instrumenta operaria, ex. gr. vespillonum. 4. (उपस् ab उप et कृ).

उपहार m. 1) quod adfertur, donum, tributum. 2) potissimum de donis, quae diis obferuntur, victima, sacrificium. 83. (हृ).

उपहास m. irrisio. 80. (हस्).

उपाख्यान n. narratio, alii maiori inserta, episodium. 49. (उप et आख्यान).

उपाय m. 1) accessio. 2) remedium accedendi, succedendi.

31. (इ).

उपास्ति f. assessio, ministratio, cultus, in primis observatio officiorum sacerorum. 56. (आस्).

उपेत mfn. praeditus. 52. 56. (इ).

उभ dual. (-भौ, -भे, -भे). ambo. 27. 80.

उभय n. *δὐαδς*, uterque. 123. (Ab praec. aff. य, quo sensu usurpari solet in numerr. aff. तय; ex opinione mea nomen est generis neutrius, ut त्रितय n. trias etc. Pluralem et genus masc. etiam ei attribuunt grammatici, suo periculo).

उमा f. nom. propr. uxor *Çivae*, alias *Párvatī*. (Orig. ine.).

उर्ह mfn. (fem. -र्ह् s. र्वी) largus, patulus, *εὐρὺς*, magnus. 131.

उर्वशी f. nomen Apsarasis. 51. (Ultima vocis pars obscura est; fortasse ab अग्र pro अंश, humerus).

उर्विया instr. fem. sing. ab उर्ह, adverb. late. 132. 97.

उल्लाप m. *ἔκφασις*. (लप्); hinc

उल्लापिन् mfn. pronuntians, effatus. 11.

उग्रनस् m. nomen planetae Veneris. (Cohaeret nomen eum rad. उष् sive उस्, unde उग्र, dies).

उग्रना f. preces. 147. (उग्र velle).

उष् r. 1. ओषति, urere. Cf. उषस्.

उषर्बुध् mfn. mane vigil, cognomen deorum. 144. (उषर् pro उषस्. cf. अहर et अहस्; et बुध्).

उषस् n. diluculum. 147. — fem. dea Aurora. 97. 98.

(Ab उष् urere sive potius a वस् lucere. cf. उह् et infra वस्तर).

उषित mfn. part. a वस्, habitare; pass. est 12. 57. intrans. 58.

उष्ण mfn. calidus. 24. (उष् et न partic. pract. pass.).

उसस् n. dies. 100. 143. (cf. उषस्).

उ

उति f. invocatio. 98. (a वे r. 1. texere; tralatio significationis obscura est).

उथस् n. uber. 96. (Orig. inc.).

उन mfn. minor. 56. (Orig. inc.).

उरु m. femur. 16. (Cogn. est उरु).

उर्ज f. vigor, vis. 101. 144. (Rad. quae ponitur. cl. 10. ab hoc nomine descendit, et vera rad. est वृज्).

उर्द्ध sive

उर्द्ध superne, sursum, in altum; posterior forma vulgarior est et adv. solèt esse: उर्द्ध. (उर्द्ध derivandum est a वृद्ध per Vridd'in वार्द्ध, unde Samprasâranâ fit उर्द्ध. In altera forma haereo). 17. 70. 73.

उर्द्धपुण्ड्र s. -पुण्ड्रक m. linea est perpendicularis in fronte Santalo picta, signum sectae cuiusdam Vis'n'uiticae. 70. (prae. et पुण्ड्र).

उर्मि m. f. unda. 58. 97. (Orig. inc.).

उह् r. 1. उहति, -ते, investigare, explorare.

ऋ

ऋ r. 1. ऋति, 3. ह्यति ire. — c. उप adire, visitare. 147. 10. cl. ऋपयति 1) facere ut eat, dirigere. 2) suppeditare. 70. praebere, transmittere. — c. सं id. 2. 22. 27. etc.

ऋच् r. superstes est in ऋच् f. hymnus et अर्च् q. cf.

ऋन् r. 1. अर्नते, ire, directam viam tenere. (cf. regere).

ऋनु mfn. (fem. -नुस्). 1) rectus. 2) honestus, bonus. 88. (Ab antec. aff. उ).

ऋण n. debitum, aes alienum. 76. 130. (Est partic. in न radice ऋ, quod abiit, quod expensum est).

ऋत् mfn. verus. n. 1) veritas. 101. 2) preces. 131. (Rad. est ऋ, tralatio sensus haud liquet).

ऋति f. 1) ratio eundi, iter, via. 2) modus, ritus. 2. (ऋ).

ऋतु m. anni tempus. (Ab ऋ aff. तु; itat tempus).

ऋतुसंहार m. coctus temporum anni, titulus poematis. 60. (Antec. et सं°).

ऋत्विञ् m. sacrificator. (Pro ऋतुयञ् a यञ् sacrificare, qui tempore praescripto sacrificat). 101.

ऋध् r. 4. ऋध्यति, 5. ऋद्ध्यति. augeri, crescere. c. सं 96.

ऋष् r. 1. ऋषति, capere. 6. ऋषति, ire. cf. tamen sq.

ऋषि m. homo pius, sanctus. (Dicitur esse vates, qui mente quasi conspiciit verba divina eaque effatur; ऋष् r. sensum conspiciendi habet etiam in voc. seq.).

ऋष्व mfn. conspicuus. 97. (r. ऋष् aff. व pro वस्?).

ए

एक mfn. 1) unus. 2) solus. 88. 3. 48. 68. etc. 3) superioris linguae est ponere एक sensu articuli indefiniti. 33, 12. 36, 4. etc. Pro primus 17, 10. Cum hoc cohaeret, quod ponitur एक in enumeratione, ut एक-अपर 39, 15. prior-posterior, unus-alter.

एकदा adv. quondam. (एक).

एकाकिन् mfn. solus, solitarius. 4. (एक, aff. आक + इन्).

एकाग्र mfn. 1) in unum apicem exenrens. 2) uni rei intentus, uni rei omnino deditus; (एक अग्र); hinc

अग्रतस् adv. 21.

एकाङ्गिका f. 77. si bene se habet scriptura, genus esse debet Santali vel praeparatio Santalo facta. (एकाङ्ग n. Santalum ab एक et अङ्ग, cuius pars tantum una usui idonea est, ut constat de Santali arbore).

एकादशन् num. card. undecim. (एका pro एक et दशन्).

एकान्त mfn. 1) quod unum tantum finem vel exitum habet, necessarius. 2) qui in uno fine positus est, a centro remotus, solitarius; hinc adv. -न्ते, solitarie. 3.

24. in dram. ab una parte scenae. 75. 78. 83. etc.

एत them. pronom. demonstr. hic, hic ipse (*der da*).

Neutrum एतत् in compos. pro themate ponitur. A त eo differt, quod magis *δείκτικὸς* rem demonstrat. (Haec vis etiam ex etymo patet; est enim त, praefixo ए, quod est thema इ gunatum).

एतर्हि adv. hoc tempore, nunc. 67. (एत, cf. तर्हि).

एतादृश mfn. (f. -शी) talis, tantus. (एता pro एतत् et दृश्).

एत् v. 1. एथते augeri, crescere. 48.

एन thema est defect., a quo casus nonnulli demonstr. एत derivantur. (cf. न et एत).

एव coniuget. quae additur voci, in qua vertitur cardo sententiae, ut त्वामेव 4, 3. temet ipsum (*gerade dich*); 47, 12. एतस्मिन्नेव काले, eodem quidem tempore. मयेव 76, 1. in me quidem, etc. Negligentius interdum ponitur haec particula, quam expletivam appellant grammatici indigenae; ita sane usurpatur in iunctura चैव, i. e. atque etiam, quae pro copula simplici ponitur. (एव formatum est prorsus, ut इव, ab इ, de quo vid. s. एत).

एवंविध mfn. ita comparatus, talis. 92. (एवम् et विधा, species).

एवम्, sic, ita, hunc in modum. Ad praecedd. plerumque referendum est, ut 55, 17. 79, 4. etc. एवं tali positione nonnunquam इति valet, ut 15, 16. 28, 3. एवं श्रुत्वा. 15, 18. एवमुक्तः et एवमादि 1, 15. idem est atque इत्यादि. Bis ponitur 86, 5. nimirum de re saepius repetita. Interdum spectat seqq. ut 29, 10. 38, 16.

42, 14. — एवमेव 44, 14. ita quidem, particula affirmandi et indicandi, si rem diserte exponere non placet; cf. ad Hitôp. p. 169. एवमेवं.

एल n. nomen urbis ignotae.

ओ

ओङ्कार m. pronuntiatio syllabae *ôm*. q. cf. 5. ubi intelligendus est Çivas, munus sibi impositum, destructionem mundi, hac vocula inaugurans. (ओं et कार्).

ओक्स् n. domus. (r. उक् = उग्र = विग्र्).

ओत् r. 1. ओन्नति, vigere, vivere. (Sisti potius debet rad.

उत् 1. el. a cuius vetustiori forma उग्र descendit उग्र).

ओत्स् n. vis, robur, splendor. (Ab antee.). 48.

ओम् syllaba mystica, qua inaugurantur actiones quaecunque saerae, ut preces, sacrificia nec non libri argumenti gravioris, etc. Explicatur ita, ut अ Brahmâ, उ Vis'n'us, म् Çivas sit et significet ओं triadem divinam, numen triplex. Ad sensum, quo ab Indis accipitur haec vocula monosyllaba, nil verius dici potest; originem si quaeris, ओं haud dubie recte relatum est ad pronomen demonstr. *ava*, quod obsolevit Sanscritice, Zendice exstat, cuiusque neutrum *avam* contractum est in *ôm*; nam utuntur Indi veteres prorsus eodem modo neutro pronom. तद्, *id*, ad significandum numen vel coelum, quod numinis imago quasi visibilis eis erat.

ओषधि s. -ओ f. herba annua, quae maturescit et mareescit.

3. 102. (ओष ab उप्, urere, est ustio; धि potest esse rad. धा, इ pro आ posito, ut in निधि, समाधि etc.; sed neseio, utrum active an passive accipiam, calefaciens, an calefactum.

श्रोष्ठ m. labium superius, labium. (Contractum ex श्रवष्ठ
et contrarium श्रधर्; श्रोष्ठ proprie est deorsum positus).

क

क thema pronom. interrog. cf. किं.

कक्ष m. silva, in prinus silva arida. 65. (Or. inc.).

कच् r. 1. कचते, ligare, neetere.

कच m. ciucinus, capillus. 43. 45. (Volunt esse ab antec.).

कच्चित् partic. interr. num. (e कत् neutr. obsolet. thematis
क et चित् q. cf.).

कट m. 1) cavitas supra eoxam. 2) tempora elephanti. 3)
multitudo; etiam adiect. multus. (cf. कटाक्ष).

कटकटा f. pulsatio, friatio. 80. 124 (Voc. onomatop.).

कटकटापयति, fricare, frendere. 124. (Verb. nomin. ab antec.).

कटाक्ष m. aspectus limus. 7. 23. (A कट, quod limus etiam
significasse videtur, et अक्षि).

कठिन mfn. solidus, durus. — नो f. creta, stilus. (Or. inc.).

कण m. gutta. 74. (Orig. inc.).

कणिक m. 1) inimicus. 2) nomen proprium ministri D'ri-
tarâs'trae. 45. (Or. inc.).

कण्ठ m. n. gula, guttur. 16. 63. 67. 69. (Orig. inc.).

कण्डु m. nom. propr. anachoretæ. 49.

कति mfn. vel indecl. quot. 67. (क pronom. et aff. ति).

कतिचित् indecl. nonnulli. 42. 56. (Antec. et चित्).

कतिपय mfn. quot, eo sensu saepius ponitur, ut sint pauci.
21. 22. 42. (Id. et aff. पय, ceteroquin inusit.).

कथ् rad. 10. कथयति, narrare, memorare, dicere. 3. 15.
25. 44. 83. etc.

कथम् quomodo. 18. 41. 58. etc. (them. क et aff. यम्,
alias था).

- कथा f. 1) narratio, mentio. 2) fabula Milesia. 1. 5. 89. etc. — क^० तस्य 49, 15. narratio est non ab eo dicta, sed de eo. — का कथा 76. quae mentio, i. e. ut taceam. (r. कप्).
- कथानक n. narratiuncula. 15. (Antec. et aff. Unâd. आनक).
- कदली f. species arboris, Musa sapientum, s. pistia stratiotes. 6. (Orig. inc.).
- कदा, quando. (क th. pron. aff. दा).
- कदाचन unquam, aliquando. न-क^० nunquam. 27. (Praec. addito चन).
- कदाचित् aliquando, interdum. 29. (Id. add. चित्).
- कन् r. 1. कनति, splendere; a qua rad. derivant
- कनक n. aurum.
- कन्या f. pannus, lacinia. 88. (Orig. inc.).
- कन्द m. n. 1) species radieis esculentae. 2) allium. 49. 77. (Orig. inc.).
- कन्दर्प m. 1) amor. 2) nomen Cupidinis. 1. 72. (Pars prior non liquet, posterior, दर्प, superbia est).
- कन्दला f. sonus lenis, murmur. 120. (Orig. inc.).
- कन्दली f. 1) vexillum. 2) species doreadis. 3) species arboris. 67. (Orig. inc.).
- कन्धर् m. cervix. 74. (Orig. inc.).
- कन्यका f. puella, filia. 15. (A seq. aff. क, fem. का).
- कन्या f. puella, filia. 16. 18. 34. (Orig. inc.).
- कप् r. 1. कम्पते, tremere, commoveri. — causs. 71. tremefacere. — c. वि. 60. tremere.
- कपट m. n. fraus, dceceptio. 89. 96. (Orig. inc.).
- कपाल m. n. eranium. 4. (Orig. incert. cf. कपोल et Lat. caput).
- कपि m. simia. 64. (Volunt esse a कप् tremere).
- कपोल m. gena. 9. 80.

कवन्ध m. n. corpus, truncus. 66. (Orig. inc.).

कम् r. 1. कम्ते; r. 10. कामयति-ते, amare.

कमण्डलु m. n. vas, quali utuntur ascetici ad eleemosynam colligendam. 70. (Orig. dub.).

कमल n. lotus, nymphaea Nelumbo. 42. 71. etc. (Videtur a कम् et aff. अल, amoenus, amabilis).

कमलाहास m. nil esse potest quam risus sive splendor nymphaeae, licet आहास vix legatur. Factum inde est 67. verbum denominat. nymphaeae instar aridere.

कर् mfn. faciens; in fine compos. (fem. -रि). 31. 54. 64. 90. 92. — m. 1) manus. 2) proboscis elephantis. 3) radius. — 9. 83. 95. — 74. 92.

कर्का m. -का f. grando. (Ab antec.?).

कर्कासार m. tempestas grandinis. (Antec. et आसार m. imber, tempestas). Hinc 67. factum est verb. denom. grandinis instar irruere.

कर्ण n. actio. 39. 74. 89. 90. (कृ).

करुण mfn. 1) misericors. 2) flebilis, queribundus. 30. adv. 30. (Videtur esse a कृ, licet aff. ऊन non aliunde innouerit; sensus primarius potest fuisse auxiliaris).

कर्ण् r. 10. c. आ audire. 4. 7. 22. etc. (A nom. seq.).

कर्ण m. auris. 3. (Orig. inc.).

कर्णकुब्ज n. nomen urbis fictae, ad analogiam vocis Kanjākubg'ae formato nomine. 8. (Ant. et कुब्ज).

कर्णाट m. nomen regionis, hodie Karnatic vel Kanara; olim eo nomine designabatur magna pars Daxiu'āpat'ae mediterraneae.

कर्दम m. lutum, coenum. 63. (Idem valet कर्द, origo non liquet).

कर्पूर m. camphora (a colore, qui adiect. कर्पूर s. कर्तुर significatur). Hinc verb. denom. 67. '.

कर्मकर mfn. qui opus facit, mercenarius, servus. (Seq. et कर).
कर्मन् n. opus, facinus, negotium. 3. 19. 76. 83. Iuxta-
ponitur sermoni, वाच् et cogitationi, मनस् 12. quibus ra-
tionibus tribus actio potest fieri. (कृ, aff. मन्).

कल् r. 1. कलते 1) computare, numerare. 2) sonare.
— 10. कलयति 1) computare, rhythmum observare. 2)
vibrare. मृता कलिता हुमाः Gak. Upâk'. ed. Chéz. II. 8.
vento concussae arbores; कलयसि कर्बालं, vibras ensem.
Git. Gôv. I, 14.

कल् r. cf. कल्मष.

कल m. sonus lenis. 69. (haud scio, annon hoc sensu
etiam adiecit. esse possit. cf. compos. seqq.). — -त्ता
fem. 1) ars cuiusvis generis opificum, ut architectura,
opus fabrilis, etc.; enumerantur LXIV. Cf. 68. in pri-
mis tamen ars elegantiarum. 78. 83. 2) pars minima
rei cuiusvis, proprie pars sexta decima diametri luna-
ris, *digitus*; 91. etiam divisio temporis, 8". et mi-
nutum gradus acquatoris. (कल्).

कलकण्ठ m. 1) murmur dulce. 2) cuculus Indicus, qui
कलकण्ठिन् m. etiam dicitur. 69. (कल et कण्ठ).

कलत्र n. uxor. 44. 48. (Derivatio sensus haud liquet,
aff. est त्र, etymon कल).

कलर्ब m. columbus, euculus Indicus. 52. (कल et र्व so-
nus, sonans).

कलप्रा s. कलस m.n. -सो fem. vas fictile ad aquam haurien-
dam. Ad mammas translatus. 87. (Orig. inc.).

कलह m.n. rixa, pugna. 5. 86. (Videtur esse vox ono-
matop.).

कलानिधि m. luna. 91. proprie thesaurus digitorum luna-
rium. (कला et निधि).

कलाप m. cauda pavonis. (कला, divisio circuli et पा, tueri;
कलाप etiam lunam notat). Hinc

कलापिन् m. pavo. 63.

कलि m. 1) actas mundi quae agitur quarta, ceteris corruptior. 35. 2) discordia. (A कल् aff. इ, videtur proprie esse tempus computatum, praesens).

कलियुग n. actas mundi praesens. (Ant. et युग).

कलेवर n. corpus. 46. (कले loc. a कल et वर, eximius; originatio sensus obscura).

कल्प m. 1) forma. 88. 2) imago mente informata, *φανταστόν*, *φάντασμα*, *φαντασία*. 3) in fine compos. notat quod habet formam rei, cum qua comparatur; similis. 63. (कल्प्).

कल्पद्रुम m. arbor ficta, quae omnes res suppeditat, quae possunt cogitatione informari. 35. (Ant. et द्रुम).

कल्मष mfn. squalidus, sordidus. — n. peccatum, crimen. 52. (Scribitur etiam कल्मष; कलुष est turbidus de aqua, sordidus de moribus; काल, niger, कल्माष, maculatus; denique accedit कलिल, commixtus. Ad hanc familiam olim rettuli कलि; meliora nunc mihi videor esse edoctus. Omnibus istis vocabulis inest notio turbidi et sordidi, quam quae habet radix कल्, diversa esse videtur ab ea, quae supra proposita est; malim comparare Latinum *squalor*; nam haud desunt vocabula Sanscritica, quae sibilum initialem abiecerint).

कल्य mfn. 1) praeparatus. 2) integer, sanus, auspiciosus. — n. diluculum. (कल्).

कल्यवर्त m. ientaculum. 123. (Antec. et वर्त).

कवलित mfn. devoratus. 74. (A कवल m. frustum; Germ. *Mundvoll*, inc. orig.).

कवि m. poeta. 26. 67. 2) rex; in Vêdis 100. 143. Aliis
tamen sapiens est. (Aut a कु, celebrare, aff. इ, proprie
vates et laudator decorum, qui olim rex fuit sacrificulus,
aut sacrificator, a कु = $\kappa\alpha\upsilon\omega$. cf. कव्य n. holocaustum).

कविता f. poesis. 67. (Antec.).

कवित्व n. qualitas poetae. 5. (Id.).

कञ् sive कम् r. 1. कञ्जति, कसति, se movere. (Scribitur etiam
कण्). -- c. वि de flore sese expandente. 69.

कञ् r. 2. कंटे, laedere, flagellare.

कणाय mfn. 1) ruber, rubicundus, fuscus. 60. 67. 70. 2)
fragrans. (Scribitur etiam per ण् et est a कञ् s. कण् r. 1.
quae potius lucere, quam ire valet. cf. काण्).

कण्मल mfn. sordidus. 75. (Orig. inc.).

कष्ट mfn. vexatus, cruciatus, molestus. 35. — n. dolor,
aerumna, instr. adverb. moleste, aegre. 45. (partic. a
कण्. 2.).

कङ्गार n. nymphaea esculenta aquatica alba. 6. (Or. inc.).

काकलि s. ली f. sonus dulcis. (a कल् redupl. aff. इ).

काकलीक m. (?) idem. 53. (Antec. aff. क).

काकाल m. corvus. 4. (Vox onomatop.).

काग m. cornix. 4. (Solet काक scribi; utrumque onomat.).

काञ्चन n. aurum. — mfn. (fem. -नी) aureus. (A कच् rad.

1. कञ्चति-ते, lucere; videtur काञ्चन fluxisse a कञ्चन, splendor).

काञ्चनपुर n. nomen urbis. 23. (Ant. et पुर).

काण mfn. coecus. 94. (Orig. inc.).

कान्त mfn. amatus, amabilis, pulcer. 55. 73. 82. 83. 91.

— fem. puella amata. 42. 71. (partic. a कम्).

कान्ति f. pulcritudo. 2. (कम् aff. ति).

काम m. 1) amor, desiderium. 2) una c tribus vel qua-
tuor rebus appetundis, dulce; cf. अर्थ. 3) Amoris deus.

20. 21. 40. 44. 49. 52. 71. 90. etc. — -मं adv. libenter, facile. 75. (कम्).

कामव n. studium rerum dulcium. 40. (काम no. 2.).

कामिन् mfn. amans. — m. amasius. 60. 69. 90. fem. -मिनी puella amore capta. 65. 71. (काम).

कामुक mfn. amans, cupidus, libidinosus. 11. (कम् aff. उक्).

काम्य mfn. amabilis. 92. (कम्).

काय m.n. corpus. (Rad. कै nulla sistitur, licet aliud vocabulum निकाय, habitatio, congregatio, ad eandem referatur, aliamque significationem tribuunt gramm. radiei कि; cf. केतु).

कार 1) mfn. (f. -रि) faciens, efficiens. — 2) m. actio.

बलात्कार m. vis, violentia; — unde instr. adv. 24. (कृ).

कारण n. caussa. 2. 21. 27. (कृ causs.).

कारणव m. species anatis. 6. 50. (Orig. inc.).

कारिन् mfn. agens, faciens. 40. 45. (A कार no. 2.).

कार्य mfn. faciundus. 9. 17. 27. — n. officium, negotium. 9, 4. 44, 16. etc. (कृ).

काल m., 1) tempus. 5. 21. 35. etc. 2) fatum, mors; 3) hoc nomine tum Jamas, deus mortis, tum Civas, mundi destructor, dicitur. -ले, tempore opportuno. 96. pro कालसर्प 16. (कल्). — mfn. niger.

कालकूट m.n. species veneni acerrimi in infimo mari latentis. 44. (काल, letum, कूट, fastigium).

कालमेघ m. nubes, quae indicat instantem totius mundi interitum. 4. (का० et मे०).

कालसर्प m. coluber naga, serpens niger, prae ceteris venenosus. 16. (काल, niger et स०).

कालिदास m. nom. poetae Indici. 65. (कालि pro -ल्ली, nomen deae Durgae, et दास).

काव्य 1) n. poesis. 2) mfn. laudatorius. 147. (1. कवि 2. कु).

काष् r. 1. काशते, 4. काशयते, luere.

— cum आ in आकाश; c. सं significat similem esse.

— cl. 10. causs. c. प्र manifestare. 3. 14. 72.—93. idem ac निष्काश.

— c. निस्, expellere (heimleuchten). 9. 14. 27.

— वि, illustrare. cf. 90.

काशाय mfn. 70. idem atque कशाय, rufus, si bene se habet scriptura.

काष्ठ n. lignum. (Derivatur a काष्, sed obstat littera affixi त adspirata).

किंवदन्ती f. dictum popolare, rumor. 78. (किं quid, वदन्ति, loquuntur; unde nomen factum est, ut Gallice le quedira-t-on).

किञ्चल्लक m. fimbria nymphaeae. 6. (Orig. inc.).

किंतु sed, verum, coni. adversat. 29. 51. 76. etc. (किं et तु).

किम् quid, nom. et acc. neutr. est pronom. interrog. cuius ceteri easus fluunt a क. Thema cum इ praeterea obsoletum est in lingua classica. cf. p. 135. Olim probabile est, dictum fuisse क्व et क्वि. Fungitur किम् munere thematis in compos., ut किमर्थ, cf. अर्थ. — Pronom. est 10. 33. 88. etc. — Abit in partic. cur. 85. 86. etc. *quomodo* 57, 2. Addito तु valet *num*, ut 11, 15. ubi mox inverso ordine तु किं. — Addito चित्, vel चन, vel अपि sensum induit indefinitum, ut quicumque, quispiam, quique. — His si accedit न, negatio fit fortis, ut 7, 15. न किञ्चित् ne hilum quidem. — किमिति interrogatio est vehementer interpellantis, ut 26, 15. — Denique nota dictionem किं cum genitivo personae et

instrum. rei; किं मम तेन quid mihi hae re, pro cui usui inservit. Plenior est dictio, si dicitur किं कार्यं vel किं कर्तव्यं; etiam कोऽर्थः hoc sensu dicitur. Cf. 12, 20; 17, 7; 32, 1. 7; 42, 7; 83, 15; 88, 2.

कियत् mfn. quot, quantus. 28. 79. (Pro किंवत् vel कीवत्. cf. तद्वत्, यद्वत् et तावत्, यावत्; ut कियत् formatum est इयत् ab इ).

किरण m. radius lucis, solis etc. 67. (Λ कृ spargere, aff. अन्न, insolita Gunae forma).

किल adv. sane, profecto. Particula est affirmandi, si res memoratur, quae omnibus nota esse debet. 44. 70. 78. 94. (Orig. inc.).

कीकस n. os, ossis. 95. (Orig. inc.).

कीदृश mfn. (f. -शी) qualis. 1. 79. (की pro किद् et दृश्).

कीर m. psittacus. 19. (कृ, aff. अ, Guna ईर ex ऋ).

कीर्त्त r. 10. कीर्तयति, laudare, celebrare. (Gramm. male कृत्; est cuim denom. a कीर्त partie. a कृ, unde etiam seq.).

कीर्ति f. laus, celebratio, gloria. 42. 67. 71. 80. 92. (Λ कृ q. cf. aff. ति).

कु r. 2. कौति, 9. कुनाति, 6. कवते sonum edere. (Accuratus canere, celebrare, forsitan etiam urere).

कु forma est thematis interrog. in कुतश्च et कुत्र. Praefigitur voce. et notat ऽर्धः. कुमुत्त 3. कुतारयि 53. (Proprie est quaestio, ut कुपय, quid viae, quo iure via est, pro via mala. कु contract. e कु; cf. किं).

कुक्कुट m. gallus gallinaceus. 6. (onomatop.).

कुङ्कुम m. crocus. 10. (Orig. inc.).

कुच् r. 1. कोचति, r. 6. कुचति, contrahere, cogere, r. 1. कुचति, incurvari.

कुच m. mamilla. 11. 83. 87. (Antec.).

कुञ्ज m. n. 1) arboretum. 69. 74. 2) rostrum elephantii.
(Orig. haud patet).

कुञ्जर m. elephas. 74. (Antee. 2. et aff. र).

कुट्ट r. 4. कुट्टयति, ineurvari, dolore frangi. 95.

कुटिल mfn. 1) ineurvatus. 2) fraudulentus. 35. (कुट्ट, aff. इत्ति).

कुटुम्ब m. (n.) familia, progenies. 22. 26. 33. (Orig. ine.).

कुट्टोरक n. 17. aut est a कुट्टोर m. mons, itaque mons
parvus, eumulus, acervus; aut idem atque

कुटेर m. mapale. (Orig. ine.).

कुण्डिका f. hydria aseetici. 70. (A कुण्ड m. -डी f. idem,
aff. इक).

कुतस् 1) unde. 13. 29. 40. 76. ete. quo 77. 2) nedum.

27. कुतोऽपि = कस्मादपि. 2. e quodam. (कु q. v. et aff. तस्).

कुतूहल n. desiderium vehemens. 67. (Cf. कौतुक).

कुत्र ubi. 25. 56. (कु, aff. त्र).

कुत्स् r. 10. कुत्सयति, reprehendere, vituperare. 3. (Est con-
tracta rad. e कुत्स् male ornare, कु praef., तस्, तंसति, or-
nare).

कुन्तल m. capillus. 80. (Derivant a कुन्त, m. cuspis, aff. ल).

कुप् r. 4. कुपयति, irasei. — Partie. कुपित, e. प्र. iratus.
9. 12.

कुब्ज mfn. gibbus. 8.

कुब्जक mfn. id. 32. (Ab antee.).

कुमार m. 1) puer, nondum quinque annos natus. 2) iu-
venis in universum. 6. 15. (Praef. कु et मार, mors? Cf.
tamen कोमल).

कुसुद n. Nymphaea esculenta alba. 53. (Orig. ine.).

कुम्भ m. hydria parva. 24. (Orig. ine.).

कुल् r. 1. कोलति, 1) colligere. 2) unire, affinitatem inire.
(3) cognatum esse). Partic. कुलित

— c. आ perturbatus. 44. cf. आकुल, व्याकुल, संकुल.

कुल n. 1) grex, congregatio. 2) familia, in primis fam. antiqua, clara. 3) domus, habitatio. 1. 27. 38. 64. (कुल).

कुलवधू f. (nom. -धूस्) mulier bene nata, quae mores observat honesta familia dignos. 44. (Ant. et वधू).

कुलगार्ग m. via, qua incedunt nobili genere nati, virtus, honestas. 40. (Id. et गार्ग).

कुलस्त्री f. i. q. कुलवधू. 43. (Id. et स्त्री).

कुलीन mfn. nobili genere natus. 77. 85. (कुल, aff. ईन).

कुविद् (s. -त्) per multum explicatur. 100. indcel. ut videtur. (Orig. haud patet).

कुवेर m. nom. propr. dei divitiarum. 75. (Ob deformitatem, praef. कु, et वेर, corpus).

कुश m. n. poa cynosuroides, qua graminis specie utuntur Indi in plerisque caerimoniis sacris. (A rad. कुश, cuius quae ponuntur significationes tamen non congruunt cum कुश, quo nomine sacrum, benevolum, salutare dici patet). 49.

कुशल mfn. 1) salvus, sanus, prosper. 2) gnavus, dexter, peritus, gnarus. 51. 55. 71. eum loc. — n. prosperitas, salus, valetudo, quo sensu in salutatione ponitur. 10. (A कुश, q. cf. aff. ल).

कुष्ठ n. 1) leprae. 32. 2) herba, costus speciosus. 77. (कु praef. स्थ a र. स्था, mala conditio).

कुसुम n. flos. 6. 52. (Idem volunt esse सुग, quod vix credibile; orig. dubia).

कुसुमायुध m. Amor deus, qui floribus nititur pro sagittis. (कु° et आयु°).

कुसुमित mfn. floribus praeditus, gemmascens. 69. (कुसुम, aff. इत i. e. partic. a verbo denom.).

कुसुम्भ n. herba, carthamus tinctorius. 64. (cf. कुसुम).

कू r. 6. कुवते, sonare. c. आ, indicare. vid. आकृत.

कून् r. 6. कूजति, sonum edere, in primis de avibus. Hinc part. कूजित, resonans. 6.

कूट m. n. cacumen, vertex.

कूप m. 1) cavea. 2) puteus. 22. 64. (Orig. inc.).

कूर्म m. testudo. 6. 44. 50. (Orig. inc.).

कृ r. 8. करोति, कुरुते; r. 5. (in Vêdis) कृणोति, कृणुते. 97.

101. (कृणुते). 102. — r. 2. (in Vêdis) 2. imper. act.

101. — aor. (अ)कर्त् 102. 1) facere, agere; de una-
quaque fere actione dicitur; ut narrationem 1. वृषं 55.

ज्ञानं 6. दर्शनं 2. अवलोकनं. 23. illud est sui exhibitionem
facere, hoc contemplationem, contemplari; est con-

iunctio haec verbi कृ cum nomine actionis periphra-
sis verbi ipsius; hinc आलिङ्गनं करोति pro आलिङ्ग् 25. 113.

वाक्त्रं, et similia, 46. 44. द्वेदं 33. कोपं 45. विवाहं 15.
2) facere aliquem aliquid cum gemin. accus. 4. 38. 68.

44. cum genit. personae, facere aliquid causâ alicuius
58, 16. cf. supra किं. — 3) ponere, ut pedem. 84. 5.

4) दण्डं, punire. 14. 5) in compos. c. nomm. quae ter-
minationem ई et si in उ_१ exeunt, उ_२ assumunt. 41. 68.

69. 77. 83. 86. Praeterea c. कृ ponitur nomen, ad-
ditis aff. शस् et वत्, ut 34. तृणवत् graminis instar aesti-

mare; 86. खण्डशः in fragmentorum rationem faciam i. e.
frangam. Eodem sensu सात् nomini additur, ut भस्मसात्,

convertam in cinerem. Accus. ipse sic positus est
58, 17. (cf. supra n. 2.). — 6) c. नमस् salutare, ut deos.

c. आविस्, palam facere, manifestare. c. अलं ornare.
97. — 7) caus. कार्यति c. gem. acc. facere, ut faciat;

hinc explicia 20, 7. fecit, ut fieret. — 8) cum multis

praeposs. componitur; in nostro libello haec sunt exempla.

कृ c. अनु imitari. 61.

— c. अप et अपस् abiicere; cf. अपस्कर.

— c. आ informare. 146. cf. आकृति.

— c. उत् cf. उत्कर. 79. praeparare.

— c. उप, servire, favorem probare. cf. उपकार. c. उपस् uti. cf. उपस्कर.

— c. नि deponere. 90. cf. निकर.

— c. परिस् adornare, comere. 94. 130.

— c. प्र certa ratione facere. cf. प्रकार. 61.

— c. प्रति (et इ producto प्रतीकार) opponere.

— c. वि, in peius mutare, deteriorare, depravare.

— c. संस् adornare, instituere. cf. संस्कार.

कृत् r. 6. कृन्तति, findere. 53.

कृत mfn. factus. (Part. a कृ). Eius loc. कृते, cum genit. caussâ, ergo. 12. 26.

कृतकृत्य mfn. a quo peractum peragendum, voti compos. 54. (Antec. et कृत्य).

कृतान्त m. fatum, quod finem omnium rerum facit, mors, deus mortis s. Jamas. 15. (Id. et अन्त).

कृतार्थ mfn. a quo res sua facta est, optatum nactus, voti compos. 68. 83. (Id. et अर्थ).

कृतार्थिन् mfn. id. (Qui rem factam tenet, i. e. ab antec. tanquam Karmadârâja, aff. इन्).

कृति f. opus, opera. 65. 100. (कृ).

कृतिन् mfn. strenuus, gnavus, industrius. 68. 96. (कृत).

कृत्य n. faciundum, negotium. 9. 54. (कृ, aff. य, intercalato त्).

कृत्तिका f. 16. nomen Naxatrae. cf. मूलकृ° (कृत्ति, scissio, a कृत्, aff. क; imago culter est).

कृष् r. 4. कृश्यति, macerescere.

कृष् mfn. macer, tenuis, exilis. 82. 83. 91. (Ab antec.).

कृष् r. 1. कर्षति, 1) trahere, causs. 85. 2) aratrum ducere, arare. — c. आ attrahere. 10. 22. 33. 95.

कृषि f. 1) aratio. 2) agricultura. 76. 88. (Antec.).

कृष्टि f. 1) aratio terrae. 2) agricultura. 3) agricultores, homines (in Vêdis). 141.

कृष्ण mfn. niger, coeruleus. 4. de diebus mensis dimidii, qui niger dicitur. 3. (Orig. inc.).

कृष्णपक्ष m. dimidia pars mensis lunaris, per quam luna decrescit. 9. (Antec. et प०).

कृष्णसर्प m. serpens niger. cf. कालसर्प. (Id. et सर्प).

कृ r. 6. किरति partic. कीर्ण 1) iacere, fundere. 2) spargere. 3) laudare, celebrare valet in voce Vêd. कीर्ति m. laudator, proprie aut qui hymnos fundit aut qui flores spargit, ut factum est in processione festiva in honorem deorum, hominumve; hinc aliud partic. कीर्त et nomen कीर्ति.

— c. आ perfundere, implere. 6. 50. 73.

— e. प्र expandere, dissipare. 74.

कल्प r. 1. कल्पति, -ते, act. formare, fingere, imaginari. med. adaptari, conformari. (कृ causs. in प्, ल pro र?).

केत् r. 10. केतयति, invitare, vocare, certiore facere. (निकेत m. habitatio, संकेत m. convocatio, derivantur ab obsoleta rad. कित्, habitare; ab eadem descendere potest केत् el. 10.).

केतकी f. plantae nomen, pandanus odoratissimus. 6. (A केत a कित्?)

केतु m. 1) forma, species (in Vêdis). 2. signum. 3. vexillum. (कि, aff. तु, eius significationis, a qua etiam fluxisse videtur काय).

केलि m. f. lusus, praece. amatorius. 72. 87. 91. 92. (A किल् 6. ludere).

केलिर्ङ्ग m. scena lusus amatorii. 87. idem est atque केलिगृह et pars domus intima, voluptatibus deposita. (Ant. et १०).

केश m. caesaries. 5. 30. (Orig. inc. potius केष).

केशर् m. iuba leonis. 62. (Praece. aff. १).

केशरिन् m. leo. 60. 63. (Antec.).

केशव m. 1) nomen Krisṇae dei. 2) nom. propr. 16. (केश, aff. व, pr. mfn. comatus, puleris capillis praeditus).

कोकिल m. cuculus. 15. 52. 53. 71. (Onomatop.).

कोटर् m. n. cavea in arbore. 65. (कोट m. tugurium est).

कोटिपाल m. praefectus castelli. 13. (कोटि, f. apex, cacumen, arx in cacumine montis et पाल).

कोप m. ira. 39. 45. (कुप्).

कोपन mfn. iratus, irascibilis. — n. ira. (कुप्).

कोमल mfn. mollis, lenis, pulcer. 45. 52. 92. (Orig. inc.).

कोयटि m. avis, gavia. 6. (Orig. inc.).

कोविद् mfn. doctus, peritus. 16. (Orig. inc.).

कोश m. sive

कोष m. gemma floris. 92. (Est in universum receptaculum rei, hinc vagina, theca, thesaurus, gaza. A कुष् s. कुप् r. 4. कुश्रयति, amplecti).

कौतुक n. omnis affectus vehemens, ut gaudium, desiderium, studium voluptatis. 43. 68. Etiam dexteritas. (Id. est कुतुक n. orig. inc.).

कौमुद्यायुध mfn. (fem. -धी) ad amoris deum pertinens. 20. (A कुमु°).

क्रतु m. sacrificium. 101. (cf. क्रिया, est pro कर्तु a कृ aff. तु).

क्रम् r. 1. क्रामति, r. 4. क्राम्यति s. क्रम्यति, incedere.

— c. गति praeterire, ut tempus. 10. 22.

क्रम् c. सम् et अति, idem. 10.

— c. अप् discedere, abire. 95.

— c. आ accedere, pervenire ad, obtinere. 90.

— c. निस् egredi, exire (e scena). 56. 70. 87. 89. etc.

— c. वि et निस् in varias partes egredi, discedere. 59.

— c. परा excedere, superare. cf. परक्रम.

— c. परि ambulare in scena. 74. 77.

— c. वि grassari, fortem esse. (cf. विक्रम).

— c. सम् congregdi.

क्रम m. via, ordo, modus. 20. (Antec.).

क्रयाणक mfn. quod venum datur, quod emitur. 23. (क्री, aff. आनक).

क्रिया f. 1) actio, factum. 2) officium, opus impositum. 3) ritus, caerimonia. 42. 56. 96. (कृ aff. या, रि pro ऋ).

क्रियावत् mfn. negotiis deditus, rebus gerundis aptus. 70.

क्री r. 9. क्रीणाति, -णीते, emere.

— c. वि vendere. 29. 32.

क्रीड् r. 6. क्रीडति, ludere. 29.

क्रीडा f. lusus, iocus. 88. (Antec.).

क्रुध् r. 4. क्रुध्यति, irasci.

— c. सम् id. 48.

क्रूर mfn. crudelis, saevus. 26. 77. (aff. est रु, rad. क्रू obsoleta est; exstat etiam in क्रव्य, crudus, in Latino crudelis et in κρείας).

क्रोध m. ira. 14. 18. 49. 58. (क्रुध्).

क्लम् r. 4. क्लाम्यति, defatigari. part. क्लान्त.

क्लिद् r. 4. क्लियति, madescere. 24.

क्लु ubi, quo, 20. 24. 43. 73. addito अपि vel चित्, alicubi. 6. 60. etc. (vid. किं).

क्लृण् r. 1. क्लृणाति, sonare. 72.

कृत् r. 1. कृयति, coquere, fareire. 88.

क्षप् r. 8. क्षणोति, -णुते 1) delere, interimere. 2) laedere, part. क्षत. 33. 60.

क्षम m. 1) momentum temporis. 42. 2) mensura temporis definita, 4'. — acc. क्षमं 2. 43. 56. 92. per momentum, brevi tempore; instr. क्षमेन 65. statim. तत्क्षणात् 8. id. (Pro अक्षण ab अक्षन्. cf. अक्षि).

क्षत्रिय m. homo ordinis militaris. 123. (A क्षत्र, aff. द्य, id.).

क्षप् r. 10. क्षपयति, proicere, prosternere. 65.

क्षप् u. nox. Accus. adverb. 100. (क्षप्).

क्षम r. 1. क्षमते, tolerare, ferre, condonare, ignoscere.

क्षमा f. patientia, indulgentia. (Pracc.).

क्षमिन् mfn. indulgens. 34. (Pracc.).

क्षय m. 1) interitus, exitium. 21. 30. 33. 55. 61. 2) domicilium. (98. obseurus est sensus). (क्षि).

क्षल् r. 10. क्षालयति, purgare, lavare. — e. प्र abluere. 6.

क्षान्ति f. patientia. 29. (क्षम्).

क्षाम mfn. 1) macer, exilis. 2) debilis. 11. 80. (Volunt esse partic. pass. rad. क्षै, delere).

क्षि r. 5. क्षिणोति, 9. क्षिणाति, occidere, laedere, destruere. 35. part. क्षीण 64.

— r. 1. क्षयति, 6. क्षियति, habitare, locum tenere, imperare.

क्षिति f. habitatio, domicilium. 135. (Antec.).

क्षिप् r. 6. क्षिपति, mittere, iacere; 2) prosternere. 53. —

r. 10. क्षेपयति, propellere. 99.

— e. उत् evehere. 64.

— e. नि deicere, deponere. 12. 20.

— e. प्र proicere. 17.

— e. सम् conicere, congregare, contrahere. cf. संक्षेप.

क्षिप्र mfn. celer. adv. cito. 40. 54. (Pracc. aff. र).

क्षीर n. lae. 12. 96. (Orig. ine.).

— verb. denom. क्षीरयति 12. lactis speciem inducere.

क्षुध् r. 4. क्षुध्यति, esurire.

क्षुधा f. fames. 90. (Antec.).

क्षुब्ध् r. 4. क्षुब्धयति, agitari. 74.

— 10. causs. क्षोभयति, perturbare. 51.

— e. सम् 54. id.

क्षेत्र n. locus habitationis, dominationis, regio. 17. 49. 92. (क्षि).

क्षेप m. iaectura, propulsus. 93. (क्षिप्).

क्षोभ m. agitatio. 58. (क्षुब्).

क्षोभण n. perturbatio. 111. ubi nomen est sagittae Cupidinis et m. (क्षुब्).

क्षौर m. negotium tonsorium. 93. (A क्षुर m. culter, a क्षुर r. 6. क्षुरति, tondere).

क्षमा f. terra. (Pro क्षमा a क्षम्).

ख

ख n. 1) cavitas. 2) aer, aether. 3) sensus. cf. इन्द्र et इन्द्रिय. (r. खा idem atque खन्).

खग m. avis. (Antec. et गा गा).

खच् r. 6. खचति, ligare, adiungere. 73.

खञ्जन m. avis, motacilla alba (खन्, r. 1. खञ्जति, claudicare. 91.).

खट m. 1) puteus. 2) gramen. 3) phlegma, etc. 58. cf. not.

खड्ग m. ensis. 4. 26. etc. (Or. ine.).

खण्ड m. n. pars, portio, 6. (खड् r. 1. खण्डति, -ते, dividere, frangere).

-खण्डश्च adv. ad modum fragmentorum. 86. (Praec. aff. ग्रम्).

खद् (aliis खाद्) r. 1. खादति, edere. 47. 48.

खन् r. 1. खनति, fodere. 63. Partic. खात a खा, antiquiori rad. forma.

खर्व mfn. decurtatus, depressus. 112. (Orig. inc.).

खलु particul. affirmat. certe, profecto, ut constat. 1. 24. 44. 72. 84. etc. (Or. inc.).

खिद् r. 1. खेटति, terrere. cf. आखेट्.

खिद् r. 6. खिदति, ferire, r. 7. खिन्ते, r. 4. खियते, dolore affici. cf. परिखेद्. Part. खिन्न, contristatus, cruciatus.

खिल mfn. vacuus. (Orig. inc.).

खेचर mfn. ἀεροβάτης. 39. (खे loc. a ख et चर्).

ख्या r. 2. ख्याति, vocare, praedicare. 68.

— c. आ narrare, nuncupare. 12. 32. cf. उपाख्यान.

— c. छि celebrare. 16.

ग

गज m. elephas. 28. 62. 63. (Orig. inc.).

गजेन्द्र m. elephas princeps, magnus. 82. (Praec. et इन्द्र).

गज्जाकिनी f. 95. cacumen cannabis vel bolus cannabis praeparatae. (Aff. इन् a गज्जाक, per aff. Unâd. आक a गज्ज, cannabis. cf. Wils. s. v. गृञ्जन).

गण r. 10. गणयति, calculos ducere, numerare. 2. 37. (A seq.).

गण m. caterva, grex. 1. 35. 39. 50. (Orig. inc.).

गणनाथ m. nomen Gaiêçac. (Antec. et नाथ, qui ducit deos minorum gentium, Çivac servos).

गणिका f. meretrix. 70. 83. 89. (A गण, aff. इक्, propr. gregaria).

गण्ड m. genae, tempora. 94. (Orig. inc.).

गत mfn. partic. a गम् q. cf.

गति f. 1) actio s. inodus eundi. 8. 62. 72. 2) ratio se

movendi in universum. 66. 67. — 3) fig. via salutis, refugium. 32. 49. 58. (गम्).

गद् r. 1. गदति, loqui, dicere. 43.

गन् r. id. ac नै; q. cf. 142.

गन्ध m. 1) odor. 2) suaveolentia. 11. 24. etc. (Rad. obsol.).

गन्धर्व m. nomen scindeorum, Indrac coelum habitantium, musicam exercentium. 38. 39. 50. (Orig. inc.).

गन्धर्वह m. ventus. 53. (गन्ध et वह्, vehens).

गमस्ति m. f. radius. 63. (Orig. inc.).

गम् r. 1. गहति, 1) ire. 9. 27. 56. etc. aor. अगमत्. 9. part.

गत. 2. 3. etc. 2) transire, practerire, de tempore. 5. 10.

55. etc. 3) incidere in affectum vel condicionem qualemcunque, ut 32. 10. cf. इ et तद्धत. 32. 4) attingere. 15.

cf. गम्य. — cum loc. 10. cf. not. p. 109.

— r. 2. in Vêdis. cf. 134. अगहि pro अगहि.

— c. अनु sequi.

— c. अन्तर् interire, abscondi. 8.

— c. अप abire. 48.

— c. आ adire, advenire. 4. 9. 10. 13. 24. 30. 45. 46. 78. 81. etc. 134.

— c. उप-आ adire, de condicione. 95.

— c. सम्-उप-आ advenire. 51. 60.

— c. सम्-आ convenire, congregari. 2. 12. 29. 54.

— c. उत् prodire. 11. 63. 112.

— c. सम्-उत् 61. coniunctim prodire. 61.

— c. निस् egredi, exire. 59. 65.

— c. वि-निस् exire in diversas partes. 64.

— c. प्र abire. 47. 53.

— c. सम् congregari, coire.

गमन n. modus eundi. 82. (Antec.).

गम्य mfn. quod adiri vel intelligi potest. 30. (Id.).

गर m. n. venenum. 47. (गृ?).

गरिमन् m. 1) gravitas. 2) facultas semet ipsum ad lumbum aggravandi. 3. (गृ idem ac गृह, aff. इमन्).

गर्ज् r. 1. गर्जति, clamare, vociferare, gloriari. 47. partic. गर्जित; hinc 27. n. clamor.

गर्दभ m. asinus. 27.

गर्भ m. foetus. 59. 102. 147. (गृम् idem ac ग्रम् = ग्रह, aff. अ, concepcio, ἔμπερον).

गर्व m. superbia. (Nisi fallor, a गृह i. e. गृह).

गर्वित mfn. superbus, elatus. 50. (Antec.).

गर्ह् r. 1. गर्हति-ते, conviciari, maledicere, reprehendere. 16.

गल् r. 1. गलति, decidere. 59. 94.

— c. वि delabi. 11.

गल m. gula, guttur, collum. 43. 94. (Derivant a गल r. 1. edere, sive a गृ, glutire, pro गर).

गवय m. species bovis, *Gayal*. 64. (गो, aff. अय).

गवेष् r. 1. गवेषते, quaerere, venari. 64. (In lexx. ad cl. 10. refertur et legendum est fortasse गवेषयाण pro गवेषमाण; cf. not. Haughtonis ad Man. IV. 258. Ipsa radicis forma primitiva non est, videtur esse divulsio pro ग्वेष्; sensu ab hac non differt ग्वेष् r. 1. ग्वेषते).

गह् r. 10. impervium est. (cl. 1. obsoleta videtur).

गहन mfn. impervius, confusus, inextricabilis. 30. (गह).

गह्वर् n. silva. 64. (गह, aff. वर).

गा r. 2. गति, ire; in compos. ग. 29. 49.

— c. अति, transgredi, superare. 58.

— c. सन् convenire. cf. संग.

गाढ mfn. 1) densus, densatus. 2) angustus. 11. (part. in त a गह).

- गात्र n. 1) membrum. 2) corpus. 30. 59. (गा, aff. त्र).
 गाम् m. itio (a गम्); hinc
 गामिन् mfn. incedens. 59.
 गह् r. 1. गहते, penetrare in locum impervium, ut sil-
 vam. Hitôp. 26, 6.
 — e. अत्र submergi. 60.
 गिर f. 1) vox. 2) laudatio, carmen. 99. 100. 145. (गृ cf. वृ).
 गिरि m. mons. 3. (Zend. *gairi*, Afghan. *ghur*, Slavon.
gora, Sanscr. olim गरि, eogn. गरु = गुरु).
 गीत 1) mfn. part. a गै. 2) n. cantus, carmen. 39. 54. 60.
 गुञ् r. 1. गुञ्जति, susurrare. 69.
 गुण m. 1) qualitas. 2) bona qualitas, virtus. 1. 2. 16.
 39. etc. 3) apud philosophos una e tribus qualitatibus
 rerum propriis. cf. निर्गुण. 4) multiplicationem notat in
 compos. cum numeris. (Orig. inc.).
 गुणग्रहिन् mfn. iustus virtutum existimator. 34. (Praee. et ग्रह°).
 गुणचन्द्र m. nom. propr. luna virtutis. 42. (Id. et चन्द्र).
 गुणवत् mfn. virtute praeditus. 31. (Id. aff. वत्).
 गुणाधिप m. nom. propr. dominus virtutis. 16. (Id. et अधिप).
 गुणित mfn. multiplicatus, partic. a गुण cl. 10. multipli-
 care. 1. (a गुण, 4.).
 गुप् r. 1. गोपति-ते, eustodire, servare. 15.
 गुम्फ् r. 6. गुम्फति, serere, connectere. 66.
 गुरु mfn. (fcm. गुरो) 1) gravis. 61. 2) magnus. 69. 3) de
 sono, altus. 26. — m. persona gravis, venerabilis; hoc
 nomine dieuntur tum parentes, tum magister. 2. 13.
 39. 86. 88. (Ab origine गरु, hinc गरिमन्; cf. गिरि).
 गूह् r. 1. गूहति, tegere, abscondere. Partic. गूह.
 गुह्य mfn. abscondendus, tegendus. — n. secretum, ar-
 canum. 12. (Ab antec.).

गृ r. vulgo ज्ञागृ 2. ज्ञागतिं vigilare. At 134. ज्ञागति, expergefacerere.
 गृञ्जन n. allium. 14. (A गृञ्ज् r. 1. गृञ्जति, raucum emittere
 sonum, ut faciunt allio vesci soliti).

गृध्र mfn. avidus. — m. vultur. 4. (गृध्र् r. 4. appetere).
 गृध्र् cf. ग्रह्.

गृह n. domus. 3. 8. 42. 80. (गृह् pro ग्रह्, recipere).
 गृहपति m. tutor domus, cognomen Agnis. 100. 101. (Praee.
 et पति).

गृहमेधिन् m. pater familias. (Id. et मेधा, aff. इन्).

गृहस्थ m. pater familias. — f. mater familias. 17. (Id. et
 स्या, correpta vocali).

गृहिन् mfn. qui domum habet, adornat, pater familias.
 41. (Id. aff. इन्).

गृ r. 6. गिरति, deglutire. — c. उत्, vomere, emittere.

— r. 9. गृणाति. c. अभि celebrare, venerari. 145. cf. नृ.

मेह n. domus. 75. 81. (Videtur depravatam e गृह).

गै r. 1. गायति, canere. 53. 68. 145. aor. अतोत्तनं. 100. 142.
 cf. not.

— c. उत् cantu celebrare. 71.

— c. प्र eantum effundere in laudem alicuius, c. dat. 102.

— c. सम् concinere.

गो 1) m. bos. f. vacca. 14. 74. 96. 97. 102. 2) m. ra-
 dius; fortasse 59. 97. cf. not.

गोचर m. 1) pascuum, locus pascendi. 2) regio certis li-
 mitibus circumscripta. 3) ditio, in qua versatur sen-
 sus quidam, res sensui obiecta, res sensibilis. 94. (गो
 et चर्). cf. ad Hitôp. II. p. 107.

गोष m. bubulcus. f. -पी. Hinc verbum denominat. 83. 125.
 (गो et प pro पा rad.).

गौमती f. nom. propr. fluvii, vulgo Gômatî, in provincia

Ajôdjensi. 49. 59. (A गोमत्, bovis abundans, गो ct aff. मत्).

गौर mfn. (f. -रा s. -री). flavus. 61. 65. -री. nomen Parvatidos. 6.

गौरव n. gravitas, auctoritas. 89. (गुरु).

ग्रन्थ् r. 1. ग्रन्थति, serere, componere.

ग्रन्थ m. compositio, liber. 45. 88. (Antee.).

ग्रन्थन n. nexus, ratio neetendi. 9. (Id.).

ग्रन्थि m. 1) nodus. 2) crumena. 87. 3) articulus corporis. 95. (Id.).

ग्रस् r. 1. ग्रसति-ते, devorare, part. ग्रस्त. 29.

ग्रह् r. 9. गृह्णाति-ह्णीते, 1) arripere, sumere. 2. 4. 19. 22.

33. 46. 2) accipere. 3) percipere, intelligere. 8. Partie. गृहीत, quod ई pro इ etiam aliis huius rad. formis adhaeret. Pass. गृह्यते 136. Olim ग्रम्, hinc pass. 98.

— c. अनु benevole accipere, favere. cf. 39.

— e. उप exhortari. 56.

— c. दुस् pass. 98. difficilem esse captu.

— c. नि inhibere, cohibere. 27.

— e. परि inhibere. 85.

— e. प्र porrecta manu arripere. 43. 45.

— c. प्रति accipere.

— c. वि cf. विग्रह.

— c. सम् cohibere.

ग्रह m. 1) actus arripiendi. 2) daemon, qui pueros rapere creditur. 3) daemon Râhu dietus, qui solem lunamque per coela insequitur et devorare studet; astronomis est nodus Zodiaci. 16. 4) planeta. Ad 1) potius quam ad 2) referrem loce. 29. 58. (Antee.).

ग्रहण n. 1) actus arripiendi, eruendi. 46. 75. 2) eclipsis. 16. (cf. antee. 3.).

ग्राम m. vicus, aggregatio hominum agri cultorum. 11.
(Orig. inc.).

ग्राम्य mfn. 1) qui pertinet ad vicum. 2) qui utitur licentia ruris, voluptarius. 55. (Antec.).

ग्रह् m. prehensio. 45. (ग्रह्).

ग्रहिन् mfn. qui arripit, accipit, sectatur. 34. (Antec.).

ग्रीवा f. ceryix. 17. (Orig. inc.).

ग्रीष्म m. 1) calor, aestus. 2) pars anni, aestas, Indis menses Iunius et Iulius. 50. (Orig. inc. cognat. घृ? cf. घृणि).

घ

घ partic. enclit. pronomm. adiecta. 134.

घट् r. 1. घटति-ते, 1) versari, agere. 18. 2) operam dare, fabricari. 36. Hitôp. 65, 11.

— e. छि + घा separare. 22.

— c. 10. घाटयति ferire. c. उत् अपरirc. 3. 18.

घटन n. operatio 68. si bona est scriptura.

घड्ड r. 1. घड्डते, tundere. cf. संघड्डन.

घन mfn. densus, multus. 6. 92. (Orig. inc.).

घात् r. 10. घातयति, (causs. rad. हन्, a partic. हत unde घत, derivatum), interficiendum curare. 9.

घात n. (?) vulneratio, vulnus. 8. (Antec.).

घातक m. interfector. — fem. -की interfectrix. 12. (Id.).

घृ r. 1. घृति, r. 3. त्रिघर्ति 1) humectare, stillare. 2) lucere.

घृणि m. radius. 138. (Derivant a घृण् cl. 8. घर्णोति -र्णते, aliis घृणोति; coarguit tamen घर्म m. aestus, radicem esse घृ, cl. 5.).

घृत n. butyrum liquefactum. 20. 24. 79. 102. 143. (घृ No. 1.).

घृताची f. nomen Apsarasis. 51. (Antec. et अञ्).

घ्रा r. 1. जिघ्रति (pro 3. जिघ्राति), odorari.

— c. आ id. 77. 90.

च

च, copula, et. Postponitur verbis, ut *que*, et ab initio sententiae aliena est, ceteroquin ad certum locum non restricta. च-च, et-et, tum-tum. Adiectum habet tum अपि, tum एव, atque etiam. De orig. cf. p. 135.

चक् r. 1. चकति-ते, caedere, repellere. Part. चकित terrefactus. 5.

चकोर m. avis, perdix rufa. 52. (Forma redupl. a कुर, sonare?).

चकस m. anfractus, fragmentum. 4. (Forma redupl. a कृत् r. 4. per anfractus incedere).

चक्र n. 1) rota. 2) circulus. 63. 3) regio certis limitibus undecunque circumscripta. 74. (Forma redupl. a क्रा pro क्रम्, incedere).

चक्रवाक m. genus anseris, anas casaca. 6. (Derivant ab antec. et वाक, sermo; crepans ad modum rotae).

चच् r. 2. चटे, loqui, dicere. (Desid. irreg. a ह्या).

चक्षणा n. dictio. (Ab ant.).

चच्च r. 1. चच्चति, vacillare. 4.

चच्चल mfn. 1) tremulus. 2) inconstans. 20. 91. (Antec. aff. चल).

चट् r. 1. चटति, r. 10. चाटयति, findere, dividere.

— c. उत् cf. उच्चा°.

चण्ड mfn. 1) aestuosus. 2) violentus, iracundus. — fem. -डी, puella irascibilis, petulans. 84. (चण्ड् r. 1. चण्डति-ते, irasci).

चतुःशाला f. impluvium, locus quadratus in antica aedium parte. 74. (चतुर et शाला).

- चतुःषष्टि f. numerus LXIV. pro ordin. est. 67. (Id. et षष्टि).
 चतुर mfn. (चत्वारस्, चतसस्, चत्वारि) quatuor. 10. 16. 28.
 31. etc. (Orig. inc.).
 चतुर mfn. ingeniosus, dexter, aptus. 20. (Derivant a चत्
 r. 1. चतति, quaerere, aff. Unâd. ड्र).
 चतुर्थ mfn. (fem. -र्था s. -र्थी) quartus. 10. 34. (चतुर et aff. थ).
 चतुर्दश mfn. (f. -शी) decimus quartus. f. -शी dies mensis
 dimidii XIVtus. 3. 4. 16. (Id. et दशन्, abiecto न्).
 चतुष्टय n. τετρας. 15. (चतुर aff. तय).
 चत्वारिंशत् f. numer. card. XL. (चत्वारि et शत् pro दशत् pro
 दशति e दशन्).
 चन affix. quod fornis interrog. adiectum eis sensum in-
 definitum addit, ut कदाचन, unquam. 1. 10. 42. 66. 82.
 चन्दन m. n. Santalum. 9. 38. 60. 71. (चद्र cf. चन्द्र).
 चन्द्र m. luna, dens Lunus. (चद्र r. 1. चन्दति, exhilarare,
 lucere).
 चन्द्रकान्त m. gemma fabulosa, quae radiis lunae conge-
 latis nasci credebatur. 92. (Antec. et कान्त).
 चन्द्रकुल n. nomen urbis. 38. (Id. et कुल).
 चन्द्रमस् m. luna. 60. (Id. adiective et मस् idem ac मास्,
 luna. q. cf.).
 चन्द्रवती f. nom. prop. urb. 43. (Id. et aff. poss. वत्).
 चन्द्रार्द्ध n. luna dimidiata; ornamenti genus esse videtur.
 13. (Id. et अर्द्ध).
 चपल mfn. 1) tremulus. 2) inconstans, lascivus. 36. (चप्
 r. 1. चपति, trepidare, aff. यल).
 चम्पक m. arbor, michelia champaka. 52. (Id.).
 चय m. cumulus, collectio, multitudo. 40. 83. (चि, colligere).
 चरू r. 1. चरति, 1) ire, incedere. 2) agere, quo sensu
 usurpatur de quovis fere negotio. 76.

— c. आ 1) adire. 2) agere, exercere negotium, sequi viam praescriptam. cf. आचार.

— c. सम् + आ 1) aggredi, convenire. 2) negotium aggredi, agere, moliri. 12. 29. 48.

— c. प्र proceedere.

— c. वि divagari. 29.

— c. सम् 1) ambulare. 5. 74. 2) convenire. 98. 131.

— causs. चारयति, c. वि, in diversas partes iactare, considerare, perpendere. 10. 27. 45. 89.

चर mfn. (fem. -रा et री) incedens; in compos. 39. 47.

— m. via, semita. cf. गोचर. (Antec.).

चरण m. n. pes. 46. 61. 66. 75. 95. (Id.).

चरित mfn. partic. a चर. — n. quod actum est, actus, ratio agendi. 49. 93. 94.

चरित्र n. ratio agendi. 26. 27. (चर aff. त्र, inserto इ).

चर्च r. 1. चर्चति, 1) fodere. 26. 2) calumniari.

चर्य part. fut. pass. a चर. — n. officium, quod observandum est. 51.

चर्षणि m. (ap. Wils.) fem. 101. homo, ordo hominum. (Cf. 141. a कृष्, arare, aff. अति).

चल् r. 1. चलति-ते (30). 1) vacillare. 53. 2) ire, abire. 42. 43. etc. Partic. चलित et sensu passivo et intransitivo ponitur. 25. 28. 62.

— c. प्र progredi, proficisci. 4. 16. 22. 35.

— causs. चालयति, quassare. 69. 95.

चल mfn. tremulus, pendulus. 70. (Antec.).

चाटु m. n. sermo gratus, adulatio. (Derivant a चट्, obstante sensu). 44.

चाटूक्ति f. dictio adulatoria. (Antec. et उक्ति).

चाण्डाल m. -ली f. homo s. mulier ordinis Indorum in-

fini, impuri. 10. (A चण्डाल id. a चण्ड et ग्राल, quod proprie habitationem significat, ut सिंहाल, सिंहल, हिमाल, aut ab आ et र. ला, idem ac ली, aut pro ग्रालय, habitatio. Iracundia et violentia ex Indorum mente hominis sunt barbari).

चातक m. avis, cuculus melanoleucus. 52. (cf. चतुर).

चारिन् mfn. 1) incedens, procedens. 2) certo modo agens.

50. 21. (A चार m. processio, a चर).

चार mfn. (f. -वीं) pulcer, elegans. 51. (A चर causs. aff. उ, agilis?).

चि r. 5. चिनोति-नुते, colligere, coacervare; part. चित. 61. 65.

— c. आ coacervare. 53.

— c. निस् discernere. cf. निश्चय.

चित् partic. enclitica. cf. 135. 134.

चित् r. 1. चेतति, r. 10. चेतयति-ते vel चिन्तयति, cogitare, considerare. 25. 71. partic. चिन्तित. 25. 29. 33. 36.

— c. वि, considerare. 76.

चिता f. rogos. 4. 17. (fcm. part. a चि).

चित्त n. mens, animus. 29. 31. 61. 67. 73. 84. (Part. a चित् cl. 1.).

चित्रि f. cogitatio. 51. (Id. aff. ति).

चित्र mfn. varians, variegatus. 66. (चि aff. त्र).

चिन्तित mfn. part. a चित् 10. cl. q. cf. — n. cogitatio. 74.

चिन्त् r. cf. चित्.

चिन्ता f. cogitatio. 16. 24. 72. 88. etc. (चिन्त् aff. आ).

चिर mfn. longus. 56. — -रं adv. 61. per longum tempus. (De orig. cf. 132. Usurpatur de tempore tantum).

चुद् r. 1. चुन्दति-ते, acuer. — r. 10. चोदयति, suscitare, ciere, stimulare.

— c. प्र cl. 10. suscitare, excitare. 99.

चुद् e. सम् cl. 10. exeitare. 48.

चुब् r. 1. चुम्बति, oseulari. 25. 66.

चुर r. 1. चोरति, el. 10. चोरयति, furari.

चूडा f. 1) eaeumen, apex, vertex. 2) eineinnus in summo capite solus. 3) caput. 4) diadema. (Orig. inc.).

चूडामणि m. gemma diadematis. 19. 27. 66. (Ant. et मणि).

चूत m. arbor, Mangifera Indica. 52. 69.

चूर्णिका f. oryza pista et tosta, genus plaecentae. 11. (A

चूर्ण, aff. इक. Apparet चूर्ण esse partic. rad. obsoletae

चृ, unde verb. 10. el. चूर्णयति, pinsere).

चेटिका f. ancilla. (A चेट, m. servus, aff. इका, a चिट् r. 1. चेटति, 1) mittere, iubere. 2) servire).

चेत् coniunct. condit. si. (च + इत् neutr. ab इ, them. pronom.). — नो चेत्, si non, sin minus, elliptice pro integra sententia. 7.

चेत mfn. cogitans, sapiens; hinc superl. चेतिष्ठ 101. (A चित्; obsolevit in lingua recentiori, quae चेतक eodem sensu ponit).

चेतस् n. mens, animus. 43. 56. 69. 83. etc. (चित्).

चेष्ट r. 1. चेष्टते, 1) se movere, niti. 2) agere, moliri. 46.

— e. वि agere. (Ipsa radix derivata est a partie. quodam चिष्ट).

चेष्टा f. ratio agendi, motio. 8. 72. 78. (Antee. aff. च्रा).

चेष्टित part. a चेष्ट. — n. nisus, ratio agendi. 8. 17. 58.

चैत्य n. 1) locus sacrificii. 2) monumentum sepulcrale. 17. (aff. local. त्व e. Vridd'i a चिता pro चैतात्य?).

चौर m. fur. 22. 25. 27. 35. (चुर).

च्यु r. 1. च्यवति-ते, labi, eadere; part. च्युत. 76. lapsus, deciduus.

इ

इटा f. lux, splendor. 67. (Inc. Orig.).

इद् r. 1. इदति, tegere, abscondere; part. इत्त, c. प्र, id. 30. 33. 40. *५. 10. id. 6, 7.*

इया f. 1) umbra. 2) splendor lucis repercussae. 74. (Or. inc.).

इद् r. 7. इदति, इदत्ते, findere, scindere. 5. 26. 31. part. इत्त 26. 94.

— c. अत्र, divisus. 118.

— परि, ab omni parte scindere.

इद् n. fissura. 3. (Antec. aff. Unâd. र).

इद् r. 6. इदति, secare, findere. 74.

इदिका f. culter. 5. 33. (A इद् mfn. aff. इक, a preced.).

इद् m. 1) sectio. 26. 33. 2) interruptio. 21. (इद्).

ज

जगत् n. mundus. 5. 91. (Partic. rad. जा, ire, redupl. जगति, in Vêdis जिगति).

जगन्नाय m. nomen Vis'n'uis. 115. (Antec. et नाय).

जङ्गम mfn. mobilis, hinc illinc festinans. 70. (जम् forma frequent.).

जङ्गा f. crus. 13. 16. (Orig. inc.).

जटा f. comptus capillorum, Civaec seetatoribus proprius. 13.

जन् r. 4. जायते, 1) nasci, oriri. 2) fieri. 2. 11. 32. Part.

जात pro जात, a जा pro जा. cf. gnatus; in fin. compos. ज, cf. नित् etc.

— c. सम् id. 4. 7. 23. 33. 35.

— r. 3. जनन्ति, generare. aor. 98.

जन m. 1) homo, in primis collect. homines, orbis. 11.

35. 43. 70. 74. 84. 101. 2) apud erotice. जन est amasius. 60. cf. वल्लभजन 25. (जन्).
- जनक mfn. generans. — m. generator. 83. (Id.).
- जननी f. genitrix, mater. 12. 59. (fem. a जनन, a जन्).
- जनपद m. regio, terra. 1. (जन et पद).
- जनान्तिकं adv. cf. अन्तिक.
- जनार्दन m. nomen Vis'n'uis. (जन et आर्दन, vexator hominum; explicant: ab hominibus qui precibus vexatur).
- जन्तु m. animal, creatura. 20. (जन् aff. तु).
- जन्मन् n. natales, origo. 12. 66. 67. (Id. aff. मन्).
- जन्मभूमि f. locus nativitatis. 67. -स्थान n. 12. id. (Antec. et भूमि aut स्थान).
- जप् r. 1. जपति, submissa voce loqui, praesertim preees murmurare. 18. 120.
- जप m. murmuratio. 55. (Praee.).
- जम्बुक m. 45. thos.
- जय m. victoria. 58. 92. (जि). Hinc
- जयिन् mfn. vineens. 71.
- जर f. senectus. 71. (जृ; ab alia forma जरस् n. formari possunt casus quidam).
- जर्जर mfn. 1) vetustus, decrepitus. 2) invalidus. 7. (जृ reduplic.).
- जल n. aqua. 18. 49. 59. etc.
- जलकुक्कुट m. avis, mergus. 6. (Antec. et कु°).
- जलचारिन् mfn. aquaticus. — mf. animal aquaticum, ut piseis. 50. (Id. et चा°).
- जलधि m. oceanus. 77. (Id. et धा, q. cf.).
- जलमुच् m. (nom. -क्) nubes. 96. (Id. et rad. मुच्).
- जलयन्त्र n. machina hydraulica. 60. (Id. et यन्त्र).
- जलौकस् mf. erinaeus. (Id. et ओकस्, domus).

जल्प् r. 1. जल्पति, loqui, garrere, interpellare. 26. 34. 40.
41. 45. Hinc

जल्पक mfn. garrulus. 29.

ज्व m. celeritas. 46. (जु r. 1. ज्वति-ते, festinare).

जात mfn. part. a जन् q. cf. 1) natus. 2) factus. 28. 65. 92.

जातवेदस् m. 1) cognomen dei Agnis. 2) ignis. 98. 102.

139. (जात et वेदस् quod vocabulum quo sensu in hoc compos. positum sit, lis est; valet tamen in Vêdis opes, divitiae).

जाति f. genus, familia, tribus. 38. 86. (जन् q. cf.).

जाल n. 1) rete. 2) figurat. de radiis densatis. 65. (जल् r. 1. tegere).

जालक n. 1) id. 2) figur. de surculis et plantis inter se complicatis. 63. (Antec.).

जि r. 1. जयति, -ते, 1) vincere. 2) refracnare sensus et affectus, ut iram. 3) dicitur etiam vincere de prospero successu. 67.

— c. उत् id.

— c. निरु devincere. 48.

— c. परा devincere, superare.

— c. वि 1) vincere. 2) amplificari. 68.

जिर्स् n. senium. 132. (Forma inusit. pro जरस् a जु).

जिह्व mfn. tortuosus. 62. 64. (Orig. inc.).

जिह्वा f. lingua. 62. 63. 144. (Zd. *hizvâ*, Lat. *lingua*, ant. *dingua*, Goth. *tuggô*; valde dubium est, utrum vera sit derivatio a लिह्, lambere).

जीमूत m. nubes. 5. (Orig. inc.).

जीर्ण mfn. vetustus. 17. (Partic. a जृ, aff. न).

जीव् r. 1. जीवति-ते, vivere. 16. 29. 42.

— canss. जीवापयति. 18. 19. 34.

जीव mfn. vivus, vivens. 38. — m. 1) anima sentiens, vitae causa. 5. 2) vita. 12. 19. 41. Hoc sensu etiam f. et n. est. (जीव्).

जीवजीवक m. avis, forsitan phasianus. 52. (जीव).

जीवन n. vita. 87. 95. (जीव्). Hinc

-नता f. nom. abstr. 88.

जीवित n. vita. 20. 51. (Est n. partic. a जीव्).

जुगुप्स् forma desid. radicis गुप् celare, itaque 1) abscondere velle. 2) spernere. 3) vituperare. 123.

जुप् r. 6. जुप्ते, 1) amare. 2) benevole accipere, exaudire. 99. 100. 102. 134. 145.

जृम्भ् r. 1. जृम्भते, oscitare. c. उत् 69.

जृम्भक n. 1) oscitatio. 2) tensio membrorum, symptoma morbi. 17. (Antec.).

जृ r. 4. जीर्यति, senescere, part. जीर्ण.

— r. 1. superstes in जृत् partic. senescens. 81.

जृ r. 1. जृते, celebrare, vox Vêdica. 141. (Prius जृ cognatum est c. Gracco voc. *γῆρας*; posterius cum *γῆρως*, *γῆρῶ*, *garrire* et haud differt a जृ q. cf. Etiam *γέρας*, laus, honor ad जृ referendum videtur).

जीष n. amor, desiderium. 98. 134. 145. (जुप्).

ज्ञप् r. 10. ज्ञपयति (pro ज्ञाप^०) caus. rad. ज्ञा. c. आ iubere. 68. 81. Partic. ज्ञप्त pro ज्ञपित.

ज्ञा r. 9. ज्ञानाति (pro ज्ञानाति) cognoscere. 22. 25. 50. 51. etc. aor. pass. 134. part. pass. ज्ञात. 11. 45. etc. fut. part. pass. ज्ञेय 33. 58. in fine compos. ज्ञ pro ज्ञा, sciens, gnarus. 35. 57. etc.

— caus. ज्ञापयति.

— c. अनु permittere, veniam abeundi dare. 42.

— c. अभि cognoscere. 45.

— c. आ agnoscere. caus. facere, ut alius agnoscat, imperare, iubere. 96. cf. ज्ञप्.

— c. सम् + आ cognoscere, discere. 18.

— c. परि ab omni parte cognoscere. 9.

— c. प्र cf. प्रज्ञा.

— c. प्रति, agnoscere, ut debitum. 130.

— c. वि discrimina rerum cognoscere, perspicere. 27.

30. 43. caus. facere ut alius perspiciat, certiores facere. 3. 89.

— c. सम् cf. संज्ञा.

ज्ञाति f. cognatus, affinis. 14. (A ज्ञा = ज्ञन्, q. cf. aff. ति).

ज्ञान n. cognitio. 7. 36. 41. 71. (ज्ञा).

ज्ञानवत् mfn. cognitione praeditus, sapiens. 41. 81. (Antec.).

ज्ञानिन् mfn. sapiens. 37. (Id.).

द्वेष्ट mfn. natu maximus. 36. (Superl. a द्व्य, quod laud dubie adiect. fuit a rad. द्या, जिनाति, senescere, ut ज्ञ a ज्ञा).

द्व्योतिस् n. lux, splendor. (Pro च्योतिस्).

द्व्योतिरीश m. nom. propr. poetac. 68. (Antec. et ईश):

-रीश्वर m. id. 67. 96. (Id. et ईश्वर).

द्वल् r. 1. द्वलति, flagrare, ardere. 17.

द्वलन mfn. flagrans, inflammatus. 51. n. conflagratio. (Ant.).

द्वाला f. flamma. 67. (Id.).

क

कंकार m. susurrus. 69. (कं, interiect. et कार्).

कौलिक n. marsupium. 90. 95. (Orig. inc.).

ट

टङ्क m. 1) pondus quoddam. 2) numus eius nominis. 29. (Or. inc.).

टङ्कक m. id quod antec. No. 2. 86. (Antec. aff. क).

ठ

ठक्कुर m. homo venerandus. 75. (Orig. incert.).

ड

डम्ब r. 10. डम्बयति, prolicere. c. वि 84. deicere, prosternere, prostituere.

त

त thema pronom. demonstrat. 1) Nom. sing. m. स, f. सा, n. तत्. Neutr. तत् in coniunctionem abiit; q. cf. Instr. तेन, ideo. 41, 15. etc. abl. तस्मात् id. 27, 12; 33, 15. etc. 2) Repet. pronom. valet hoc vel illud, quodcunque. — Emphatice pro तदेव 31, 11. etc. et तादृश, 33, 4. 3) Praemitti solet Sanscritice sententia relativa demonstrativae, ut 3, 5. 4) Coniungitur emphatice cum pronomm. personn. 1mae et 2dae pers. tum cum demonstratt. ex. c. सोऽहं, ille ego; ते वयं, illi nos; स त्वं, ille tu etc.; स एष ille ipse, तदेतत्, id ipsum etc. 5) In compos. usurpatur thematis loco neutrum तत्, ut तदनन्तरं 4. i. e. तस्माद् अनन्तरं etc.; dualis locum tenet तत् compositum 42, 6. 6) Abundat तत् in compos. quibusdam, ut तद्वत् 32, 12. nam तद् h. l. nil aliud valet, quam भर्तृ, quod mox praecedit; inest tamen emphasis quaedam. Sic etiam तत्पर.

तक्र n. lac, concreto butyro residuum, cui aqua admixta. 79.

तट m. n. rarius f. ripa. 6. (Orig. inc.).

तड् r. 1. तडयते, percüttere, partic. तडित. 4.

— cl. 10. ताडयति, ferire. 7. 9. 14.

तडाग m. lacus, piscina. 6. (Orig. inc.).

तत् 1) partic. causs. ideo. cf. s. त. 2) apodosin excipit post enunciationem conditional. 43, 8.

तत् mfm. part. a तन्, extensus. 83. c. सम् cf. s. v.

तत्स्व adv. loci 1) inde. 2) temporis, exinde, deinde. 3) in apodosi 45, 2. 77, 14. — 4) pro तस्मात् 87, 9. 92, 16. (त, aff. तस्).

तत्क्षणात् adv. statim. 8. (तत् cf. त no. 6. et abl. a क्षण. q. cf.).

तत्प्रभाते adv. mane, diluculo. 12. 13. (तत् et loc. a प्रभात n. diluculum. तत् per तस्य explicandum, diluculo istius dici, qui sequutus est; refertur enim ad diem, qui sequitur modo narrata).

तत्र adv. loci. 1) ibi, illic. 1. 3. 15. etc. 2) illuc, ut 87, 3. 3) pro loc. तस्मिन् 39, 9. 41, 6.

तत्रभवत् m. 67. -त्ते f. dictio scenica honorifica, qua significatur homo absens; de praesenti dicitur अत्रभवत्. cf. Vikr. 44, 2. Lenz. (तत्र et भवत् q. cf.).

तथा 1) hoc modo, sic, ita. 10, 13. 46, 12. 2) eodem modo. 98, 8. aequae ac, et saepius locum tenet copulae. 2, 1. 12, 16. 30, 15. 48, 18. — 3) elliptice pro तथास्तु, in affirmatione, ita sit. 44. 53. — 4) तथा तथा, praemisso यथा यथा, repetitionem et distributionem indicat. 25. — 5) तथैव, तथा च, 76, 13. et तथैव च saepe pro simplici तथा leguntur. — 6) तथापि, vel sic, nihilo minus, tamen, praemisso यद्यपि. 53. 76. — 7) तथा हि locis metricis praemittitur nonnunquam in dramatis, ut 69. 73. 92. etenim. (त, aff. था).

तदा 1) eo tempore, tunc, respondet यदा, quando. 2) in narratione tum, ut 46, 13. — 3) in apodosi post enunciationem conditionalem. 7. 32. 23. etc. (त, aff. दा).

तदीय mfn. ad eum, eam, id pertineus, pronom. possess.

3tiae personae. 92. (तद्, aff. ईय).

तद्ध mfn. eo conversus, ei rei deditus. 32. (तद् et गत).

तद्धत्, adv. eodem modo. 24. respondet यद्धत्. (तद् et aff. comparat. वत्).

तद्वा, praemisso यद्वा 75. aut hoc aut illud, quodcumque. (तद् et वा).

तन् r. 8. तनोति, तनुते 1) extendere. 2) largiri. 66.

तनय m. filius. — -या f. filia. 24. (तन् extendere, aff. अय).

तनु mfn. (fem. -न्वी) tenuis. 61. — fem. puella. 56. (तन् aff. उ).

— f. -नु corpus. 82. 83. (Id.).

तन्वङ्गी f. puella, propr. quae corpus habet tenerum. 40. (तनु adi. et अङ्ग).

तप् r. 1. तपति, -ते, urere, calefacere. 2) cruciare corpus, castigationem corporis asceticam exercere. 50. 51.

— r. 4. तप्यति, calcifieri. 12. part. तप्त, calefactus, calidus. 24. 62. — c. सं id. 65.

— r. 10. causs. तापयति, 1) calefacere. 62. 64. 2) vexare. 50.

— c. अभि id. 62. 63.

— cf. praeterea compos. c. आ, परि, प्र.

तपस् n. 1) calor, fervor, ignis. 50. 2) cruciatus corporis, castigatio. 3) devotio, observantia religionis in univ-
ersum. 35. 52. 58. 83. (Praec.).

तपस्विन् mfn. qui corpus castigat, asceticus. 13. 17. (Praec. aff. विन्).

तमन् n. caligo. 97. 134. (Rad. तम् 4. ताम्यति dolore confici, aliam ab origine haud dubie vim habuit).

तमाल m. arboris species, Xanthocymus pictorius. 51. (A तम m. caligo, aff. आल; flores sunt nigri).

तरु m. arbor. 59. 64.

तर्हि 1) adv. dum, interea. 9. 19. 45. 2) itaque, partic. conclusiva. 18. 36. 44. 3) in apodos. post enunciat. condition. 4. et c. तदा coniunctum. 32. (त, th. pronom. aff. हि; particula usus senioris; fortasse depravata c. तद्धि).

तल n. locus quivis planus, certis limitibus circumscriptus; ut मूलतल 4. 33. solum terrae; हर्म्यत^o 60. solarium aedificii; tum pars intima s. infima receptaculi cuiusvis, fundus, ut 63. umbraculi; locus, umbrâ corporis cuiusdam tectus, ut 62. (तल् r. 1. तलति, condere, figere).

तस् affixum, adverb. formandis inserviens, interdum ablativi vice fungitur in nomm. ut 40, 19. 59, 13.

तात m. *ὑποζόγισμα*, quo tum pater, tum fratres, filii et amici interpellantur. 35. 42. (Or. inc.).

तादृश mfn. (f. -शी) talis. 33. 88. (ता pro तद् et दृश्).

ताप m. 1) calor, aestus. 2) cruciatus, aerumna. 14. 92. (तप्).

तापस m. (fem. -सी) homo, qui corpus castigat, asecticus. 12. 81. (तप्स्).

ताम्बूल n. betel piper, cuius folia cum nucce Areca coniuncta manducare amant Indi. 2. 11. etc. (Orig. inc.).

ताल m. 1) genus palmarum, borassus flabelliformis. 2) plausus manuum, quo numerus musicus notatur. 39. 73. (Utraque significatio a तल, quod etiam palmam manus notat).

तालु n. palatum. 62.

तावत् mfn. 1) tantus, tot. — 2) adv. respondente वावत्, tamdiu-quam, dum-interca. 5. 6. etc. — 3) omisso वावत्, interca, nunc. 28, 8. 53, 18. etc. 4) sine temporis respectu ponitur interdum loco particulae concessivae. (ता pro तद्. aff. वत्).

तिथि mf. dies lunaris. 16. (Orig. inc.).

तिन्दुक m. arbor, Diospyros glutinosa. 52.

तिमिर n. caligo. 30. (Depravatum e तमिर a तम = तमस्).

तिरू r. 10. तिरयति explicatur a scholl. ad Mâl. Mâdh.

I. d. 28. per द्वाद्यति i. e. tegere, abscondere; cohaerere videtur cum तिरस् et recentioris esse originis. 72.

तिरस् 1) praepos. c. accus. trans, per. 134. 2) adv. perverse. (तृ).

तिल m. planta, Sesamum orientale. (तिल् r. 6. तिलति, मंगरे).

तिलक m. n. nota in fronte picta. (A praeced. ob comparisonem cum semine Sesami).

तिलोत्तमा f. nomen Apsarasis. 51. (तिल et उत्तम).

तीक्ष्ण mfn. 1) acer, acutus. 2) pungens, ardens, calidus.

13. 63. (तिव् r. 1. तेजते, unde desiderat. irreg. तीच् pro तितिच्; hinc affixo न).

तीर n. ripa. 3. 17. 49. (तृ).

तीर्ण mfn. partic. a तृ, q. cf.

तीर्थ m. n. 1) vadum. 2) locus lavando aptus. 3) hinc locus in ripa fluminis religione sacrati et 4) locus sacratus in universum, sacellum, templum. (तृ, aff. घ).

तीव्र mfn. pungens, acutus, vehemens. 58. (तीव् r. 1. iuxta gramm. rudem esse, aff. र).

तु partic. 1) adversat. sed, verum, contra. 18, 1. 28, 2.

etc. 2) interdum continuativa est, ut 2, 7. 27, 16. 48,

5. etc. Enunciationem nunquam incipit. परं तु, verum-enimvero. 41, 17. (Pronom. 2dac pers. त्वं pro तु-अम् ab origine haud diversa est vocula; opponitur tu aliis personis).

तुङ्ग mfn. altus. (Orig. inc.).

तुरग m. equus. 28. (तुर pro त्वर celer et ग e गा).

तुरंग m. id. 6. 42. 70. (adv. तुरं et ग).

तुर्य mfn. quartus. 17. (Pro चतुर्थ a चतुर, aff. य).

तुल्य mfn. comparabilis, aequalis. 86. (तुल् r. 1. तोलति, r. 6. तुलति, ponderare).

तुप् r. 4. तुष्यति, gaudere, contentum esse; part. तुष्ट, contentus, cum gen. et instr. 11. 33. Causs. exhilarare, contentum reddere.

तुष m. f. folliculus, gluma, potissimum oryzae.

तुषानल m. flamma glumarum ardentium. 74. (Ant. et अनल).

तुषार m. gelu, nix. 61. (Orig. inc.).

तूयं adv. cito. (vere sic explicari videtur; cf. Lith. *tújau*, mox). 142.

तूर्ण mfn. celer. -र्ण adv. cito, celeriter. 64. (partic. a तूर
r. 4. तूर्यते, festinare. cf. त्वर).

तृण n. gramen. 6. 12. 34. 56. (Orig. inc.).

तृतीय mfn. tertius. 10. 17. 31. 37. (तृ pro त्रि, aff. तीय).

तृप् r. 1. तृपति, saturare, satisfacere, r. 4. तृप्यति saturari, placari. causs. तृपयति, satiare, placare. c. सं id. 68.

तृप्ति f. satietas, hilaritas. 47. (Antec.).

तृप् r. 4. तृप्यति, sitire.

तृप् f. (nom. -तृट्) sitis. 62. (Antec.).

तृषा f. id. 24. 64. (id.).

तृषित mfn. sitiens. 63. (Partic. a तृष्).

तृष्णा f. sitis. 63. 74. (तृष्, aff. न, fem. ना).

तृ r. 1. तरति, traicere, praesertim fluvium transgredi. 97. De तुर्यं cf. 137.

— c. अत्र 1) descendere. 6. 2) deducere, producere. 68.

— c. उत 1) emergere. 2) descendere de arbore. 5. 3) divertii. 8. — causs. facere, ut descendat, exuere. 22.

-- c. निच् educate, difficultates vincere. 4.

ते cf. त्वत् et त.

तेजस् n. 1) acies. 2) splendor. 3) vis, ἐνέργεια. 41. 49.

51. 133. (तिङ्, cf. तीक्ष्ण).

तेजस्विन् mfn. 1) resplendens. 2) robore praeditus. 51. (Ant.).

तैल n. oleum sesaminum. 20. (तिल).

तोटक n. species metri. 104. (Orig. inc.).

तोय n. aqua. (Orig. inc.).

तोयाशय m. receptaculum aquae, lacus, cisterna. 74. (Prace. et आशय).

त्यङ् r. 1. त्यजति, deserere, relinquere. 25. 32. 33. 41. 54.

— c. परि omnino deserere. 1. 15. 27. 34. 41.

त्यत् them. pronom. demonstr. eiusdem sensus atque तत्,

Vêdis proprii. Nom. sing. m. स्य, f. स्वा, n. त्यत्. 131. 134.

त्याग m. 1) derelictio. 2) liberalitas. 68. (त्यङ्).

त्रय n. τριάς. 57. (त्रि, aff. अ e. गुणा).

त्रयो f. 1) id. 2) collectio trium Vêdarum. 96. (Id. aff. ई).

त्रस् r. 1. त्रसति, r. 4. त्रस्यति, timere; transitive ponitur 66. part. त्रस्त. — c. सं terrefactus. 47.

त्राण n. tutela, propugnaculum. 66. (त्रै).

त्रि mfn. nom. त्रयस्, तिषस्, त्रीणि, tres, tria. 5. 10. etc.

त्रिंशत् f. triginta. (त्रि et दशत् = दशति, decas, a दशन्).

त्रिचरित्र n. tria diversa morum sive indolis genera. 26. (Antec. et चरित्र).

त्रिजगत् n. collect. tres mundi, coelum, terra, tartarus. 5. (Id. et जगत्).

त्रितय n. τριάς. 91. (Id. aff. तय).

त्रितस् adv. a tribus partibus, undecunq. 98. (Id. aff. तस्).

त्रिदश m. deus. 15. 27. (A divisione quadam ter denaria inter deos minorum gentium).

त्रिदशन् mfn. (nom. -श) tredecim. (त्रि et दशन्).

त्रिभुवन n. ter mundi. 50. 71. 88. cf. त्रिभुगत्. (त्रि et भुवन).

त्रिविक्रम m. nom. propr. 38. (Id. et विक्रम).

त्रिविष्टप n. 1) eocum. 2) mundus tergeminus. 54. (त्रि, altera pars haud liquet).

त्रिशूल n. tridens. 13. (त्रि et शूल).

त्रे r. 1. त्रायते, salvare, servare.

त्रैलोक्य n. mundus tergeminus. 67. 72. 87. 88. cf. त्रिभुगत्. (a त्रिलोक id.).

त्वत् them. pronom. 2dae person. in compos. usurpatum. 32. Nom. त्वं e तु et त्वं. cf. 139. Emphatice additur imperativo, ut 32. De dat. त्वयं. cf. 138. त्वे pro seriori ते 148. त्वा acc. pro त्वां 98. 101. त्वयं forsitan nom. dual. 142.

त्वदीय mfn. tuus. 85. (Antec. aff. र्य).

त्वर r. 1. त्वरते, festinare. त्वर्यां forma dubia. 137.

त्वर f. festinatio. 56. 77. (Antec.).

त्वायु mfn. tui amans. 139. (त्वा pro त्वद्. aff. यु).

द

दंष्ट्र r. 1. दंष्ट्रति, mordere. Part. दष्ट, sive दंष्ट्रित. 16.

दक्ष mfn. dexter, aptus, cultor dei diligens. 34. 101. — m. nom. propr. cf. 59. 116. (Obsolevit sensus proprius; cf. seq.).

दक्षिण mfn. dexter. 94. aptus, guavus. 56. almus. 97. — f. -णा, sc. दिग्, 1) plaga meridionalis. 2) pars Indiae meridionalis, hodie *Dekhan*. 35. (Antec. aff. र्न्).

दक्षिणापथ m. regio Indiae meridionalis, Graecis *Dachinabades*. 28. (Antec. fem. et पथ a पथ् via).

दग्ध mfn. 1) natus. 2) vexatus. 62. (Part. a दह्).

दण्ड m. (etiam n) 1) baculus, sceptrum. 70. 84. 86. 90.

2) poena. 14. 45. (Pro तण्ड e तड्?).

दण्डका f. nomen silvae olim inter Narmadam et Godavarin in peninsula Indiae sitae. 5. (A दण्ड; nomen deberi videtur fabulis de Râma, qui in hac silva exsilii poenam subiisse dicitur).

दत्त mfn. partie. a दा, dare. Nomina propria in hoc vocab. desinentia frequentantur. cf. 23. 44.

दधि n. lac coagulatum. 79. (ध redupl.?).

दन्त m. dens. 7. 26. 83. (Orig. inc.).

दन्तघात m. nom. proprium. 8. (Praec. et घात).

दन्तिन् m. elephas. 63. (Id.).

दम् r. 4. दाम्यति, domare.

दम m. atrium sacrificii, domus. 100. (दम् construere, δέμω?).

दम्पति dual. nom. -त्ते uxor et maritus. 11. (दम्, uxor, in compos. hoc tantum invenitur, et cohaeret cum दम, ut गृह et domum et uxorem significat; cf. δάμαρ, पति est πόσις).

दम्भ r. 5. दम्भोति, fallere, decipere. Hinc

दम्भ m. fraus, ὑπόκρισις. 70.

दय् r. potius दे, q. cf.

दया f. misericordia. (दे).

दयित mfn. partie. a दे, desideratus, carus. 91. — fem. puella amata. 96.

दरिद्र mfn. pauper. (A rad. seq.).

दरिद्रता f. paupertas. 75. (दरिद्र).

दरिद्रा r. 2. -द्राति, pauperem esse. (Est. iterat. a द्रा; q. cf.).

दरो f. caverna, antrum. 65. (दृ, aff. ई).

दर्प m. superbia. 72. (दृप्).

दर्शत mfn. conspicuus. 98. (दृश्, aff. शत, forma Vêdica).

दर्शन n. 1) visus, conspectus, aspectus. 10. 28. 35. 70.

94. दर्शनं करोति, semet exhibere, apparere. 2. cf. 20. —

2) ratio intuendi, contemplandi, ratio philosophica, systema. 29. — 3) caussat. exhibitio. 87. (दृष्ट्).

दर्शिन् mfn. videns, perspicuus. 46. (A दर्श m. visus, a दृष्ट्).

दल् r. 1. दलति, findere, dirimere. 66. — intransit. 95.

— c. सम्, findere, perforare. 73.

दल m. n. folium. 65. 85. (दल्?).

द्व m. 1. calor, flagrantia, praecipue conflagratio silvae ardentis. 2) silva. (Utraque significatio vix quadrat; derivatur a दु r. 1. ire, r. 5. vexari).

द्वानि m. ignis silvae flagrantis. 64. (द्व No. 2. et अग्नि).

दशदिग् f. (nom. -दिक्) decem mundi partes, pro omnes mundi partes, quarum octo tantum quae sunt, hyperbolice decem dicuntur. 14. (दशन् et दिग्).

दशन् (nom. -श) decem. 9. 86. 91.

दशन m. n. dens. 50. (दंश्).

दशाह n. spatium X dierum. 10. (दशन् et अहन्).

दष्ट mfn. part. a दंश्. 16.

दह् r. 1. दहति, urere, 98. vexare. Part. दग्ध.

— c. परि ab omni parte urere. 64.

— c. वि comburere. 62. cf. विदग्ध.

दहन n. combustio. 67. 76. (दह्).

दा r. 3. ददाति, dare. 28. 31. 32. 52. 79. etc. Dicitur Sanscritice aspectum dare. 85. iussum. 54. 55. pugnam. 48. execrationem. 51. vigiliam. 29. etc. in quibus iuncturis per facere saepius reddi potest. In fine compos.

द, olim दा; part. pass. दत्त; part. fut. pass. देव. q. cf. — c. आ, sibi dare, arripere, sumere, tollere, secum ducere. 36. 37. 54.

— e. प्र largiri. 34. 75.

दान्तिपय n. dexteritas. 56. (दन्तिण).

दात mfn. part. a दो, scissus. 67. cf. not. 118.

दातृ m. dator, homo liberalis. 32. 34. (दा).

दान n. donum, donatio. 29. 32. 37. etc. (दा).

दान्त mfn. domitus, mansuetus. 49. (दम्).

दायक mfn. donans, liberalis. 19. (दा, aff. अक, inserto य्).

दारुण mfn. horrendus, terribilis. 18. (दृ, aff. Unâd. उन).

दाश् r. 1. दाशति, dare, donis venerari, colere. 102. c.
dat. pers. — Hinc

दाशत 102. cultor. (forma insolita).

दाश्वस् mfn. (nom. m. -वान्, them. lev. -उस्). liberalis,
cultor. 98. (दाश्, aff. वस्, forma Vêdica).

दास m. famulus. 15. 19. 35. 65. (दास् r. quae a दाश् di-
versa non videtur).

दास्वत् mfn. liberalis. 98. (Credo scribendum esse दाश्वत्
et esse adiect. in वत् a दाश् f. donum sive donatio; aut
pro दाश् ponendum est ubique दास्).

दाह m. 1) conflagratio. 5. 64. 2) ardor, aestus febrilis.
17. (दह्).

दिगम्बर m. homo nudus, in primis genus ordinis men-
dicantium. 2. (दिश् et अम्बर).

दिन m. n. dies. 10. 28. 30. 55. etc. (vox depravata, e
दिवन; cf. ap. W. दिवन् m. dies, a दिक्).

दिनकर m. sol. 64. (Antec. et कर a कृ).

दिनान्त m. vesper. 60. (Id. et अन्त).

दिक् rad. a gramm. omitta, lucere. Hinc दिक् et दु et 2.
imper. दीदिहि. 100. cf. 143.

दिक् f. aer, coelum. 39. 50. 55. 97. 99. 100. 142. (Haud
differt a r. दिक्).

दिव m. n. dies. 142. (दिव्).

दिवस m. n. dies. 2. 6. 21. 22. etc. (A दिवस् a दिव्, ut भोजस q. cf.).

दिवस्पुत्र m. filius aeris, cognomen dei pluvii. 102. (दिवस् genit. a दिव्, servato स्, et पुत्र).

द्वित्रिपद् m. coelicola, deus. 66. 67. (द्वित्रि loc. a दिव् et तद्).

द्विस्पर्श mfn. (nom. -क्), coelum attingens. 101. (Loc. a दिव् et स्पृश्).

द्विोज mfn. coeligena. 134. (Ablat. a दिव् et जन्).

दिव्य mfn. divinus. 27. 30. 38. etc. (दिव्, aff. य).

दिश् r. 6. दिशति, monstrare, indicare.

— caus. देशयति, indicandum curare, significare. 111.

— c. आ 1) indicare, significare. 2. 2) iubere. 67.

— उत् indicative, alludere. 40. 69.

— निस् definire, edicere. 16. 71.

— वि + निस् definire, nominare. 25.

दिश् f. (nom. दिक्), plaga, regio coeli. 14. 64. 73. दिक्चक्र orbis plagarum. 74. est totum coelum, omne spatium. (दिश् r.).

दिशा f. idem. 69. (Antec. add. आ).

दिह् r. 2. देग्धि, oblinere, polluere; part. दिग्ध.

— c. सं confundere, dubium reddere.

दिह् f. nom. धिक्, pollutio. q. cf. (Antec.).

दीन mfn. miser. 85. (part. a दी r. 4. दीयते, perire).

दीप् r. 4. दीप्यते, lucere. part. दीप्त, resplendens. 51. 52.

— c. प्र elucere. 63.

— c. सं 1) collucere. 2) illuminare, accendere.

दीपन n. inflammatio. 60. (दीप्).

दीर्घ mfn. longus, de spatio et tempore. 70. (दृह्, olim दृह्, crescere, aff. अ, mutato ऋ in ईह्).

दुःख n. dolor, acrimonia. 25. 31. 40. 42. 78. 88. -खं adv. difficulter, aegre, male. 43. (दुस् et ख, acr; acr malus, sensus doloris).

दुःखित mfn. dolore affectus. 30. (A दुःखयति, denom. ab ant.).

दुःखिन् mfn. dolore affectus. 30. 40. (दुःख).

दुःसह mfn. intolerabilis. 25. 44. 51. 72. 77. (दुस् et सह).

दुकूल n. textura bombycina, vestis bombycina. 60. (Or. inc.).

दुग्ध n. lac. 20. (Part. a दुह्).

दुराचार mfn. male moratus. 72. 93. (दुस् et आचार).

दुरात्मन् mfn. pravus, malus. 76. (दुस् et आत्मन्).

दुरित n. male actum, peccatum. 99. (Id. et इत part. ab इ).

दुर्गत mfn. infelix. 115. (Id. et गत a गम्).

दुर्जन m. homo malus. 36. 43. (Id. et जन).

दुर्दैव n. adversa fortuna. 75. (दुस् et दैव).

दुर्मुख mfn. (f. -खी), vultu tristis. 9. 10. (Id. et मुख).

दुर्लभ mfn. difficilis captu, nactu. 34. 35. (Id. et लभ्).

दुश्चरित n. male factum. 14. (Id. et चरित part. a चर्).

दुष् r. 4. दुष्यति 1) obfuscari, impurum esse. cf. प्रदोष. 2) peccare, crimine contaminari. Part. दुष्ट improbus. 2. 21. 27. etc. causs. दूषयति, vitiare.

दुस् praefixum pravitatem sive difficultatem significans, ut दुष्. Verbis praefigitur Vêdice. 98. (cf. rad. दुष्).

दुह् r. 2. दोग्धि, mulgere.

दुहितृ f. filia. (A दुह्; i. c. quac mulgendi officium habuit in vetusta familiae institutione).

दू r. 4. दूयते, angi, vexari. (Potius passivum est radice, quae ab origine sensum habuit mittendi, agitandi, uti apparet e derivv.).

दूत m. nuncius. 101. — fem. तौ nuncia, lena. 8. 76. (Praec.).

दूतिका f. nuncia, lena. 24. 25. (Praec. aff. इक).

द्वितीय n. munus lenae. 44. (द्विती).

दूर mfn. longinquus, remotus. 41. दूरे loc. adv. 35. loco remoto. — adv. -रे longe, valde. 62. (Orig. ine.).

दूरम् mfn. longe absens. 29. (Antec. et न a ग).

दूरतम् adv. e longinquo. 70. (Id. aff. तन्).

दूरस्थ mfn. remotus. 25. (Id. et स्थ a स्था).

दूर्वा f. genus graminis, Panicum dactylon. 83. (Or. inc.).

दृ r. 6. द्वियते, colere, honorare. Solet praef. habere ऋ.

दृढ mfn. firmus. 10. (Part. a दृह् r. 1. दृहति, crescere, valere, angere).

दृप् r. 4. दृष्यति, superbire. 66.

दृष्ट rad. defect. quae tempora specialia mutatur a ष्ट्
r. 4. ष्यति, videre, cernere. 39. 52. 62. 66. — pass.

eerui, apparere, manifestum esse. 9. 18, 3. 70. 72. 97.

part. दृष्ट 3. — In compos. दृष्ट speciem praebens, ut
समदृष्ट aequabilem speciem habens, aequabilis. — causs.

दर्शयति, exhibere, demonstrare, manifestare. 13. 36. 87. 94.

दृष्ट f. visus, oculus. 66. 80. 100. (Antec.).

दृषद् f. lapis, saxum. 6. (Or. ine.).

दृष्टि f. actus videndi, visus, aspectus. 72. 84. 85. (दृष्ट).

दृ r. 9. दृणाति, dirimere, frangere. — causs. दारयति c. वि
frangere, dilacerare, divellere. 2. 13. 62.

दे r. 1. दयते, diligere.

देय mfn. dandus. 16. 79. etc. part. fut. pass. a दा.

देव mfn. (f. -वो) divinus. 101, 6. 145. — m. deus, in
primis inferiorum gentium. 1. 6. etc. 98. 100. 101. etc.

Hoc vocabulo etiam rex dicitur, regisque filius. 3. 10.

27. — f. -वो dea. 38. 97. 98. 145. interdum ponitur
pro Parvatide, uxore ऽश्विन, ut. 31. — regina, filia

regis. 20. (A दिव्, coelum).

देवता f. divinitas. 43. 55. (Præc. aff. ता).

देवराज m. rex deorum, Indras. 56. 58. (देव et राजन्).

देवशर्मन् m. nom. propr. 40. (देव et शर्मन्, tutela).

देश m. 1) regio, provincia. 3. 17. 19. etc. 2) locus; etiam de partibus corporis dicitur. 65. 61. (दिष् f.; ab orig. adi. qui ad quamlibet plagarum pertinet).

देह m. n. corpus. (A दिह्; contaminat enim corpus puritatem mentis innatam).

दैव n. fatum, fortuna. 24. 90. (Proprie adi. divinus, τὸ Δεῖον, a देव).

दैवज्ञ m. astrologus. 2. (fati peritus, दैव et ज्ञा a ज्ञा).

दैविन् m. idem. 27. (दैव, aff. poss. इन्).

दो r. 4. घाति, abscindere. part. दात. 67. cf. not.

— c. अत्र purificare. 67. cf. not.

दोषा adv. noctu. 142. 147. (Videtur esse instr. vocis दोष् f. Apud Wils. legitur दोषा f. nox. Est a दुष् no. 1).

दोष m. peccatum, mendum, culpa. 21. 23. etc. (दुष् no. 2).

द्यु n. 1) lux, aether, coelum. (2) dies). (Contract. e दिव्).

द्युत् r. 1. द्योतते, lucere. — c. उत् cf. उद्द्योत 2. — c. वि cf. विद्योतन. 67.

द्युमत् mfn. fulgens. 100. (द्यु, aff. मत्).

द्युत् m. n. ludus. 15. 21. 88. (Pro दीवित e r. दिव् cl. 4. दीव्यति, ludere).

द्यो f. 1) aer, aether, coelum. 97. 2) dies. (द्यु c. Guna).

द्योतिस्, n. vulgo द्योतिम् q. cf. (द्युत्).

द्रव mfn. fluidus. cf. सुधाद्रव. (हु).

द्रव्य n. 1) opes, divitiae. 2) res quaecunque. 4. 29. (Mihi videtur ab origine significasse metalla liquefacta; est a r. हु, aff. य).

द्रा r. 2. द्राति, segnitie affectum esse. cf. निद्रा et द्रिद्रा.

दु r. 1. द्रवति-ते 1) currere, fugere, properare. 101. 2) liquefieri. 24. partic. द्रवत् adv. cito. 142. part. द्रुत, qui aufugit. 63. Hinc adv. -त् 1) cito. 2) brevi tempore. 68. 79.

दुम m. arbor. 39. 50. etc. (दु m. id. est; orig. incert. cf. δρῦς).
द्वन्द्व n. 1) par, res duae coniunctae. 67. — 2) duellum, dissidium. 65. (द्वा repetitum, correpta vocali).

द्वय n. par, δυῶς. 56. 83. (द्वि, aff. अ).

द्वा cf. द्वि.

द्वार n. porta. 28. 29. (द्वृ, r. 1. द्रति, operire).

द्वार n. id. 10. 22. 28. (Id.).

द्वि num. card. duo; (declinatio fluit a द्व nom. dual. द्वौ, द्वे, द्वे). 24. 36. In compos. plerisque द्वि, in quibusdam द्वा pro द्व.

द्विगुण mfn. duplicatus, duplex. 130. (द्वि et गुण, multiplicatio).

द्वित्र m. homo e tribus reipublicae Indicae ordinibus superioribus oriundus, in primis sacerdos. 15. 41. 54. (proprie bis natus, द्वि et त्र a त्रन्).

द्वितीय mfn. 1) secundus. 2) alter. 5. 10. 17. 18. 37. (Id. aff. तीय).

द्विधा adv. bifariam, bipartito, duplici modo. cf. राजद्विध. (Id. et aff. धा, quod est rad. धा, ponere).

द्विरेफ m. apis. 69. (Id. et रेफ, m. figura litterae caninae).

द्विष् r. 2. द्वेष्टि, odisse.

द्वेष m. odium. 85. (द्विष्),

द्वेषस् n. idem. (Id.). Hinc

द्वेषोयुत् mfn. odium machinatus, inimicus. 99. (यु r. 9. iungere, adecto त्).

ध

- धन् r. 3. दधन्ति, ferre, producere. (Verbum Vêdienum).
 धन n. opes, divitiae. 21. 44. 74. 75. 77. 88. (Praec.).
 धनक्षय m. nom. propr. 21. (Praec. et क्षय).
 धनिक mfn. dives. 75. (Seq. aff. क).
 धनिन् mfn. id. 29. (धन, aff. इन्).
 धनुस् n. arcus. 36. (धन्=हन्, aff. उन्).
 धन्य mfn. opulentus, fortunatus, felix. 76. (धन, aff. य).
 धर mfn. (f. -रा s. -री) tenens, ferens, habens. 27. 54.
 55. (in eompos.). — f. -रा, terra. 96. (धृ).
 धरणी f. terra. 44. (fem. a -ण, a धृ).
 धर्तृ m. sustentator. 98. (धृ).
 धर्म m. quod tenendum, observandum est, 1) officium.
 1. 27. 30. 32. 57. 96. 2) iustum, iustitia, virtus; quae
 una est trium rerum in vita observandarum. 20. 35. 40.
 58. 78. 80. cf. अर्थ. — 3) iura homini praescripta. 3.
 41. quod proprium est tum homini cuivis, tum rei,
 ut 55. ग्राम्यधर्म. — 4) nom. prop. dei iustitiae. 15. (de-
 eurtatum e forma धर्मन्, a धृ).
 धर्मज्ञ mfn. officiorum gnarus. 58. (Antec. et ज्ञ a ज्ञा).
 धर्मशीला f. nom. propr. 40. (virtutis studiosa, id. et शील,
 bona indoles).
 धर्मस्थल n. domicilium virtutis, nom. pr. urbis. (Id. et स्थल).
 धर्मात्मज्ञ m. filius dei iustitiae, nomen Jud'is'īrae, natu
 maximi inter Panduidas. 15. (Id. no. 4. et आत्मज्ञ).
 धर्माधिकारिन् m. praefectus iustitiae, lictor, apparitor publi-
 cus. 27. (Id. et अधिकारिन्).
 धर्मिन् mfn. iustus. Super. -र्मिष्ठ. 40. (Id.).
 धवल mfn. albus. — f. calx (Kalk.). Hoc sensu etiam

nentrum esse debet, si bene se habet scriptura 19, 13.

(Aff. अल, a धात् r. 1. purificare, lavare; obstat tamen vocalis correpta. cf. धौत).

धवलागृह (-लगृह) n. domus, cuius parietes calce sunt illiti. 17. 19. (Praec. et गृह).

धा r. 3. दधाति, धत्ते, ponere. Part. हित pro धित. 146. In fin. composs. 101. Nominis more posita haec rad. post praepos. saepe in धि abit; cf. निधि, समाधि.

— c. अभि, exhibere, denominare, effari. 24. 77.

— c. आ, apponere, applicare, navare operam. cf. आहित. 83.

— c. सम् + आ 1) apponere, condere. 59. 2) applicare mentem, meditari. cf. समाधि.

— c. नि, deponere. 92.

— c. प्र, praeponere, anteponere. cf. प्रधान.

— c. वि, disponere, facere, institucere. 1. 3. 7. 29. 41. 131. etc. E विधा, abiecto अ, oritur verbum विध् cl. 6. विधति, ponere, disponere. 102.

— c. प्र + वि, antea disponere, rem persuasam reddere alii. 44.

— c. प्रति, assumere, sibi imponere. 133.

— c. अद्, credere.

— c. सं, coniungere, componere.

— c. अनु et सं res componere iuxta normam quandam, considerare, reputare, investigare, quacrere. 73. 85.

धा aff. est adverbis e numeris formandis inserviens, ut त्रिधा, trifariam; proprie est nom. धा, f. positio, a rad. ant. haud diversum.

धातृ m. qui ponit, creator; solet Brahmâ intelligi. 4. (धा).

धार mfn. (fem. -रि), tenens; in composs. cf. सृत्र^२. 66. — m. actus tenendi, gestio. -रि f. acies ensis, sagitta. 133. (धृ).

धारिन् mfn. tenens, gerens. 13. (Antec.).

धार्मिक mfn. (f. -की) iustus, pius. 49. 77. (धर्म, aff. इक).

धाव् r. 1. धावति-ते, currere. 30. part. धावित c. प्र. procurrere. 14. 26. 62.

धि cf. धा, उपधि, निधि etc.

धिक् interi. aspernantis, maledicentis, execrantis; accus. regit et supplend. est अस्तु. 26. 58. etc. (Proprie est nom.sing. nominis दिह्, macula).

धी r. 2. Védica, meditari. 99. 100. (Forma vulgaris est ध्यै, c धी derivata).

धी f. (nom. धीम्) ratio, intellectus. 85. 99. 142. (Praec.).

धीति f. 100. redditur per sacrificia. Ob originem (धी) potius sunt meditationes piae, preces.

धीमत् mfn. sapiens. 5. (धी).

धीर् mfn. firmus, solidus, constans. 3. 92. (धृ, ईर् e ऋ).

धीर्ता f. firmitas, constantia. 72. (Antec.).

धीरेष्वर m. nom. propr. 67. (Antec. et ईष्वर).

धु r. 5. धुनोति, -तुते, agitare, quassare. 30.

धू r. 5. धूनोति, 9. धुनाति, 6. धुवति, agitare, commovere. Part. धूत. 65.

— c. निस् quassare, excutere. 124.

धूम m. fumus. 4. 101. (धू, aff. म).

धूमकेतु m. cometa, vel quae alia in aëre cernuntur phaenomena ignem secum trahentia. 76. (Praec. et केतु, vexilli instar fumum praeseferens).

धूमिन् mfn. fumo obvolutus. 98. (धूम).

धूर्त mfn. fraudulentus. — m. fraudator, fur, scelus. (Partic. est in त् aut a धृ r. 1. ध्वति, distortum esse, pro धृत, aut a धूर, r. 4. धूर्वते, laedere, quae ipsa a धृ descendit; ad significationem prius melius quadrat).

धूर्तपुर n. urbs scelerum, nomen urbis fictae. 88. (Antec. et पुर).

धूर्तसमागम m. coetus scelerum, titulus fabulae. 66. 96. (Id. et समा°).

धृष्ण mfn. canus, pallidus. (Vulgo धूसर; origo latet).

धृष्णत्व n. canities, pallor. 72. (Antec.).

धृ r. 1. धरति, 1) tenere. 13. 2) gerere, portare. 5. 7. 16. 67. etc. 3) sustinere, servare. 24. — causs. धारयति, tenere, retinere. 85.

धृतराष्ट्र m. nom. propr. rex Indiae, pater Panduidarum. 45. (धृत a धृ et राष्ट्र, tenax imperii).

धृष्ट r. 1. धर्षति, 1) intrans. prociacem, protervum esse. Partic. धृष्ट impudens. 15. — 2) opprimere, violare.

धेनु f. vacca lactens. 15. (धे r. 1. धयति-ते, lactere; aff. Unâd. नु; Zend. *d'aeña*, bestia lactens; *πιδήνη*).

धैर्य n. constantia, fortitudo. 38. 50. 54. 69. (धीर).

धौत mfn. lotus, purificatus. — e. निस्, purificatus. 70. (Rad. quae sistitur धाव्, potius धव् fuit; cf. धवल; धव् est धु, vibrare, ventilare, hinc lavare. धौत est pro धावित, a forma causs.).

ध्मा r. 1. धमति, flare. — e. उप adflare. 98.

ध्मातृ m. 1) afflator. 2) faber. 96. (Antec.).

ध्यान n. meditatio. 39. 55. (Seq.).

धै r. 1. ध्यायति, meditari. 85. — pass. 71.

धुत्र mfn. firmus. — adv. certe. 32. (A धृ; cf. धुर f. temo. Est pro धुर्व, उरु pro ऋ).

ध्वन् r. 1. ध्वनति, sonare. 65.

ध्वनि m. sonus. 54. (Antec. aff. इ).

ध्वृ r. 1. ध्वरति, distortum esse. 136.

न

न 1) olim thema fuit pronominis, remotissima demonstrantis, quod superest in एन, praefixo ए, unde casus quidam ad एत relati. q. ef. — 2) ab eodem themate descendunt नच् ace. dat. gen. plur. pronom. 1mae pers. et नौ iidem casus eiusdem pronom. dual. 47. 37. etc. — 3) negatio, non, pertinet ad verbum enunciationis. 1. 40. etc. interdum tamen pro alpha priv. ponitur, ut नाभिज्ञात. 29. Cum optat. usurpatur sensu prohibitivi मा. 14, 12. — न-न, nee-nec. 76, 14. 15. 77, 3. — न-नापि id. 32, 7. न-अपि न id. 92, 13. — न-नैव id. 32, 8. — न वा in altera parte enunc. disiunctivae 43, 9. vel-vel aliter. — न हि minime enim. 93, 7. — ननु nonne. 69. — 4) in Vêdis partie. comparat. quasi. 97. 131.

नकुल m. viverra. 15. 48. (Orig. inc.).

नच् r. 1. नक्षति, adipisci, nancisci. 143. fut. part. pass. नक्ष्य dignus, quo potiri studeas. 100. (Desid. irreg. a नह् r. 4. नक्षति, coniungere, nectere).

नक्षत्र n. 1) stella, constellatio. 2) mansio lunaris. 16. (A praeceed. aff. अत्र; ef. यत्र; est coniunctio stellarum in loco quodam sphaerae).

नख m. n. unguis. 13. 83. 94.

नगर n. -री f. urbs. 1. 8. 16. etc. (Orig. inc.).

नगरीय mfn. urbanus. 75. (Antec. aff. ईय).

नट् r. 1. नटति, saltare. (Rad. Prâkritice depravata e नृत्, नर्तति = नटति). — el. 10. नाटयति, saltatione docere, gestibus indicare, gesticulari. 72. 75. 85. 95.

नटी f. saltatrix, mimica. 68. (Ab antec. masc. नट).

नत mfn. partic. a नम्. 72. 91. 96.

नद् r. नदति, sonum edere. — c. नि, resonare.

नद् m. -दौ f. fluvius. 3. 17. 46. (Pracc.).

नद् r. 1. नन्दति, gaudere.

नन्दन mfn. exhilarans. 1. — n. hortus dei Indrac. 52. (Ant.).

नपात् m. filius. 101. 144. (Cogn. नप्तृ m. nepos et hoc ipsum. Orig. inc.).

नभस् n. nubes, aer. 62. (Orig. inc.).

नम् r. 1. नमति, 1) inclinare, 2) inclinato corpore venerari. Part. नत.

— c. उत् erigere. 51. 61.

— c. परि 1) invertere. 51. 65. 2) convertere. cf. परिणाम्.

— c. प्र id, ac simplex. 1. 38. 78.

नमस् n. salutatio. 38. 101. 142. — compos. c. कृ salutare. 6. 42.

नमस्यति verb. denom. ab antec. salutare. 99.

नमस्विन् mfn. venerabundus. 102. (Id. aff. (विन्)).

नम् mfn. curvus, incurvatus. 94. (नम्, aff. र्).

नयन n. oculus. 82. 87. 91. (नी, ducere).

नर् m. vir, homo. 11. 35. etc. (नृ r. 1. नर्ति, 9. नृणाति ducere; proprie dux, quo sensu in Vêdis interdum ponitur).

नर्क m. n. tartarus, inferi. 27. 32. (Antec. tartarus hominum malorum, aff. क?).

नर्सिंह m. nom. propr. regis. 66. (Ant. et सिंह q. cf.).

नव mfn. novus, recens. 56. 64. 98. 100. etc. (Orig. inc.).

नवन् (nom. -व) novem. 39. 57.

नवम mfn. (f. -मौ) novus. 16. (Pracc. aff. म).

नव्यस् mfn. (fem. -सौ) novus. 99. cf. 138. (नव).

नश् r. 4. नश्यति, perire. Part. नष्ट q. cf. — causs. नाश्यति.

— c. प्र id. 22.

— वि causs. interimere. 43.

नष्ट mfn. perditus, obrutus. 39. 58. 76. 77. (नशू).

नहुष m. nom. propr. regis Indici. 15.

नाग m. 1) elephas. 7. 2) serpens. 16. (Proprie montanus, a नाग m. mons).

नागर mfn. (fem. -री) urbanus. 29. 75. — fem. -री, mulier versuta. 73. (नगर).

नाटक m. fabula scenica. 39. (Aff. अक a नट्).

नाट्य n. saltatio scenica. 68. (नट्).

नाथ m. dux, dominus, tutor. 1. 14. 31. (Aff. थ a ना r.

in usit. = नी?). नाना. many, various - only in

नान्दी f. versus laudatorii, a quibus incipere debet prologus dramatis Indici. 66. (Proprie exhilaratio, a नन्द form. causs.).

नापित m. tonsor. 81. 94. (A नापयति, causs. a नी?).

नाभिज्ञात mfn. ignobilis. 29. (न pro alph. priv. et अभिज्ञात).

नामन् n. nomen. Nomini proprio aut additur adverbialiter, ut 1. 19. 43. 44, 1. aut cum eo componitur et adiect. format, ut 44, 2. 67. — adv. certe, profecto. 11. 15. — interrogationi vim addit, ut tandem. 49. (Pro ग्नामन् = ज्ञामन्, a ज्ञा, aff. मन्. cf. co-gnomen).

नामक mfn. quod pertinet ad nomen. (Ant.). Hinc: नामकता f. qualitas nominis. 75.

नायक m. dux. 1. (नी, aff. अक).

नायिका f. dux, domina, puella amata vel quae poemate erotico celebratur. 6. 24. (Id. aff. इक, f. इका).

नारायण m. 1) nom. Vis'n'uis. 2) uomen propr. hominis. 41. (नार n. aqua, et अयन. cf. Man. I, 10.).

नारिकेल m. arboris genus, Cocos. 52. (Orig. inc.).

नारो f. femina, mulier. 11. 23. etc. (नर्).

नाश्र m. 1) deletio, excidium. 14. 2) reliquiae. 19. (नश्र्).

नासिका f. nasus. 26. (A नासा, f. id. orig. inc.).

नि praepos. notat motum *in locum* et commorationem *in loco, de, in*; ut निपत्, devolare; नियम्, inhibere; निषण्ण, insidens. (Ab origine अनि, *ἐν*, in; cf. अन्तर).

निःशङ्क mfn. intrepidus. 4. (निस् et शङ्का).

निःश्वास m. suspirium. 72. (Id. et श्वास).

निःस्वन m. sonus. 61. (Id. et स्वन).

निकर् m. depositum, donum. 92. est vox forensis, hypotheca. (कर् a कृ).

निकुञ्ज m.n. arboretum. 39. 64. (Id. et कुञ्ज).

निकेतन n. domicilium. 53. (Id. et केतन a कित्. cf. केत्).

निक्षेपण n. actus deponendi. 31. (Id. et क्षेपण a क्षिप्).

निखिल mfn. totus, integer. 67. (ut videtur pro निःखिल; cf. अखिल).

निग्रह m. inhibito, restrictio. 27. (ग्रह्).

निज mfn. 1) innatus. 2) proprius, suus. Ponitur plerumque per nostrum libellum loco pronominis possessivi et ad omnes personas refertur pro diversitate subiecti. cf. आत्मन्. 2. 7. 17. 19. etc. (नि et ज्ञ a ज्ञन्).

नितम्ब m. clunis. 11. 60. 80. (नि et तम्ब, vox obsoleta, cum qua cohaerere debet तम्बा f. vacca). Hinc

नितम्बिन् mfn. clunibus praeditus. — f. -नी mulier *καλλιπυγος*. 42. 61.

नितराम् adv. maiorem partem, praecipue, *κατ' ἐξοχήν*. 58. (Acc. fem. sing. a नितर्, compar. a नि).

नितान्त mfn. multus, spissus. 61. (तान्त part. est a तम्, a qua rad. quum descendat तमस्, caligo, नितान्त ab origine videtur esse obvolutus, densatus, densus).

नित्य mfn. remaneus in loco, perdurans, sempiternus. —
adv. -त्वं semper. 1. 25. 29. etc. (नि, aff. local. त्व).

निद्रा r. 1. निन्दति, reprehendere, vituperare, spernere. 27.
42. Partic. निन्दित; inde n. 43. contumelia.
— c. वि reprehendere. 58.

निदाघ m. 1) aestus. 2) aestas, tempus aestivum, Indis
mensens Maius et Iunius. 60. 65. (दाघ idem ac दाह, a
दह्, olim ut videtur दघ्; cf. Goth. *dagan*, Incerc, ap.
Grimm. II, 44. No. 487.).

निद्रा f. torpor, somnolentia, dormitio. 5. 24. 25. 74. 90.
(नि et द्रा q. v.).

निधान n. thesaurus, vel quae in eo deponitur gaza. 78.
(नि et धान a धा).

निधि m. id. 44. 68. 91. (नि et धि pro धा).

निधुवन n. 1) concussio. 2) coïtus. 71. (नि et धुवन pro
धव° a धू).

निनाद m. strepitus, resonantia. 65. (नि et नाद a नद्).

निभृत mfn. 1) depositus. 2) occultus, secretus. 18. (नि et भृ).

नियम m. 1) cohibitio, coercitio. 40. 88. 2) cohibitio
sensuum et affectuum, observatio castimoniarum reli-
gione praescriptarum. 50. 55. (यम्).

नियुक्त mfn. institutus, instigatus. 28. 58. (युक्).

नियुद्ध n. proclium, pugna. 48. 117. (युद्ध).

नियोग m. iniunctio, iussum. 68. (योग).

निरन्तर mfn. intervallo carens; de tempore adv. 9. — 2)
sine diversitate, non mutabilis. 31. (निस् et अन्तर q. cf.).

निर्पराध mfn. liber a culpa, innocuus. (Id. et अपराध). Illic
निर्पराधता f. innocentia. 26.

निर्र्थक mfn. inutilis, infructuosus. 20. (निस् et अर्थ, aff. क).

निरस्त mfn. expulsus. 67. 86. (Partic. ab अस् r. 4. praef. निस्).

निरालम्ब mfn. fulero carens, inops. 28. (Id. et आलम्ब).

निराश्रय mfn. tutela destitutus, auxilii inops. 28. (निस् et आश्रय).

निरीक्षण n. prospectus, intuitus. 7. 23. (निस् et ईक्षण).

निरुद्ध mfn. cohibitus, restrictus, obsessus. (Part. a रुध्, praef. नि).

निरुपधि mfn. immunis a fraude. 88. (निस् et उपधि).

निर्गुण mfn. 1) virtute carens. 2) qualitatibus non praeditus; quo sensu dei est cognomen, utpote qui liber sit a tribus qualitatibus, सत्त्वं, रजस् et तमस्, quae omnes res creatas pervadunt. cf. Sâmkhy. Kâr. p. 29. (निस् et गुण).

निर्जन mfn. ab hominibus desertus. — n. solitudo. 3. (निस् et जन).

निर्दय mfn. immiserieors, crudelis. (Id. et दया f. misericordia a दे). — Hinc

निर्दयत्व n. crudelitas. 21.

निर्धन mfn. pauper. 92. (निस् et धन).

निर्धौत mfn. lavatus, nitens. 70. (निस् et धौत. q. cf.).

निर्वन्ध m. dissolutio, molimen nullis legibus restrictum, studium immodicum. 75. (Id. et बन्ध).

निर्भर mfn. vehementer deditus. 96. (निस् et भर m. onus, a भृ; proprie est oneris expers, agilis).

निर्भत्सर् mfn. suis commodis non studens. 85. (निस् et भत्सर् q. cf.).

निर्मल mfn. immaculatus, purus. 1. (निस् et मल).

निर्मांस mfn. carne carens. 5. (निस् et मांस).

निर्माण n. formatio, creatio. 91. (निस् et मान a मा).

निर्मित mfn. formatus, creatus. 58. (निस् et मित, part. a मा).

निर्वन्त्रण mfn. non restrictus, immodicus. -णं adv. 61. (निस् et वन्त्रण).

नितर्लङ्ग mfn. impudens. 26. (निस् et लङ्गा).

निर्विकल्प mfn. mentis distractioni non obnoxius. 88. (निस् et विकल्प q. cf.).

निर्वृति f. 1) liberatio a tegimine. 2) liberatio ab aerumna vel malis, securitas, beatitudo. 31. (निस् et वृति a वृ, operire).

निर्वेद m. absentia conscientiae sui; pro humilitas ponitur 71. (निस् et वेद).

निलय m. domus, habitatio. 5. (नि et लय, a ली).

निवास m. habitatio. (नि et वास m. a वस्).

निवास्तिन् mfn. habitans. 39.

निविड mfn. densus, spissus. 111. (Derivant a विल n. cavitas, foramen. De ल cf. p. 133. Si recte, est pro निर्विड).

निवेशन n. habitatio, aedes. 56. (नि et वेशन a विष्).

निष् f. (nom. निट्) nox. 65. (Decurtatum videtur a seq.).

निष्ठा f. nox. 5. 42. 55. 60. (नि et र. प्रा id ac शी?).

निशीथ n. nox. 13. 18. 25. 29. 30. 60, (नि et शीथ a शी, aff. थ).

निश्चय m. 1) diiudicatio, consilium. 7. 48. 2) certitudo; adv. -येन, certe. 10. (निस् et चय a चि).

निषेक m. aspersio. 65. (नि et सिच्).

निष्कार्य mfn. quod facere nefas est. (निस् et कार्य). Hinc nom. abstr.

निष्कार्यता f. 88.

निस् praepos. 1) ex, notat motum e loco. 2) nomin. praefixa sensum habet privativum.

नी r. 1. नयति-ते, ducere. 22. 27. 37. 44. 45. etc.

— e. अनु in suam sententiam trahere, persuadere, placare. 45.

- c. अघ abducere, removere. 96.
- c. अगि 1) adducere. 2) introducere in scenam, fabulam docere. 67. 68.
- c. आ adducere, afferre. 18. 23. 34. 37. 39. 91. 92.
- c. सम् + आ adducere ad coetum. 16. 44.
- c. उप adducere. 89.
- c. परि ducere circum aram maritalem, in matrimonium ducere. 20.
- c. प्र 1) in longum producere, continuare. 41. 2) uxorem ducere, ambire, appetere. cf. प्रणय.
- c. वि comprimere affectum, sensus domare, modestum, mansuetum esse. 31. cf. विनय.
- c. प्र + वि diducere ad usum aliquem, applicare. 90.
- नीच mfn. 1) humilis. 2) ignobilis. 1. 19. 77. (नि et अच् q. cf. pro न्यच).
- नीति f. 1) ductio. 2) gestio rerum agendarum. 3) prudentia. 45. (नी).
- नीतिशास्त्र n. codex, quo continentur regulae rerum apte gerendarum. 46. (Antec. et शास्त्र).
- नीर् n. aqua. 12. (Orig. inc. cf. नार s. v. नारयण).
- नील mfn. caeruleus, lividus, nigricans. 5. 82. 91. (Or. inc.).
- नीलरात्रि f. 1) linea nigra. 2) plur. 60. lineae nigrae sunt umbrae, tenebrae. (Antec. et रात्रि f. linea continua).
- नीललोहित m. nom. Cūvae, livido gulae colore distinctus. 53. (Antec. et लोहित).
- नु 1) partic. interrog. num. Subiungitur a) pronom. किं eiusque derivatis; किं नु, etiam नु किं 11. 31. b) negationi, hinc ननु; cf. न. 85. — 2) nunc esse videtur. 100.
- नुद् r. 6. नुदति, agere, pellere. — c. वि, dispellere curas, exhilarare. — causs. नोदयति, impellere. 7.

नूनं partic. 1) asseverandi, certc. 82. 2) nunc. 131. (Or. haud liquet).

नूपर m. n. compes, qualibus utuntur mulieres Indicae pro ornamentis. 21. 61. (Orig. inc.).

नृ m. (nom. नर) vir. 31. 98. 99. 101. 131. (r. नृ; cf. नर).

नृत् r. 4. नृत्यति, -ते, saltare. 30. 66. 121. (Frequent. cl. 4. नरीनृत्यते 66. cl. 2. नरीनर्त्ति (sic corrige). 84.).

नृत्त n. saltatio. 39. (Antec. proprie partic.).

नृष m. rex. 15. 34. 47. (नृ et ष a r. षा).

नृषति m. rex. 31. 66. 92. (Id. et षति).

नेत्र n. oculus. 8. 80. 83. (नी, aff. त्र, instrumentum ducendi).

नेदिष्ठ mfn. superl. proximus. 100. (Positivus Sanscritice obsolevit; Zendicum *nazdista* arguit eam non नेद् fuisse; cf. मेनिरे pro ममनिरे. Suspicio Zendice orsum esse *nazdista* e *naddha*, partic. a नद् pro नध् coniungere; sed tum expectares नेदिष्ठ vel नेधिष्ठ; cf. tamen स्तम्भ् e स्था, दधामि e धा).

नेपथ्य n. locus est pone scenam, ubi conservabantur res scenicae, vestimenta, aliae, et ubi versabantur mimi, antequam scenam intrarent; armentarium scenicum. 68. etc. (Orig. haud liquet).

नो partic. negat. quae proprie in secunda parte enunciat. negat. bipartitae ponitur, ut 15. 2) pro न 41. 77. — नो चेत्, si non, sin minus, elliptice solet poni. 7. cf. Hitôp. II. p. 37. (न et उ, etiam).

न्यस्त mfn. impositus. 66. (नि et अस्).

न्याय m. 1) introitus. 2) convenientia, congruentia, 27. 40. 3) congruentia conclusionis cum praemissis, syllogismus, systema logicum. (नि et आय ab इ).

न्यायवादिन् mfn. 1) congruenter dicens, vera docens. 40.

2) syllogismos proponens, disputator, litigator. 89. (Ant. et वादिन् a वाद्).

नून mfn. minor, debilior. 48. (नि et ऊन).

प

पक्व mfn. 1) maturus. 86. 2) de capillis canus. 80. (पच्, aff. व).

पक्ष m. 1) ala, penna. 2) pars alterutra rei bipartitae; hinc dimidia pars mensis. 9. 55. (Orig. inc.).

पक्षिन् mfn. alatus. — m. avis. 26. 41. (Antec.).

पक्ष्मन् n. cilium. 73. (cf. पक्ष).

पङ्क m. n. 1) lutum. 2) pulvis. 61. (पच्, expandere q. v.).

पङ्केरुद् n. nymphaea, lotus. 66. (Locat. ab antec. et रुद् a रुद्).

पच् r. 1. पचति-ते 1) coquere. 2) maturare.

— r. 1. पञ्चते, extendere.

पञ्चक mfn. e quinque rebus consistens, ut प^० व्रतं 130. i. e. vicesimae debitae pecuniae. (पञ्चन्. aff. क).

पञ्चचर्षणि f. quinquenarius hominum ordo. 100. cf. not.

पञ्चतपस् mfn. quinque ignibus circumdatus, i. e. quatuor pyris et non defensus a sole, qui quintus est ignis. 50. (पञ्चन् et तपस्).

पञ्चत्व n. 1) πενταδες elementorum Indicorum, e quibus corpora coalescunt atque in quae dissolvuntur. 2) dissolutio corporis in partes suas, mors. 21. 31. (Id. et aff. त्व).

पञ्चन् num. (nom. -ञ्च) quinque. 7. 29. (A पच्, a digitis quinque extensis).

पञ्चपुर n. nomen urbis. 40. (Antec. et पुर).

पञ्चम mfn. (f. -मो) quintus. 16. 38. (Id. aff. म).

पञ्चवक्त्र m. nomen Civiae. 66. (Id. et वक्त्र, facies).

पञ्चवाण m. Cupido Indicus, quinque sagittis instructus.
ef. 7. 72. (Id. et वाण).

पञ्चविंशति f. sing. (nom. -तिस्) quinque et viginti. (Id. et
विं०). Hinc

-श्रुति f. titulus libri, complexus fabularum quinus vice-
narius. 1. etc.

-श्रुतिक mfn. XXV. continens. 15. (-विंशति, aff. क).

पञ्चप्रार m. Cupido, amoris deus. 82. ef. -वाण. (प्रार, sagitta).

पञ्जर n. cavea, qua aves includuntur. 20. 38. 39. (Or. inc.).

पट m. n. genus pannorum textorum. 70. (Orig. inc.).

पटु mfn. (fem. -टुस् s. -टो). 1) acer de sono. 64. 65. —
2) dexter, gnarus. 29. 68. (पट् r. 10. पाटयति est findere;
ab hac rad. cl. 1. sensu penetrandi descendit पटु).

पटोल m. genus eucumeris. 79. (Orig. inc.).

पट् r. 1. पठति, clara voce recitare. 35. 74. 75. 85.

पण्डित mfn. doctus, peritus. 7. 15. 46. (r. पट् cl. 1. पण्डते
alias praebet significationes; पण्ड m. intelligentia, unde
पण्डित, esse videtur a पण् r. 1. पणते, negotiari. ef. पण्ड).

पत् r. 1. पतति, rarius -ते (30.) 1) cadere, incedere in.
partie. पतित. 1) 14. 29. 40. 76. 83. 86. 2) evenire,
succeedere. 43. 45.

— causs. पातयति 22. 33. 45.

— c. आ irrumperere. 89.

— c. उत् evolve. 30. 65. 97. 98.

— c. नि decidere. 80.

— c. सं congregari.

पतन n. 1) casus. 2) excedere e via virtutis, sive e sedibus
apud superos, erimen. 40. (Antec.).

पति m. 1) dominus. 2) maritus. 3. 25. 100. 143. etc.
(पा, aff. ति, correpto आ).

पतिव्रता f. uxor marito fidem servans. 32. (Antec. et व्रत).

पत्नी f. uxor. 38. 41. 86. (Id. aff. insolito. cf. πούσις et πόντια).

पत्र n. folium. (Pro पत्र, a पत् aff. व्र).

पय् r. 1. पयति, meare.

पय m. via; in fine compos. 1. 28. (Antec.).

पयिक m. viator. 22. (A seq.).

पयिन् m. (casus nounulli a पयन्, nom. पयास् pro -यास्,
alii a पय्) via. 43. 62. (A पय्).

पद् r. 4. पद्यते, ire. part. पद्, causs. पाद्यति.

— c. आ incidere in periculum, infortunium etc. 22. 24.

— c. वि et आ causs. dirimere, perdere, interficere. 22.
23. 25. 33. 37. 83.

— c. उत् evenire, oriri. 5. 24. 41.

— causs. c. निस् producere, promere. 17.

— c. प्र procedere, incidere in. 16.

— c. प्रति obviam fieri, concedere, promittere. 4. 24. 44.

— c. सं 1) congregari, partic. pass. praeditus. 46. 2)
contingere. 33. 77. cf. संपत्ति. 3) evenire, fieri. 80. —
causs. facere ut contingat, largiri. 86.

पद् n. 1) pes. 67. 84. 2) gradus, passus, vestigium.
30. 61. 3) locus, quo itur, solum; cf. आश्रमपद् 50. 4)
argumentum. 43. (Antec.).

पद्वी f. 1) via, semita. 2) figurate de loco orationis,
argumentum. 67. 85. (Id. aff. insolito अवि s. अवी).

पदाति m. pedes, miles. 28. (Id. vel पद्, aff. insol.).

पद्म m. n. nymphaea, lotus. (Orig. ine.).

पद्मावती f. nom. propr. 8. (Ant. producta vocali, aff. वत् fem.).

पद्मासन n. modus sedendi, quo utuntur anachoretæ Indici meditatores. 13. (Id. et आसन; proprie est sedes lotis stratis facta).

पद्मिनी f. copia nymphæarum, lacus nymphæis densus. 6. (fem. a पद्मिन् mfn. ab eod. voc.).

पयस् n. 1) aqua. 2) lac. 12. 79. (पि r. 4. पीयते, bibere, per Guṇiam, aff. अस्).

पयोधर m. mamma. 50. (Antec. et धर, tenens, a धृ).

पयोधि m. mare. 77. (Id. et धि. cf. धा).

पर mfn. 1) ulterior, subsequens, futurus. 2) secundus, alius. 7. 29. 88. — 3) superior, cum ablat. 96, 7. summus, eximius. 27. 40, 5. 50. 55. — 4) in fine compos. indicat eximium esse alicui studium eius, quod antea ponitur. 7, 20, b; 40, 6; 41, 3; 42, 4; 96, 12. (1) et 2) pro अपर; 3) et 4) videntur esse comparativus a प्र pro पर).

परम् adv. 1) deinde. 13. et c. अतस् exinde, inde ab hoc tempore, porro. 3. — 2) contra, verum. 40, 10; 43, 7; et परं तु 41. 44. (Antec. 1. et 2.).

परतस् adv. 1) aliunde. 2) exinde. 43. (Id.).

परत्र adv. 1) alio loco. 2) in vita futura. 27. (Id.).

परम mfn. 1) summus, eximius; 41. 55. 83. etc. adv. -मं praecipue. 29. 49. 51. 53. — 2) in fine compos. idem ac पर 4). vid. 46. (Pro प्रम a प्र?).

परमर्षि m. vir sanctus summi gradus. 56. (Ant. et ऋषि).

परलोक m. vita futura. 77. 85. (पर, No. 1. et लोक).

परस्पर m. tantum usurpatur et alterum पर solum inflectitur per casus obliquos, dum prius semper nominativum tuetur: alter-alterum, ἀλλήλων, etc. adv. -रं invicem, mutuo. cf. अन्योन्य. 7. 21. 23. 24. 37. 63.

परा praepos. latus versus (seitwärts), praeter (vorbei).
 पराक्रम m. praetergressio (s. v. v.), superatio, fortitudo.

38. (Ant. et क्रम, gressus).

पराम m. pollen. 69. (Id. et ग e मा).

पराशुख mfn. (f. -खी) ore averso. 24. 41. (A मुख et पराशु).

पराजय m. clades, victum esse. 92. (परा et जय).

पराशु mfn. (nom. -राशु, -राशु, -राशु), aversus. (Id. et अशु).

परामव m. posthabitu esse, contemptus. 43. (Id. et भव a भू).

परायण n. actio principalis. Adicett. format compos. et notat primarium alicuius studium esse id, quod praecedat, itaque deditus, operam navans. 1. 39. 83. (पर No. 3. et अवन, itio. cf. Manu I. 10.).

परार्थ m. res alia, euphemismus pro voluptate. 43. cf.

Gît. Gôv. V. 18. अन्याय. (पर No. 2. et अर्थ).

परि praepos. circum. Adicett. et nomin. praefix. valet etiam undecunque, omnino, prorsus. cf. परिशुष्क etc.

Forma adverb. परिन्. 130.

परिषेद m. vexatio, tormentum. 65. (विद्).

परिग्रह m. acceptio, amplexus. 85. (ग्रह).

परिज्ञात mfn. perspectus, intellectus. 9. (ज्ञा).

परिष्ठात mfn. inversus. 65. (नम्).

परिषाय m. nuptiae. 66. (नी e. परि; q. cf.).

परिषाम m. 1) inversio. 2) καταστροφή, finis. 57. (नम्).

परिणीत mfn. matrimonio coniunctus. 24. (नी e. परि; q. cf.).

परिताप m. conflagratio, aestus. 64. (तप्).

परिपाण्डु mfn. prorsus albus. 63. (पाण्डु).

परिमल m. suavcolentia. 77. (मल् cl. 1. cui radici tamen vindicatur notio a nostro vocabulo aliena).

परिवार m. comitatus. 45. (वृ).

परिवृत mfn. circumdatus. 7. (Id.).

परिवृत्त mfn. circumactus, ad finem perductus. 56. 57. (वृत्).

परित्रातक m. mendicans. 85. (त्रा, aff. अक).

परिशुष्क mfn. omnino siccus. 62. (शुष्क).

परिशुश्रूषा f. obedientia omnibus numeris absoluta. 41. (शुश्रूषा).

परिष्कार m. adornatio, comptus. 94. (परिस् et कृ).

परिष्ठित mfn. constitutus, sedem nactus. 24. (स्था).

परिसर m. ambitus, loci circumiacentes, ut ripa lacus. 73. 74. (सृ).

परिहास m. irrisio. 57. 95. (हस्).

परीक्षित mfn. consideratus. 14. 15. (ईक्ष).

पहृष mfn. severus, rudis, contumeliosus. 64. (Or. inc.).

परोक्ष mfn. 1) qui praeter visum est, invisibilis. 2) absens. 29. 3) praeteritus (ut tempus). (पर et अक्ष c अक्षन्; ओ pro आ more Graeco et Gothico; a परस् non est; praeposs. enim vulgatae in cett. compos. समक्ष, प्रत्यक्ष etc. apparent).

पर्जन्य m. 1) nubes pluviosa. 2) Deus Pluvius, recentioribus ab Indra non diversus, 102. (Etiam पर्यन्व; or. inc.).

पर्ण n. folium. 64. (Orig. inc.).

पर्याय m. 1) circuitus. 2) decursus temporis. 21. (इ).

पर्वत m. 1) mons. 65. 97. 2) in Vêdis etiam nubes. 134.

(पह् m. idem est. Derivant a पृ implere, aff. Unâd. अत).

पर्वन् n. 1) nodus cannae. 2) divisio. Ita dicuntur singuli B'aratae libri. 48. (Or. inc.).

पल् r. 1. पलति, se movere. (germinare?) Hinc उत्पल. Rad. etiam पल्ल् scribitur.

पल्लव m. n. surculus. 59. 67. (Antec. aff. inusit.).

पल्ली f. terminatio nominum urbium in India meridionali; vox vix est Sanscrit. orig. 67.

पल्लव m. n. lacus. 74. (Orig. inc.).

पवन mfn. purificans. — m. ventus. 64. 65. (पू.).

पवित्र mfn. id. 67. 76. (Id. aff. त्र, inserto इ).

पश् r. 4. पश्यति, videre, cernere. Defect. est et tempora tantum specialia habet. cf. दृश्. 2) invisere, visitare. 2. (Pro स्पश्. cf. specio, σκopeō).

— c. अभि + वि discernere inspiciendo. 99.

— c. सं conspicere. 99.

पशु m. pecus, animal. 7. 88. 98. (पश् r. ligare?).

पश्चात् adv. postea, deinde. 15. 42. 90. (Ablat. obsoleti पश्च mfn. unde etiam seq.).

पश्चिम mfn. 1) posticus, posterior. 10. — 2) occidentalis. (Antec. aff. इम).

पि r. 1. पिबति, bibere. 71. 144. (e पिपाति, cl. 3.).

— desid. पिपास्, part. pass. -स्ति. 25.

पि r. 2. पाति, tueri, servare. 66. 100. 102. imperare. In fine compos. प, ut अधिप, नृप. — causs. पालयति. c. परि, omnino servare. 44.

पांशु m. pulvis. 62. (Orig. inc.).

पांशुल mfn. pulverulentus. — f. mulier impura, dissoluta. 43. (Antec. aff. ल).

पाक m. 1) maturitas. 2) coctura. (पच्).

पाकशाला f. culina. 81. (Praced. et शाला).

पाटल mfn. rubicundus. — f. -ला planta, Bignonia suaveolens. 65. (Orig. inc.).

पाणि m. manus. 2. 13. etc. (Depravatum fortasse e पाञ्चि a पच्, पञ्चते, extendere. cf. पञ्चन्).

पाण्डु mfn. albus. (Orig. inc.). Hinc abstr. पाण्डुता f. 61.

पात m. 1) casus, de aspectu. 72. 80. 2) eventus. 43. (पत्).

पातक n. res quae efficit lapsus, crimen. 28. (पत् causs. aff. यक).

पाताल n. tartarus, inferi. 33. (पात casus, आल domicilium, vid. s. v. चाण्डाल, habitatio in inferos lapsorum).

पाद् m. pes. 6. 7. 46. (पद्).

पादप m. arbor. 52. (Antec. et प bibens, a पा).

पान n. haustus. 25. 74. 87. (पा, bibere).

पान्य m. viator. 74. (पन्यन्. cf. पयिन्).

पाप mfn. malus, improbus. 30. 58. Superl. पापिष्ठ 21. 26.

— n. peccatum, crimen. 15. 27. 40. (Or. inc. cf. κακός).

पार n. ripa fluminis ulterior, ripa in univsum. 23. (पृ).

पारग mfn. 1) qui ripam ulteriorem attigit. 2) penitus edoctus. 49. (Antec. et ग a ग).

पार्थिव m. rex. 35. 66. (पृथिवी).

पर्वत mfn. (fem. -ती), montanus. — f. nomen deae, uxoris Civaе. 66. (पर्वत).

पार्श्व m. n. 1) latus corporis. 11. 2) vicinia. 29. 35. 41.

Locat. saepius vim tenet praeposit. iuxta. (पशु m. eosta).

पाल् causs. a पा. q. cf.

पाल m. custos, servator, dominus. 13. 30. (Praced.).

पालन n. tuitio. 2. 27. 96. (Id.).

पालिन् mfn. qui tuetur, conservat. 38. (A पाल m. sensu tutelae).

पात्रक mfn. (fem. -की), purificans, lustrans. 143. — m. ignis, deus Agnis. 101. (पू, aff. अक).

पात्र m. funis, vinculum. 5. (पशु r. 1. पशति-ते, ligare).

पात्रव mfn. (fem. -त्री), animalis, bestialis. 11. 20. (पशु).

पाषाण m. lapis. 4. 23. (Or. inc. Inde Graccum βάσαρος).

पि r. 5. पिनोति, suppeditare, praeberc. 148.

पिक m. euculus Indicus. 69. (Or. inc.).

पिण्याक m. sedimenta granorum, e quibus oleum expressum. 20. (Orig. inc.).

पितु m. cibus. 98. (Vox Vêdica, a पि, ut videtur).

पितृ m. pater. 19. 21. etc. — dual. पितरौ, parentes. 40.

41. (Pro पातृ a पा, tutor familiae).

पिप्रेष् cf. p. 111.

पिप्रित n. caro. 47. (cf. पिगुन mfn. crudelis).

पिप्रिताग्रन m. animal carnivorum. 48. (Praec. et अग्रन).

पिप् r. 7. पिनष्टि, terere, piusere.

— c. चि + निस् in diversas partes conterere. 124.

पी r. 4. पीयते, bibere. 64. cf. पा.

पीड् r. 10. पीडयति, premere, eruciare, vexare. 7. 20. 25. 32.

— c. आ premere cingulo, cingere. cf. आपीड.

— c. उत् प्रिमरे, conterere. cf. उत्पीडन.

— c. सम्-उत् comprimere. cf. समु°.

— c. प्र premere, incitare. 54.

पीन mfn. crassus, turgidus. 50. 74. (Part. a प्यै).

पीवर mfn. (f. -रा s. -रौ) id. (Id. aff. वर). Hinc n. abstr.

-रत्व n. densitas, spissitudo. 72.

पुंश्चली f. mulier impudica. 45. (पुंश्च et चल, f. -ली).

पुंश्च vid. पुमश्च.

पुट mfn. (f. -टी) res quaevis coneava. (पुट् r. 6. amplecti).

पुण्डरीक n. nymphaea alba. 53. (Orig. inc.).

पुण्ड्र n. et -ण्ड्रक m. linea in fronte Santalo pieta. cf. उद्धुपु°.

70. (पुट् r. 1. पुण्डति, terere, in pulverem convertere; est itaque proprie Santalum tritum).

पुण्य mfn. 1) purus. 2) sanetus, castus, iustus. 6. 52. —

n. virtus, opera pia. 34. (A पू, sed more inusit.).

पुण्यवर्धन n. nomen urbis. 21. (Antee. et वर्धन).

पुत्र m. filius. 6. 31. etc. (पू, lustrare, correpta vocali,

aff. त्र; filius enim liberat patrem ab officio progeniem
snseitandi).

पुत्रक m. filiulus. 2. (Antec.).

पुनर्र् adv. 1) iterum, denno, rursus. 4. 13. etc.; bis 109. iterum iterumque. 2) ex altera parte, contra, verum. 45. 80. — किं पुनर्र्, nedum. (Orig. inc.).

पुमस् m. (Nom. पुमान्, eass. leviorr. e पुंस् et पुम्). vir. 3. 20. etc. (Orig. inc.).

पुर n. -री f. urbs. 21. 35. etc. (Pro पर a पृ implere? cf. πόλις).

पुरतस् adv. ante, coram. 75. — c. genit. 31. 33. 72. (पुरत्, abieeto स्, aff. तस्).

पुरंधी mfn. sapientiae plenus; vox Vêdica. — f. 1) mulier eordata. 2) hymnus. 99. 140. (पुर, plenus, a पृ, et धी, sapientia).

पुरगयन m. eognomen Çivac, intersector gigantis Purae. 67. (पुर et गयन).

पुरम् adv. coram. 77. (E प्र pro प्रस्, ut उप, उपस्?).

पुरा adv. antea, olim. 39. 45. (cf. antec.).

पुराण mfn. (f. -णा s. णी) antiquus, vetustus. — n. traditio, narratio antiqua; hoc nomine diei solent poemata theogonica et mythologica, quorum XVIII. in canonem sacrum recepta sunt. 49. (पुरा et aff. न, quo adicett. formantur ex advv. tempor.).

पुरारि m. nomen Çivac. cf. -मयन. 66. (पुर et अरि).

पुरीष n. faeces, excrementa. 76. (Orig. inc.).

पुर् mfn. multus. 98. 134. (पृ, implere).

पुरुष m. vir, homo. 5. 12. etc. — f. -षी, femina. 102. (Derivatio haud liquet).

पुरुषोत्तम m. 1) nomen Viś'n'uis. 83. — 2) nom. propr. templi Viś'n'ui dedicati. 49. (Antec. et उत्तम).

पुत्रवसु mfn. opum dives. 131. (पुर्, producto fine, et वसु).

पुलक m. erectio capillorum. 54. (Id. est पुल m. a पुल् r.

1. पोलति, 6. पुलति, magnum esse).

पुलिन n. insula in flumine aquis subsidentibus formata.

65. (Id. aff. Unâd. इन्).

पुप् r. 9. पुष्पाति, nutrire, fovere. 70. Partic. पुष्ट 143. —

causs. पोषयति, nutrire. 99.

पुष्कर n. lotus. (पुष् f. nutrimentum et कर faciens?).

पुष्करिणी f. lacus nymphaeis abundans, lacus. 73. (Ant. aff. इन् fem.).

पुष्टि f. nutritus, nutrimentum. 123. (पुष्).

पुष्प n. flos. 9. 20. etc. (Derivant a पुष्प् r. 4. पुष्पति, florere, unde part. पुष्पित, floribus praeditus. 52. Mihi verbum a nomine descendit et nomen est a पुष् f. nutrimentum et वा, bibere; cf. पादप).

पुष्पसायक m. floriliaculus, i. e. Amor. 66. (Antec. et सायक, sagitta).

पुष्पायुड m. corolla florea. Nom. propr. est 39. (Id. et आयुड).

पुस्तक n. -की f. liber, codex. 18. (A पुस्त, n. f. idem, quod derivatur a पुस्त r. 10. ligare, sed est verb. denom.).

पू r. 9. पुनाति-नीते, purificare, lustrare.

पूत्र r. 10. पूत्रयति, venerari, colere. 13. 32. 41. etc.

पूत्रा f. veneratio, cultus. 7. 33. (Praec.).

पूर r. 4. पूर्यते, impleri. (cf. पू). Partic. पूर्ण.

पूरक m. arbor, citrus Medica. 52. (पूर, plenus, aff. क).

पूर्ण mfn. plenus, impletus. 3. 49. eum instr. — f. 44. nomen proprium. (पूर).

पूर्व mfn. (fem. -वी), 1) prior. 39. 72. — 2) matutinus.

98. — adv. -र्व prius, antea, olim. 15. 24. 46. — In

fine adiectt. compos. significat praemisum fuisse id, quod ante पूर्व ponitur, ut 43: praemissa strangulatione. (Cohacret. e. प्र, व aff. Unâd.).

पूर्वचित्ति f. nomen Apsarasis. 51. (Antec. et चित्ति).

पूषन् m. sol, proprie nutritor. 99. (पुष्, aff. अन्, producta vocali).

पृ r. 6. प्रियते, operam dare, niti. c. चि + आ. 94. cf. व्यापृत.

पृत् f. molimen, pugna. 99. (Antec. addito त्).

पृथक् adv. separatim, singulatim. 53. (Orig. inc.).

पृथिवी f. terra. 3. 35. (पृथु fem. inserto इ).

--पति m. rex, imperator. 35. (Antec. et पति).

पृथु mfu. (f. -थुस् s. थो) latus, magnus, largus. 52. 97. 131.

— fem. -थो terra. 35. (Aff. थु, rad. पृ pro प्रथु; cf. πλατύς).

पृष्ठ partic. a प्रष्ट् interrogare. 8. 11. etc.

पृष्ठ n. dorsum, pars postica. 3. 44. — -ष्ठत्स् adv. a tergo, pone. 25. 30. (Species est superlativi a प्र, aut adiecto स्य a स्था, pars maxime prominens).

पृ r. 2. पति(?) ; forma Védica. 145. implere.

— r. 9. पृणाति, r. 3. विपति, implere. (Sensus est implere vacuum, undique explere et hinc derivanda est praepos. परि, loc. a पर, expletio; tum verbum पूर cl. 4. proprie pass. Caus. est पारयति, facere ut expleatur vacuum intermedium, transire in aliam ripam, unde पार, ripa; cf. voces Zendicac-*párajaiti*, transit et *pēretu*, pons).

— caus. transgredi tempus praescriptum. 25. (cf. Ant.).

पोतृ m. unus e sacerdotibus sacrificii peragendi. 101. (Iustrator, si est a पू; cf. tamen seq.).

पोत्र n. rostrum verris. 63. (Pro पात्र, ó pro á Gothice, a पा, instr. bibendi).

पोषक m. nutritor. 31. (पुप्, aff. अक).

पोत्र m. nepos. 67. (पुत्र).

प्यै r. 1. प्यायते, crescere. Part. पीन.

— caus. प्याययति, nutrire. c. आ. 59.

प्र praepos. insep. valet pro, interdum prae.

प्रकार् n. (?) 1) formatio, confectio, institutio, praeparatio. 80. 79. 2) figura, forma, 11. 3) ornamentum. 60. (कृ).

प्रकाश्र mfn. manifestus. — -श्रं adv. in fabb. scenice. notat proferri aliquid ita, ut ab omnibus personis in scena possit audiri. 76. etc. (काश्र).

प्रकीर्ण mfn. dissipatus. 74. (कृ).

प्रकोप m. excitatio irac. 31. (कुप्).

प्रगल्भ mfn. 1) strenuus, fortis. 2) superbus, audax. (गल्भ्
r. 1. गल्भते, strennum esse).

प्रचण्ड mfn. summo opere aestuusus, iracundus. 60. 85. (चण्ड).

प्रचार् m. 1) ratio procedendi. 2) exercitatio, $\pi\rho\alpha\tilde{\epsilon}\iota\varsigma$. 51.
55. (चर्).

प्रचुर mfn. multus. 44. (चुर; tralatio sensus haud liquet).

प्रचेतम् mfn. providens, prudens. 101. (चेतम्).

प्रचेतस m. plur. decem filii Prak'inavarhis, genitores Daxae. 59. (Antec.).

प्रष्ट् r. 6. पृष्टति, part. पृष्ट, interrogare. 8. 12. 41. etc.

— c. आ veniam abeundi rogare, valedicere, salutem rogare, salutare. 42.

— c. सम् interrogare. 41.

प्रह्नन् mfn. absconditus, secretus, arcanus. 30. 33. 40. 41.
(partic. a ह्न).

प्रज्ञा f. 1) progenies, creatura. 2) homines regionis cuiusdam, subditi. 27. (ज्ञा = ज्ञन्).

प्रज्ञा f. providentia, sapientia. 46. 77. (ज्ञा).

प्रणय m. 1) prolatio. 2) inclinatio animi, benevolentia, amor. 56. 73. (नी).

प्रणष्ट mfn. perditus, infelix. 22. (नञ् Rectius प्रनष्ट. Pân. VIII, 4, 36.).

प्रणीत mfn. 1) productus, protractus, traditus. 41. 2) inclinatus, favens, amans. 56. (नी, part.).

प्रतर् mfn. traiciens, penetrans, acutus. 133. (तृ).

प्रताप m. 1) aestus, calor. 2) splendor. 3) maiestas, vigor. 5. 67. (तप्).

प्रतापमुकुट m. nomen pr. diadema maiestatis. 5. (Ant. et मु²).

प्रति praepos. obviam, versus, contra, retro. — Separat. c. accus. versus, ad. 81. 90. quo sensu postponi solet.

— In composit. c. nomine seq. adverbia format et distributionem notat, ut प्रतिदिनं 28. pro quovis die (Germ.

Tag für Tag); प्रतिगात्र 66. pro singulis membris. — In compos. इ interdum producitur.

प्रतिगात्र. 66. vid. antec. (गात्र).

प्रतिदिन. 28. 68. 83. vid. s. प्रति. (दिन).

प्रतिपन्न mfn. promissus. 24. 44. (Proprie obviam factus, पद् part.).

प्रतिबोध m. monitio, instructio. 38. (बुध).

प्रतिलम्भ m. acceptio, adeptio. 89. (लभ).

प्रतिवेश m. vicinia (वेश, habitatio, a विश्). Hinc

-- वेशिन् mfn. vicinus. 76.

प्रतीकार m. remedium. 76. (कृ).

प्रतीहार m. 1) acceptor. 2) ianitor. 28. (हृ).

प्रत्यक्ष mfn. qui ante oculos versatur, visibilis. — adv. coram. 23. (प्रति et अक्षन्).

प्रत्यर्थिन् m. vox forensis, oppositus accusatori, defensor. 89. (प्रति et अर्थिन्. q. cf.).

प्रत्यहं adv. quotidie. 2. (Id. et अहन्).

प्रत्यादंश m. interdictum, renuntiatio. 2. (ubi aut आदेशो rescribendum est aut emendandum भाषाशास्त्रिकं प्रत्य्-आदेशो; a प्रति, आ et दिग्).

प्रत्युषस् n. tempus matutinum. 57. (Id. et उपस्; producta vocalis praepos. प्रतो translata est in उपस्; scribitur etiam प्रत्युषस्).

प्रत्येकं adv. singulatim. 3. (Id. et एक).

प्रय् r. 1. प्रयते, celebrem esse. 97.

प्रथम mfn. primus. 10. 15. etc. (प्र, aff. थम, quod aut pro tam est aut sunt affixa थ et म coniuncta). -मं adv. 91. (in compos.).

--मतन् adv. primo loco. 90. (Antec. aff. तन्).

प्रदान n. largitio. 48. (दा).

प्रदीप्त mfn. accensus, ardens. 63. (दीप्, part.).

प्रदोष m. vespera. 44. 62. (vid. दुष् no. 1.).

प्रधान n. 1) quod ceteris praepositum est, res praecipua, praepollens; hoc sensu etiam m. est, ut 69. 2) m. n. minister regis principalis. 35. 3) in fin. compos. valet praepollens ea re, quae antecedit, ut 83. (धा).

प्रपञ्च m. 1) extensio. 2) vagatio, error, delusio. 71. (पच्).

प्रबन्ध m. continuatio eiusdem argumenti, compositio libri, narratio, poema, liber. 69. (बन्ध्).

प्रभा f. 1) splendor, lux. 64. — 2) similitudo, in fin. compos. 41. 51. (भा).

प्रभात n. diluculum. 34. 36. 73. Praefixo तत्, 12. 13. cf. तत्. (Id.).

प्रभाव m. praepotentia, potestas. 53. (भू).

प्रभावती f. nom. propr. mulieris, splendida. 38. (प्रभा, aff. वत् fem.).

- प्रभु m. praeses, dominus. 51. (भू, correpta vocali).
 प्रभूत mfn. praeccellens. 1. (भू partic.).
 प्रभृति f. 1) prolatio. 2) tempus matutinum. 131. 3) in fine composs. valet *et cetera*, ut 66. Brahmâ et ceteri divi. 4) adv. -ति notat in posterum, inde a, e. ablat. vel praemisso तत्, inde ab eo tempore. 73. aut componitur c. nomino antec. (भृ).
 प्रमत्त mfn. 1) inebriatus. 2) incuriosus, negligens. 29. (मद् partic.).
 प्रमदा f. femina, proprie infatuans. 61. (मद्).
 प्रमाण n. 1) res praeformans, caussa, exemplum. 2) auctoritas, dignitas. 94. — c. कृ exemplo nti, auctoritatis loco habere. 77. 86. (मा).
 प्रमोद m. exhilaratio, hilaritas. 78. 83. 90. 92. (मुद्).
 प्रमोदन n. id. 87. (Id.).
 प्रम्लोचा f. nomen Apsarasis. 50. etc. (म्लुच् r. 1. quod dicunt se movendi sensum habere).
 प्रयुक्त mfn. impulsus, instigatus, rectus. 53. (ubi tamen aliam praepos. praefерrem; प्र + part. a युञ्).
 प्रयोत्तन n. adhibitio, usus. Construitur cum genit. personae et instr. rei: cui usui est. cf. किं कार्यं s. v. किं. 23. 33. (युञ्).
 प्ररोह m. germinatio, germen, gemma. 64. (रह्).
 प्रलम्ब m. delapsus, descensus. 4. (लम्ब्).
 प्रलय m. 1) dissolutio, exitium. 35. 2) dissolutio mundi, cataclysmus. 5. (लो).
 प्रलाप m. 1) locutio. 2) eiaculatio, querela. 30. (लप्).
 प्रवचन n. allocutio, eloquentia. 29. (वच्).
 प्रवण mfn. 1) declivis. 2) propensus. 77. 3) activum est 64. incurvans. (वन् r. 1. वनति, ferire).

- प्रवर्षण mfn. plucens, profundens. 5. (वृप्).
 प्रवाद m. rumor, fama, calumnia. 12. (वद्).
 प्रवास m. habitatio in terris remotis. (वम्). Hinc
 -वाचिन् mfn. apud exteros degens, viator. 62.
 प्रविवाद m. sermo dissentiens, rixa. 18. (प्र-वि et वद्).
 प्रवीण mfn. gnarus, peritus. 38. (वीण f. lyra est et vi-
 detur primum significasse musices peritum).
 प्रवृत्ति f. actus procedendi, actio, functio. 5. 81. (वृत्).
 प्रवृद्ध mfn. adultus, praegraudis. 63. (वृद् part.).
 प्रवेश m. introitus. 75. (विष्).
 प्रशस्ति f. laudatio. 98. (प्रस्).
 प्रशान्त mfn. domitus, mansuetus. 53. (प्रम्).
 प्रश्न m. quaestio. 10. 41. (प्रश्, प्र pro ह, aff. न).
 प्रसक्त mfn. addictus, deditus. 76. (सम्, part.).
 प्रसङ्ग m. amor, studium. 83. (Id.). Hinc
 -सङ्गिन् mfn. studiosus, amore captus. 62.
 प्रसन्न mfn. pellucidus, limpidus; de aqua. 53. serenus,
 laetus. 34. propitiatus. 44. 141. (सद् q. cf.).
 प्रसव m. generatio, puerperium. 76. (सू).
 प्रसाद m. serenitas, propitia mens, favor. 68. 79. 80. —
 c. कृ aliquem favore suo dignari. 68. (सद्).
 प्रसिद्ध mfn. 1) perfectus, consummatus, absolutus. 2) certo
 nomine celebratus, notus. 49. 75. (साध् part.).
 प्रसू f. (nom. -सूस्) vitex, palus, herba serpens. 71. (सू).
 प्रसुप्त mfn. sopitus. 31. (स्वप्).
 प्रस्ताव m. 1) laudatio, praeludium poematis, introductio.
 2) opportunitas rei introducendae, opportunitas. 3)
 tempus idoneum, tempus. 16. 35. (स्तु).
 प्रस्तावना f. prologus fabulae scenicae. 66. (स्तु, caus. quia
 in eo invocatur et laudatur deus quidam).

प्रस्वेद m. sudor. 28. (स्विद्).

प्रहरक m. excubiac sive excubitor. 29. (-हर m. excubiac, a हृ c. प्र, q. cf.).

प्रहार m. ictus, plaga. 86. (Id.).

प्रहसन n. 1) irrisio, iocus. 2) comoedia. 67. 96. (हस्).

प्राकाम्य n. facultas omnia iuxta voluntatem suam peragendi, una facultatum magicarum. 3. (Abstr. a प्रकाम mfn. quod secundum voluntatem alicuius fit; a काम).

प्रगल्भ्य n. superbia. 67. (प्रगल्भ).

प्रावृत्तान्त m. narratio rerum antea gestarum. 27. (Seq. et वृत्तान्त).

प्राच् mfn. (प्राङ्-प्राची-प्राक्) anterior. — प्राक् adv. prius, priusquam, antea. (प्र et अच् q. cf.).

प्राज्ञ mfn. prudens, sapiens. 47. (प्राज्ञ, per augmentum primae vocalis).

प्राञ्जलि m. (f. ap. Wils.) salutatio quae fit manibus porrectis. (अञ्जलि. q. cf. प्राञ्ज. प्र).

प्राण m. 1) spiritus, halitus. 17. 2) vita, quo sensu plur. esse solet. 35. 75. 80. (प्र et अन्).

प्राणप्रिय mfn. tam carus, quam ipsa vita. 8. (Ant. et प्रिय).

प्रातरू adv. 1) mane. 57. 2) mane crastini dici. 11. (प्र producta vocali, aff. तरू, ut वस्तरू).

प्रातराग्न m. ictaculum. 76. (Antec. et आप्रा).

प्रान्त m. finis ultimus ditionis, limes, ripa. 65. (प्र et अन्त).

प्राप्त mfn. 1) qui pervenit ad locum, adeptus. 8. 32. etc. 2) impetratus, acquisitus. 46. (Id. et part. ab आप्).

प्राप्ति f. 1) impetratio, adeptio. 2) magica virtus, facultas omnes locos pro voluntate attingendi. 3. (Id. et आप्, aff. ति).

प्राय in fine compos. valet 1) similis. 74. 2) abundans. 79. (Derivatio sensus haud liquet; est a प्र et इ).

प्रायस् adv. plerumque, omnino. 15. 36. 83. (Neutrum est adverb. प्र et अयस् ab इ?).

प्रायजस् adv. maximam partem, plerumque. 29. (Malo प्रायजस्, ut sit ablat. antecedentis).

प्रारब्ध n. ineptum. 1. (Est n. partic. a रम्, praefix. प्र et आ).
 प्रालेय n. frigus, gelum. Unde 67. verb. denom. geli par-
 tes agere. (प्र-आ et ली, fut. part. pass. quod dissolvi
 potest, ut aqua gelata).

प्रासाद m. palatium, templum. 3. (A प्र-आ et सद्).

प्रिय mfn. carus, amatus. 8. 11. 31. 101. — m. amasius.
 25. — f. puella amata. 18. 60. (प्रो, aff. अ).

प्रो r. 9. प्रोणाति -णति, diligere. r. 4. प्रोयते, voluptate frui,
 lactificari.

प्रोत mfn. exhilaratus, lactus. 54. (Part. ab antec.).

प्रोति f. amor. 12. 24. 42. (प्रो).

प्रोतिमत् mfn. amoris plenus. 66. (Antec.).

प्रेत mfn. qui abiit, qui obiit, mortuus. 5. (इ).

प्रेमन् m. n. amor. 56. (प्रो).

प्रेयस् mfn. carior, valde carus. 68. (Compar. a प्रिय).

प्रेयण n. legatio nuntii vel mandatorii, servi negotium.
 30. (इप्).

प्रेषित mfn. missus. Partic. ab इप्, praef. प्र. 9. 13. etc.

प्रेष्य mfn. qui mitti, legari potest. — m. servus. 29. (प्र
 et इप्).

प्रैव्य n. eondicio servorum, servitium. 123. (Antec.).

प्रोक्त mfn. 1) dictus. 2) interpellatus. 10. 45. 56. (प्र et
 उक्त a वच्).

प्रोद्भूत mfn. prorampens. 11. (प्र-उत् et भू part.).

प्रौढ mfn. superbiens, petulans, impudens. 85. (Pro प्रौढ
 e प्र et उढ, part. a वद्, provcetus).

प्लु r. 1. प्लवते, fluere, natare, undare, salire.

— c. उत् subsilire. 63.

प्लुत partic. praeced. — n. saltus. 27.

प्लुष् r. 1. प्लोषति, r. 4. प्लुष्यति, urere, flagrare. Part. प्लुष्ट.

— c. उत् comburere. 64.

फ

फण mfn. crista expansa in collo serpentis Cobrae di Capello dictae. 62. 63. (फण् r. 1. se movere).

फणिन् m. serpens, tali crista praeditus. 62. 64. (Antec.).

फल् r. 1. फलति, 1) findi. 2) fructus producere.

फल n. 1) fructus. 2. 20. 35. etc. 2) figur. quod consequitur ex actionibus, imprimis praemium honeste actorum. 2. 29. 40. 80. 83. (Antec.).

फलद् mfn. fructum praebens, praemio donans. 49. (Ant. et द c दा).

फलिन् mfn. fructibus praeditus, florescens. 52. (Id.).

फुल्ल् r. 1. फुल्लति, gemmare, florere. Part. फुल्ल, expansus, de flore. (Verbum potius a partic. est).

— c. उत् expansus, de flore et oculis. 54.

— c. प्र + उत् prorsus expansus. 69.

फेन m. spuma. 64. (Orig. inc.).

व

वणिन् m. (nom.-णिक्) mercator. 43. (वण् r. 1. वणति, negotiari, vendere, emere, व pro प; ultima pars haud patet).

वद्ध partic. a

वध् r. 1. वधते, 1) ligare, constringere. 2) interficere.

Aor. अबधीत्. 46. Partic. वद्ध 1) ligatus. 13. 73. 2)

interfectus. 37. (Priori sensu etiam ad वध् referri potest).

वध m. caedes, interfectio. 21. 32. (वध्).

वधू f. (nom. -धूः) 1) femina. 44. 2) uxor. 85. 86. (Videtur esse a वध् = बध्. cf. बहु).

वधूयु m. feminae appetens. 99. 139. (Antec. aff. यु).

वध्य mfn. puniendus. 14. (fut. part. pass. a वध्).

वध्यस्थान n. locus supplicii infligendis destinatus. 27. (Ant. et स्थान).

वध् r. 9. वध्नाति, 1) ligare, coniungere. 10. 80. 2) constringere, punire. Part. बद्ध.

— c. अनु sese astringere ad, captare. 86.

— c. प्र cf. प्रबन्ध. — c. सं cf. संबन्ध.

बन्ध m. ligamen, vinulum. 68. (Antec.).

बन्धन n. 1) actus ligandi. 95. 2) vinulum. 96. (Id.).

बन्धमय mfn. (f.-यी) vineulorum usui inserviens. 40. (बन्ध, aff. मय).

बन्धु m. affinis, cognatus. 87. (बन्ध्).

बन्धुवञ्चक m. nom. propr. fraudator familiae suae. 87. (Antec. et वञ्चक).

बध्नु m. ichneumon. 46. (Or. inc.).

बल् r. 1. बलति, vivere. (Fortasse rectius बल्).

बल n. 1) robur, vigor, potestas. 26. 35. 39. 55. 59. etc.

2) copiae, exercitus. (Antec.).

बलवत् mfn. potens. 6. (Antec.).

बलसूदन m. nomen Indrae dei. 50. (id. 2. et सूदन).

बलाका f. grus. 41. (Orig. inc.).

बलात्कार m. violentia. 24. (Ablat. a बल et कार्).

बलि m. 1) oblatio nutrimenti, quae fit pro omnibus animalibus. 2) sacrificium in universum. 31. (बल् aff.

इ). 3) Gigas ita dictus. 37.

- बलिन् mfn. robustus. 46. (बल, aff. इन्).
- बहिन् praepos. extra. c. ablat. 44. (Or. inc.).
- बहु mfn. (fem. -ह्वी s. -हुस्) multus. 3. 12. 17. 29. etc.
n. बहु multa verba, longa oratio. 32. Compar. aut बहुतर
29. 65. 74. ant भृषस् q. cf. (Derivant a बृह्, बृंहते, cres-
cere. Gracc. $\beta\alpha\sigma\iota\upsilon\epsilon\varsigma$, ideo pro बहु).
- बाणिज्य n. mercatura, commercium. 23. 76. 88. (बणिज्).
- बाध् r. 1. बाधते, ferire. 97.
- बान्धव m. cognatus, propinquus. 22. 30. 32. (बन्धु).
- बाल m. 1) infans, etiam omnino puer. 14. 17. 74. 2)
Pro oriundus. 11. — f. puella. 54. 59. 82. (बल्).
- बालक m. infans. 17. (Antec.).
- बिम्ब m. n. 1) imago rei luce repercussac. 2) omnino
imago, figura, forma. 60. 91. (Or. inc.).
- बिम्बयति verb. denom. c. प्रति, imaginem repercutere. 73.
- बुद्धि f. 1) intellectus, mens, animus. 7. 15. 33. 38. 46.
90. 2) consilium. 43. (बुध्).
- बुद्धिमत् mfn. intelligentia praeditus, prudens. 47. 48. (Ant.).
- बुद्धिसागर m. nom. propr. oceanus consiliorum. 7. (Id. et
सागर).
- बुध् r. 4. बुध्यति, -ते 1) expurgisci. 144. 2) cognoscere. 55. bis.
— r. 1. बोधति, -ते, intelligere. pass. 7.
— c. प्र expurgisci. 29. 60.
— caus. बोध्यति 1) expurgificare. 2) monere, docere. 42.
— c. प्र suscitare, docere. 47. 76.
— c. प्रति exhortari. 42. etiam dehortari. cf. प्रतिबोध.
- बुध mfn. intelligens, sapiens. 1. (Antec.).
- बुभुक्ष् f. fames. 24. (A बुभुक्ष् verb. desider. a भुज्).
- बृह् r. 1. बृंहति s. बर्हति, crescere, augeri. Partic. act. बृहन्
adiect. est magnus. (Zend *bērežat*).

ब्रह्मघातिन् mfn. occisor sacerdotis. 10. (Id. et घातिन् a घात).
 ब्रह्मचर्य n. curriculum studii theologici, imprimis votum
 castimoniae. 51. (ब्रह्मन् et चर्य).

ब्रह्मन् n. 1) Brahman, numen summum, divinitas. — 2)
 ordo sacerdotalis, homo ex hoc ordine. 10. 55. — 3)
 theologia, disciplina theologica, potestas sacerdotibus
 concessa. — m. dens Brahmâ, creator mundi. 3. 49. 53.
 (बृह्, aff. मन्, transposito Guṇa; numen Indis dictum
 ab infinito spatio, ab acre ubicunque expanso).

ब्राह्मण m. -णी f., homo s. mulier ordinis sacerdotalis. 14.
 16. 15. 17. etc. (Antec.).

ब्रू r. 2. anom. ब्रवीति-ब्रूते, loqui. 8. 33. etc.

भ

भक्त mfn. devotus, deditus. 31. cum gen. (Part. a भक्त्).
 भक्ति f. cultus, devotio, veneratio. 66. (Id.).

भक्तिक mfn. adiect. ab antec. 41.

भक्ष् r. 1. भक्षते, 26. r. 10. भक्षयति, comedere. 13. 46. —
 Part. भक्षित 12. fut. part. pass. 47. (Desider. anom. a भक्त्).
 भग n. 1) portio, in primis grata. 2) bona fortuna. 3)
 felicitas, beatitudo. cf. सुभग. 54. — mfn. in Vêdis, ve-
 nerable. 99. 131. (भक्त्).

भगवत् mfn. 1) felix, beatus. 2) appellatio est, qua do-
 nantur tum divi, tum homines venerabiles. 14. 33. 72.
 73. etc. (Antec.).

भगिनी f. soror. 33. 36. (Id. quae partem hereditatis accipit).

भग्न part. a भङ्क्.

भङ्ग m. fractio, fractura. 2) ruina. 76. (भङ्क्).

भङ्गि f. 1) fractio, incurvatio. 87. 2) divulsio, separatio,
 intervallum. 83. (भङ्क्, aff. इ).

भङ्गिन् mfn. fragilis. 42. (भङ्ग).

भङ्गुर mfn. qui sese frangit, inclinat. 82. 84. (भङ्ग aff. उर).

भञ्ज् r. 1. भञ्जति-ते, 1) distribuere, partem debitam alicui tribuere. 2) colere, venerari. 3) ad modum cultoris adire, amore persequi. 15. 42. 45. Hitôp. 10, 10. — In fine compos. producta vocali भञ्ज् pro parte sua tencus, possidens, qui fruitur. 68. 96. 98.

भञ्ज् r. 7. भनक्ति, frangere, part. भनन्. 17.

भट्ट m. vir doctus, vir praeclarus. 29. (Prâcritice derivat. a nominat. भर्ता).

भट्टार्क m. vir sanctus, venerabilis. 13. (Antec. aff. Unâd. चार + क).

भट्टारिका f. mulier veneranda, diva, dea. 31. 33. (Id. aff. चार + इक).

भण् r. 1. भणति, sonum edere, loqui. 3. 12. etc. denominare. 21.

भणित mfn. part. antec. — n. locutio. 21.

भद्र mfn. 1) lactus, felix; 97. 102. in salutatione ponitur eo sensu, ut iubeas felicem esse, quem felicis appellatione interpellas. 32. 56. 2) n. felicitas, bona fortuna. 66. in salutatur. 46. 47. 3) gramen odoratum, cyperus. 63. (भद् r. 1. भदति-ते, gaudere, aff. र).

भय n. timor, pavor. 1. 5. 22. etc. (भो).

भर् m. onus. Ponitur pro farragine rerum et redditur in lxx. per multus. 88. (भृ). cf. निर्भर्.

भरत m. nom. propr. vatis vetusti, cui inventio artis scenicae et codex legum theatralium attribuuntur. 24. — 2) minimus. 3) ars scenica. 67. (A part. भरत्, aff. अ, a भृ; notat rhapsodum, qui quos fundit versos tenet memoria).

भर्गस् n. lux, splendor. 99. (भृत्).

भर्तृ m. 1) sustentator. 2) maritus. 19. 20. 24. 32. (भृ).

भर्त्सु r. 10. भर्त्सयति-ते, reprehendere, castigare, comminari.
c. निस् id. 41. 42. 59. (A भृत्, servus, addito स् desiderativo; loco servi tractare velle).

भल्लातक m. arbor, nuces ferens, Semicarpus anacardium.
52. (Orig. inc.).

भवत् m. -वती f. ponitur pro pronomine 2dae personae ad significandam reverentiam et construitur cum 3tia verbi persona, ut apud nos Euer Gnaden et apud Walachos vestra dominatio. 11. 48. 45. etc. (Depravatum e भगवत्, uti demonstrat declinatio).

भवन n. locus habitationis, domus. 7. 17. 19. 33. 74. 77. (भू).

भवित mfn. oriundus. Substant. est 71. si bene se habet scriptura. (E भव m. origo, e भू, aff. इत्).

भवितव्यता f. fatum. 27. 33. (-तव्य fut. part. pass. a भू, aff. ता).

भव्यं mfn. felix, beatus. 92. — m. arbor, Averhoa carambola. 52. (Proprie futurus, fut. part. pass. a भू).

भस्मन् n. favilla, cinis. 17. 19. 41. 58. (भस् r. 3. वमस्ति, gliscere, aff. मन्).

भा r. 2. भाति, splendere, apparere, videri. 4. 50. 55.
— c. प्र elucere. cf. प्रभात.

— c. वि valde conspicuum esse. 75. 92. 97.

भाग m. 1) portio, partitio. 13. 2) sors prospera, bona fortuna, felicitas. 56. (भृत्).

भागधेय n. fatum, fortuna. 86. (Antec. 2. et धेय a धा, quod ponendum est tanquam fortuna cuiusvis).

भाजन n. 1) distributio, portio. 2) id, quo continetur portio alicuius, vas. 3) vas, quo contineri potest res

quaedam, vehiculum ad rem portandam accommodatum.

40. 42. 78. (भत्त् r. 10. भत्तयति, distribuere, quae ipsa a भत्त् descendit).

भाषट n. vas cuiusvis generis, utensilia. (Orig. inc.).

भाषडागार n. armentarium, potissimum thesaurus. 2. (Ant. et ग्रामार).

भाषडागारिक m. praefectus thesauri. 2. 29. (Ant. aff. इक).

भानु mfn. splendens. m. radius, splendor. 97. 134. (भा, aff. तु).

भानुमत् mfn. resplendens. — m. sol. 63. (Antec.).

भार m. onus. 52. 72. 91. (भृ).

भारत n. 1) poema epicum, quod magna B'ârâtea dici solet. 45. — 2) bellum hoc poemate descriptum. 5. (A भारत rhapsodus, quia olim canebatur tantum, antequam litteris consignatum fuerit).

भार्या f. uxor. 7. 18. 28. (A भृ, fut. part. pass. quae sustentanda est).

भाव m. 1) ratio existendi, conditio, status. 27. 57. 65.

2) dicitur de affectibus et praesertim de amore. 71. 73. 83. (भू).

भावना f. formatio notionum in mente, imaginatio, meditatio. 33. (भू causs.).

भावुक mfn. (f. -की), efficuus, ut sit. 67. cf. not. (भू causs. aff. उक).

भाष् r. 1. भाषते, loqui. 56. — c. सं colloqui, alloqui.

भाषण n. modus loquendi. 8. (Antec.).

भाषा f. 1) locutio. 2) ratio loquendi provinciae cuidam propria; quod quum locum habeat tantum in linguis provincialibus, notat et dialectum et linguam vulgarem. 39. 67. — 3) vox forensis est 90. sermo eius, qui accusationem profert. (Id.).

भाषित mfn. dictus, partic. a भाष्. — n. dictum, sermo.

12. 17. 43. 80.

भाषिन् mfn. loquens. 21. (भाषा).

भास् f. splendor, lux. 63. 64. (भास् r. 6. splendere. cf.

भास् s. v. भस्मन्).

भास्वत् mfn. splendens. — m. sol. 74. (Antec. aff. वत्).

भिच् r. 1. भिक्तते, mendicare. 77. (Contract. c भिभच्, des.

a भञ्).

भिक्ता f. 1) mendicatio. 41. 74. 2) eleemosyna. (Antec.).

भिक्तु m. mendicans. 7. 85. (id.).

भिद् r. 7. भिनत्ति, भिन्ने, 1) findere. part. भिन्न. 62. 2) de-
struere. 3) causs. भेद्यति, facere, ut discordent amici,
consilia etc. 48.

— c. उत् dirimere, exstinguere. 64.

— c. प्र + उत् crumpere, prorumpere. 111.

भिषत् m. (nom. -क्) medicus. 2. (Orig. inc.).

भी r. 3. बिभेति, timere, cum ablat. 63. Part. भीत. 41. 63.

— c. accus. 51.

भीम mfn. terribilis. 5. 66. — m. nom. propr. 43. (Ant.
aff. म).

भीह् mfn. (nom. fem. -ह् s. -ह्) timidus. 29. 48. — f.
puella timida. 20. 57. (id. aff. ह्).

भुक् mfn. part. a भुञ्, 1) comestus. 3. 2) consumtus. 96.

भुञ् r. 7. भुनक्ति, भुङ्क्ते, edere, vesci. 12. 14. 42. 56. 57.

— causs. भोन्नयति, cibare. 41.

— causs. formae insol. भुञ्जापयति 12.

— c. उप, frui.

भुञ् r. 6. भुजति, inflexum esse.

भुज m. brachium, lacertus. 67. (Antec.).

भुजंग m. serpens. 92. (भुज incurvatus, adv. et न a ग).

भुज्यु m. nom. propr. 147.

भुवन n. mundus. 50. 71. 99. (भू, aff. अन्न, pro भवन).

भू r. 1. भवति, 1) fieri, oriri. 3. 125. etc. 2) fieri sensu abstracto, et saepius cum अस्, esse, confunditur. 1. 16. 24. 31. 35. etc. 3) componitur. c. nominu. substt. et adiectt. et valet id fieri, quod praecedente vocabulo praedicatur, ut भस्मीभूत. 18. — 4) भवतु imper. formula est concedendi, εἶεν, age. 76. 83. 86. — 5) gerund. भूत्वा subiungitur adiectt. vel partit. ad praeteritum tempus melius significandum, *postquam* factus est. cf. 16. 18. 27. 30. 46. 50. — Perf. बभूव; aor. Vêd. भुवत्. 99. causs. भावयति facere, ut existat, transfertur etiam ad mentem et significat cogitare, animo fovere, ut 24.

— c. अनु pereipere, frui. 13. 40.

— c. सम् et अनु una frui. 6.

— c. उत् evenire, oriri. 64. cf. उद्भव.

— c. प्र et उत् provenire, crumpere. 11.

— c. परा cf. पराभव.

— c. प्र praepollere. 36.

— c. वि potentem esse.

— c. सं 1) oriri. 10. 2) idoneum esse, sufficere, convenire, quadrare. 76. — causs. fovere, amplificare. 67.

भू f. terra. 30. 40. (Antec.).

भूत mfn. factus, part. a भू. q. ef. — n. creatura. 5. 39. 49.

भूतल n. solum terrae. 4. 33. 63. (भू f. et तल q. cf.).

भूति f. origo, existentia. 92. (भू r.).

भूधर m. mons. 66. (भू f. et धर).

भूपति m. dominus terrae, rex. 48. (Id. et पति).

भूपाल m. rex. 96. (Id. et पाल).

भूमन् m. multitudo. — instr. adv. abundanter. 83. (Pro
वद्धिमन् a बहु, aff. इमन्).

भूमि f. 1) terra, regio. 14. 64. 66. 2) locus. 28. 30. etc.
(भू r., aff. Unâd. मि).

भूमिनाथ m. rex. 14. (Antec. et नाथ).

भूयस् mfn. plus. — adv. plus, ultra, porro, iterum. 10.
(Compar. a बहु pro वद्धीयस्).

भूरि mfn. multus. 98. (A बहु?).

भूस् r. 1. भूषते, r. 10. भूषयति, ornare. 30. 55. — षति 133.
— c. चि, ornamentis distinguere. 5. 70.

भूषण n. ornamentum. 11. 62. (Antec.).

भृ r. 1. भर्ति, -ते, r. 3. बिभर्ति, ferre, gerere. 44. 142.
— c. आ 1) afferre. 99. — 2) cf. अभरण.

— c. नि deferre in locum inferiorem, occultare. cf. निभृत.

— c. प्र proferre. 133.

भृङ्गराज m. avis, lanius malabaricus. 52. (भृङ्ग, apis, et
राजन्).

भृन् r. 1. भर्त्तते, torrere, assare, iuxta gramm. Olim ful-
gere. cf. भर्गम्; vulgata est r. भ्राज्, 1. भ्राजते, fulgere. cf.
frigere et fulgere.

भृत्य m. servus. 30. 31. 34. (भृ, aff. य, inserto त, partic.
fut. pass. sine Gu'á, proprie nutriendus).

भृश mfn. multus. — adv. -शं valde. (Orig. inc.).

भेक m. rana. 63. (Orig. inc.).

भेद m. 1) divisio. 2) excitatio dissidii. 45. (भिद्).

भेदिन् mfn. findens. 73. (Antec.).

भैक्ष्य n. actus mendicandi. 76. (भिक्षा).

भो sive भोस् partic. clamandi, heus. 2. 16. etc. (Voc.
in वत् in Vêdis formant vocat. in वस्; est itaque भोस्
contractum e भवस्=भगवन्).

भोग m. fructus, perceptio, praecipue amoris. 42. 58. 74.

(भुञ्ज्. r. 7.). — 2) incurvatio. (भुञ्ज्. r. 6.).

भोगवती f. nom. urbis. 19. (Ant. No. 1. aff. वत् fem.).

भोगिन् mfn. serpens. 63. (Id. No. 2. cf. भुञ्जन्).

भोजन n. 1) fructus, actus fruendi. 8. 87. 2) id quo frui-
mur, cibus, fructus. 11. 17. 29. 41. 101. 131. (भुञ्ज्. r. 7.).

भोजस् n. cibus. (Vox Védica, ab cad. r., aff. अस्).

भोजस mfn. qui fruitur. 101. (Ab antec. aff. अ).

भौम mfn. (f. -मौ) 1) terrestris. 2) ad planetam Martem
pertinens. 16. (भूमि).

भ्रम् r. 1. भ्रगति, r. 4. भ्रग्यति, vagari, errare. 64. 65. 66.
quo loco transitivum sensum habere videtur.

— c. परि circumvagari. 41.

— c. वि divagari.

— c. सं perturbari.

भ्रमण n. 1) circumvagatio. 2) vertigo. 16. (Antec.).

भ्रंज् r. 1. भ्रंजते, r. 4. भ्रजति, cadere, delabi. Part. भ्रष्ट de-
lapsus. 39. 54.

भ्रातृ m. frater. 15. 19. etc. (Orig. inc.).

भ्रामत् 67. scriptura mendosa. cf. not.

भ्रू f. (nom भ्रूस्) supercilium.

म

मकरन्द m. succus floris, mcl. 69. (Orig. inc.).

मगध m. nomen regionis, hodie Vihâra meridionalis. 19.

मगधेश्वर m. rex Magadâe, nom. propr. 19. (Antec. et
ईश्वर).

मघवत् mfn. sacrificans. 148. (Sacrificium dicitur मघ m.
videtur itaque esse pro मघवत्).

मघोनी f. nomen Aurorae. 97. (Pro मघवनी. Masc. -वन् no-

men est Indrae, a मय् m. beatitudo et aff. वन्, quod etiam adiect. formandis olim inservivit).

मङ्गल mfn. felix, fortunatus, bene auspicatus. — n. bona fortuna. 68. (मग् r. 1. मङ्गति, incedere, aff. अल; tralatio sensus non liquet; potius a मञ्).

मङ्गल्य mfn. fortunatus, bene auspicatus. 122. (Antec.).

मङ्गल् r. 6. मङ्गति, mergi, part. मग्न, immersus. (Ap. grammatt. मस्त्). 85. e. नि immergi. 65.

मञ्च् r. 10. मञ्चयति, abstergere, purificare. Si ad 1mam cl. inflecti nequit haec radix, legendum est 74. मङ्गत् a मङ्ग. मञ्चरो f. 1) surculus. 2) unio. (A मञ्चा, quod idem significare debet, correpta vocali, aff. र्, fem. री, a rad. praeced.).

मञ्जु mfn. pulcer, venustus. 91. (Ab ead. r., aff. उ).

मणि m. f. gemma, unio. 6. 19. etc. (Or. inc.).

मण्ड् r. 1. मण्डति, r. 10. मण्डयति, vestire, ornare. Part. मण्डित. 4. 6. 70.

मण्ड m. ornamentum. — m. n. caput. 6. (Antec.).

मण्डल n. 1) circulus, orbis. 13. 62. de maumis. 61. 80. de orbe terrarum. 68. 2) figura circuli instar in temporibus mulierum ornamenti caussa picta. 20. (मण्ड्, aff. अल).

मण्डूक m. rana. 64. (Orig. inc.).

मत् s. मद् thema sing. pron. 1mae person. in compos. usurpatum. 39. 58. 67. 73. 78. 83. Cass. vide in gramm.

मति f. 1) opinio, cogitatio. 2) propositum, consilium, sententia. 15. 33. 83. 88. 91. 148. (मन्).

मत्तिगत् mfn. consilii plenus, prudens. 3. 14. (Antec.).

मत्त mfn. 1) inebriatus. 69. 2) ita dicitur elephas catholicus. 82. (part. a मद्).

- मत्सर mfn. suis rebus studens. — m. sui studium. 49. 85.
 (मत् th. pron. 1. pers. et सर a सृ).
 मत्स्य m. piseis. 6. 79. (Orig. ine.).
 मय् s. मन्य् r. 1. मयति s. मन्यति 1) rudicula versare. 2) agitare, vexare. 3) interimere.
 मयन m. interemtor. 67. 71. (Antee.).
 मद् r. 1. मन्दते, 1) ebrium esse. 2) segnem esse. 3) mente esse eaptum. part. मत्त.
 — r. 4. मायति, gaudere.
 — eaus. मादयति, inebriare, exhilarare.
 — e. प्र, negligentem esse. 29.
 — c. वि partie. inebriatus, exhilaratus. 69.
 — eaus. e. उत् faseinare. ef. उन्मादन.
 मद m. 1) ebrietas, exultatio. 39. 2) sueus, qui e temporibus elephantorū in venerem ruentium defluit. (Antee.).
 मदन m. amor, qui inebriat, deus Amor. 20. 26. 60. 83. 92. — nom. propr. 38. (Id.).
 मदनमञ्जरी f. nom. propr. 20. (Antee. et मञ्जरी).
 मदीय mfn. meus, pron. possess. 1mae pers. sing. 13. 14. 37. 79. 90. (मद् th. pronom. aff. ईय).
 मद्गु m. avis, peleeanus graeulus. 50. (Orig. inc).
 मद्य n. vinum, potus inebrians. (मद्).
 मद्यप mfn. potator, potrix. 26. (Antee. et r. पा).
 मधु n. mel, et omnino liquor duleis. 60. 71. (Rad. obsolevit).
 मधुकर m. -री f. apis. 69. 73. (Antee. et कर, faciens).
 मधुमत् mfn. duleis, ineundus. 102. (Id. aff. मत्).
 मधुमथन m. nomen Vis'nuis, interfeetor Mad'uis. 71. (मथन).
 मधुर mfn. duleis. 53. (मधु, aff. र).

मध्य mfn. medius. — n. medium. 2. 3. 14. 17. etc. (Aff. य, rad. obsolevit).

मध्यम mfn. medioximus. — n. medium corpus. 50. (Ant. aff. superlat. म).

मध्यस्थ m. arbiter, index, mediator. 92. (मध्य et स्थ a स्था).

मध्याह्न m. merities. 6. 12. 17. 73. 77. (Id. et ग्रहन् q. cf.).

मन् r. 4. मन्यते, 1) cogitare, opinari. 2) aestimare. 12. 57.

— मन्ये inseritur sententiae asseverandi caussa, ut credo. 72. 83. 92. Part. मन्त. — 3) meditari. 98.

— c. अनु 1) consentire, permittere. 2) considerare. 47.

— c. अप despicere.

— c. अग्नि, cogitatione petere, desiderare. cf. अग्निमत.

मनस् n. mens, animus. 8. 14. etc. Indis est sensus intimus, quo formantur notiones rerum externarum et voluntas agendi; hinc saepius voluntas est, ut 12. (Ant.).

मनु m. nom. propr. progenitor generis humani, omnium primus rex et legislator. 130. (मन् aff. उ).

मनुष mfn. (f. -षी) humanus. 134. (Ant. aff. ष).

मनुष्य m. homo. 27. (Id. aff. स्थ).

मनोह mfn. animi gnarus, mentem captans. 53. (Antec. et ज्ञा a ज्ञ).

मनोरथ m. desiderium, id quod volupe est animo. 24. 86. (Id. et रथ, currus).

मनोरम mfn. animum exhilarans, gratus. 49. 60. (Id. et रम a रम्).

मनोहर mfn. mentem captans. 49. 53. (Id. et हर a हृ).

मन्त्र m. 1) instrumentum cogitationis, versus memorialis, sententia, carmen, hymnus. 16. 18. 39. 53. 2) consilium tali carmine inculcatum, consilium in universum. 3. 46. 48. (मन् aff. त्र).

मन्त्र verb. 10. el. मन्त्रयति, consultationem instituere, deliberare. 46. 50. (Denom. a praeced.).

मन्त्रवादिन् m. homo earminum, doctrinae, consilii peritus. 16. (मन्त्र et वादिन्).

मन्त्रिक m. consiliarius. 17. (-त्रिन्, aff. क).

मन्त्रिन् m. consiliarius. 6. 10. 35. (मन्त्र et aff. इन्).

मन्द mfn. segnis, lentus, tardus. 35. 74. 82. (r. मद् el. 1.).

मन्दक्रान्त n. metri genus. 104. (Antec. et क्रान्त a क्रम्).

मन्दार m. arbor, erythrina fulgens. Eo nomine dicitur una e quinque arboribus coeli. (मद्, मन्दते, ebrium esse, aff. Unâd. आर्).

मन्दारवती f. uom. propr. 16. (Antec. aff. वत् fem.).

मन्दिर n. f. domus. 34. 88. 93. (Aff. इर्, r. मद्, मन्दते; at tralatio sensus haud patet).

मन्मथ m. amor, Amor deus. 24. 55. 60. 61. (मन् f. eo-gitatio? et मथ, agitans, a मथ्).

ममत्व n. studium mei, arrogantia. 85. (मम, gen. sing. pron. 1mae p. aff. त्व).

मयूख m. radius. 62. (Or. inc.).

मयूर m. pavo. 62. (A sono, quem profert pavo, quemque *majûr* audire asserunt aceolae Rheni).

मरण n. mors. 10. 16. etc. (मृ).

मरोचि m. f. radius. 63. (Or. inc.).

मरुत् m. ventus, deus venti. 134. (Or. inc.).

मर्कट m. simia. 2. (Or. inc.).

मर्त mfn. mortalis, humanus. 101. 131.— m. homo. 98. (मृ, aff. त e. Gu'ā).

मर्त्य mfn. mortalis. 98. 99. (Id. aff. य, inserto त).

मर्मन् n. membrum corporis vitale. 73. (Id. aff. मन्).

मर्यादा f. 1) limes, terminus. 2) constantia morum, vita honesta. (Or. inc.). Hinc

--दिन् mfn. qui intra limites praescriptos semet continet. 1.

मल mfn. sordidus. 24. — m. n. sordes. 28. (Quae attribuitur radici मल् significatio, non quadrat).

मलय m. mons et regio Indiae meridionalis, Malabar. 38. 53.

मलयानिल m. ventus qui c Malaja afflat, auster. (Antec. et अनिल).

मल्ली f. planta, Jasminum Zambac. 69. (Or. inc.).

मस् r. 4. मस्यति, metiri.

मस्करिन् m. σκῆπτουχος i. e. sacerdos, Brâhmaṇa. (A मस्कर् m. arundo Bambu).

मस्त n. caput. 70. (Or. inc.).

मस्तक m. n. id. 7. 31. 33. (Antec. aff. क).

मस्तिष्क m. cerebrum. 4. (Aff. क, मस्तिन् caput significasse videtur. cf. antec.).

मह् r. 1. महति, amplificare, colere, venerari.

— r. 1. महते, augeri, crescere.

— r. 10. मह्यति, lucere, splendere.

महत् mfn. magnus. In initio compos. महा. 2. 22. 23. etc. (Part. praes. act. ab antec.).

महन mfn. colendus. 98. (Forma Vêdica, मह् aff. अन).

महस् n. lumen. 97. (Id. aff. अस्).

महाकन्द m. species radicis esculentae. 77. (महा, pro महत् et कन्द).

महात्मन् mfn. magnanimus. 53. 56. 80. (Id. et आत्मन्).

महादेवी f. nom. pr. 35. (Id. et देवी).

महाधन mfn. dives. — m. nom. propr. 21. (Id. et धन).

महाबल mfn. magno robore praeditus. — m. nom. propr. 35. (Id. et बल).

महाभारत n. nomen poematis Bârâteae. 45. (Id. et भारत).
 महाराज m. rex magnus, imperator. 2. 23. (Id. et राजन्).
 महाप्रासन m. fortasse minister, qui edicta regia eurat. 67.
 120. (Id. et प्रासन).

महासती f. mulier magnae praestantiae. 32. (Id. sed adverbialiter, valde, et सत् q. cf.).

महासिद्धि f. 1) perfectio magna. 2) hoc nomine dicuntur virtutes quaedam magicae. 3. (Id. et सिद्धि).

महिम्न् m. 1) magnitudo. 2) virtus magica semet in infinitum amplificandi. 3. (Id. abiecta terminatione, et aff. इमन्).

महिष m. -बी f. 1) bubalus. 64. — 2) f. titulus est reginae. 15. (Cogn. महत्).

महिषोत्तम m. columna, cuius capitulum figuram praebet capitis bubali. 74. (Antec. et उत्तम).

मही f. terra. 62. (A मह id. ae महत्, f. ई).

महीपाल m. rex. 30. (Antec. et पाल).

मा partie. prohibitiva, मुने, ne. Cum imper. 22. 42. sine verbo 11.

मा r. 2. माति, 3. मीते, 1) metiri. 2) formare, fingere, creare. Part. मित q. cf.

— c. निस् definire, definita forma donare, creare, destinare. 15. 58.

— c. प्र regulam sive normam rei constituere. cf. प्रमाण.

मांस n. caro. 5. 41. 47. 79. (Orig. inc.).

मातृ f. mater. 24. etc. vetula. 9. (मा, aff. तृ, creatrix, genitrix.).

मात्र n. 1) instrumentum formandi, typus. 2) elementa, quibus formatae sunt res creatae. 3) res minima; quo sensu aliis voce. additur et vim habet adiectivi solus, et adverbii tantum. 12. 68. 71. (Id. aff. त्र).

मात्रिक mfn. adi. a praeced. — 77. f. est et sensus dubius. (Antec. aff. इक).

मादृग् mfn. (nom. -क्) mei similis. 41. (मा pro मद et दृग्).

माद्य m. nom. propr. Vis' n'uis. 27. (मद्य, quem volunt fuisse Gigantem. Adiect. valet melleus).

माधुर्य n. dulcedo. 53. (मधुर).

माध्यस्थ n. munus arbitri. 92. (मध्यस्थ).

मान् r. 10. मानयति, venerari, honorare. 41. Part. fut. pass.

मान्य, venerandus. 41. 90. (Mihi est verb. denom. a sq.).

मान n. aestimatio, praesertim magni aestimatio. 44. (मन्).

मानद् m. qui magni aestimat, honorem dat; vox est honorifica pro marito, domino, amasio. 11. (Id. et द a दा).

मानस mfn. quod ad animum pertinet, ex animo oritur.

n. 1) animus, id. quod मनस्. 32. 46. etc. — 2) lacus eius nominis in monte Imao. 39. (मनस्).

मानुष mfn. (f. -यी) humanus. 98. 143. — m. homo. 131. (मनुष).

माया f. 1) magia. 2) deceptio. 21. (मा, formare, fingere, aff. य, fem.).

मायिषा (W. -यी) f. nom. propr. mater Daxac. 59.

मारीच m. nomen Gigantis. 5.

माहूत m. 1) ventus, aer. 64. 2) spiritus. 17. (महूत).

मार्ग m. 1) via. 2. 15. 16. etc. 2) ordo, regula. 20. (मृग).

माल mfn. vilis. 38. (A मल, nisi fallor).

मालती f. planta, Jasminum grandiflorum. 67. 69. (Or. inc.).

माला f. corolla, sertum. 4. 9. 67. (Or. inc.).

मालाकार् m. -री f. confector s. confectrix, venditor s. venditrix sertorum. 24. (Antec. et कार्).

मालित mfn. coroua cinctus, circumdatus. 4. (Id. aff. इत).

मालिन् mfn. id. 63. (Id. aff. इन्). — f. genus metri. 104.

मालूर m. arbor frugifera, Aegle marmelos. 86. (Or. inc.).

माष m. genus fabarum, Phaseolus radiatus. 79. (Or. inc.).

मास् m. (nom. मान्) luna. (A मस् metiri; primum luna fuit mensura temporis).

मास m. mensis. 55. 69. (A prace.).

मासोपवासिनी f. mulier libidinosa. 43. 73. 77. (Antec. et उपवास).

माहात्म्य n. magnaminitas, magna virtus. 59. (महात्मन्).

मित mfn. mensuratus, definitus, limitatus. 32. (part. a मा).

मित्र n. amicus. 2. 7. etc. 98. — m. sol vel unus solum

XII. cf. s. v. आदित्य. 145. (Derivant a मिद् r. 1. मेदते, 4.

मिद्यति, amare, fovere. si verum est, scribendum foret मित्र;

solis nomen aliam tamen habere videtur derivationem).

मिथ्या adv. frustra, falso. (Or. inc.).

मिथ्याक्रोष m. ira simulata. 9. (Ant. et क्रोष).

मिल् r. 6. congregari, convenire. 24. Part. मिलित. 66. 96.

मिश्र mfn. mixtus. — m. titulus honorificus, qui solet nomini addi. 86. 87. 89. 92. (A rad. obsolet. मिश्र misecre, aff. र).

मिश्रकेशी f. nomen Apsarasis. 51. (Antec. et केश).

मिद् r. 1. मेहति, effundere. 141. (Olim मित्र).

मीन m. piscis. 63. (Or. inc.).

मीमांसा f. desiderium investigandi, nomen est systematis philosophici. 67. (Nom. desider. a मन्).

मील् r. 1. मीलति, nictare, connivere. 13.

— e. इत्, oculos expandere, oscitare. 71.

मील्लुप् sive potius मीद्वस्, mfn. qui effundit, qui largitur. 100. 101. (A मिह्, aff. वस्; nom. m. मीद्वान्, them. lev.

मील्लुप्. cf. p. 141. 133.).

मुकुट n. diadema, tiara. 5. 13. 66. (Or. inc.).

मुख n. 1) os. 2) vultus. 4. 66. etc. — in fine compos.
fem. -खी 9. 91. (Or. inc.).

मुक्क mfn. sonorus. 69. (Ant. aff. र्).

मुक् र. 6. मुञ्चति, -ते, liberare, solvere, dimittere. 85. in
fine comp. 96. Part. मुक्त. 22. 27. 30.

— c. वि, dimittere, exuere. 61.

मुण्ड m. n. caput, praecipue calvum. 74. 86. (मुञ् र. 6.
मुण्डति, radere).

मुद् र. 1. मोदते, gaudere, lactari. Part. मुदित 46. 55.

— c. आ cf. आमोद.

— c. प्र gaudere. 69.

मुद् m. genus fabae, phaseolus mungo. 79. (मुद् f. gau-
dium, ग a गा?).

मुनि m. anachoreta, homo contemplationi et exercitatio-
nibus asceticis deditus, sapiens. 14. 25. (Mihi est pro
मनि a मन्).

मुई र. 1. मूर्हति, torpere, stupescere.

मुप् र. 6. मुपति, furari. 35. (Ad 1. 9. 4. ell. referunt gramm.).

मुक्त m. f. genus graminis, Cyperus rotundus. 63. 77.
(Or. inc.).

मुह् र. 4. मुह्यति, conturbari, stupescere. Part. मूह.

— causs. मोहयति, conturbare, stupefacere. 72.

— c. वि id. 54.

मुहुच् adv. iterum, iterumque, saepe. 30. 62. (Or. inc.).

मूक mfn. mutus. 29. (मू र. 1. मन्त्रे, ligare. cf. tamen $\mu\acute{\upsilon}\omega$
et $\mu\ddot{\upsilon}\chi\omicron\varsigma$).

मूह mfn. mente perturbatus. 44. (part. a मुह्).

मूत्र n. mrina. 76. (Or. inc.).

मूर्ख mfn. stupidus. 5. 81. 86. (मूर्ह्, aff. अ).

मूर्खत्वं n. stupiditas. 21. (Praec.).

मूर्छन n. tonus aut semitonus, in re musica. 39. (मूर्छ, translationis sensus obseura est).

मूर्छित mfn. stupefactus. 7. (Part. a मूर्छ).

मूर्ति f. corpus, forma corporis. 76. 91. (Pro मर्ति a मर्त, mortalis, corpus mortale).

मूल् r. 1. मूलति, -ते, fixum esse, radices agere.

— r. 10. plantare.

— e. उत् eradicare. 69.

मूल n. radix, proprie et figurate. 31. 40. 49. 81. — m. n. mansio lunaris XIXna. 16. ubi dvandva male singulari positum videtur.

मूलनाश m. et -नाशक m. nom. propr. tonsoris. 81. 94. (Ant. et नाश).

मूल्य mfn. radicalis. — n. pretium. 3. (मूल).

मूषिक m. mus. 46. 47. (aff. इक a मूष m. idem, vocab. obsoleto a मुष्).

मृ r. 6. म्रियते, mori. 7. 15. 17. 95.

मृग् r. 4. मृगयति, r. 10. मृगयति, quaerere, insequi, venari. (Huc pertinet etiam मार्गति cl. 1. pro मार्गति, id. मार्गयति est a मार्ग).

मृग m. animal venaticum, in primis dorcas. 15. 46. (Ant.).

मृगतृष्णा f. mirage. 74. 83. (Vapores sunt, qui speciem praebent aquae et sitim animalium augent. (Ant. et तृष्णा).

मृगमद m. museus. 92. cf. ad Hitôp. II. 97. (Id. et मद).

मृगया f. venatio. 6. (मृग्, aff. insol. अया).

मृगराज m. rex animalium; leo intelligi solet, at 47. est tigris. (Id. et राजन्).

मृगलाञ्छन m. luna, in cuius imagine dorcadem cernere sibi visi sunt Indi. 91. (Id. et लाञ्छन).

मृगशीर्ष m. mausio lunaris quinta. 16. (Id. et शीर्ष, imago est caput doreadis).

मृगाक्षी f. puella bella, proprie oculis doreadis praedita. 84. (Id. et fem. ab अक्ष ex अक्षन्).

मृगाधिप m. leo. 62. (Id. et अधिप, rex animalium).

मृत् r. 1. मार्जति, abstergere. 59.

— c. निम् id. 59.

मृणाल m. n. fibra loti. 63. 83. (Or. inc.).

मृत mfn. mortuus. 11. 12. etc. (Part. a मृ).

मृतक n. corpus hominis mortui, cadaver. 4. 16. etc. (Ant. aff. क).

मृताङ्गार m. nom. propr. 75. (मृत et अङ्गार, carbo extinctus).

मृत्यु m. mors. 32. (मृ, aff. यु, inserto त).

मृद् r. 9. मृद्वाति, conterere. cf. विमर्द.

मृषा adv. falso. 57. (Or. inc.).

मेखला f. zona, cingulum. 60. (Or. inc.).

मेघ m. nubes. 4. 141. (मिघ् = मिह्, q. cf.).

मेधा f. intellectus. (मेध् r. 1. intelligere).

मेनका f. nomen Apsarasis. 51. (Eiusdem orig. ac seq.).

मेना f. uxor montis Imai. 116. (Or. inc.).

मेरु m. mons fabulosus. 39.

मेलक m. congregatio, grex. 66. (A मेल m. id. a मिल्).

मैथुन n. copulatio, coitus. 3. (मिथुन n. par animalium).

मोक्ष m. liberatio, imprimis liberatio animae a metempsychose, beatitudo summa. 49. 78. 83. 85. cf. s. v.

अर्थ. (R. मोक्ष् cl. 1. est desid. anomal. a मुच्).

मोचन n. liberatio, dimissio. 39.

मोहन n. compressio, strangulatio. 43. (मुद् r. 1. conterere).

मोह m. alienatio mentis, deliratio. 58. 95. (मुह्).

मोहन n. actio mentem alienandi. 91. — m. nomen sagittae Amoris. 7. nom. propr. 44. (Id.).

मोहनलता f. frutex, cui vis fascinandi inesse credebatur. 82. (Antec. et लता).

मौन n. silentium. 29. 50. (मुनि).

मौनिन् mfn. qui silentium observat, ut faciunt anachoretæ. 13. (Antec.).

मौर्ख्य n. stultitia. 77. (मूर्ख).

मौलि m. f. caput, summa pars capitis. 66. 67. (मूल, c. Vriddi, aff. इ, pars radicalis, capitalis.).

मौल्य n. pretium. 3. (मूल, cf. मूल्य).

म्लानता f. marcor. 72. (A म्लान marcidus, part. a म्लै, r. 1. म्लायति, marcescere).

य

य, them. pronom. relat. cf. यत्.

यत् r. 1. यत्ति, -ते, sacrificare, deos colere. 101.

— r. 2. id. (forma Vêdica). 101.

यत्त्र, adiect. indecl. venerandus, cultu dignus. 102. 144. 147. (Antec. aff. अत्र).

यत्न m. sacrificium. 98. 99. 100. 131. — mfn. venerandus explicatur 101. (Id. aff. न). — superlativus यत्तिष्ठ 100. aut ab hoc est aut ab adiect. यत्न inusit.

यत् r. 1. यत्ते, niti, operam dare. Part. यत्ति. 46. aut यत्न. cf. आयत्न.

यत् 1) nom. sing. neutr. thematis pronom. relativi, quod in compos. pro themate ponitur. Solet Sanscritice praemitti enunciatio relativa, respondente demonstr. in enunc. seq. ut 2, 19. etc. — 2) यत् abit in coniunct. quod, quia. 40, 2; 48, 11; 72, 12. — 3) Proponit

यत् totam sententiam seq. ut κ et $\acute{o}\tau\iota$. 45, 5; 66, 13; 88, 5. — 4) Ablat. यस्मात् quia, si praemittitur. 77. ideo, si sequitur sententiam demonstr. 4. — 5) Pro यदा 98.

यतम् 1) adv. loc. relat. unde, quorsum. 2) conjunct. caus. quia, ideo quod; subaudiendum cuius ततस्. Hoc sensu praemittitur distichis ad rem illustrandam vel affirmandam laudatis. 25. 31. 37. 40. 71. etc. (य, aff. तस्).
यति m. qui semet cohibet, anachoreta. 76. 85. (यम्, aff. ति).
यत्र 1) adv. loci, ubi, rel. 51. etc. — 2) pro loc. यस्मिन्. 20. 21. 31. (य aff. त्र).

यथा 1) adv. quomodo, quemadmodum, respondente तथा, eodem modo. aut subsequens, omisso तथा. 45. Repet. 24. — 2) sicuti, omisso तथा. 54. 62. 71. 98. 100. potissimum in adverb. compos. 48. 58. 59. 84. — 3) tanquam, veluti, in comparatione. 15. (Id. aff. था).
यथातथं adv. ita, ut res est, ut vere se habet, iuxta veritatem. 45. (Antec. et तथा).

यदा adv. temporis relat. quando. 8. 29. etc. (य, aff. दा; aut instr. a यद्. cf. ad Gît. Gôv. p. 108.).

यदि conjunct. condition. 1) si. 4. 7. 9. etc. 2) यदि वा in parte sententiae disiunct. altera. 53. 3) यद्यपि vel separate यदि-अपि, et transpositis अपि-यदि, etiamsi, seq. तथापि 76. 3. (Loc. a conjunct. यद्).

यद्वत् adv. sicuti. 43. (यद् et aff. compar. वत्).

यद्वा, seq. तद्वा, vel hoc vel illud. 75. (Nom. sing. neutr. pronom. et वा).

यन्तु m. coactor, praesertim equorum, auriga. 53. (यम्).

यत्र n. instrumentum coercendi, cohibendi, omnis machina. 60. (यम्).

यन्त्रण n. restrictio. 61. (a r. यन्त्र cl. 1. vel 10, restringere, quae ipsa a nom. anteced. derivanda est).

यम् r. 1. यद्धति, cohibere, refracnare. Part. यत्.

— आ intendere, ut arenum. Etiam extendere. cf. आयत्. 56. 63.

— उत् 1) tollere. 131. 2) contendere, urgere, incitare. cf. उद्यम.

— c. नि coereere, inhibere. cf. नियम.

— c. प्र porrigere, dare. 93. 94. 95.

— c. सं cohibere. 49.

यम m. 1) coercitio. 2) coercitor i. e. dens Mortis, index mortuorum. 41. (Antec.).

यमसादन n. Tartarus, inferi. 17. (Ant. et सादन, aedes).

यवस m. 1) pasenum, gramen. 2) cibus. 98. 102. (यव m. est hor-
denum, ζέα, fortasse cibus; स aff. ut तृणस graminens a तृण).

यशस् n. laus, gloria. (r. यज्ञ celebrare, obsolevit Sanscri-
tice, exstat Zendice).

यशस्तम mfn. gloriosissimus. 101. (Ant. et aff. superl. तम).

यशस्विन् mfn. gloriosus. 1. 31. (Id. aff. विन्).

यष्टि m. f. 1) baculum ansatum. 2) columna. 3) monile,
fortasse ab origine filum, quo continebantur margari-
tae. 61. (A यम्, यद्धति?).

यस् r. 4. यस्यति, operam dare. c. आ cf. आयास.

या r. 2. याति, ire. 4. 9. 17. 27. etc. transire, de tem-
pore. 6. incidere in conditionem qualemcumque. 60.
cf. गम् no. 3.

— c. आ adire, advenire. 10. 18. 134. attingere. 21. in
conditionem incidere. 39, 12.

— c. सम् et आ adveniando convenire, congregi. 2. 4.
6. 16. 17. etc.

— c. उत् egredi, ambulare. cf. उद्यान.

— c. उप aggredi, petere. 64.

— c. आ et उप advenire, visitare. 102. 142. (Nota आ alii praepositioni praemissam, at per tmesin tamen Vêdicam).

— c. निम् egredi c domo. 25. (Ubi legendum videtur निर्वति et सा prius emendandum).

— c. प्र abire. 48.

— c. सं congregi. 34.

याच् r. 1. याचति, -ते, rogare, postulare. 20. 29. 44.

यात्रा f. itio, visitatio, in primis locorum sacrorum. 83.
(या, aff. त्रा).

यादृश mfn. (f. -शी), qualis. 33. 88. (या pro यत् et दृश a दृश्).

यामन् n. currus, vehiculum. 97. (या rad. aff. मन्).

यामातृक m. gener. 24. 27. (aff. क a यामातृ m. id; orig. inc.
Etiam जामातृ; यामि vel जामि f. soror, यम, mfn. *geminus*,
cuius vocis vetusta scriptura यम fuit; cf. caeterum γα-
μέω, γαμβρός).

यावत् 1) mfn. quantus. — 2) -वत् adv. respondente तावत्,
quamdiu - tamdiu, dum. 6. 16. 22. 25. etc. Cum न,
84. Onisso तावत् postpositum, donec. 9. — 3) praepos.
c. accus. usque ad; solet hoc sensu postponi. 92. —
4) in adverb. compositt. 41.

यु r. 9. युनाति - नीते, iungere. In fin. compos. 99. c. सं
coniungere. 50.

युक्त mfn. 1) coniunctus. 4. 32. etc. 2) aptus, decens, 40.
43. 72. 80. cum locat. (Part. a युज्).

युक्ति f. iunctio, decentia. 83. (युज्).

युग n. 1) iugum, par. 83. 2) aetas mundi, quarum qua-
tuor sistunt Indi. 35. (Id.).

युग्मक n. iunctura rerum duarum. 16. (aff. क a युग्म n. par, a rad. eadem, aff. म).

युन् r. 1. योजति, -ते, r. 7. युनक्ति, युङ्क्ते, iungere, ut iumenta currui. 15. 101. Eodem sensu el. 2. in Vêdis. 144. el. 4. युज्यते, rarius -ति, congruere, decere. c. genit. pers. 44. — causs. योजयति.

— c. सम् et आ coniungere, congregare. 45.

— e. उत् extendere, erigere. 67.

— e. नि iniungere alicui negotium. 28. 59.

— e. वि et नि usui suo applicare aliquid. 90. 95.

— c. सं et नि causs. officium alicui mandandum curare. 51.

— e. प्र equum propellere, regere. 53.

— e. वि sciungere. 39.

— c. सं coniungere. 55.

युत mfn. coniunctus. 39. praeditus. 1. (Part. a यु).

युध् r. 4. युध्यते, pugnare. 48.

युवन् mfn. (fem. युवती s. यूनी), iuvenis. 23. 100. (Compar. यवीयस्, superlat. यविष्ठ, cognat. यवन nomen populorum occidentaliū et यव, velocitas).

युष्म them. plur. pronom. 2dae pers. cf. grammat. In composs. युष्मत्.

युष्मादृश् mfn. (nom. -क्) vestri similis. 76. (Pracc. et दृश्).

यूय n. grex. 63. (ubi masc. legitur. यु, aff. य, producta vocali).

यूयप m. dux gregis. 46. (Antec. et प a rad. पा).

योग m. 1) iunctio. 2) iunctura rerum quae eveniunt, *Fügung*. 24. — 3) iunctio mentis cum contemplatione rerum divinarum, meditatio, devotio. 59. (युन्).

योगिन् m. -नी f. homo, qui contemplationi et vitae asceticae semet tradit. 2. 3. 13. 30. 71. (Antec.).

योग्य mfn. quod ad usum quendam accommodari potest. 12. 16. 33. 35. 80. (युज् fut. part. pass.).

योजन n. mensura distantiae, aliter ab aliis constituta, stadium Indicum. 4. (Id.).

योध m. pugnator, miles. (युध्).

योनि f. vulva. 24.

योषणा f. mulier, femina. 99. (Derivant a युप्, rad. ficta. cf. जुप्).

योषित् f. id. 26. 27. 58. (aff. इत्, cf. जुप्).

यौवन n. iuventus. 20. 38. 42. (युवन्).

यौवनवत् mfn. iuventute praeditus. 23. (Antec.).

र

रक्त mfn. 1) tinctus, coloratus, ruber. 6. 13. 41. 64. 2) deditus. 25. (part. a रञ्च्. q. cf.).

रक्त् r. 1. रक्षति, tueri, custodire. 17. 27. 46. 100. (Desider. decurtat. a रञ्च्).

रक्ष m. tutor, defensor. 34. -क्षा f. tutela, defensio. 123. (Antec.).

रक्षणा n. tutela, protectio. 27. (Id.).

रक्षस् n. daemon, gigas. 101. (Id.).

रङ्ग m. 1) circus, scena, amphitheatrum. 67. 87. 2) si scriptura bene se habet. 71. idem est ac रज्ज्. q. cf. (रञ्च्; tralatio sensus haud liquet).

रक्त् r. 10. रचयति, apparare, facere.

— c. वि componere librum. 15. 67. 68.

रचन mfn. qui praeparat, disponit, agit. 92. -ना f. praeparatio, dispositio. 83. (Antec.).

रत्नक, m. -की f. 1) infector. 2) lavator, lavatrix. 10. (रञ्च्).

रत्ननी f. nox. (रञ्च्, aff. अन् fem. cf. रत्नस् 1.).

रजस् n. ab origine color. (रञ्ज्). Dicitur 1) de nigro colore, tenebrac. 134. 2) de menstruis. 3) de aestu mentis, impetus affectuum. Quae est una e tribus qualitatibus rebus mundanis imposita, perturbata condicio. cf. गुण.

रजस्वला f. femina menstruens. 10. (Antec. et aff. वल्).

रज्जु m. funis. 10. (Pro रञ्जु a seq., regere, dirigere?).

रञ्ज् r. 1) cl. 1. रञ्जति, -ते, tingere, colorare. cl. 4. रञ्जति, -ते, (potius pass.), tinctum, coloratum esse. — Caus. रञ्जयति, collustrare.

— 2) cl. 4. tinctum esse affectu, ardere aliquem, amare. Part. रक्त.

— c. ऋनु deditum esse.

— c. वि aversum esse ab aliquo, cum locat. 25.

— 3) regere, quo sensu in Vêdis legitur.

रण् r. 1. रणति, sonare. 21.

रत mfn. exhilaratus, gaudens, cum locat. 36. 49. 55. — n. voluptas. 11. (Partic. a रम्).

रति f. 1) voluptas, gaudium. 20. 71. — 2) uxor Cupidinis. (रम्, aff. ति).

रतितनुरमणि m. (nom. -णिस्) nomen Cupidinis. 72. (Proprie exhilarator corporis Ratidos; antec. 2), तनु et रमणि. q. cf.).

रत्न n. gemma. 2. *κρημνιον*. 1. divitiae. 101. 131. (aff. त्त, in talibus vocc. apud recentiores obsoletum; depravatum videtur e रचित्; cf. रचि).

रथ m. currus. 36. 144. (Or. inc. cf. rota).

रम् r. 1. रमते, amplecti.

— c. आ, incipere, moliri. 17. 26. 30. 40.

— c. प्र + आ. id. 1. 16.

रभस m. impetus, affectus. 24. (Antec. aff. Unâd. ऋस).

रम् r. 1. रमते, rarius -ति, delectari; c. loc. 25. - 44. 56.

57. rarius c. accus. delectare. 11. cl. 10. delectare. 55.

— c. अथ cessare.

— c. वि cessare, desistere.

रमण n. delectatio. 42. (Antec.).

रमणि m. exhilarator. 72. (nil esse potest, nisi masc. est quidem formationis insolitae; at inveniuntur masee. similia, तर्णि m. a तृ, ut रमणि a रम्; quae de aff. अनि in grammatt. nostris docentur, minimam partem vera sunt. Vocal. final. producta est more Prâcrit. in interpr. Sanscr. poni debet रमणि).

रमणीय mfn. delectabilis. 74. (fut. part. pass. a रम्). Hinc --णीयता f. 71.

रम्भा f. 1) nomen Apsarasis. 2) fructus Pisang. 79. (रम्, inserto ग्).

रम्य mfn. amoenus. 6. 52. 60. 65. — -या f. nox. 134. (Part. fut. pass. a रम्).

रवि m. 97. 99. — n. 100. divitiae, opes. (cf. रै).

रवि m. sol. 62. 63. (रु significat sonare et tralatio sensus obscura est).

रज्जि m. habena. 53. (Or. inc.).

रस m. 1) succus, lymphâ, omnis res liquefacta. 67. 83. 61. 2) sapor, gustus; etiam fragrantia. cf. चरस. 3) metaphorice de sapore rei cuiusdam proprio, quo dignoscitur ab aliis, praesertim varia poescos genera, heroicum, iocosum etc. 69. 4) pro amore saepius ponitur, et deliciis amoris. 11. 71. tum pro re delectabili in universum. 1. 83. pro sensu quem aliquis tenet rei, experientia. 74. (रम् r. 1. iuxta gramm. sonare).

रह् r. 1. रहति, deserere. Part. रहित, relictus, destitutus. 5. 69. 70.

— c. वि id. cf. विरह.

रहस् n. solitudo, proprie derelictio. 55. Adv. est 3. (Ant.).

रहस्य mfn. arcanus. — n. secretum, mysterium. 20. (Ant. aff. व).

रा r. 2. राति, -ते dare. 101.

राक्षस mfn. (f. -सी) qui pertinet ad daemones. 18. — m. daemon. 37. (रक्षस्).

राग m. 1) color. 61. 2) affectus, 85. praesertim amor. 69. 3) dicitur de modis musicis, qui varios excitant in mente affectus. 39. (रञ्ज्. cf. रत्नस्).

रागिणी f. species modorum musicorum. 39. (राग no. 3.).

राज् m. minister esse videtur 67. (cf. रज् no. 1.).

राज् id. ac रज् no. 3. radix est sensu regendi obsoleta.

राजकीय mfn. regalis. 13. (राजन्, aff. कीय).

राजकुमार m. iuvenis originis regalis. 7. (Id. et कुमार).

राजकुल n. domus regis, palatium; etiam locus quo regis nomine ius dicitur. 27. (Id. et कुल).

राजद्विध n. muleta quae solvenda est regi. 93. 130. (Id. et द्विधा bifariam, a द्वि + धा).

राजन् m. 1) rex. 1. 15. etc. 2) homo ordinis militaris. 123. (राज् aff. अन्).

राजपुत्र m. filius regis, princeps iuvenis. 7. 39. homo ordinis militaris, ita appellantur hodie incolae Râg'putanae. 28. (राजन् et पुत्र).

राजपुरुष m. lictor, apparitor publicus. 27. (Id. et पुरुष).

राजमार्ग m. via publica. 23. (Id. et मार्ग).

राजसभा f. aula regia. 2. (Id. et सभा).

रात्रि f. linea. 80. cf. नीलरात्रि. 60. (राज् aff. इ).

राज्य n. regnum, dominium. 33. 92. (fut. part. pass. a राज्).

राति f. donum. 99. (रा).

रात्रि f. nox. 4. 10. 24. 29. etc. In fine compos. ponitur रात्रि n. (रा, aff. त्रि inusitat. Haud liquet sensus).

राध् r. 4. राध्यति, 5. राध्तेति, perficere.

— c. अप offendere, peccare. cf. अपराध.

— c. आ propitium reddere.

राध् n. thesaurus. 101. (Antec.).

राम mfn. amoenus. — m. nom. propr. herois Indici. 15.

— f. femina pulchra. 87. (रन्).

रामेश्वर m. nom. propr. viri. 67. (Antec. et ईश्वर).

रोचण m. nomen Gigantis. 37. (रु r. 2. sonare, form. caus.).

राद्र n. regnum, dominium regium. 20. 76. 96. (रात्, aff. त्र).

रिच् r. 1. रेचति reddunt et iungere, et spargere.

— c. अति, excedere, superare. cf. अतिरेक.

रिपु m. hostis. 6. (Or. inc.).

रु r. el. 2. रौति, r. 1. रुक्ते, sonare. Part. रुत.

रुच् r. 1. रोचति, -ते 1) lucere. 97. 2) arridere, placere. 24. 47.

— el. 10. caus. रोचयति -ते, gratum habere, probare. 47.

रुचिर mfn. splendidus. (Antec. aff. इर).

रुन् r. 6. रुन्ति 1) frangere. 2) aegrotare.

रुत n. sonus, cantus avium. 52. 61. (रु).

रुद् r. 2. रोदिति, flere. 17. 22. 26. 30. Part. रुदित, unde. 84. n. fletus, querela.

रुध् r. 7. रुणद्धि, cohibere, impedire.

— c. नि constringere, includere, obsidere. 66.

रुधिर n. sanguis. 26. (Ab origine adiect. cf. ruber, ἐρυθρός, et रोहित id. Rad. रुध् hoc sensu obsolevit).

रुण् r. 6. रुणति, lucere, splendere. 97. 134.

रुह् r. 4. रोहति, 1) ascendere. 2) crescere. In compos. 66. Partic. रुह. Caus. रोहयति s. रोषयति.

— c. अथि escendere. 26.

— c. आ ascendere. 5. 27. 36. etc. — Caus. tollere, elevare in locum. 15. 37.

— c. सन् + आ id. 3.

— c. प्र crescere. cf. प्ररोह.

रुह mfn. crescens. In fine composs. 66. 73. (Antec.).

रूप n. 1) forma, figura. 13. 27. etc. 2) pulcritudo. 1.

16. etc. (रुह, producta vocali pro Guña et प् pro ह्, ut in causs.).

रूपवत् mfn. pulcer. 35. (Antec.).

रूपसेन m. nom. propr. viri. 19. (Id. et सेना, καλλιστράτος).

रूपिन् mfn. pulcer. 37. (Id.).

रे interiect. vituperantis, invehentis. 86. (Pro अरे. q. cf.).

रेणु m. f. pulvis. 62. 74. (Or. inc.).

रेफ m. nomen litterae caninae a forma petita, quae olim | fuit; spiculum valet in voc. द्विरेफ. (Rad. रिफ् cl. 6. laedere. Cf. ῥίπτω).

रोग m. morbus. (रुन्). Hinc रोगिन् mfn. aegrotus.

रोचन n. splendor solis elucescens. 144. (रुच्).

रोदन n. fletus, querela. 30. 34. (रुद्).

रोमन् n. pilus corporis. 4. 11. etc. (रुह्, aff. मन् pro रोहन्).

रोमाञ्च m. erectio capillorum. 112. (Antec. et अञ्च).

रोहिणी f. Asterismus lunaris quartus in Tauro collocatus; mythologicè est filia Daxae, uxor Dei Luni. 16. (fem. a रोहिन् a रोह m. orsus, a रुह्).

रोहित mfn. evector. 144. (Part. a रुह् causs.).

ल

लक्ष् r. 10. लक्षयति -ते, observare, notare, animadvertere. 13.

— c. उप, animadvertere. 83.

लक्ष n. signum. c. कृ significare. 83. (Antec.).

लक्षण n. indicium, signum. 12. 14. 50. (Id.).

लक्ष्य mfn. qui indicari potest, conspicuus. 30. 70. (fut. part. pass. a लक्ष्).

लक्ष्मी f. (nom. -मीम्) 1) signis pulcritudinis esse indutum, pulcritudo, elegantia. 82. 91. 2) felicitas. 3) dea venerum et abundantiae, uxor Vis'n'uis. 4) dea fortunae praesertim ap. recentt.; 30. 74. 77. 5) nom. propr. 44. (A लक्ष्, at derivatio insolita).

लग् r. 1. लगति, contiguum esse, adhaerere. 93. c. अनु id. 30. — 2) r. 1. लङ्गति, ire, claudicare.

लग्न mfn. 1) adiunctus, adhaerens. 25. 2) morans. 22. 65. 3) etiam pass. transactus de tempore. 23. — n. orsus signi Zodiaci. 20. (Part. a praeced.).

लघु mfn. (fem. -घी s. -घुम्) 1) levis. 2) adv. cito. 81. 95.

लघिमन् m. levitas; 3. est facultas magica pro arbitrio levitatem induendi. (Antec. aff. र्मन्).

लङ्का f. nomen urbis principalis in insula Taprobanc. 5. (Or. inc.).

लङ्गिमन् m. ratio attingendi; 67. (cf. लग्; aff. र्मन् a लङ् m. 1) claudicatio. 2) coniunctio. Voc. inusit.).

लङ्गिमय mfn. ad coniungendum aptus. 83. (Ant. aff. मय).

लज्जा f. pudor. 26. 72. (लक्ष्).

लङ्गुका f. genus placentarum. 12. (Ap. Wils. n. Or. inc.).

लता f. planta serpens, palmes. 50. 59. etc. (Or. inc.).

लप् r. 1. लपति, loqui.

— c. आ, alloqui, enunciare. cf. आलाप.

— c. उत्, pronunciare. cf. उल्लाप.

— c. प्र, eloqui. 6. 81. ciaculari. cf. प्रलाप.

— c. वि, lamentari. cf. विलाप.

लभ् r. 1. लभते, obtinere, accipere. Partic. लब्ध. 13. 20. 34. etc.

— c. वि et प्र decipere. 24.

— c. प्रति recipere, nancisci.

लम्पट m. catamitus. 83. 86. (Or. inc.).

लम्ब् r. 1. लम्बते, labi, cadere.

— c. अव delabi in locum, considerare. 5. 15. etc.

— c. आ tendere versus locum, inniti. 67. cf. आलम्ब.

— c. प्र delabi, devolare. cf. प्रलम्ब.

— c. वि cunctari. cf. विलम्ब.

लम्ब m. suspensio. (Ant.). Hinc लम्बिन् mfn. fulcro utens et अलम्बिन् fulcro destitutus, deciduus. 20.

ललाट n. frons, frontis. 16. (Or. inc.).

ललित mfn. venustus, desideratus. 65. 70. 91. (लल् r. 1. ludere. r. 10. optare).

लल् r. 1. लसति, 1) amplecti, ludere. 2) (vulgo लब्) desiderare, amare.

— c. अभि desiderare. 3. 24. 78.

— c. उत् ludere, hilarem esse. 91.

— c. वि id. cf. विलास.

— c. प्र + वि procacem esse. 24.

लस mfn. agilis. cf. अलस.

लम्ब् r. 6. लज्जति, -ते, pudere.

लाक्षा f. genus pigmenti rubri. 61. (लक्ष्).

लाङ्घन n. signum, nota. cf. मृगला^०. (लाङ्घ् r. 1. notare; cf. लक्ष्).

लाम m. 1) acceptio. 2) lucrum. 76. (लभ्).

लाय m. sagitta. 133. (Or. inc.).

लाला f. saliva. 64. (लल्?).

लावण्य n. 1) salsitudo, sal. 2) venustas, venus. 82. 91.

(लवण mfn. salsus).

लिख् r. 6. लिखति, scribere, pingere. 73. 90. aor. pass. 40.

— e. अग्नि litteris consignare. 91.

लिग् r. 1. लिङ्गति, se movere. e. आ amplecti.

लिप् r. 6. लिम्पति-ते, illinere, ungere, polluere. 4.

— e. अथ fucare. 9. 10.

— e. वि ungere. 9. ef. विलेपन.

ली r. 1. लयति, liquefacere, solvere. Part. लीन. 11.

— r. 4. लीयते, (pass.) confusum esse eum aliqua re, adhaerere.

— e. आ ef. आलय. — e. नि ef. निलय.

— e. प्र dissolvere, profundere. ef. प्रलय.

— e. वि id. 11.

लुप् r. 6. लुम्पति-ते, 1) rumpere. 2) irrumpere.

— e. अथ subito irrumpere. Manu VII. 106. subito aufugere. 48.

— e. वि + आ eonturbare, dirumpere. 20.

लुब्ध mfn. cupidus, partic. a

लुग् r. 4. लुङ्गति, cupere. 6. 48.

लुलित mfn. concussus, tremulus. 20. (Part. a लुल् r. 1. agitare).

लेखा f. linea. ef. प्राशिले° (लिख्).

लेपन n. unctio, unguentum. 11. (लिप्).

लोक् r. 1. लोकते (-ति), videre.

— r. 10. लोकयति, id. (cf. 70.).

— e. अथ intueri, inspicere. 9. 14. 68. 71. etc.

— e. आ aspiciere. 83. 87. 92.

— e. वि intuendo discernere, dispicere. 10. 14. 16. 61. 73. etc.

लोक m. 1) mundus. 21. 96. — 2) homines, quo sensu plur. poni solet. 1. 12. 26. 36. 75. (Antec.).

लोच् r. 1. लोचते, videre, considerare.

— c. परि + आ ab omni parte considerare. 33.

लोचन n. oculus. 13. 18. etc. (Antec.).

लोड् r. 1. लोडति, decipere. *causs.* infatuare, inebriare. 71.

लोप m. diruptio, interruptio. 56. (लुप्).

लोभ m. cupiditas. 25. 70. (लुभ्).

लोमन् n. pilus in corpore. 94. (Pro रोमन् q. cf.).

लोल mfn. tremulus. (लुल्).

लोष्ट m. n. gleba. 6. (r. लोष्ट 6. coaccervare).

लोह m. n. ferrum. 23. (A colore, cf. seq.).

लोहित mfn. ruber, rubicundus. 53. 61. 74. (Pro रोहित cf. रुधिर).

लौल्य n. vacillatio, fig. de absentia principiorum, quibus regi debent mores. 35. (लोल).

व

वंश m. 1) canna Bambu. 65. 2) familia. 67. (Or. inc.).

वंशस्य n. metri genus. 104. (Antec. et स्य a स्या).

वक् m. ardea. 50. (Volunt esse a वच्).

वक्त्र n. 1) os. 2) vultus. 8. 66. 72. etc. (वच्, aff. व्र).

वक्षस् n. pectus. 97. (Or. inc.).

वक्षोर्ह m. mamma. 66. (Antec. et rad. रुह्).

वच् r. 1. वचति, r. 2. वक्ति, loqui, dicere. Perf. उवाच, part.

उक्त, fut. part. pass. वक्तव्य. 3. 12. 29. etc.

— c. प्र enunciare, declarare. 3. 10. 40. etc.

— c. प्रति respondere. 53.

वचन n. sermo. 4. 18. etc. hymnus. 147. (Antec.).

वचस् n. id. 1. 47. (Id. aff. वच्).

वज्र m. n. 1) fulmen. 2) adamas. (Or. inc.).

वज्रमुकुट m. nom. propr. 6. (Antec. et मु°).

वचक m. fraudator. 87. (वच्च् r. 1. वच्चते, decipere).

वट m. ficus Indica. 26. 79. (Or. inc.).

वडिका f. pisum, oleo frictum. 79. (A वडा f. id.; inc. or.).

वत् aff. adiectt. possess. formandis inserviens. Format praeterea adverb. comparativa, ut बलाकावत्, ad iustar gruis. 1. 11. 34. etc.

वत्स m. 1) iuvencus, praesertim vitulus. 15. 74. 2) in allocutione ponitur pro carus, dilectus. 40. 73. 75. etc. (Or. inc.).

वद् 1) r. 1. वदति, -ते, verba proferre, dicere. 4. 25. 29. 42. 57.

— c. अनु congruenter loqui. cf. अनुवाद.

— c. प्र declarare. 24.

— c. वि disputare, rixari. cf. विवाद.

— c. सं colloqui. cf. संवाद.

— 2) r. 1. वन्दते, laudare.

वदन n. 1) os. 2) vultus. 51. 79. 85. (Antec.).

वन् r. 1. वनति, tueri, iuvare, suppeditare. 100.

वन n. silva, nemus. 6. 39. etc. (r. वन् 1. sonare, tueri?).

वनान्त m. (W. n.) extremitas silvae. 64. 65. (Ant. et अन्त).

वनिता f. femina amata. 76. (fem. partic. rad. वन्).

वनेचर mfn. silvaticus. — m. animal ferum. 47. (Id locat. et चर).

वन्दार् mfn. (fem. nom. -रुस्) laudans. 67. (वद् no. 2. aff. आर्).

वपुस् n. corpus. 72. (वप् r. 1. seminare, aff. उप्).

वमन n. vomitus. 17. (वम् r. 1. vomere).

वयं nom. plur. pronom. 1mae pers. 139.

वर mfn. 1) eligendus, praecipuus, excellens. 47. et in fine compos. 6. 25. 28. 80. 2) pulcer. 32. 50. 53. —

masc. proeus. 16. 35. — n. 1) res digna quae praefertur, res desiderabilis vel desiderata. 20. 33. 98. (वृ, eligere).

वराह m. aper (verres). 63. (Or. inc.).

वरुण m. deus aquarum et maris. 145. (Pro वरण a वृ, tegere).

वरेण्य mfn. quod eligi debet, praecipuus. (वृ, aff. Unâd. एन्य).

वर्जित mfn. exceptus, immunis. 24. (Partic. a वृत्).

वर्ण r. 10. वर्णयति, 1) colorare. 2) describere. (Denom. a seq.).

— c. निच् descriptionem facere, definire. 72.

वर्ण m. 1) color. 2) tribus, familia. (वृ, tegere, partic. in न c. गुर्मा, proprie pigmentum).

वर्णन n. f. descriptio. 60. (वर्ण).

वर्णिन् mfn. colore praeditus. 32. (वर्ण).

वर्त m. 1) ratio versandi. 2) victus. cf. कल्य० (वृत्).

वर्तिन् mfn. qui versatur, degit. 63. (Antec.).

वर्तुल mfn. rotundus. 5. (वृत्, aff. उल).

वर्त्मन् n. via, trames. 30. (Id. aff. मन्).

वर्धन n. incrementum. 21. (वृध्).

वर्धमाना f. nomen urbis. 28. (fem. part. praes. med. ab cad. rad.).

वर्धपन n. cibatus. 22. (A वृध् caus. anomal.).

वर्ष m.n. 1) pluvia. 2) annus. 10. 55. 56. 2) plur. m. f. pars anni pluviosa, Indis tempus inde a mense medio Junio usque ad med. Octobr. 50. (Iuxta Wils. semper masc. est hoc sensu; quod si verum, legendum est. 50. -षेष्. A वृष्).

वर्षण n. pluvia. 27. (वृष्).

वर्षिन् mfn. pluvius. 96. (A praeced.).

वर्हिस् m. n. 1) gramen sacrificale, poa cynosuroides. 2) sacrificium. 98. (Potius वर्हिस् a बृह्, aff. इस्).

वल्लकी f. lyra. 61. (वल्ल् r. 1. agitare, aff. अक fem.).

वल्लभ m. amasius, deliciae. 1. 24. — भा f. puella amata. 45. 90. (Orig. inc.).

वञ् र. 2. वट्टि, desiderare, velle. 147.

वञ् m. 1) voluntas. 2) voluntas quae exercetur in alios, imperium, potestas. 22. 32. in fin. compos. 25. 69. ablat. -ज्ञात् e voluntate, saepius valet propter, ob. 14. 50. 68. 76. 90. — nom. propr. 147. (Antec.). Hinc वञिन् mfn. voluntati, imperio alicuius obtemperans; unde वञित्व n. imperium, quo ceterae voluntates nobis morem gerere coguntur, facultas magica. 3.

वञ् mfn. voluntate alius regundus, obediens. (वञ्, aff. य).
वषट्कृति f. (m.? cf. 100) oblatio, holocaustum. 100. 102. 144. (वषट् vox, quae a sacrificantibus usurpatur, et कृति).

वन् r. 1. वसति, -ते, habitare, degere. 8. 29. Partic. उपित et sensu pass. et neutro ponitur. 12. 57. 58.

— c. उप religionis exereitatione tempus degere. Mund'.

Upan. p. 1. p. 3. praesertim ieiunare.

— c. नि degere in loco. 45. 46.

— c. प्र apud externos degere. cf. प्रवास.

— c. प्रति in vicinia degere. 8. 77.

— c. वि excubare, noctem degere.

— r. 2. वस्ते, tegere, induere.

वसति f. 1) habitatio. 73. 83. 98. 2) nox. (Antec. aff. Un. अति).

वसन्त m. ver et deus veris. 52. (Id. aff. अन्त).

वसन्ततिलक m. n. genus metri. 104. (Antec. et तिलक).

वसिष्ठ m. nom. propr. sapientis vetusti; plur. eius filii.
148. (Superl. a वस्).

वस् mfn. (fem. Vêd. वस्वी 97.) magnus, multus. — n.
res, ut opes, divitiae, merces. 23. 88. 101. 148. De
forma वस्वः 100. cf. 142. (वस् aff. उ, tralatio sensus non
liquet).

वस्तरू adv. manc. 142. (aff. तरू, ut प्रातरू, nom. et rad.
obsoleta वस्, lucere, lux. cf. उषस्).

वस्तु n. 1) locus. 2) argumentum. 11. 80. cf. not. 85. (वस्
r. 1. aff. तु).

वस्त्र n. vestimentum. 11. 22. 55. (वस् r. 2. aff. त्र).

वह् r. 1. वहति -ते, vehere, ferre, secum ducere. 7. 44. 97.
— causs. वाह्यति; — वह्यति. 98.

— cl. 2. वग्धि? 98. 139. — fut. वक्षति pro -क्ष्यति. 144.

— c. आ advehere. 97. 101. 145.

— c. उत् evehere, ad finem perducere. 109.

— c. निस् extricare. 45. causs. 96. perficere, absolvere.

— c. वि educate c domo paterna, in matrimonium du-
cere. — causs. id. 23.

वह mfn. vehens, in fine compos. 65. (Antec.).

वह्नि m. ignis. 12. 58. 65. (Id. qui oblationem ad deos
fert, aff. Un. नि, seu potius pro -हनि, aff. अग्नि).

वा, partic. disiunct. vel, aut. A primo sententiae loco
aliena est, ut *ve* Latinum. Et disiungit tum singula
verba, tum totas enunciationes. cf. 3, 12; 6, 14. 15.
16; 58, 19; etc. Repetita valet *vel-vel* et cum nega-
tione *nec-nec, neve-neve*. Praemisum habet tum यदि
53, 12; tum अथ, 58, 19; haec iunctura solet esse se-
met restringentis, *sive potius*. Coniungitur etiam c.
अपि, hinc वापि, 53, 12. *oder auch*; etc. पुनरू id. 45, 14.

वा r. 2. वाति 1) flare, spirare. 53. 72. 2) ire, aliis lac-
dere et vincere. cf. 97. 133.

वाक्य n. sermo. 43. 47. (वच्, aff. व).

वाग्मिन् mfn. sermone praeditus. 17. (वाच्, aff. मिन्).

वाच् f. (nom. -क्) vox, loquela, sermo. 5. 12. 39. 85.
(वच् r. producta vocali).

वाच्य mfn. interpellandus, dicendus. 9. (id. part. fut. pass.).

वाज 1) m. n. ala. 2) cibus; etiam oblatio. 98. 99. 140.

(वज् r. 1. festinare; tralatio sensus alterius haud patet).

वाजिन् 1) m. equus. 23. 53. proprie alatus, a वाज m. n.
ala. 2) mfn. cibo abundans. 140. (Ant.).

वाजयति, cibum implorare. Verb. Vêd. 99. 139. 140. (A
वाज, cibus).

वाञ्छा f. desiderium. 21. (वाङ् r. 1. वाञ्छति, desiderare).

वाउव mfn. equinus. Hoc nomine dicitur ignis, qui la-
tere creditur in medio mari et olim sub forma equae
manifestatus est. 44. (वउवा s. व° f. equa).

वाण m. sagitta. 7. 53. (Or. haud patet).

वात m. ventus. 62. 72. (वा r.).

वातुल mfn. 1) ventosus. 2) infatuatus. 29. (Ant. aff. उल).

वाद m. sermo. (वद्).

वादिन् mfn. loquens; in fine compos. 16. 31. 40. 49. 89.
— m. ligator. 92. (Antec.).

वाम mfn. sinister. 13. 94. — n. opes. 98. (Or. inc.).

वामन mfn. 1) truncatus, nanus. 2) depressus. 111. -ना
f. nom. Apsarasis. 51. (Cohaeret c. antec.).

वायस m. cornix. 26. (Proprie vetus, a वयस् n. aetas).

वायु m. ventus. 52. 76. (वा, aff. उ, inserto व्).

वार m. multitudo, caterva. — n. adverb. vices, repetitum:
identidem, saepe. 93. (वृ, seligere).

- -विलासिनी f. *ἐταίρα*. 73. (Antec. et विलासिनी).
 वारण m. elephas. 23. (वृ, defendere).
 वाराणसी f. nom. urbis Benares. 5. 41. (Or. inc.).
 चारि n. aqua. 60. (Or. inc.).
 वार्य mfn. eligendus, optimus. 101. (वृ, fut. part. pass.).
 वास m. 1) habitatio. 10. 73. 74. 2) conditura. (वस् r. 1.).
 वासगृह n. pars domus interior, cubiculum. 39. (Ant. et गृह).
 वासभवन n. aedes. 75. 77. 82. (Id. et भवन).
 वासर m. n. dies. 23. (cf. वस्तर et उवस्).
 वासव m. nomen Indrac. 55. (A वसु m. quo nomine ordo
 semidcorum insignitur).
 वासन् n. vestis. 4. 50. 61. (वस् r. 2.).
 वासित mfn. odoratus. 60. (वस् causs. cf. वास no. 2.).
 वासिन् mfn. habitans. 44. (वास).
 वास्तूक n. genus phascoli. 79. (Or. dub.).
 वाहिनी f. exercitus. 66. (f. a वाहिन् a वाह m. vectio, a वह्).
 बाहु m. brachium. 16. 47. 84. 87. (Derivatur a वह् et
 eodem sensu sanc ponitur बाह. cf. tamen Zend. *bāzu*,
 et *πῆχυς*).
 बाह्य mfn. externus. 80. (Cogn. वहिस्, rectius itaque per व).
 वि praepos. insepar. *dis*, *se*. Nomim. praefixa sapientius
ve, in vecors, vesanus, et interdum loco alpha pri-
 vativi ponitur, ut विवस्त्र. q. cf.
 वि m. avis. 98. (अ initio elisum videtur).
 वि r. 2. वेति, frui, tueri, exaudire. 100. 101. (Rad. Vê-
 dica, in catalogis non obvia).
 विंशति f. viginti. -त्ति forma, ut videtur, linguae serioris.
 1. (Pro द्विंशति, pro द्विदशति, a द्वि et दश).
 विकल mfn. 1) decurtatus. 2) perturbatus. 54. 72. (कला).
 विकच mfn. expansus. 64. 92. (कच्).

विकल्प m. distractio mentis. 88. (कल्प).

विकार m. mutatio. 8. (कृ).

विकाग्रक mfn. expandens, illustrans. 90. (कण्, aff. अक).

वित्त mfn. 1) separatus, 2) vacuus. 2. (Part. a वित् r. 3.).

विक्रम m. fortitudo. 62. (क्रम्).

विक्रमसन m. aliud nom. regis Vikramâditjæ. 15. 18. (Aut. et सेना).

--मादित्य m. nom. propr. 1. (Id. et आदित्य).

विग्रह m. 1) distentio. 2) bellum. 4. 20. 35. 3) corpus. 54. (ग्रह्).

विग्र m. impedimentum. 1. 50. (Pro -हन a हन्).

विग्रक mfn. impediens. 5. (Antec. aff. क).

विग्रित mfn. impeditus. 74. (Id. aff. इत aut part. verb. denom.).

विच् r. 7. विनक्ति, distinguere.

विचक्षण mfn. faeundus, doctus. 12. (चक्ष्).

विचार m. diseriminatio. 15. 28. 41. 93. (चर्).

विचित्र mfn. variegatus. 60. (चित्र).

विचेष्टित n. facinus. 49. 54. (partic. in त a चेष्ट्).

वित् r. 6, वित्ते, trepidare, agitari, timere. Part. विन्न, praef. सम् et उत् perturbatus. 50.

— r. 3. विवेक्ति, separare.

वित्तन mfn. hominibus destitutus, solitarius. — n. solitudo. 3. (तन).

विज्ञान n. διάγνωσις. 38. (ज्ञा).

विट m. homo dissolutus. 25. (Or. inc.).

विटप m. n. surculus. 64. (Or. inc.).

वितृ m. tutor. 99. (वि r. obsoleta, tueri).

वित्त mfn. part. a वित् adipisci; hinc n. quod obtentum est, opes, divitiæ; etiam id, quo quaestum facit homo. 26.

- विद् r. 2. वेत्ति, scire, cognoscere. 15. 20. 25. 37. etc.
 Part. विदित, notus. 20. pass. per existere explicatur
 a gramm. cf. 9. 22.
 — c. निस् ef. निर्वेद.
 — causs. वेदयति-ते, docere.
 — c. नि, certiolem faecere, narrare. 7. 9. etc.
 — r. 6. विन्दति-ते, adipisei, invenire.
 विदग्ध mfn. proprie adustus, ponitur pro versutus, callens. 19. 55. 78. (दह्).
 -दग्धता f. peritia, calliditas. 5. (Ant.).
 विदल n. phaseoli dissecti. 79. (दल्).
 विदूषक m. persona dramatis iocosa. 87. (दृष्, aff. अक, producta voeali loco Gun'ae).
 विद्ध mfn. perforatus, vulneratus. 66. (Part. a व्यध् cl. 4. विध्यति, ferire).
 विद्या f. scientia. 18. 31. 36. etc. (विद् aff. वा).
 विद्याधर m. semideus, qui alatus esse et aerem incolere dieitur. 50. (Antec. et धर).
 विद्योत्तन mfn. illustrans. 67. (युत्).
 विधा f. genus, species. In fine numerall. -plex. (धा).
 विधातृ m. dispositor rerum, creator, deus Brahmâ. 91. (Id.).
 विधि m. regula, norma praescripta. 83. (धि e धा, q. cf.).
 विधुर mfn. perturbatus, agitatus. (धुर obscurum est). Hinc
 --रता f. nom. abstr. 72.
 विनय m. modestia, boni mores. 5. 41. 68. 76. (नी).
 --यवत् mfn. modestus, bene moratus. 31. (Antec.).
 विना praeposit. sine, praeter. e. instrum. et aceus. Sacpius postponitur. 5. 40. 42. 45. 87. (Instrum. ipsa est a वि).
 विनायक m. dux, magister; etiam nom. propr. Ganêçae.
 1. (नी, aff. अक).

विनाश m. exitium, interemptio. 15. 90. (नष्ट्).

- -शक m. destructor. 4. (id. caus. aff. शक).

विनिद्र mfn. somni vel quietis expers. 29. (निद्रा).

विनियोग m. applicatio, usus. 84. (युत्).

विनीत mfn. modestus, bene moratus. 31. 96. (नी).

विनोद m. delectatio, oblectamentum. 1. 5. 39. (नुद्).

विन्ध्य m. mons Indicus, Vindius Ptolemaco dictus. 37.

विपरीत mfn. 1) inversus. 2) adversus. 11. 17. 43. 45. (वि + परि et इ).

विपिन n. silva. 46. (Or. inc.).

विपुल mfn. magnus, latus. 65. (पुल्).

विप्र m. sacerdos, Brâhmâna. 15. 55. 76. 96. vates. 99.

144. (Pars ultima est r. Vêdica प्रा, cl. 2. implere).

विप्रर्षि m. homo sanctus ex ordine sacerdotali. 59. (Ant. et ऋषि).

विप्रलब्ध mfn. deceptus. 24. (लभ्).

विग्रह m. 1) excellentia, potentia. 2) opes. 30. 40. 55. (भृ).

विभीतक m. arbor, Myrobalan. 52. (aff. क, a -भीत, timoris expers, a भी).

विभ्रम m. erratio; de aspectu limo. 62. (भ्रम्).

विमत्सर mf. alienus ab invidia et studio sui. 49. (मत्स्र°).

विमर्द m. frictio, contritum esse. 63. (मृद्).

वियुक्त mfn. separatus. 39. (युत्).

वियोग m. seiunctio. 62. (Id.).

विरक्त mfn. alienatus. (रञ्).

विरचित mfn. dispositus, compositus. 15. 96. (रच्).

विरल mfn. infrequens, rarus. 20. 28. (proprie cessans, a रम्, aff. ल, omisso म्, forma insolita).

विरह m. seiunctio, in primis amantium. 7. 20. 25. 71. 80. (रह्).

विल n. caverna. 47. (विल् r. 6. findere).

विलम्ब m. 1) reclinantem esse. 2) moratio. 75. (लम्ब्).

विलय m. ruina. 88. (ली).

विलाप m. querela. 30. (लप्).

विलास m. actio mulieris amorem captantis. 73. 83. (लस्).

विलासवत् adi. a praced. Fem. -तो substant. est 62.

विलासिन् mfn. ludens. 70. -सिनी f. mulier procax, pulera.

73. 82. (id. aff. इन्).

विलीन mfn. liquefactus, effusus. 11. (ली).

विलेपन n. unguentum. 25. (लिप्).

विलोल mfn. tremulus. 62. 64. (लुल्).

विल्व m. arbor frugifera, Aegle marmelos. 52. (Or. inc.).

विवर् n. caverna. 83. (वृ).

विवर्त m. revolutio, vicissitudo. 74. (वृत्).

विवस्त्र mfn. vestibus exutus. 14. (वस्त्र).

विवस्वत् m. sol. 63. (Or. inc.).

विवाद m. rixa, contradictio. 21. 36. 86. 88. 2) vox forensis, lis. 89. 92. (वद्).

विवाह m. nuptiae. 15. (वह्).

विविध mfn. varius. 52. (विधा).

विवेक m. discriminatio. 58. 54. (विच्).

विष् r. 6. विप्रति, intrare. 63. Part. विष्ट. causs. वेष्टयति, -ते.

— c. आ visitare, occupare, de affectibus. 41. 55.

— c. सम् et आ occupare, Part. pass. occupatus, praeditus. 2.

— उप sedem intrare, considerare. 2. 6. 11. etc. causs. sedem praebere, facere ut alius considat. 89. 92.

— c. नि considerare in loco. 28. causs. inducere, induere. 61. 63.

— c. प्र intrare. 2. 17. 18. etc. causs. introducere. 89.

विष् (Nom. चिट्). 1) f. collect. homines sedes fixas occupantes, coloni, agricultores, omnino homines. 98. 143.

2) in lingua seriori m. homo ordinis tertii, opifex, agriculor, mercator. (Rad. antec.).

विशाखा f. mansio lunaris XVIIta. 16. (शाखा, sine ramis),

विशिष्ट mfn. 1) distinctus. 2) excellens, optimus, magnae dignitatis. 20. (शिष्ट्).

विशुष्क mfn. valde siccus. 63. (शुष्क, praef. वि, praesertim siccus).

विशेष m. 1) discrimen. 35. 2) differentia, genus. Hinc 12. varia genera, i. e. quoscunque, omnes. 67. 3) Id quod peculiare est generi hominum, species, habitus. 13. instr. -वेण praesertim. 58. (शिष्ट्).

विप्रपति m. rex hominum. 100. 153. (विष् f. et पति).

विष्व mfn. omnis. 97. 99. 101. 144. unusquisque. 101.

* adv. -तस् undecunque. 100.

विष्वनगर m. nom. propr. 70. (Antec. et नगर).

विष्ववाची f. nom. Apsarasis. (Id. et वृक्ष).

विष्ववास m. securitas. 31. (वृक्ष).

विष m. n. venenum. 12. 32. 64. (विष् el. 9. dividere, el. 3. pervadere, el. 1. conspergere).

विषय m. res sensibus obiecta, res sensibilis, res externa, quae percipi potest et sensum delectat. 21. 38. 40. 55. 85. (सि, 5. सिनोति, ligare; c. वि, distinguere; res distincta).

विषाद m. moeror. 9. (सद्).

विष्णु m. nomen dei Vis'n'uis, rectoris et conservatoris mundi. 15. (r. वि, tueri, aff. नृ. cf. चित्).

विस्तर्तन n. 1) dimissio. 14. 2) largitio. 80. (सृज्).

विस्मय m. admiratio. 45. 54. (स्मि).

विस्मित mfn. admiratus. 41. 50. 66. (Id. partic.).

विहंग s. विहंग m. avis. 4. 52. 64. (विह, aer et acc. विहं;
forma decurtata, ceteroquin insolita, pro विहायस् m. n.
aer; ग e गा).

विहत mfn. repulsus, impeditus. 1. (हन्).

विहित mfn. dispositus, factus. 15. 26. adornatus. 74. cf.
not. (धा वृ. cf.).

वी r. 2. वेति, multis donatur significationibus, inter quas
comedere.

वीक्षित mfn. part. ab ईच्, praef. वि. — n. intuitus. 62.

वीचि m. f. unda. 6. (Or. inc.).

वीत mfn. profectus. 74. (वि et इत् ab इ, a quo discessit).

वीति f. actus edendi. 101. Schol. भक्षणार्थं. (वी).

वीर m. vir strenuus, heros. Compar. fortior. 48. (Rad. inc.).

वीरवत् mfn. fortibus filiis praeditus. 100. (Ant.).

वीरवर m. nom. propr. 28. (Id. et वर).

वीर्य n. virtus, fortitudo. 50. 55. (Id. aff. व).

वृ r. 5. वृणोति, -णुते, 1) eligere. 2) tegere, operire.

— c. आ cooperire. 64.

— c. निस् detegere, aperire, liberare a malis. cf. Nal.
XXVI, 33.

— c. परि circumdare. 7.

— c. वि aperire. cf. विवर.

— c. सं circumdare. 6. 111.

— r. 10. वारयति, defendere, impedire.

— c. नि id. 18. 83.

वृक m. lupus. 46. 47. (Or. inc.).

वृक्ष m. arbor. 4. 15. etc. (Nisi fallor, cogn. वृह्).

वृत्ति f. tectura, stratura. 99. (Seq.).

वृच् r. 7. वृणाकि, sternere, tegere. Part. वृक्त. 98.

वृन् r. 10. वर्त्तयति, relinquare, remove, evitare. 37.

वृत् r. 1. वर्त्तते, versari, esse, fieri. 8. 10. 26. 28. 35. 42. 45. 57. 89.

— causs. वर्त्तयति.

— c. आ reverti. c. वि + आ desistere ab itinere et reverti. 10. 22. 23.

— c. नि causs. facere, ut alius revertatur. 83.

— c. परि circumagi, περιτέλλομαι. 56.

— c. प्र proceedere, opus agere. cf. प्रवृत्ति.

— c. सं converti, fieri. 88. 93.

वृत्तान्त m. finis rerum gestarum; earum narratio. 9. 31.
(Part. ab antec. et अन्त).

वृत्ति f. ratio versandi, agendi. 39. 40.

वृद्ध mfn. adultus. — m. senex. f. vetula. 8. 92. (part. a वृथ्).

वृद्धि f. incrementum. 65. (Seq.).

वृथ् r. 1. वर्धते, crescere, adolescere. 23. 59. -ति, augere, celebrare. 148.

— c. प्र id ac simpl. 59.

— causs. insol. वर्धापयति. 112.

वृथ् f. incrementum. 99. (Antec.).

वृन्द m. n. (W. n. tantum), grex, caterva. 45. 64. (Or. inc.).

वृष् r. 1. वर्षति, pluere. c. आ impluere. cf. आवृष्टि. c. सं, multum pluere. cf. 27.

वृषण m. scrotum. 28. (Antec.).

वृष्टि f. pluvia. (Id.).

वृहस्पति m. planeta Juppiter; in mythologia magister deorum. 3. (वृहस् aut nomen est in अस् aut gen. nominis in -ह्, conservato sibilo, ac et melius per व् scribendum; cf. वृह्; tum पति, dominus coeli).

वे r. 1. वयति-ते, 1) texere. 2) tueri. Rosen. Rigg. Ann. p. XXVI.

वेग m. impetus. 64. (वित्).

वेतन n. merecs. 93. 94. (R. वित् non invenitur; वित् derivatur a विद् r. 6. adipisei).

वेताल m. genus lemurum, qui coemeteria noctu infestant et corpora mortuorum, quae intrare possunt, circum agunt. 1. 5. etc. (आल notum est pro habitatio; cf. s. v. चण्डाल. वेत derivo a वीत, mortuus; est itaque incola corporis mortui).

वेतालपञ्चविंशतिका s. -शती f. XXV. narrationum a Vetâla relatarum collectio. 15. (Antee. et numerale ष°, mutato इ in ई aut addito aff. क, fem. का).

वेद् m. 1) seientia. 2) libri Indorum sacri, quibus seientia divinarum rerum continetur. 49. (विद्).

वेदना f. sensus. 7. 95. (Id.).

वेदन् n. divitiae, vox Vedica. 98. 100. (विद् r. 6.).

वेदाङ्ग m. libri qui supplementum constituunt Vêdarum, tum doctrinae genera in eis proposita; numero sex sunt: *Çikṣā*, doctrina accentuum et recitationis; *Vyākaran'a*, grammaticae; *nirukti*, interpretatio vocum obseurarum; *k'andas*, res metriceae; *kalpa*, disciplina ritualis; *g'jōtis*, computatio dierum festorum. (वेद et अङ्ग).

वेदि f. locus sacrificii, etiam altare. 82. (Or. ine.).

वेद्य mfn. scibilis. 71. (विद्).

वेधिन् mfn. perforans, feriens. 36. (A वेध m. a व्यध् cf. व्याध).

वेप् r. 1. वेपते, tremere. 56. c. प्र id. 59.

वेपथु m. tremor. 59. (Ant. aff. अथु).

वेर m. n. corpus. (Or. inc.).

वेल्ता f. 1) limes, finis. 2) tempus definitum. 44. 79. (Volut esse a वेल् r. 1. ire).

वेष्ण m. vestitus. 75, (विष्).

वेश्या f. meretrix. 85. (Id.).

वेष्ट् r. 1. वेष्टते, vestire. (Derivanda a विष्ट, part. a विष्त्.
cf. वेण).

— c. परि, circumdare. 53.

वै particula affirmativa, certe; interdum expletiva. 42.

46. etc. न वै ne-quidem. 27. वै हि, verumenimvero. 32.

वैकालिक mfn. (f.-को) postmeridianus. 24. (विकाल m. post-
meridies, a वि et काल).

वैद्यो f. dexteritas, ars, elegantia. 91. (विद्य, aff. ई, id.
atque य abstractorum).

वैमनस्य n. moeror, acgritudo. 72. (विमनस् mfn. a वि et मनस्
aff. य).

वैय्य n. distractio mentis, negotio prorsus esse occupa-
tum. 44. (व्यय mfn. perturbatus).

वैराग्य n. liberum esse ab affectibus, ira, cupidine, etc.

83. 93. (विराग mfn. a वि et राग).

वैरिन् mfn. inimicus. 26. (वैर n. virtus, a वीर).

वैय्य m. homo ordinis in republica Indica tertii. cf. विष्, a quo deriv. 123.

वोल्हा f. exercitus. 97. (वह्. cf. p. 133.).

व्यय mfn. perturbatus. 50. (वि et व्यय q. cf.).

व्यजन n. flabellum. 61. (व्यञ्ज).

व्यय m. 1) profusio. 75. 2) perditio. 59. (Rad. व्यच् 10.
prodigum esse, a nomine descendit aut eum eo a वि + इ).

व्यवहार m. exercitatio negotii, usus. 76. (वि + व्यय et हृ).

व्ययन n. 1) dissipatio. 5. 2) calamitas. 30. 43. (व्यच्, pro-
prie disiectus).

व्याकुल mfn. confusus, implicatus. 64. (वि et आकुल).

व्याघ्र m. tigris. 46. (वि + आ et घ्रा, odorari?).

व्याज m. dissimulatio consilii, praetextus. 76. (व्यञ्ज).

व्याध m. venator. 41. (व्यध् r. 4. विध्यति, ferire).

व्याधि m. morbus. 32. (वि + आ et धि a धा, Anglice indispositio).

व्यापार m. occupatio. 95. (Id. et पृ).

व्यापृत mfn. occupatus. 94. (Id. partic.).

व्याप्त mfn. involutus, proprie permeatus, penetratus. 30. (वि et आप् part.).

व्यास m. nom. propr. vatis vetusti, cui B'ârâtea, Purâ-
nâc, alique libri ascribuntur. 49. (Proprie διασχευα-
σθης, a वि et अस्).

व्युष्टि f. diluculum. 98. (वि et वस् q. cf.).

व्योमन् n. acr. 74. (वि + ओमन्, textura a वे).

व्रज् r. 1. व्रजति-ते, procedere. 25. 65.

— c. प्र abire. 35.

व्रत m. n. votum religionis caussa susceptum, ut ieiunatio,
castitas, etc. 50. 51. 55. 58. c. पति v. s. v. (fortasse
pro वर्त a वृत्).

श

शंस् r. 1. 1) शंसति, laudare. 54. 99. Part. शस्त. Fut. pass.
शंस्य. 147.

— c. आ sperare.

— c. प्र proclamare, celebrare. 12. 145.

शक् r. 5. शक्नोति, -क्नते, posse, valere. Partic. शक्त, active,
potens, valens. 5. 46. c. locat. Passivum c. infinit. verbi
activi ita ponitur, ut notio passivi in infinitivum trans-
eat. 45. 46. 62. et शक्य 15.

शकुन m. avis. n. augurium. 43. (शक्?).

शक्ति f. potestas, facultas. 4. 59. (शक्).

शक्र m. nomen Indrae dei. 50. 54. (Id. aff. र).

- शङ्क् r. 1. शङ्कते, suspicari, addubitare, timere.
 शङ्का f. addubitatio, timor. 4. (Antec.).
 शङ्कित mfn. timens; e. ablat. 38. (Partic. ab ead. r.).
 शची f. nom. uxoris Indrae. (Or. inc.).
 शचीपति m. nom. Indrae (Antec. et पति, maritus). 51.
 शठ mfn. fallax, fraudulentus. 31. 45. (शद् r. 1. decipere).
 शत n. centum. 10. 31. 56. (E दशत a दशन्?).
 शतक्रतु m. nomen Indrae. 140. (Antec. et क्रतु).
 शतधा adv. centuplicato. 59. (Id. et धा, q. cf.).
 शतपत्र m. avis, aliis pavo, aliis grus ardea. 52. (Id. et पत्र folium, penna).
 शतायुम् m. f. n. qui annos C. vivit. 32. (Id. et आयुम्).
 शत्रु m. hostis. 97. (aff. रु, rad. obsoleta).
 शनैम् adv. lente, tarde. 25. 29. (Instr. plur. nominis obsol.).
 शप् r. 1. शपति, -ते, 1) iurare. 2) maledicere, imprecari.
 शब्द m. sonus. 22. 26. 30. (शप् f. et द a दा?).
 शब्दवेधिन् m. sagittarius tam excellens, ut rem icaat non visam, sed sono tantum indicatam. 36. (Ant. et वेधिन्).
 शम् r. 4. शाम्यति, 1) quiescere. 2) placari, sedari. Part. शान्त. Caus. शाम्यति, sedare, tranquillare. 60.
 — e. अग्नि + उप exstingui. 60.
 — e. नि caus. animadvertere, audire. 58.
 — c. प्र mansuefieri. 53.
 शय mfn. iacens; in fin. compos. 50. (शी).
 शयन n. cubile, lectus. 6. 23. 24. (id.).
 शया f. id. 11. (Id. aff. या, e. Gun'a).
 शर् m. sagitta. 66. (शृ r. 9. शृणाति, rumpere).
 शर्चन्द्र m. luna autumnalis. 1. (शर्द् et चन्द्र).
 शरण n. refugium. 14. 32. (शृ r. obsol. id ac श्रि).
 शर्द् f. autumnus. (A शृ; aff. insol.).

शरभ m. locusta. 64. (Or. ine. cf. *ῥαβος*).

शरीर n. corpus. 11. 26. 33. 63. (शृ, aff. insol. id quod perit.).

शर्करा f. saccharum. 79. (Or. inc.).

शर्मन् n. felicitas, beatitudo. 27. 40. 101. (शृ, v. s. v. शरणा, aff. मन्).

शर्मवत् mfn. felix praesagium praebens. 123. (Antec.).

शल र. 1. शलति -ते, trepidare, agitari.

— e. प्र et उत् erumpere. 69.

शलभ m. et -भक m. locusta. 35. (cf. शरभ).

शत्र m. n. eadaver. 5. (Derivatur a शत्र् r. 1. mutare).

शश्र m. lepus. (A शश्र् r. 1. salire. Potius शस, ob nostrum *Hase*).

शशाङ्क m. luna, in cuius superficie leporis imaginem fingunt Indi. 60. (Antee. et अङ्क).

शशिन् m. id. 5. 62. (शश्र, aff. possess. इन्).

शशिलेखा f. nomen Apsarasis. 51. (Antee. et लेखा).

शश्वत् adv. semper, continuo. 74. (Or. dub.).

शस् r. 1. शसति, ferire, laedere.

शस्त mfn. laudatus, benignus. 16. (Part. a शंस्).

शस्त्र n. telum, sagitta, arma in universum. 13. (शस्, aff. त्र).

शस्य n. gramen reeens. 64. (Or. inc. cf. *cespes*).

शस्य n. fruges. 96. (A शस्, seges matura, metenda).

शाक m. n. genus obsoniorum, quales sunt pomi, nuces, radices, fabae etc. 79. (Or. ine.).

शाखा f. ramus. 4. 15. 65. 71. (शाख् r. 1. pervadere?).

शनैश्चर mfn. (f.-रौ) ad planetam Saturnum pertinens. 16.

(शनैश्चर m. Saturnus, a शनैस् et चर).

शान्त mfn. quietus, tranquillus. 85. (Part. a शम्).

शान्ति f. placatio, tranquillitas, serenitas mentis. 2. 96. (Id.).

शान्तिशील m. nom. propr. 2. (Praec. et शील).

ग्रान्त्व n. placatio, sermo placidus, persuasio. 45. (A ger.

ग्रान्त्वा a ग्रम्, form. anomal.).

ग्राप m. maledictio. 39. 51. 56. (ग्रप्).

ग्राद् mfn. (fem. -दी) autumnalis. 91. (ग्रद्). -दा f. nomen
Sarasvatidos, sive Suadae. 38.

ग्राहिका f. avis, gracula religiosa. 20. 38. 42. (Or. inc.).

ग्राहूल m. tigris. Aliis vocibus additur et valet praestan-
tissimus. 49. 55. (Or. inc.).

ग्राहूलविक्रीडित n. (W. m. at cf. Nais'ad. schol. I. 145. I.
p. 90.) genus metri. 104. (Ant. et विक्रीडित, lusus, a क्रीड्).

ग्राल m. arbor, Shorea robusta. 52. (Aliis साल). — f.
atrium, aula, pars domus. 81. (Or. inc.).

ग्रालिन् mfn. 1) domesticus. 2) possidens, tenens. 38. 46.
-नी f. n. propr. 39. (Antec.).

ग्राल्मली f. arbor, Bombax heptaphyllum. 65. (Or. inc.).

ग्रास् r. 2. ग्रास्ति, regere, docere, iubere.

ग्रासन n. mandatum, edictum. (Antec.).

ग्राह n. 1) instrumentum regendi, hinc frenum. 53. —
2) lex divinae auctoritatis, et liber, quo leges tales
continentur; tum liber quisque disciplinam docens. 5.
16. 36. 40. 46. 83. (ग्राम् aff. त्र).

ग्रिंश्रिपा f. arbor, Dalbergia Sisu. 4. 5. etc. (Or. inc.).

ग्रिखर m. n. culmen, vertex, fastigium. 39. 67. (R. ग्रिख्
cl. 1. ग्रिङ्गति redditur per ire; ग्रिखा f. cacumen, apex).

ग्रिखरिन् mfn. culmine praeditus. — m. mons. 38. 72. —
f. nomen metri. 104.

ग्रित्रार m. nomen viri. 147. (Or. inc.).

ग्रिरस् n. caput. 1. 16. 33. etc. (Or. inc. cf. ग्रिर). Com-
pos. c. धर्णीय 67. explica per instrument.

ग्रिरोरुह m. capillus. 60. (Antec. et रुह).

शिलीपद m. (potius n.) podagra. 94. (Alia forma est श्लोपद n. prior pars obscura est, altera पद).

शिलीमुख m. apis. 69. (शिली, quae vox ceteroquin ignota est, redditur per spiculum, et मुख).

शिल्प n. ars opificis cuiuscunque. 95. (Or. inc.).

शिव mfn. fortunatus, faustus. 43. — m. deus Givas, mundi destructor, euphemismo ita dictus. 6. 80. 95. (Or. inc.).

शिवदास m. nomen scriptoris. 15. (Antec. masc. et दास).

शिशु m. infans, puer. 98. (Or. inc.).

शिष् r. 1. शेषति, relinquere, r. 7. शिनष्टि, distinguere.

— c. वि discriminare. cf. विशेय.

शिष्य m. discipulus. 88. 96. (Futur. part. pass. a शास्त्र, proprie docendus).

शी r. 2. शीते, 1) iacere. 2) dormire. 46. 74. (शीते. cf. gramm.).

— c. आ cf. आशय. — c. नि cf. निशीय. — c. सं cf. संशय.

— r. 3. शिशेति, -शीते, act. acuer, med. excaudescere. 98. 101. 133. cf. 146. (forma Vêd.).

शीकर m. gutta. 63. (शीक् r. 1. शीकते, aliis शीकते, humectare; cf. सिच्; aff. अर् Un').

शीघ्र mfn. celer, velox. — adv. cito. 4. 30. 44. (Or. inc.).

शीत mfn. frigidus. 24. 92. (Ab eadem rad., a qua श्वेत, albus, itaque pro श्वीत sive श्वित).

शीतल mfn. frigidus. 61. 72. (Antec. aff. ल).

शीतांशु m. luna. 67. (Id. et अंशु).

शीर्ष mfn. diruptus; de foliis deciduus. 64. (शृ, partic.).

शीर्ष n. caput. 16. (cf. शिरस्).

शील m. n. natura, indoles, mores. In fine compos. studens, deditus. 2. 75. 119. (शील् r. 1. exercere).

शुक m. psittacus. 19 20. etc. (Or. inc.).

शुक्लसप्तति f. titulus libri, numerus fabularum a psittaco narratarum septuagenarius. 38. 45. (Antec. et सप्तति).

शुक्ल mfn. splendidus. 101. 102. (शुच्, aff. र).

शुच् r. 1. शोचति, -ते, queri, dolere. 47. — nitere, splendere. 100.

— r. 4. शुच्यति, madefieri, nitere.

शुचि mfn. purus, honestus, pius. 34. 40. 49. 101. — m. aestas, mensis G'jêst'a, i. e. tempus a Maio medio usque ad Iun. med. 60. (Antec. aff. इ).

शुद्ध mfn. purus. 32. (शुध्).

शुद्धि f. 1) puritas. 2) certitudo. 22. (Id.).

शुध् r. 4. शुध्यति, -ते, purificari, lustrari. 32.

शुभ् r. 1. शोभति, -ते, g'umate, r. 6. शुभति, splendere, nitere. 74. 97. causs. nitescere, ornare. 6. 74.

— c. उप id. 6.

शुभ mfn. 1) nitidus, pulchr. 51. 56. 59. 2) faustus. 16. 20. (Antec.).

शुभभावुक mfn. ornatus. 67. cf. not. (Antec. et भावुक).

शुभग mfn. elegans, nitens. 66. (Id. et ग a गा; cf. शुभग).

शुभ्र mfn. splendens, albicans. 4. (शुभ्, aff. र).

शुश्रूषक m. obediens, discipulus, servus, etc. 40. 41. (शु, verb. desid. aff. श्रक).

शुश्रूषा f. obedientia. 41. (Id. aff. श्रा).

शुष् r. 4. शुष्यति, 1) aresecere, siccari. 2) moerere.

— c. परि moerere. 26.

शुष्क mfn. siccus. 80. cf. c. परि et सं. (Ant. aff. क; praestat शुष्क et शुष् ob siccus, Zd. hus'ka, et Pers. خشک).

शूद्र m. homo quarti in civitate Indica ordinis. 123. (Or. inc. fortasse scribendum est nomen शूद्र, ob Hydracorum mentionem apud Persas).

- शूद्रक m. nomen regis Indici. 28. 30. (Antec. aff. क).
 शून्य mfn. vacuus. (Or. inc. cf. *κενὸς* pro *κεφενὸς* = प्रवृत्त्य).
 शून्यता f. vacivitas, inanitas. 72. (Antec.).
 शूर m. heros, vir fortis. 48. 97. (शूर r. 4. शूर्यते, interficere?).
 शूल m. n. 1) pilum, hasta. 17. 2) tormentum. 31. 3) dolor. 17. (शूल r. 1. palare, transfigere).
 शृगाल m. thos. 46. (Or. inc.).
 शृङ्गार m. 1) amor, dens amoris. 82. 2) sensus aut signum amoris. 69. 3) vestitus sive habitus ad amorem accommodatus. 10. (शृङ्ग n. est cacumen, cornu, signum; aff. आर Uñ. tralatio sensus varie explicari potest).
 श्रेवर m. 1) corolla. 2) diadema. 13. 61. 67. (cf. शिखर).
 श्रेष n. reliquiae. cf. अश्रेष. — श्रेषण्यु scribingendum videtur. 21.
 श्रोक m. mocror. 22. 31. 42. (शुच्).
 श्रोचि m. splendor. 102. (शुच्, aff. इ).
 श्रोचिस् n. id. 97. 101. 102. (Id. aff. इन्).
 श्रोभा f. nitor, pulcritudo. 42. 70. (शुभ्).
 श्रोधाम्य mfn. (f. -यो) pulcritudine repletus. 82. (Ant. aff. मय).
 श्रोभिन् mfn. nitens. In fine compos. 56. (Id. aff. इन्).
 श्रोषण n. siccatio. — m. sagitta amoris ita dictus. 7. (शुष्).
 श्रौच n. puritas. cf. 21. (शुचि, aff. अ).
 श्रमशान n. coemeterium. 3. 17. 30. (Or. inc.).
 श्रेन m. accipiter. 100. 142. (Or. inc.).
 श्रत् partic. quae radici धा eiusque derivatis praefixa efficit sensum fidem habendi, credendi, ex. gr. अद्वा f. fides. Videtur esse neutrum thematis अ.
 श्रम् r. 4. श्राम्यति, -ते, defatigari.
 — c. आ castigationibus vacare. cf. आश्रम.
 — c. चि quiescere. 80.

- अम m. 1) defatigatio. 2) labor, aerumna. 88. (Antec.).
 अवस् n. 1) auris. 2) gloria, in Vêdis. 136. (श्रु, aff. वस्).
 अवस्यु mfn. gloriosus. 98. (Antec. aff. वु).
 आद्र n. 1) caeremonia Manibus dedicata. 2) dapes et dona, quae eius causa sacerdotibus dantur. 89. (अद्रा).
 अि r. 1. अयति, -ते, ire, petere. Part. अित. Aor. redupl. 131.
 — c. आ adire, confugere, auxilium et tutelam alicuius petere. 47. 48. 65. 76. 80. etc.
 — c. उत् cvehi. cf. उच्छित.
 — c. उप appropinquare. 85.
 अियपुत्र m. avis non definita. 52. (ओ, aff. अ, dissoluto ई in इ + इ, et पुत्र).
 ओ f. (Nom. ओम्). 1) fortuna. 77. felicitas. 40. 2) pulcritudo, venustas, veneres. 5. 69. 71. 92. 97. 100.
 3) dea Laxmî. 23. 4) praefigitur tum nominibus hominum sanctorum et venerandorum, tum titulis librorum sacrorum vel magni aestimatorum. 45. 66. 67.
 (Videtur esse fem. thematis अ. cf. अत्).
 ओकण्ठ m. os Suadae, nom. propr. 119. (Antec. et कण्ठ).
 ओखण्ड m. n. Santalum. 9. (Id. et खण्ड).
 ओदत्त m. nom. propr. 23. (Id. et दत्त a दा).
 ओपुर n. nomen urbis. 23. (Id. et पुर).
 ओफल m. arbor, quae मालूर dicitur. — n. pomus eius arboris. 127. (Id. et फल).
 ओमत् mfn. felix, fortunatus, pulcer. 7. 11. (Id. aff. मत्).
 श्रु r. 5. शृणोति, -णुते, audire. 2. 8. etc. श्रूयतां ponitur initio sermonis ad excitandam attentionem. 5. 16. 19. etc.
 Imperat. Vêdie. श्रुधि 131. 145. ad 2dam cl. pertinet.
 — causs. आवयति, desid. श्रुश्रूयति.
 — c. वि passiv. late proclamari, celebrari. 21.

- श्रेणि f. series, ordo. 67. 69. 83. (Or. inc.).
 श्रेयस् mfn. melior. 20. (Compar. a औ aut a अ).
 श्रेष्ठ mfn. optimus. 40. 49. 87. (Superlat.).
 श्रेष्ठिन् m. antistes collegii negotiatorum vel opificum. 21.
 24. 38. 44. (Antec. aff. इन्).
 श्रोणि s. -णी f. femur. 50. 52. 66. (Or. inc. cf. *clunis*).
 श्रोत्र n. auris. 53. (श्रु, aff. त्र).
 श्रोत्रिय m. Brâhmana librorum sacrorum peritus. 88. (aff.
 इय, a श्रोत्र sensu Vêdarum, qui श्रुत et श्रुति dici solent).
 श्लाघ्य mfn. laudandus. 40. (श्लाघ् r. 1. laudare).
 श्लिष् r. 1. श्लेषति, r. 4. श्लिष्यति, amplecti. 73.
 — c. आ id.
 — c. सं complecti, conglutinare. 28.
 श्लोक m. distichon. 40. 68. (श्लोक् r. 1. coniungere).
 श्वन् m. canis. 12. (Or. inc.).
 श्वशुर vid. स्वशुर.
 श्वस् r. 2. श्वसिति, 1) spirare. 2) suspirare. 62. 64. (Ad
 1mam saepius trahit lingua vulgaris).
 — causs. श्वासयति
 — c. आ respirare. *causs.* consolari. 22.
 — c. उत् exhalare, spiritum ducere. cf. उच्छ्वास.
 — c. निस् gemere. 124.
 — c. वि respirare in aliquo, confidere. c. genit. et loc.
 26. 31.
 श्वापद m. animal ferum. 53. (श्वा pro श्व, abiecton, et पद).
 श्वास m. spiritus, halitus. (श्वस्).

ष

- षट् cf. षट्.
 षट्पद m. apis. 6. 71. (Antec. et पद).

पङ्दर्शन m. homo senum systematum philosophicorum peritus. 29. (Id. et दर्शन).

पङ्चिन्त्र mfn. sextuplex. 12. (Id. et चिन्त्र),

षष् (nom. षट्) numer. sex. 3. 12. 29. 38. 57.

षष्टि f. sexaginta. 68. (Ant. aff. ति).

षष्ठ mfn. (f. -ष्ठे) sextus. 16. (Id. aff. ण).

स

स 1) thema pronom. e quo nom. sing. m. स, f. सा; in Vêd. etiam सी, unde accus. 97. 2) praef. significans consociationem et adiect. e nominibus formans. cf. infra सकाम, सोत्साह etc. 3) Simili sensu ponitur vi copulae, ita tamen ut inferior tantum notio in attributum mutata cum potiori hunc in modum iungi possit; ut 15, 10. सवत्स adiect. est ad धेनु pertinens.

संवत् mfn. refrenatus. 49. definitus, certus. Hinc adv. 102. (यम् partic.).

संयुक्त mfn. coniunctus. 55. 77. 123. (युन् partic.).

संयुत mfn. coniunctus. 50. 123. (यु).

संवर्षण n. pluvia abundans. 27. (वृष्).

संवाद m. colloquium. 59. (वद्).

संविन्नि f. conscientia sui. 71. (विद्, aff. ति).

संवृत mfn. circumdatus. Sic lege 6. (वृ).

संवृत्त mfn. conversus, factus. 93. (वृत्).

संशय m. 1) dubitatio. 32. 2) periculum. 51. 123. (Proprie iuxtapositum, ita ut res similes possint confundi, a शो).

संशुष्क mfn. prorsus siccus. 64. (शुष्क).

संश्लेष m. amplexus, copulatio. 24. (श्लिप्).

संगद् f. coetus, concilium. 66. (गद्).

संसार m. revolutio rerum mundanarum, haec vita. 20.
83. 88. (सृ).

संसिद्ध mfn. perfectus. 49. (साध्, partic.).

संस्कार m. 1) adornatio, institutio; de quavis fere opera dicitur, ut 2) de caeremonia funebri. 17. (संस् pro सं, q. cf. et कार् a कृ).

संस्कृत mfn. 1) adornatus, perfectus, excultus. — 2) n. lingua classica et ita dici solet lingua Brahmanum sacra vulgare dialectorum ratione habita. 76. 85. (संस्, ut supra, et partic. a कृ).

संस्थ mfn. 1) constans, perdurans. 42. 2) loco quodam versans. 5. 11. (In fine compos. tantum, स्थ a र. स्था).

संहत mfn. coniectus, concussus, collectus. 63. (हन्, part.).

संहार m. collectio. 60. (हृ).

सकल mfn. totus, universus. 6. 67. 75. 78. 95. (स no. 2. et कल).

सकाम mfn. amoris plenus. 44. (Id. et काम).

सकृत् adv. semel. 34. (स no. 2. et कृत् a कृ).

सक्रिय mfn. officiorum observans. 42. (स no. 2. et क्रिया).

सखित्व n. amicitia, consociatio. 147. (Seq. aff. त्व).

सखिन् m. (nom. -त्वा) amicus, socius. 46. (स no. 2. altera pars obscura est).

सखी f. amica, socia. 6. 21. 23. 42. (cf. antec.).

संकाश mfn. similis. 5. (काष्).

संकुल mfn. 1) accumulatus, refertus. 4. 2) vicinus. 74. (कुल्).

संकेत m. 1) convocatio, invitatio. 2) locus, quo amantes congregari congruunt. 7. 24. 27. (cf. s. v. केत्).

संक्रमण n. transitio in locum alium. 26. (क्रम्).

संक्षेप m. contractio, compendium. Abl. adv. breviter. 79. (क्षिप्).

सङ्ग m. iunctio, associatio. 87. cf. ग्रासङ्ग 92. (गम्).

संगति f. congressus. 83. (गम् aff. ति).

संगम m. id. 12. (Id.).

संगीत n. concentus; notat coniunctionem musicas cum cantu et saltatione. 67. 68. (गे).

-तक n. id. 68. (Antec. aff. क).

संग्रह m. 1) compressio, collectio. 38. 2) oppressio. 2. (ग्रह्).

संघ n. grex, multitudo. 5. (हन्, abiecto न् et घ pro ह; cf. घात et ad sensum संग्रह).

संघट्टन n. concussio. 24. (घट्ट्).

सङ्घेद mfn. interruptus. 21. (स no. 2. et द्वेद).

सङ्गोष mfn. amore sive cultu consociatus. 145. (id. et ङोष).

संचय m. accumulatio, multitudo. 60. (चि).

संचार m. incessus. 74. (चर्).

संज्ञात mfn. 1) natus, orsus. 7. 20. 2) factus. 4. 23. (ज्ञन्).

संज्ञोवनी f. vivificatio. 82. nomen est cibi, si bene se habet scriptura. 79. (fem. a -वन, a ङोव्).

संज्ञोविन् mfn. vivificans. 18. (Adiect. a संज्ञोव m. a ङोव्, si non emendandum est: -ज्ञोवनी).

संज्ञा f. 1) conscientia sui. 96. 2) recognitio, id quo recognoscitur, nomen. 42. (ज्ञा).

सञ्ज्ञित mfn. insignitus, appellatus. 16. (Antec. aff. इत्).

सत् mfn. partic. praes. act. verb. subst. 1) ens, degens, versans. 98. Additur saepius partice. praeterr. aliorum verborr. ad sensum praeteriti melius significandum, ut 3, 16; 11, 17; 23, 15; aut ad vim vocis augendam, ut 34, 2; 42, 13; etc. 2) vere ens, bonus. 5. 48. 96. etc. Superlat. सत्तम, optimus. 49. — f. सती, mulier spectatae virtutis. 32. 41.

सतत mfn. continuus, adv. 21. 25. 51. 59. (स no. 2. et तत a तन्).

सत्त्व n. 1) essentia, veritas. 34. 77. 2) existentia, creatura, animal. 49. 3) una e tribus qualitatibus, quae omnibus rebus innatae sunt. cf. s. v. गुण. no. 3. (सत् aff. त्व).

सत्पुरुष m. homo honestus, bonus, probus. 15. (Id. et पु०).
सत्य mfn. verus. 14. 35. 49. adv. vere. 78. — n. veritas. 54. 57. (स no. 2. aff. त्व).

सत्यधर्म m. nom. propr. 40. (Antec. et धर्म).

सत्वर mfn. festinans. adv. 77. 90. (स no. 2. et त्वर).

सद् r. 6. सीदति, 1) sidere, considerare, collabi. 2) fa-
tiscere, tabescere, confici. 36. In fine compos. se-
dens. cf. द्विषद्. Part. सन्.

— c. नि considerare. 62. 63. c. अभि + नि considerare et
adesse. 100.

— प्र 1) inclinare. (defluere valet in प्रसन्न 1) limpidus.
2) serenus, propitius. 34. 44.). 2) favere, propitium
esse. 55.

— c. सं considerare, consessum instituere. cf. संसद्.

— r. 1. सदति, 10. सादयति, ire, petere.

— c. आ aggredi. 72.

— c. उप appropinquare. 100.

सदा adv. semper, continuo. 8. 20. 27. etc. Compos. 60.
(स no. 2. aff. दा).

सदृश mfn. (f. -शी) similis. 5. 74. 83. 91. (Id. et दृश् q. cf).

सद्भाव m. veritas. 57. (सत् et भाव).

सद्यस् adv. statim. 95. (स no. 2. et द्यस् pro दिवस्).

सद्य, vulgo सह, cum. 146. (स no. 2. et aff. ध, ut इध = इह;
cf. अथ).

सना adv. semper. (Id. ना obscurum est).

सनातन mfn. (f. -नी) sempiternus. 32. (Antec. aff. तन).

- संतत mfn. continuus. 69. 71. 96. (तन्, partic.).
 संताप m. acumina, dolor. 15. (तप्).
 संदीपन n. actus accendendi. 62. — m. nomen sagittae Amoris. 7. (दीप्).
 संदेह m. dubitatio, proprie pollutio. 17. (दिह).
 संधि m. 1) iunctio, iunctura, articulus. 61. 95. 2) compositio, pax. 20. 35. 3) ita dicitur actus s. divisio comoediae. 87. 4) divisio in pariete domus facta, ut per eam intrare possit fur. 88. (धि e धा, q. cf.).
 संधिविग्रहक m. qui arbitrium tenet pacis et belli, minister regis primarius. 20. (Antec. et विग्रह, aff. क; in Kaç-mîra महासंधिविग्रह dicebatur).
 संध्या f. diluculum sive crepusculum. 55. (ध्या obscurum est).
 संनिधान n. proximitas. 81. (सं + नि et धा).
 संनिधि f. vicinia. 13. 92. (Id. et धि a धा).
 संनिभ mfn. similis. 55. 62. (Id. et भ a भा).
 संन्यास m. 1) depositio. 2) renunciatio rerum mundanarum. 90. (Id. et अस्).
 संन्यासिन् m. f. homo renunciationi vacans. 84. (Antec. aff. इन्).
 सपदि adv. statim. 85. (स no. 2. et पदिन् a पद्, neutr.?).
 सप्तति f. septuaginta. 38. 40. (Seq. aff. ति).
 सप्तन् (nom. -प्त) numer. septem.
 सप्तपर्ण m. arbor, Alstonia scholaris. 52. (Id. et पर्ण).
 सप्तम mfn. (fem. -मै) septimus. f. septimus dies mensis dimidii. 16. (Id. aff. म).
 सफल mfn. frugifer, fructuosus. 29. 93. (स no. 2. et फल).
 सभा f. 1) conventus. 2) aula. 2. 34. (स no. 2. et भा).
 सम् praepos. cum, σὺν. 2) forma adverb. संस्; cf. संस्कृत.
 3) simulac valere videtur. 101.

सम mfn. 1) aequalis. 11. 48. 2) similis. 4. 12. 24. 51.

(स no. 2. et म e मा, proprie mensurae eiusdem).

समग्र mfn. totus, omnis. 5. (सम् et अग्र; cf. समन्त).

समदृश् mfn. (nom. -क्) acquabilis. 6. (सम et दृश्).

समन्त mfn. universus. — Abl. -न्तात् adv. undique, undec-

cunque, quoquoersus. 50. 64. 71. -न्तस् adv. id. 7.

53. (Proprie quod finibus suis secum coalescit, a सम् et अन्त; origine oppositum, sensu idem est समग्र, proprie id, quod idem initium habet, a सम् et अग्र; cogita ad utrumque vocabulum lineam in circulum redeuntem).

समन्वित mfn. praeditus. 123. (सम् + अनु et इत् ab इ).

समय m. 1) congruentia. 2) tempus congruum, oppor-

tunum, opportunitas. 3) omnino tempus. 13. 15. 29.

34. 72. (सम् et अय ab इ).

समर्थ mfn. aptus, validus. 24. 78. (rei par, सम् et अर्थ).

समर्पित mfn. suppeditatus, datus. 2. 13. (ऋ r. causs. q. cf.).

समस्त mfn. totus. 96. (Proprie congestus, ab अस्).

समागम m. congressus. 31. 66. 93. (सम् + आ et गम्).

समाधि m. contemplatio. 128. (सम् + आ et धि e धा. q. cf.).

समान mfn. 1) aequalis, par. 16. 37. 2) honorans. 1. (स

no. 2. et मान 1) mensura. 2) aestimatio).

समाप्त mfn. absolutus, perfectus, consummatus. 15. 65.

96. (सम् et आप् part.).

समाविष्ट mfn. praeditus. 2. (Id. + आ et विष्, part. q. cf.).

समास m. 1) compositio. 2) contractio, compendium sermonis. 49. (सम् et अस्).

समाहित mfn. 1) depositus, conditus. 59. 2) deditus, in-

tentus. 46. (सम् + आ et हित a धा).

समिध् f. 1) fomes, ut lignum, gramen etc. 49. 2) id quod

sacrificatur urendo, holocaustum. 102. 139. (सम् et इध्).

समीप mfn. vicinus. — n. vicinia. Saepius in lingua seniori abundat. cf. 4. 6. 22. 23. 30. 32. 36. 63. -पतस् adv. coram, e regione. (सम् et ईप्, quod volunt esse pro आप ab अप्).

समीहित mfn. partic. ab ईद्, praef. सम्. — n. desiderium. 77.

समुत्पन्न mfn. natus, orsus. 88. (सम् + उत् et पद्).

समुत्पीडन n. compressio. 87. (Id. et पीड्).

समुद्र m. oceanus, mare. 1. 134. (सम् et उद्, vox obsoleta, eiusdem sensus atque उद् et उदक, aqua).

समुद्रदत्त m. nom. propr. 23. (Antec. et दत्त).

समुद्विग्न mfn. perturbatus. 50. (सम् + उत् et part. a विद्).

समूह m. multitudo, agmen. 3. 74. (सम् et ऊह pro वाह a वद्).

समृद्ध mfn. dives, abundans. 96. (सम् et ऋद् part.).

समेत mfn. consociatus, congressus. 65. (सम् + आ et इ).

संपत्ति f. 1) contingentia. (s. v. v.) 2) fortuna, felicitas. 3. 74. 83. (पद्, aff. ति).

संपन्न mfn. 1) id quod contigit. 77. 2) praeditus. 46. 50. 55. (पद् part.).

संपुट m. theca, aut omnino receptaculum rotundum. 64. (पुट् q. cf.).

संपूर्ण mfn. repletus, plenus. 82. 91. (पूर part.).

संप्रति adv. in praesentiis. 35. (Praeposs. सं et प्रति).

संयन्त्र m. connexus, coniunctio, collectio. 40. (यन्त्र).

संभाषण n. colloquium. 10. 41. (भाष्).

संभोग m. perceptio rerum dulcium, in primis amoris. 11. 20. 26. 88. (भुज्).

संभ्रम m. erratio, perturbatio. 43. (भ्रम्).

सम्यक् adv. 1) omnino, prorsus. 2. 27. 35. 2) conveniuntur. 83. 3) subito, iuxta scholl. 98. (Proprie neutrum

adiectivi सम्यच्, nom. masc. -म्यङ्, f. -मीची, u. -म्यक् 1) uni-
versus. 2) congruus, verus, etc. a सम् et अच् q. cf. Vo-
calis इ quae praepositioni सम् accessit, obscura est).

सम्राज्ञ m. (nom. -राज्ञ्) eonsors regni. vox Vêdica. 145. (सम्
et राज्ञ्).

सरस् n. laeus. 6. 39. 53. 63. (सृ, aff. अस्).

सरस mfn. suaveolens. 60. (स no. 2. et रस).

सरस्वती f. Sarasvatî, dea eloquentiac, Suada. 67. (Id. et
aff. possess. वत् fcm.).

सरोरुह n. nymphaea. 73. (सरस् et रुह a रुह्).

सर्प m. serpens. 16. 26. 83. (सृप्).

सर्व mfn. omnis, totus. 1. 4. 9. etc. (Or. inc.).

सर्वगत mfn. ubique versans. 73. (Antec. et गत).

सर्वतस् adv. undecunque, quoquoversus. 64. (Id. aff. तस्).

सर्वत्र adv. ubique. 52. in quavis re. 85. 37. (Id. aff. त्र).

सर्वथा adv. quocunque modo. Cum न, omnino non. 23.
(Id. aff. था).

सर्वदा adv. semper. 1. (Id. aff. दा).

सर्वशस् adv. omnino. 65. (Id. aff. शस्).

सर्वस्व n. integra rei peculiaritas. 78. (Id. et स्व n.).

सलिल n. aqua. 53. (aff. Un'. इल a सल, nomine obsoleto.
cf. *sal* et *ἀλς*).

सलिलेशय mfn. in aqua recubans. 50. (Ant. locat. et शय).

सत्र m. proles. 145. (सृ).

सत्रत्स mfn. 1) prole praeditus. 147. (स no. 2. et वत्स). 2)
eum vitulo suo. 15. (स no. 3. et वत्स).

सवितृ m. sol, propriè generator. 63. 99. (सृ aff. तृ).

सम् r. 1. सञ्जति -ते, adhaerere. (ज्ञ ex assimilatione; cf.
ἐσχω = ἐσχω). Part. सक्त (= ἐκτόος).

— c. आ addictum esse. 38. 55.

— c. प्र cf. प्रसङ्ग.

सह् r. 1. सहते, ferre, sustinere, tolerare. 29. 39. 72. infinit. सोहुं. part. fut. pass. सह्य. 62.

— c. उत् valere. 48.

सह praepos. cum. 1) instrum. regit, saepiusque postponitur. 10. 11. 15. etc. etiam sine casu, ut 18, 16; 19, 2. 2) praefigitur eodem sensu, ac स no. 2. no. 3. Praeterea nomina format, societatem negotii significantia; vid. सहभोजन. (Olim सध, q. cf.).

सहकार m. arbor, Mango suaveolens. 69. (Antec. et कार; tralatio sensus haud liquet).

सहजन्मन् f. nom. Apsarasis. 51. (Id. et -जन्मन्. alias -जन्मा; nescio, quid praestet).

सहभोजन n. consortium coenandi. 18. (Id. et भोजन).

सहस् n. robur, vis, potestas. 101. (सह, aff. अस्).

सहसा adv. subito. 53. 55. 82. 85. (Instr. antec.).

सहस्र n. mille. 1. 29. 33. (Or. inc.).

सहस्रिन् mfn. millenarius. 100. (Ant.).

सहस्रत् mfn. robore praeditus. 99. cf. 138. (सहस्, aff. वत्).

सहाय m. comes, socius. 33. 52. (सह et अय ab इ).

सहास mfn. ridens. 66. (स no. 2. et हास).

सहित mfn. consociatus. 50. (सह, aff. इत).

साकूत mfn. indicationem s. significationem continens, ex gr. gesticulatio. 83. (स no. 2. et आकूत).

सान्नात mfn. non interruptus. Adv. 66. (Id. et अन्नत).

सागर m. oceanus. 6. 39. 68. (Or. inc.).

सागरदत्त m. nom. proprium. 23. (Antec. et दत्त).

साति f. impetratio rei desideratae, consummatio. 99. 100.

(सो r. 4. absolvere, part. सात).

सादन n. aedes, domicilium. 17. (सद् ire).

साध् r. 4. साध्यति, perfici, absolvi. (Aliam radicem eiusdem sensus सिध्, सिध्यति, constituunt grammatici, ad quam referunt etiam partic. सिद्ध. Patet vocalem घा radice साध् in formis quibusdam debilitari in इ, ut शिष्य a शास्त्र, etc. साध्यते passivum est, सिध्यति neutrum). 59. 81.

— c. प्र consummatum esse, stabilitum esse, constare, innotuisse. 49. 75.

— c. सं perfici. 49.

— causs. साध्यति, perficere. Partic. साधित. 3.

साधक mfn. qui perficit. 34. (साध् causs. aff. चक).

साधन n. absolutio. 3. (Id.).

साधारण mfn. (fem. -णस. -णी) 1) communis. 2) par, aequalis. 85. (सा pro स no. 2. et धारण, tenor, persuasio, a धृ causs.; eiusdem tenoris).

साधु mfn. (f. -ध्वी s. -धुस्) bonus, probus. 2. 27. 34. 36. 37. — n. bonum, utile. 41. 48. (साध्, aff. उ).

सान्द्र mfn. 1) laevis, lubricus. 2) abundans, densus. 11. 69. 3) elegans. (Or. inc.).

सांप्रतं adv. nunc, hodie. 10. 61. 79. 93. (A संप्रति, aff. घ, proprie neutr. adiect.).

सायक m. sagitta. (सो finire, aff. चक? cf. साति).

सार् n. 1) medulla, succus plantarum. 2) vis, virtus, essentia. 20. 88. ter. 92. In compos. 80. (m. est hoc sensu iuxta Wilsonem; propter consensum tot locorum neutrum mutare ausus non sum. Est a सृ, ire, flucere, cf. सरस् et primum de suceo floris dictum fuisse videtur).

सारथि m. auriga. 53. (सरथ mfn. currum tenens, a स no. 2. et रथ; hinc aff. इ).

सारस m. grus, ardea Sibirica. 6. 63. (सरस्).

सार्थ m. 1) agmen mercatorum peregrinantium, *Caravane*. 2) caterva, multitudo. 66. 69. (स no. 2. et अर्थ, res, merces, divitias secum duceus).

सार्द्ध praepos. cum, instrum. regens; interdum postponitur. 43. 46. 52. 53. 55. 57. (स no. 2. et अर्द्ध).

सार्द्र mfn. humidus, nividus. 63. (स no. 2. et आर्द्र).

साहस n. violentia, incogitantia. 21. 33. etiam audacia.

38. (सहस् cf. सहा; proprie neutr. adiect.).

साहसिक mfn. (fem.-की) audax, temerarius. 4. (Ant. aff. इक).

साहाय्य n. societas, auxilium. 53. (सहाय, aff. य).

सिच् r. 6. सिञ्चति-ते, humectare. Part. सिक्त 18.

— c. नि irrigare, conspergere.

सित mfn. albus. 6. 61. (Or. inc. cf. श्वेत).

सिद्ध mfn. perfectus, absolutus. 3. 4. — m. ordo semideorum ita dictorum. 50. (सिद्ध part. cf. साधू).

सिद्धाश्रम m. cremus anachorctarum ita dictus in Himâlaja. 39. (Antec. et आश्रम).

सिद्धि f. 1) perfectio. 48. 49. 2) virtus magica. 3. (सिद्ध).

सिद्धिस्थान n. nom. loci. 40. (Antec. et स्थान).

सिद्ध्य r. 1. सेधति, defendere, remove. 101.

सिन्दूर n. minium rubrum. 64. (Or. inc.).

सिन्धु m. 1) mare. 85. 2) fluvius Indus. (Or. inc.).

सीता f. 1) sulcus. 2) nomen uxoris Râmae. 37. (cf. seq.).

सीमन् m. limes, terminus. 66. (सि r. 5. r. 9. ligare, pro-
ducta vocali, aff. मन्).

सीमन्त m. 1) separatio capillorum in capite, quali utuntur mulieres nuptae. 2) campus limite circumscriptus, vel locus limitaneus. 41. (Antec. aff. अन्त, sed derivat. insolita).

सीमन्तिनी f. femina nupta. 12. (Antec. aff. इन् fem.).

सु praefix. 1) Graccum एव, ab origine neutr. adiectivi, ut एव ab एव. Valet bene, ut सुपरीक्षित 15. tum valde, ut सुमहत् 50. etiam pulcre, ut सुनितम्बिनी 42. Substantiva hoc praefixo aucta in adiectiva mutari solent. 2) Olim etiam verbis praefigebatur voenla, cum qua coniuncta nomina verbalia in च vim habent futuri partis. pass. in त्व्य s. व, ut सुप्रस, valde laudandus. Contrarium est दुस्.

सु r. 1. स्रवति, generare.

सुक् r. obsoleta. cf. उत्सुक. Cogn. शुक्.

सुख mfn. iucundus. 65. Adv. iucunde, bene, facile. 11. 48. 61. n. gaudium, laetitia, voluptas. 29. 40. 49. etc. (सु et ख).

सुखद mfn. delectans. 71. (Antec. et द a दा).

सुखिन् mfn. laetus. 31. (Id. aff. इन्).

सुग mfn. pervius. 97. (सु et ग a गा).

सुगन्ध mfn. suaveolens. 11. 24. — m. suaveolentia. (Id. et गन्ध).

सुत m. filius. 28. 32. — f. filia. 38. 77. etc. (Proprie generatus, part. a सु).

सुतनुता f. magna teneritas. 72. (सुतनु a तनु adi. et aff. ता).

सुतन्त्रि mfn. proprie bonas chordas habens, dulce sonans. 60. (सु et तन्त्री f. chorda, a तन्त्र a तन् aff. त्र).

सुधन mfn. dives. — m. nom. propr. 44. (सु et धन).

सुधा f. nectar. (Id. et धा).

सुधाद्रव m. liquor nectaris. Hinc verb. denominat. 67. (Antec. et द्रव).

सुन्दर mfn. (f. -रा s. -री) pulcher, elegans. 19. 43. 92. (Or. inc.).

सुपथ mfn. pervius. 97. (सु et पथ; cf. पथिन्).

सुप्त mfn. part. a स्वप्, sopitus, dormiens. 11.

सुब्रह्मन् mfn. summopere sanctus. 101. (सु et ब्रह्मन्).

सुभग mfn. faustus, fortunatus, pulcher. 54. 92. 97. (सु et भग; saepius confunditur cum शुभग).

सुभट्ट m. miles, dux militum. 29. (Proprie dominus magnus. Id. et भट्ट; Wilsoni per ट pro ट्ट).

सुभ्रु mfn. (nom. masc. et fem. -भ्रूस्) puleris superciliis praeditus. 43. 54. 90. (Id. et भ्रू).

सुमध्य mfn. pulcro latere praeditus. 51. (Id. et मध्य).

सुमध्यम mfn. id. 50. (Id. et मध्यम).

सुमनस् mfn. animo laetus. 54. (Id. et मनस्).

सुमुख mfn. (f. -खा s. -खी) comis, propitius. 55. (Id. et मुख).

सुर m. deus, praesertim inferiorum gentium. 19. 51. 73.

85. (स्वरू coelum, aff. अ).

सुरत n. voluptas. 11. 21. 87. — f. nomen Apsarasis. 51. (सु et रत a रम्).

सुरतप्रिया f. nom. propr. 73. (Antee. et fem. a प्रिय).

सुरत्राण 66. cf. not. (सुर et त्राण a त्रै).

सुरनागरी f. id. ac --सुन्दरी. 73. (सुर pro genit. plur. et नागर, fem. q. cf.).

सुरभि mfn. suaveolens. 69. (सु et रभि, vox ceterum insolita, quae a रभ् descendere videtur).

सुरविलासिनी f. id. quod seq. no. 1. 82. (Vid. seq. et विलासिनी).

सुरसुन्दरी f. 1) nymphea coelestis, Apsaras. 2) nom. propr. 19. (सुर pro genit. plur. et सुन्दर fem.).

सुबदन mfn. pulcro ore praeditus. 79. (सु et बदन).

सुवर्ण mfn. pulcro colore indutus. — n. 1) aurum. 2) aureus, numus ita dictus. 28. 29. 33. (Id. et वर्ण).

सुवीर mfn. 1) valde fortis. 100. 2) prolem bonam donans. 148. (Id. et वीर; ad 2. cf. वीरवत्).

सुशंस mfn. laudabilis. 101. (Id. et शंस).

सुश्रोणी f. mulier puleris femoribus praedita. 52. (Id. et श्रोणी).

सुस्तुति f. bona laudatio. 99. (Id. et स्तुति).

सुस्थ mfn. bene se habens. 94. (Id. et स्थ a स्था).

सुहृद् m. amicus. 6. 31. 65. (Id. et हृद्).

सृ r. 2. सृते, r. 4. सृयते, generare.

— c. आ procreare. 131.

— c. उत् exprimere succum Sômae, festum praeparare. (in Vêdis).

सूतक n. 1) partus. 2) impuritas mulieris, quae peperit. 76. (सूत fem. part. a सू, quae peperit, aff. क).

सूत्र n. filum. (R. सिव् el. 4. सीव्यति, suere, aff. व्र; itaque pro सीवित्र, सूत्र).

सूत्रधार m. 1) faber tignarius. 2) director societatis minorum. 66. (Antee. et धार a धृ; nimirum olim Sâtra-d'âra is fuit, qui aedificia in magnis sacrificiis construenda curavit, inter quae etiam seena fuit).

सूदन m. occisor. 50. (सूद् r. 1. ferire, occidere).

सूनु m. filius. 101. (सू, aff. Un. नु).

सूर्य m. sol. 60. 64. 144. (Pro स्वर्ग, proprie divinus, adi. a स्वर).

सूषणानि 148. per eibus redditur, sed vix forma est legitima.

सृ r. 1. सर्ति, meare.

— c. अनु sequi, insequi. 74.

— c. अभि petere.

— c. अव descendere in locum, opportunitatem nancisci.

— c. उप appropinquare. 75. 78.

— c. निस् exire. 64.

— c. परि ambire.

— c. प्र procedere. 65.

सृन् r. 6. सृन्नति, 1) emittere, dimittere. 2) creare.

— c. वि producere. 131.

सृप् r. 1. सर्पति, meare, serpere.

— c. उप accedere, appropinquare. 70.

सेना f. exercitus. 15. 19. (Or. inc.).

सेव् r. 1. सेवते, ministrare, colere, frequentare. 39. 77. bis.

— c. नि colere, observare. 41.

सेवक m. servus, minister. 28. 29. (Antec. aff. यक).

सेवन n. cultus, observatio. 40. 76. (Id.).

सेवा f. ministerium. 28. 33. (Id.).

सेव्य mfn. venerandus. 29. 65. (Id. part. fut. pass.).

सेव्यता f. cultu esse dignum. 60. (Antec. aff. ता).

सोम 1) luna. 38. 2) Ascepias acida. 3) succus eius plantae. (सू; aff. म Un.).

सोमदत्त m. nom. propr. 38. (Ant. et दत्त).

सौख्य n. voluptas, felicitas. 13. 78. 83. (सुख adi.).

सौजन्य n. bonitas, boni mores. 96. (सुजन mfn. a सु et जन).

सौन्दर्य n. pulcritudo. 82. (सुन्दर).

सौरभ्य n. suavolentia. 92. (सुरभि).

सौहृद् n. amicitia. 31. (सुहृद् aff. अ c. Vridd'i).

स्कन्ध m. humerus. 5. 16. (Or. inc. Aptc Boppius con-
tulit σπᾱν).

स्खल् r. 1. स्खलति, vacillare. 17.

— c. परि 1) vacillare, volitare. 70. 74. 2) vapulare. 95.

स्तन m. mamma. 60. 61. 74. 80. 91. (Orig. inc. cf. στε-
νάζω).

स्तम्भ m. columna. 74. (स्तम् r. 1. स्तम्भते, firmum esse).

स्तवकित mfn. instar gemmarum florum densatus, gemma-

scens; fig. de oculis. 66. (स्तवक m. multitudo gemmarum s. florum, or. inc.).

स्तु r. 2. स्तौति, स्तुते, celebrare, laudare. 54.

— c. प्र praeludere. 80.

स्तुति f. laudatio, hymnus. 99. (Antec.).

स्तुप् f. laudatio. 141. (Id. Forma cognata videtur infinitivo Vêdico in अस्, dat. असे, ut ज्ञोवसे).

स्तृ r. 5. स्तृणोति, -णुते, r. 9. स्तृणाति, -णीते, sternere. Part. स्तृत.
— c. वि expandere. 66.

स्तोत्र n. laudatio, hymnus. 53. (स्तु aff. त्र).

स्तोम m. hymnus. 100. 133. 142. (Id. aff. म Un').

स्त्री f. mulier, femina. 14. 21. etc. (Pottius praeclare a सू pro सोत्री).

स्त्रैण mfn. (fem. -णी) femininus. — n. genus mulicbre. 6. (Antec. aff. न).

स्थल n. -लो f. locus, situs. 16. 65. 80. (स्थल r. 1. firmum esse).

स्था r. 1. तिष्ठति, -ते (Olim r. 3. तिष्ठाति). 1) stare, esse. 46.
2) morari. 2. 9. 21. 53. (med.). 3) esse alicui, ad-
esse. 38. -तिष्ठन्तु 51. est remanent. Pass. 56. In fine
composs. स्थ. 11. 17. etc.

— causs. स्थापयति, sistere, collocare. 92.

— c. अनु post ea quae praeterierint commorari. 56.

— c. अत्र consistere, manere.

— c. वि + अत्र certo ordine stare vel constitutum esse.
53. 92.

— c. आ 1) adstare. 2) accedere, negotium aggredi. 53.

— c. उत् surgere, oriri. 8. 25. 29. 97.

— causs. facere, ut alius surgat, sedem relinquat. 22.
24. 31.

— c. उप accedere, advenire. 78.

— c. परि vid. परिष्ठित. 23.

— c. प्र abire, proficisci. 47.

— c. सं consistere in loco. 53.

स्थाणु mfn. stabilis. (स्था, aff. सु, pro स्थान्).

स्थान n. 1) stare, morari. 2) locus omnis generis. 2. 12.

25. etc. ut habitatio. 76. 89. 92. sic etiam in स्थानभूमि.

28. 3) argumentum. 7. opportunitas. 41. (Id. aff. घ्न).

स्थित mfn. part. a स्था. q. cf.

स्थिति f. 1) status, actus standi. 39. 2) conditio. 21. (Id. aff. ति).

स्थिर mfn. stabilis, firmus. 3. 40. tranquillus. 43. (Id. aff. इर).

स्ना r. 2. स्नाति, se lavare. 46. Part. स्नात. 24. mundus.

स्नातक m. homo doctrina sacra initiatus et quasi lustratus. 71. (Antec. partic. aff. क).

स्नान n. lavatio. 6. 11. 50. 55. (Id. aff. घ्न).

स्नेह m. amor. 11. 25. 76. (स्निह् r. 4. स्निह्यति 1) adhaerere instar glutinis, olei etc. 2) amare).

स्पर्श m. contactus. 76. (स्पृश्).

स्पार्ह mfn. desiderabilis, gratus. 100. (forma Vêd. a स्पृह्).

स्पृश् r. 6. स्पृशति, tangere.

स्पृह् r. 10. स्पृह्यति, 1) studere, *σπέρχουαι*. 2) desiderare. fut. part. pass. 60. (Olim स्पृह्).

स्फूर् r. 6. स्फूर्ति, 1) trepidare. 2) exsilire, rumpi. Causs. 66.

स्फोत mfn. 1) tumidus. 2) abundans. 1. (Part. a स्फाय् r. 1. स्फायते, tumescere).

स्फुट् r. 6. स्फुटति, 1) sese expandere, de gemma floris. figur. 95. 2) divelli. 15.

— causs. divellere, dilacerare. c. आ. id. 30.

स्फुर r. 6. स्फुरति, tremere, tremulo incessu uti. 71. tremulorum radiorum instar clucere. 91.

स्म partic. 1) qua addita praescens induit vim praeteriti. 20. 30. 48. 2) partic. quae in nonnullis casibus thematicis pronominum inseritur, ut तस्मै etc. 3) in उत्त स्म et अथ स्म 98. expletiva est.

स्म m. 1) memoria. 2) amor, Amoris deus. 25. 92. (स्मृ).

स्मि r. 1. स्मयति, -ते, ridere.

— c. वि obstupescere. 41. 50.

स्मित partic. ab antee. — n. risus. 56. 62. 80. 93.

स्मृ r. 1. स्मृति, meminisse, recordari. 7. 42. 43. memoria tenere quae a veteribus traduntur, hinc part. स्मृत, traditus, memoratus. 20.

स्मृति f. 1) memoria. 2) traditio, praescertim lex a prioribus tradita et ad posteros propagata. 76. (Ant.).

स्मेर mfn. ridens. 83. (स्मि, aff. र).

स्यन्दू r. 1. स्यन्दति, -ते, currere, festinare; etiam profluere, stillare. 59.

स्वार्ह 100. emendandum est in स्वार्ह.

स्रग्धरा f. nomen metri. 104. (Seq. et धर).

स्रज् f. (nom. क्) corona florea, sertum. 55. (Or. inc.).

स्व mfn. proprius, pronom. possessiv. trium personarum, quarum quae ponenda, pendet a subiecto sententiae. cf. s. v. v. आत्मन् et निज. meus. 47. tuus. 42. suus. 10. 15. 43. etc. — n. quod proprium est euidam. 78. peculium, res familiaris. 32. etc. — 97. स्वभानु, cui a te ipsa est radius.

स्वकीय mfn. id. 34. ubi ad plur. refertur. (Ant. aff. कीय aut potius a स्वक id. per aff. ईय).

स्वगत mfn. proprie, ad ipsum conversus. Hinc n. adverb.

tali modo dictum, ut ab aliis audiri nequeat, *für sich*.

Usitatur in scena. 71. etc. (स्व et गत).

स्वग्नि mfn. bono igni praeditus. 100. (सु et अग्नि).

स्वह mfn. valde purus, pellucidus. 64. (सु et अह mfn. purus).

स्वजन m. cognatus, collect. cognati. 31. 32. (स्व et जन).

स्वद् r. 1. स्वदते, gustare. (Etiam per vocalem longam).

स्वधूर mfn. aut pulcris sacrificiis cultus aut valde inco-
lumis. 98. (सु et अधूर q. cf.).

स्वन् r. 1. स्वनति, sonare.

स्वन m. sonus. (Antec.).

स्वप् r. 2. स्वपिति, dormire. Part. सुप्त, dormiens, sopitus.
11. 61.

— c. प्र id. 22. 24. 31. 42. 45. 61.

स्वन m. 1) somnus. 2) somnium. 92. (Ant. aff. न).

स्वभाव m. indoles personae cuidam peculiaris, natura pro-
pria. (स्व et भाव).

स्वभावज्ञ mfn. peculiaris, proprius, ab ipsa cuiusvis na-
tura oriundus. 21. (Antec. et ज्ञ a जन्).

स्वयं pronom. indecl. ipse. Valet interdum sua sponte.
29. 40. 58. (अन् additum est; cf. p. 139. स्वे quae re-
manet forma, inflexio esse videtur thematis स्व).

स्वयम्भू m. (nom. -भूस्) nom. dei primigenii Brahmanis. 59.
(Antec. et r. भू, sua ipsius vi existens).

स्वर indecl. coelum, aether, lux aeris. (Rad. est स्वर
quae cxstat sub forma सुर r. 6. सुरति, splendere).

स्वर r. 10. स्वरयति, sonare.

स्वर m. 1) sonus. 69. 2) tonus musicus. 39. (Antec.).

स्वप्न mfn. 1) eiusdem formae, formâ congruens. 20. 2)
congruus, conveniens. 35. (स्व et ण्).

स्वर्ग m. coelum; praesertim ea regio coelorum, in qua

Indras cum deis inferiorum gentium habitare creditur.
(स्वर et ग a गा?).

स्वल्प mfn. valde parvus, minusculus. 3. (सु et अल्प).

स्वशुर m. socer. 21. (Or. inc. vulgo scribitur प्र-; sed
praestat sibilus dentalis ob linguas cognatas).

- -रक m. id. 22. (Antec. aff. क).

स्वभू f. socrus. 66. (cf. Antec.).

स्वस्ति f. felicitas. 102. 148. (सु et अस्ति, existentia, ab
अस् aff. ति).

स्वस्य mfn. sui compos. 29. (स्व et स्य a स्या).

स्वागत n. salutatio, χαίρειν ἐληλυσότα. 41. (सु et आगत
a गम्).

स्वादु mfn. (nom. fem. -दुस् s. -द्वो) dulcis. 96. Superl. स्वादिष्ठ
79. (e स्वाद् aff. उ; cf. s. v. स्वद्).

स्वाधीन mfn. sui iuris qui est. 90. (स्व et अधीन).

स्वाध्याय m. tacita vel murmurans lectio contextus sacrati;
quod est officium sacerdotis Indici. 55. (स्व et अध्याय).

स्वामिन् m. dominus, maritus. 31. 32. (स्व n. producta vo-
cali, aff. मिन्).

स्वार्थ n. commoda propria. 46. (स्व et अर्थ, res sua).

स्विद् r. 4. स्विद्यति, -ते, sudare. Part. स्विन्न 59.

स्वेहा f. liberum arbitrium. 29. 39. (स्व et इहा).

स्वेद m. sudor. 17. 20. 59. (स्विद्).

स्वेष्ट mfn. sua sponte desideratus. 43. (Id. et इष्ट).

स्वैरिन् mfn. suo arbitrio utens, nulla lege refrenatus,
dissolutus. 42. 45. — f. mulier impudica. 25. (A स्वेर
n. liberum arbitrium, a स्व et एर, fortasse impulsus,
ab ईर).

हृ

हृ partientia 1) enclit. pronomum. eorumque derivatis addi solita in Vêdis. 98. 147. 2) expletiva serioris linguae; 47. 48. Interdum certe valet, ut 32.

हंस m. anser. 6. 39. 50. 61. Hinc verb. denomin. 67. anseris instar versari. (Olim वंस).

हन् mfn. part. a seq. 1) caesus, interfectus. 22. 47. 2) deletus, interemptus. 58. 62.

हन् r. 2. हन्ति 1) caedere, ferire. 2) occidere. 34. 45. 46. 47. 62. 63. — In fine compos. हन्. Caus. घातयति 9. est a partie. हन्; घ pro ह irrepsit ex analogia वृन्ति pro हन्ति, वृ pro ह्व pro हन etc.

— c. उत् excitare. 62.

— c. उप affligere, afflictere. 63.

— c. प्रति repellere, propulsare. 109.

— c. वि 1) icere, ferire. 1. 2) impedire. cf. विघ्न.

— c. सं coniicere, colligere. 63.

हय m. equus. 7. (हि r.).

हर m. nomen Givae. 44. (Proprie rapiens; destructor mundi est, a हृ).

हरण n. raptus. 15. 88. (Id.).

हरि m. 1) nomen Vis'n'uis. 1. 35. 44. 2) nomen Indrae. 54. (A colore, ut videtur; adi. valet flavus, nigricans).

हरित mfn. viridis. at 144. alium colorem significet, necesse est; explicatur splendidus. (Or. inc.).

हरिदत्त m. nom. propr. 38. 44. (हरि no. 1. et दत्त).

हरिदास m. nom. propr. 35. (Id. et दास).

हरीतकी f. arbor, genus Myrobalan. 52. (aff. क, fem. की a हरीत, forma anomal. pro हरित, a colore).

हर्म्य n. palatium, aedes. 60. (Or. inc.).

हर्ष m. gaudium. 66. 79. (हृष्).

हव m. invocatio, preces. 145. (हु id. atque ह्वे. q. cf.).

हविष्मत् mfn. oblationem praebens. 98. (Seq. aff. मत्).

हविग् n. 1) butyrum liquefactum, quale sacrificari solet.

2) oblatio. 100. 102. 139. (हु r. 3.).

हव्य mfn. invocandus. 131. (fut. part. pass. a हु = ह्वे. q. cf.).

— n. oblatio. 98. (हु r. 3. fut. part. pass.).

हव्यवाहन m. nomen Agnis dei, ignis, proprie gestator oblationum. 100. (Antec. ct वाहन a वद्).

हस् r. 1. हसति, ridere. 54.

— c. अत्र id. cf. अत्रहास.

— c. उप irridere. 73.

— c. परि id. cf. परिहास.

— c. प्र irridere. 57.

— c. वि subridere. 73. 80. 92. Definitiones variarum quas subit pro varietate praepositt. हस् significationum proponuntur iuxta technicos a Wilsone Hindu theatr. I. p. LIX. ed. alt.

हस्त m. manus. Ita dicitur etiam proboscis elephantis. 26. etc. (Or. inc.).

हस्तताल m. plausus manuum. 73. (Antec. ct ताल).

हा r. 3. जहाति, relinquere. 56.

— c. वि derelinquere. 42. 65. 76.

हायन m. n. annus. 55. (A हि, forma caus. cf. अयन).

हार m. ornamentum pectoris e margaritis consertum. 6. 60. Inde verbum denom. 67. (A हृ; sed tralatio sensus non patet).

हारित mfn. qui ab aliis rapi passus est, part. a caus. rad. हृ. 21. — m. avis, palumbus. 52.

हार्थ m. serpens. 98. (Vox Vêdica; potest esse a rad. हृ).
 हास m. risus. 66. (हस्).

हासिन् mfn. rideus; in fine compos. 54. (Ant. aff. इन्).

हि r. 5. हिनोति, mittere.

— c. प्र emittere, legare. 35.

हि coniunctio causalis, nam. A primo sententiae loco aliena est, reiicitur interdum ad ultimum, ut 28. cf. praeterea 7. 32. 36. etc. Saepius simpliciter affirmat, ut 46. 47. 48. nempe, certe. तथा हि praemittitur distichis ad rem confirmandam laudatis. 67. 92. Imperativo additur. 144. (Videtur olim fuisse धि; fortasse cogn. c. r. धा).

हिक्रा f. ructus. 17. (Vox onomatop.).

हित mfn. part. a धा. q. cf. Valet praeterea bene dispositus, intentus in commoda alicuius. 49. — n. commodum, bonum. 12.

हिम mfn. frigidus. — n. 1) frigus. 2) nix. (Or. inc.).

हिमकर m. luna. 92. (Antec. et कर, radius).

हिमवत् m. mons Emodus. 39. (Id. aff. वत्).

हिमालय m. id. inde verb. denomin. 67. (Id. et आलय).

हिरण्य n. aurum. (Or. inc. etiam -रण).

हिरण्यपाणि mfn. aurimanus. 131. (Antec. et पाणि).

हिरण्यय mfn. (f. -यो) aureus. 131. (Forma vulgata est हिरण्यय pro हिरण्यमय, aff. मय et ita fortasse rescribendum).

होन mfn. part. a हा. 1) derelictus. 2) destitutus. 30. 3) inferior, vilis. 85.

हु r. 3. जुहोति, sacrificare, litare. 100. 102. (Pro धु. cf. Σέω).

— r. 2. हुते, vocare. 141. (Coniugatio Vêdica; cf. हु).

— c. आ invocare. 100. 101.

हुत mfn. part. a हु r. 3. sacrificatus.

हुतवह m. ignis. 65. (qui ad deos fert oblationes; antee.
et वह).

हुताग्नि m. ignis sacrificialis, butyro nutritus ideoque acrius
ardens. 63. (Id. et अग्नि).

हूं interi. irradientis. 80.

हूति f. invocatio. 98. 102. (ह्वे).

हृ r. 1. हरति, -ते, rapere, arripere, auferre. 32. 37. 54.
58. 92. causs. हारयति. 21.

— e. अप auferre. 18. 69. 88.

— c. अव deferre.

— e. वि + अव negotium exereere. cf. व्यवहार.

— e. आ 1) arripere, attrahere. 69. 2) sibi sumere,
comedere, frui. 70. causs. cibare. 29.

— e. उत् eripere, evellere. cf. उद्धरण.

— e. प्र + उत् extrahere, promere. 64.

— e. सम् + उत् omnino evellere. 63.

— c. उप adducere, afferre. cf. उपहार.

— c. परि 1) auferre, demere. 2) evitare, fugere. 93.

— e. प्र 1) proripere. 2) icere, ferire, pugnare. cf. प्रहार.
3) exeubare. cf. प्रहर्क.

— e. वि 1) ambulare. 2) delectari, frui. 47.

— e. सं colligere. cf. संहार.

हृद् n. cor. 17. 43. (Or. inc.).

हृद्य n. id. 7. 15. etc. (Antee. aff. Un'. अय).

हृष्ट r. 4. हृष्यति, -ते 1) $\phi\rho\acute{\iota}\sigma\sigma\omega$, erectum esse, de capil-
lis et floribus. 4. 2) solet poni sensu gaudendi. Part.
हृष्ट, laetus. 43. 48. 54.

हे interieet. vocantis. 8. 20. etc.

हेतु m. caussa, ratio 92. (हि, aff. Un'. तु, id quod pro-
pellit).

हेम n. aurum. 15. 61. (Or. inc.).

हेमन्त m. n. pars anni frigida, hiems, menses November et Dec. 50. (cf. हिम; derivatio insolita; cf. व्रमन्त).

हेर 81. cf. not.

हेतृ m. sacerdos, qui in sacrificio recitat hymnos Rigvê-
dae, deosque vocat. Id munus ipsi Agni, deorum ar-
cessitori, saepius tribuitur in Vêdis. 100. 101. 144.

(Aut pro (हृतृ a ह्वे aut ab हु, prius suadet sensus).

होम m. sacrificium holocaustum. 55.

हु r. 2. हुते, demere.

— c. अप cclare, occultare, negare. cf. अपह्व.

ह्री f. (nom. ह्रीस्) pudor. 61. (r. ह्री 3. जिह्वेति, pudibun-
dum esse).

ह्राद् r. 1. ह्रादते, gaudere. causs. hilarem reddere. 52.

ह्वे r. 1. ह्वयति, -ते, vocare.

— c. आ advocare. 29. 68. 101. ubi आनुह्वान passivum est,
invocatus.

— c. उप invocare. 147.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

- P. 7, l. 4. lege सः pro स.
- » 11, » 9. Abundat तद् et expungendum est.
- » 13, » 14. Emenda ग्रस्त्र pro ग्रास्त्र.
- » 14, » 11. » दुश्चरितानि pro ---ताणि.
- » 15, » 15. » विक्रमसेनेनोक्तं pro ---सेनोक्तं.
- » 22, » 18. » स्वामिन् pro स्वामिन्.
- » 28, » 7. » मार्गे pro मर्गे.
- » 29, » 1. » खड्गः pro खड्गः.
- » 32, » 1. » बहुना pro बहुणा.
- » 35, » 19. » प्रव्रजितस् pro ---तः.
- » 51, » 8. » तेजसम् pro तेजम्.
- » 56, » 8. » गमिष्यसि pro गमिष्यसि.
- » 61, » 14. » मण्डलार्पणैः pro ---र्पणैः.
- » 79, » 16. » दधि pro दधि.
- » 93, » 8. » मूलनाशकस्या- pro ---नाकस्या-.
- » 100, » 9. » स्वार्हा pro स्वार्हा. cf. ind.
- » 136, » 9. Lege affixi pro affixo.
- » 145, » 19. » रा(राति) pro रै(राति).
- » 160, » 24. » अन्त n. pro - - m.
- » 168, » 16. Dele verba: Unicum --- legitur 68, 13.
Est enim अह in fine compositi एकाह.
- » 178, » 10. Lege: इन्दूधे pro इन्ते.
- » 198, » 20. » 1. pro 6.
- » 304, » 4. infra. Lege: लोहित pro रोहित.
- » 305, » 18. Inserere: रै m. (nom. रास्) 1) divitiae. 2)
aurum. cf. res. (Derivant a रा r. 2. cf. ta-
men रि m. splendor et रयि).

B O N N A E ,
IMPRESSIT CAROLUS GEORGI.
TYPIS REGIIS INDICIS.

PK669 .L34
Anthologia sanscritica glossario

Princeton Theological Seminary-Speer Library

1 1012 00080 4577